

SÖKANDE

Heidelberg Materials Cement Sverige AB, 556013-5864
Box 47210
100 74 Stockholm

Ombud: Advokaten Anna Bryngelsson och biträdande juristen Fanny Aronsson
Mannheimer Swartling Advokatbyrå AB
Box 4291
203 14 Malmö

SAKEN

Tillstånd till fortsatt och utökad täktverksamhet m.m. på fastigheterna Othem
Österby 1:229, Othem Vägmarken 1:2 och Hejnum Rings 2:1 i Gotlands kommun.

Anläggnings-ID: 76092
Avrinningsområde: Mellan Snoderån och Gothemån
Koordinater SWEREF99 TM (N,Ö): 6403084, 725064
Koordinater SWEREF99 TM (N,Ö): 6404107, 721065

DOMSLUT

Tillstånd

Miljöfarlig verksamhet

1. Mark- och miljödomstolen ger Heidelberg Materials Cement Sverige AB tillstånd enligt 9 kap. miljöbalken till fortsatt och utökad täktverksamhet på fastigheterna Othem Österby 1:229 och, såvitt avser tunnel för transportband, Othem Vägmarken 1:2, innefattande

a) brytning av kalk- och mörgelsten i File hajdar-täkten under 30 års tid och brytning av mörgelsten i Västra brottet till och med den 31 december 2034, inom de koordinatsatta områden som framgår av domsbilaga 1 och intill en total årlig mängd om högst 3,8 miljoner ton sten per år, dock att det årliga uttaget får uppgå till högst 4,2 miljoner ton sten under de första två åren av tillståndstiden.

b) uppförande och drift av till täktverksamheten hörande anläggningar, däribland anläggningar för sortering, krossning och transport av berg.

Vattenverksamhet

2. Mark- och miljödomstolen ger Heidelberg Materials Cement Sverige AB tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken till vattenverksamhet på fastigheterna Othem Österby 1:229 och Hejnum Rings 2:1 innefattande

- a) bortledning av i File hajdar-täkten inläckande dag- och grundvatten under 30 års tid, därefter bortledning av den volym vatten från sjön i File hajdar-täkten som vid var tid krävs för att täcka bolagets åtagande enligt detta tillstånd, till och med utgången av det kalenderår då vattennivån i sjön varaktigt är +10 meter över havet;
- b) bortledning av i Västra brottet inläckande dag- och grundvatten till och med den 31 december 2034 och därefter bortledning av högst 300 000 m³ ytvatten per år från sjön i Västra brottet;
- c) bortledning av i Östra brottet inläckande dag- och grundvatten;
- d) infiltration av vatten till berggrunden inom det område som markeras på karta (Figur 2) i domsbilaga 2;
- e) tillförsel av vatten på markytan för infiltration i jordlagren inom det område som markerats på karta (Figur 1) i domsbilaga 3;
- f) restaurering av de två strandvallar som markerats på karta (Figur 4) i domsbilaga 2;
- g) restaurering av diken och körskador i det område som markerats på karta (Figur 5) i domsbilaga 2;
- h) uppförande och bibehållande av erforderliga anläggningar för den angivna vattenverksamheten, däribland tätning av befintliga tunnlar mellan Västra och Östra brottet.

Undantag enligt vattenförvaltningsförordningen

3. Mark- och miljödomstolen beslutar att verksamheten är tillåtlig enligt 4 kap. 11 § vattenförvaltningsförordningen.

Natura 2000-tillstånd

4. Mark- och miljödomstolen ger Heidelberg Materials Cement Sverige AB tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken att, inom ramen för vad tillståndet i övrigt medger, bedriva verksamhet som på ett betydande sätt kan påverka Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate (SE0340147), Kallgatburg (SE0340103) och Bojsvätar (SE0340118).

Dispens från förbuden i artskyddsförordningen

5. Mark- och miljödomstolen ger Heidelberg Materials Cement Sverige AB dispens från

- a) förbuden i 4 a § 1-4 artskyddsförordningen för apollofjäril och svartfläckig blåvinge,
- b) förbudet i 7 § artskyddsförordningen för nipsippa, och
- c) förbudet i 8 § 1 artskyddsförordningen för svärdskrissla.

Miljöbedömning

Mark- och miljödomstolen bedömer att den upprättade miljökonsekvensbeskrivningen med gjorda kompletteringar uppfyller kraven i 6 kap. miljöbalken. Miljöbedömningen kan därmed i enlighet med 6 kap. 43 § miljöbalken slutföras.

Villkor

Allmänt villkor

1. Om något annat inte framgår av övriga villkor, ska verksamheten bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad bolaget har angett i ansökningshandlingarna eller i övrigt uppgett eller åtagit sig i målet.

Gränsmarkering m.m.

2. Gränsen för brytområdet ska märkas ut i terrängen på väl synligt sätt. Markeringarna ska finnas på plats under hela tillståndstiden. I områden med uppenbara olycksrisker ska varningsskyltar sättas upp eller andra åtgärder vidtas som fysiskt förhindrar eller försvårar inträde på området.

Brytdjup

- 3. I Västra brottet får brytning ske intill ett djup av –26 meter.
- 4. I File hajdar-täkten får brytning ske intill ett djup av +5 meter. För iordningställande av pumpgrop och avledningsdiken får brytning dock ske intill ett djup av +3 meter.

Buller

- 5. Buller från verksamheten får inte ge upphov till högre ekvivalenta ljudnivåer utomhus vid bostäder än:
  - 50 dB(A) dagtid vardagar (kl. 07–18)
  - 40 dB(A) nattetid (kl. 22–07)
  - 45 dB(A) övrig tid

Den momentana ljudnivån på grund av verksamheten får nattetid utomhus vid bostäder uppgå till högst 55 dB(A).

Kontroll ska ske genom närfältsmätning och beräkning. Kontroll ska genomföras vid större förändringar i verksamheten som kan medföra ökat buller.

6. För buller från bygg- och anläggningsarbeten ska de riktvärden som anges i Naturvårdsverkets allmänna råd (NFS 2004:15) om buller från byggplatser gälla. Bolaget får göra avsteg från dessa riktvärden i enlighet med de anvisningar som anges i NFS 2004:15.

Om anläggningsarbeten pågår samtidigt i bolagets täkt- respektive fabriksverksamhet, ska ljudbidraget från samtliga anläggningsarbeten räknas samman vid tillämpningen av detta villkor.

Bolaget ska informera tillsynsmyndigheten och den berörda allmänheten innan anläggningsarbeten av större omfattning inleds.

Sprängning

7. All sprängning ska föregås av en varningssignal, tydligt hörbar inom minst 500 meter från platsen för sprängning.

Vibrationer och luftstöt vågor

8. Vibrationshastigheten till följd av sprängning i Västra brottet och File hajdar-täkten får inte överskrida 4 mm/s vid bostäder, uttryckt som högsta svängningshastighet i vertikalled.

Kontroll av markvibrationer ska vid varje sprängtillfälle ske genom mätning vid minst ett närliggande bostadshus. Mätningen ska följa svensk standard. Villkoret är uppfyllt om värdet innehålls vid 90 procent av sprängtillfällena under ett kalenderår och aldrig överstiger 6 mm/s.

9. Luftstöt vågor till följd av sprängning i Västra brottet och File hajdar-täkten får vid bostadshus inte överstiga 100 Pa mätt som frifältsvärde.

Kontroll av luftstöt våg ska ske vid minst ett närliggande bostadshus vid varje sprängtillfälle. Kontrollen ska utföras som reflektionsmätning och redovisas med motsvarande nivå för frifältsmätning. Villkoret är uppfyllt om värdet innehålls vid 90 procent av mättillfällena under ett kalenderår och aldrig överstiger 250 Pa mätt som frifältsvärde.

Kemiska produkter och farligt avfall

10. Kemiska produkter, t.ex. petroleumprodukter, och farligt avfall ska förvaras i täta behållare innanför invallning eller i tråg som rymmer hela mängden produkter respektive avfall.

Tankning av fordon eller cisterner ska där det är möjligt utföras över tät yta där spill kan saneras. Med tät yta avses hårdgjord yta eller absorberande mattor. Utrustning för sanering av oljespill eller annat läckage ska finnas lätt tillgänglig. Larvburna maskiner ska, när de parkeras i täkterna, parkeras med tanken över absorberande matta.

Vattenhantering

11. Grundvattennivån i Östra brottet får sänkas till lägst –30,2 meter.
12. Under de år tillståndet omfattar länshållning av Västra brottet, får grundvattennivån där sänkas till lägst –41 meter. Vattennivån i pall 2 ska dock vara lägst –32 meter.
13. Grundvattennivån i File hajdar-täkten får sänkas till lägst +5 meter. Pumpgrop och avledningsdiken får dock sänkas till lägst +3 meter.

Skyddsåtgärder med anledning av grund- och ytvattenpåverkan

14. Bolaget ska ridåinjektera den sträcka vid File hajdar-täktens södra och västra vägg som har redovisats på karta (Figur 1) i domsbilaga 2, i syfte att begränsa inflödet av grundvatten till täkten. Ridåinjekteringen ska vara färdigställd inom tre år från det att tillståndet tagits i anspråk.

15. Längs injekteringssträckan ska reduktionen av borrhålens hydrauliska konduktivitet vara minst 50 procent när uppmätt hydraulisk konduktivitet före injektering är $> 2 \times 10^{-6}$ m/s.

Antal borrhål för kontroll av villkoret samt deras position ska beslutas i samråd med tillsynsmyndigheten.

16. Bolaget ska infiltrera vatten till berggrunden inom det område som markeras på karta (Figur 2) i domsbilaga 2. Infiltrationen ska ske i minst tre brunnar.

Den årliga infiltrationsvolymen ska innan infiltrationen första gången sker beräknas i ett relevant beräkningsverktyg. När infiltrationen har inletts ska dess effekt kontrolleras genom ett övervakningsprogram. Övervakningen ska inkludera mätning av grundvattennivån i berg i relevanta övervakningsborrhål. Vad som vid övervakningen utgör en avvikelse ska beräknas på det sätt som bolaget beskrivit i domsbilaga 4. Om en avvikelse identifieras ska bolaget underrätta tillsynsmyndigheten och analysera orsaken. Orsaksanalysen ska inkludera jämförelse med nivåer i referensborrhål, nettonederbörd och andra omgivningsfaktorer, på så sätt som bolaget beskrivit i målet. Om avvikelsen kan antas vara hänförlig till bolagets verksamhet ska bolaget i samråd med tillsynsmyndigheten justera infiltrationen avseende totalvolym, volymernas fördelning över året och/eller platserna för infiltration.

Därtill ska övervakningen inkludera svämningsvaraktighet i våtmarker och biologisk övervakning av rikkärr. Om en avvikelse identifieras ska bolaget underrätta tillsynsmyndigheten och analysera orsaken. Om avvikelsen kan antas vara hänförlig till verksamhetens påverkan på grundvattennivåer i berg ska bolaget i samråd med tillsynsmyndigheten justera infiltrationen avseende totalvolym, volymernas fördelning över året och/eller platserna för infiltration.

Varje års infiltration ska inledas när grundvattennivån i jord börjar sjunka på våren. Detta ska bestämmas utifrån flödet i Orgvätarbäcken eller övervakning av grundvattennivåer i jord, på så sätt som bolaget redovisat i målet. Infiltrationen ska dock inte starta tidigare än den 15 mars eller senare än den 30 april. Tillsynsmyndigheten får medge avsteg från detta.

Infiltrationen ska påbörjas senast tre år från det att tillståndet tagits i anspråk och därefter genomföras varje år till och med att vattennivån i File hajdar-täkten under ett kalenderår uppgått till minst +10 meter över havet. Tillsynsmyndigheten får besluta att infiltrationen får avslutas tidigare om bolaget kan visa att kontrollnivåerna i övervakningsborrhålen inte längre riskerar att underskridas som följd av den nu tillståndsgivna verksamheten vid File hajdar-täkten.

17. Bolaget ska under perioderna april–maj respektive september–oktober tillföra vatten på markytan för infiltration i jordlagren inom det område som markeras på karta (Figur 1) i domsbilaga 3, i syfte att kompensera för det minskade flödet i Vikeåns avrinningsområde. Åtgärden ska påbörjas senast tre år från det att tillståndet tagits i anspråk och därefter genomföras varje år till och med den tidpunkt då vattennivån i File hajdar-täkten under ett kalenderår uppgått till minst +10 meter över havet. Tillsynsmyndigheten får besluta att infiltrationen får avslutas tidigare om bolaget kan visa att infiltrationen inte har någon betydelse för de arter och naturtyper som skyddas i Natura 2000-området Bojsvätar.

Den årliga tillförda volymen ska uppgå till följande.

- 900 m³ under perioden april–maj respektive 500 m³ under perioden september–oktober till och med den tidpunkt då 5 hektar mark brutits ut inom Vikeåns avrinningsområde med stöd av förevarande tillstånd.
- 1 800 m³ under perioden april–maj respektive 900 m³ under perioden september–oktober från och med den tidpunkt då 5 hektar mark brutits ut inom Vikeåns avrinningsområde med stöd av förevarande tillstånd till och med den tidpunkt då vattennivån i File hajdar-täkten under ett kalenderår uppgått till minst +10 meter över havet.

18. Vatten som infiltreras i jord eller berg får som gränsvärde och månadsmedelvärde, vad avser nedan listade parametrar, inte överskrida Livsmedelsverkets vid var tid gällande gränsvärden för dricksvatten.

Grundämnen
Bly
Kadmium
Kvicksilver
Nickel
Kolväten
1,2-dikloreten
Bensen
Bens(a)pyren
Summa PAH4 (benso(b)fluoranten, benso(k)fluoranten, benso(ghi)perylene och indeno(1,2,3-cd)pyren)
Tetrakloreten och trikloreten
Vinylklorid
Mikroorganismer
Escherichia coli (E. coli)
Intestinala enterokocker
Perfluorerade ämnen
Summa PFAS4
Summa PFAS21

Därtill får inte följande värden överstigas, som gränsvärde och månadsmedelvärde.

Parameter	Halt (mg/l)
Alifater >C5-C8	0,1
Alifater >C8-C10	0,1
Alifater >C10-C12	0,1
Alifater >C12-C16 ^a	0,1
Alifater >C16-C35 ^a	0,1
Toluen	0,04
Etylbensen	0,03
Xylen	0,25
Aromater > C8-C10	0,07
Aromater > C10-C16	0,01
Aromater > C16-C35	0,002
PAH-L	0,01
PAH-M	0,002
PAH-H	0,00005
MTBE	0,02

Slutligen får inte följande värden överstigas, som gränsvärde och årsmedelvärde.

Parameter	Halt
Ammoniumkväve	0,13 mg/l
Nitratkväve	2,5 mg/l
Nitritkväve	0,025 mg/l
Alifatiska kolväten Summa >C5-C35	100 µg/l
PFAS24	4,4 ng/l
Benso(a)pyren	0,1 ng/l

19. Bolaget ska i enlighet med nedan leda länshållningsvatten från File hajdar-täkten till Anerån, i syfte att motverka den flödesförlust som uppkommer i ån till följd av den tillståndsgivna verksamheten.

- Till dess att vattenledningen från File hajdar-täkten till Västra brottet är färdigställd, ska allt länshållningsvatten från File hajdar-täkten ledas till Anerån.
- Från och med det att vattenledningen från File hajdar-täkten till Västra brottet är färdigställd och till dess att Västra brottet börjar vattenfyllas ska vattenvolymen på årsbasis uppgå till minst 3 400 m³ vatten per hektar mark som brutits ut inom Aneråns avrinningsområde sedan tillståndet togs i anspråk. Därtill ska länshållningsvatten som inte behövs för att fullgöra övriga villkor och åtaganden enligt detta tillstånd (överskottsvatten) ledas till Anerån, dock högst 500 000 m³ vatten per år.
- Från och med det att Västra brottet börjar vattenfyllas ska vattenvolymen på årsbasis uppgå till minst 3 400 m³ vatten per hektar mark som brutits ut inom Aneråns avrinningsområde sedan tillståndet togs i anspråk. Volymen ska justeras en gång per år. Tillförseln ska pågå under hela tillståndstiden (30 år).

Vattenledningen från File hajdar-täkten till Västra brottet ska färdigställas inom 18 månader från det att tillståndet tas i anspråk.

När tillförsel till Anerån sker enligt andra och tredje punkten gäller följande. Hur det tillförda vattnet ska fördelas över året ska beslutas i samråd med tillsynsmyndigheten. Härvid ska beaktas intresset av att Anerån inte ska vara utan flöde för länge under sommarhalvåret.

20. Allt länshållningsvatten ska genomgå slam- och oljeavskiljning i för ändamålet anpassad sedimentationsdamm innan vidare avledning och rening sker.

Vatten som avleds till Anerån ska passera genom en våtmark. Våtmarken ska utformas i samråd med tillsynsmyndigheten och anläggas inom 18 månader från det att tillståndet tas i anspråk. Det vatten som leds direkt till Anerån (före det att våtmarken har anlagts) eller till våtmarken (efter det att denna har anlagts) får som årsmedelvärde och gränsvärde inte överskrida de värden som anges

i tabellen nedan. Om den släppta volymen till Anerån och/eller våtmarken under ett kalenderår uppgår till eller är större än 220 000 m³ ska gränsvärdena i den högra kolumnen tillämpas i förhållande till hela vattenvolymen.

Parameter/volym	Gränsvärde, µg/l	Gränsvärde, µg/l
Släppt volym/år	< 220 000 m ³	220 000 < 500 000 m ³
Ammoniakkväve	4,0	4,0
Nitratkväve	7 500	4 800
Suspenderat material	25 000	25 000
Uran	3,9	3,1

21. Bolaget ska i enlighet med det som har redovisats i domsbilaga 5 restaurera de två strandvallar som har markerats på karta (Figur 4) i domsbilaga 2, i syfte att återställa den vattenhållande förmågan i landskapet. Åtgärden ska genomföras inom tre år från det att tillståndet tagits i anspråk.

Åtgärden ska följas upp enligt särskilt kontrollprogram som beslutas i samråd med tillsynsmyndigheten och vid behov ska korrigerande åtgärder vidtas. Kontrollprogrammet ska gälla i tjugo år från det att strandvallarna har restaurerats.

22. Bolaget ska i enlighet med det som har redovisats i ansökan restaurera de diken och körskador som har markerats på karta (Figur 5) i domsbilaga 2, i syfte att återställa den vattenhållande förmågan i landskapet. Åtgärden ska vara färdigställd inom tre år från det att tillståndet tagits i anspråk.

23. Bolaget ska inom ramen för sin egenkontroll övervaka förändringar i Othemskärret. Vid behov ska skyddsåtgärder, exempelvis ytterligare ridåinjektering längs File hajdar-täkten, vidtas i samråd med tillsynsmyndigheten.

Skyddsåtgärder för fåglar

24. Till skydd för häckande fåglar får avverkning och avbaning inte ske under perioden 15 mars–31 juli. Tillsynsmyndigheten får medge undantag från detta förbud. Om tillståndet tas i anspråk under perioden februari–juli, gäller inte förbudet under den förbudsperiod som följer på eller pågår vid tidpunkten för ianspråktagandet.

Skydds- och kompensationsåtgärder för fjärilar

25. Innan de områden som markerats på karta (sid. 4) i domsbilaga 6, avverkas och avbanas, ska larver av apollofjäril i området samlas in och flyttas till annat lämpligt habitat. Åtgärden ska genomföras under maj månad. Avverkning och avbaning ska ske senast den 14 mars året därpå.

26. Innan de områden som markerats på karta (sid. 5) i domsbilaga 6, avverkas och avbanas, ska larver av väddnätfjäril i området samlas in och flyttas till annat lämpligt habitat. Åtgärden ska genomföras under augusti–september. Avverkning och avbaning ska ske senast den 14 mars året därpå.

27. Bolaget ska i samråd med tillsynsmyndigheten upprätta ett åtgärdsprogram som omfattar att skapa nya funktionella livsmiljöer för svartfläckig blåvinge, apollofjäril och väddnätfjäril. Dessa ska minst omfatta

- 10,5 hektar för apollofjäril,
- 56 hektar för svartfläckig blåvinge, samt
- 4,8 hektar för väddnätfjäril.

De områden som markeras på kartor (sid 1-3) i domsbilaga 6 ska betraktas som befintliga livsmiljöer. Innan befintliga livsmiljöer tas i anspråk för täktverksamheten ska bolaget avsätta andra områden för fjärilarna samt påbörja åtgärder för att miljöerna inom dessa områden ska utvecklas till funktionella livsmiljöer. De områden som avsätts för fjärilarna ska vara av minst lika stor yta som de livsmiljöer som vid var tid har gått förlorade. Aktiva åtgärder ska vidtas till dess att miljön inom de områden som avsatts för fjärilarna uppnår de kriterier för funktionalitet som framgår av tabellen nedan. Därefter ska bibehållande åtgärder vidtas.

Om åtgärder vidtas för att områden som inte är habitat ska övergå till funktionella habitat tillgodoräknas 100 procent av den restaurerade ytan. Om åtgärder vidtas för att områden som är suboptimala habitat ska övergå till funktionella habitat tillgodoräknas 50 procent av den restaurerade ytan.

Om bolaget ska skapa eller restaurera nya livsmiljöer inom Natura 2000-områden ska åtgärderna först godkännas av tillsynsmyndigheten.

Åtgärdsprogrammet ska omfatta minst 33 år från det att tillståndet tas i anspråk.

	Täckningsgrad av träd	Täckningsgrad av buskar	Förekomst av värdväxt	Övrigt
Väddnätfjäril	0–2,5 %	0–15 %	>27,6 bio- massindex	Obetat
Apollofjäril	10–15 %	20–30 %	≥0,4 % täckningsgrad	–
Svartfläckig blåvinge	15–35 %	21–35 %	≥1,6 % täckningsgrad	Förekomst av värdmyra

Skydds- och kompensationsåtgärder för andra naturvärden

28. Bolaget ska inom det område som markeras med gul streckad linje i karta (Figur 4) i domsbilaga 7, etablera minst 200 nya plantor av nipsippa samt vid behov motverka igenväxning vid etableringsytorna för att upprätthålla goda livsbetingelser för de nyetablerade nipsipporna under tillståndstiden.

Bolaget ska i samråd med tillsynsmyndigheten ta fram ett särskilt kontrollprogram som har syftet att säkerställa att etableringen av nipsippa uppnår önskat resultat. Etableringen ska anses lyckad när minst 200 plantor har överlevt i tre år efter sådden.

29. Bolaget ska i enlighet med vad som har beskrivits i ansökan genomföra röjningar i det våtmarks-/alvarområde som har markerats på karta (sid. 6) i domsbilaga 6, för att förhindra att svärdrissla och luktsporre försvinner från området till följd av igenväxning.

30. Bolaget ska utföra åtgärder för att kompensera för den förlust av naturvärden som uppkommer genom verksamheten. Kompensationsåtgärderna ska sammantaget omfatta minst 600 hektar, varav minst

- 144 hektar på fastigheterna Fleringe Lickedarve 1:14 samt Fleringe Medebys 1:12, 1:25 och 1:4 (Bläse)
- 320 hektar på fastigheterna Hellvi Smöjen 1:1, Hellvi Vivlings 1:25, Hellvi Vivlings 1:31, Hellvi Vivlings 1:35, Hellvi Sudergårde 1:84 samt Hellvi Längers 1:14, 1:15 och 1:18 (Kyllaj), samt
- i första hand 136 hektar på fastigheten Hellvi Sudergårde 1:33 (Kyllaj), och i andra hand 118 hektar på fastigheterna Rute Fardume 1:40 och 1:57 (Fardume) och 18 hektar på fastigheten Othem Österby 1:229 (Filehajdar).

Bolaget ska prioritera åtgärder som syftar till att återskapa, förbättra och/eller bevara sådana naturtyper som kommer att gå förlorade med anledning av den tillståndsgivna verksamheten och/eller gynnar de typiska arter som förekommer i det område som kommer att brytas bort.

Genomförandeplanen ska tas fram i samråd med tillsynsmyndigheten senast ett år från det att tillståndet har vunnit laga kraft eller det senare datum som tillsynsmyndigheten bestämmer. Genomförandeplanen ska omfatta minst 100 år från det att kompensationsåtgärderna initieras.

Efterbehandling

31. Efterbehandling ska ske i samråd med tillsynsmyndigheten och i huvudsaklig överensstämmelse med efterbehandlingsplanen. En slutlig efterbehandlingsplan för respektive täkt ska ges in till tillsynsmyndigheten minst sex månader innan verksamheten i Västra brottet respektive File hajdar-täkten avslutas.

Ekonomisk säkerhet

32. För fullgörandet av efterbehandlingen ska bolaget ställa en ekonomisk säkerhet. Säkerheten ska uppgå till 35 000 000 kr till och med 16 år från den tidpunkt då tillståndet tagits i anspråk. Säkerheten ska därefter uppgå till 24 000 000 kr till och med 38 år från den tidpunkt då tillståndet tagits i anspråk. Säkerhetsbeloppet ska vart femte år indexjusteras efter konsumentprisindex, där året för ianspråktagandet tillstånd utgör bas.

Kontrollprogram

33. Ett förslag till kontrollprogram ska ges in till tillsynsmyndigheten senast en månad efter det att tillståndet har tagits i anspråk eller vid den senare tidpunkt som tillsynsmyndigheten bestämmer.

34. Bolaget ska genomföra övervakning av Natura 2000-områdena Bojsvätar, Kallgatburg och Hejnum Kallgate i enlighet med det övervakningsprogram som har getts in i målet. Avvikelse från programmet får göras om tillsynsmyndigheten godkänner det. Övervakningen ska pågå under hela tillståndstiden (30 år).

Akut vattenbrist i kommunala brunnar

35. Om vattennivån i de kommunala brunnarna vid vattentäkten Dyhagen i Slite till följd av den ansökta verksamheten sjunker till en sådan nivå att den allmänna vattenförsörjningen enligt Region Gotland hotas, ska Heidelberg Materials bekosta transport av vatten i tankbilar till Slite från annat av regionen anvisat vattenverk på Gotland, liksom åligger det Heidelberg Materials att ersätta Region Gotland för de merkostnader som uppkommer. Om Region Gotland saknar kapacitet att producera vattnet i någon av sina vattentäkter ska Heidelberg Materials AB i stället bekosta transport av vatten från någon annan plats till Slite. Transporterad mängd kan aldrig överskrida tillståndsgiven mängd om 220 000 m³ per år.

Det åligger Heidelberg Materials Cement Sverige AB – om det inte är uppenbart att bristen inte hänför sig till bolagets vattenverksamhet – att inom sju dagar från det att Region Gotland påtalat sådant behov anordna och bekosta ovan angivna transporter och merkostnader intill dess att den allmänna vattenförsörjningen inte hotas enligt Region Gotland. För det fall det är uppenbart att bristen inte hänför sig till Heidelberg Materials Cement Sverige AB:s vattenverksamhet, åligger det bolaget att bedöma huruvida påverkan på den allmänna vattenförsörjningen orsakats av åtgärder vidtagna av bolaget och i så fall – så snart kan ske – genom lämplig åtgärd tillse att minsta skada eller olägenhet uppkommer för den allmänna vattenförsörjningen.

Akut vattenbrist i enskilda brunnar

36. Om det under tillståndstiden uppstår akut vattenbrist i enskild brunn inom det redovisade påverkansområdet, för tillgodoseende av fastighetens behov av vatten för hushåll, djurhållning eller näringsverksamhet – med undantag av vatten för bevattningsändamål – ska Heidelberg Materials Cement Sverige AB efter begäran ordna provisoriskt tillhandahållande av vatten för det aktuella ändamålet till dess permanent vattenförsörjning kan ordnas av bolaget. Skyldigheten gäller inte om det uppenbart saknas samband mellan den tillståndsgivna vattenverksamheten och vattenbristen.

Damning

37. När transportbandet inte är i drift eller andra förändringar sker i verksamheten som ger upphov till ökad damning, ska Heidelberg Materials vid behov begränsa damning genom vattenbegjutning av transportvägar.

Borrhål i Natura 2000-området Hejnum Kallgate

38. Anläggningsarbetet ska utföras när det är tjäle eller vid torra förhållanden sommartid.

39. Borriggen ska ställas upp på en tät duk. Absorptionsmedel ska finnas lättillgängligt för omedelbar användning för att ta upp eventuellt spill eller läckage av kemikalier och eventuellt farligt avfall. Maskiner ska inte tankas med mer bränsle än vad som behövs för att utföra arbetet.

40. Bolaget ska underrätta berörd tillsynsmyndighet om tidpunkten då miljötillståndet i denna dom tas i anspråk.

Arbets tid; igångsättnings tid

Arbets tid

Arbetena hänförliga till den tillståndsgivna vattenverksamheten ska vara utförda senast inom tio (10) år räknat från dagen för verkställbar dom.

Igångsättnings tid

Den tillståndsgivna miljöfarliga verksamheten ska ha satts igång senast inom tio (10) år räknat från dagen för verkställbar dom.

Förutsedda skador

Fastigheten Hejnum Rings 3:1

Heidelberg Materials Cement Sverige AB ska betala ersättning till ägarna av fastigheten Hejnum Rings 3:1 för skada till följd av restaurering av strandvallar med ett engångsbelopp om 82 150 kr.

Ersättningen ska betalas vid anfordran eller senast inom en månad från det att domen i denna del vunnit laga kraft.

Enskild dricksvattenförsörjning

Heidelberg Materials Cement Sverige AB ska, om bolagets verksamhet skulle orsaka en icke försumbar förändring av befintliga vattennivåer eller befintlig vattenkvalitet i någon enskild brunn inom det redovisade påverkansområdet, hålla berörd sakägare skadelös genom att antingen borra en ny brunn eller bekosta anslutning till det kommunala vattennätet (beroende på vad som är lämpligt i det enskilda fallet).

Oförutsedd skada

Anspråk på ersättning för oförutsedda skador av vattenverksamheten får framställas inom tjugo (20) år från arbetstidens utgång.

Verkställighetsförordnande

Miljötillståndet får tas i anspråk utan hinder av att denna dom inte har vunnit laga kraft, dock att avverkning och avbaning inom nybrytområdet norr och väster om File hajdar-täkten mellan koordinatpunkterna 15-56 i domsbilaga 1 inte får ske innan denna dom har vunnit laga kraft.

Yrkanden som avslås

Förhandsavgörande från EU-domstolen

Mark- och miljödomstolen avslår yrkandet om att inhämta förhandsavgörande från EU-domstolen.

Tillträde enligt 28 kap. 3 § miljöbalken

Mark- och miljödomstolen avslår yrkandet om tillträde till fastigheten Gotland Hejnum Rings 3:1 för att anlägga och bibehålla ett observationsrör för grundvattennivåer i berg.

Övriga yrkande

Mark- och miljödomstolen avslår samtliga övriga yrkanden som inte har behandlas på annan plats i denna dom.

Prövningsavgift

Mark- och miljödomstolen bestämmer prövningsavgiften slutligt till 240 000 kr. Avgiften är betald.

Rättegångskostnader

Heidelberg Materials Cement Sverige AB ska betala ersättning för rättegångskostnader till

- Länsstyrelsen i Gotlands län med 600 000 kr, allt avseende arbete.
- Region Gotland med 474 720 kr, varav 392 700 kr avser ombudsarvode, 71 000 kr avser tekniskt biträde och 11 020 kr avser utlägg (samtliga belopp exklusive mervärdesskatt), och
- Karin Mårtensson med 162 898 kr, varav 150 000 kr avser ombudsarvode och 12 898 kr avser utlägg.

På beloppen ska betalas ränta enligt 6 § räntelagen från denna dag tills betalning sker.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING.....	17
1.1 Bakgrund.....	17
1.2 Målets handläggning.....	17
2. YRKANDEN	18
2.1 Heidelberg Materials	18
2.2 Myndigheter och övriga motparter	20
3. ANSÖKAN	22
3.1 Ansökans disposition m.m.	22
3.2 Inledning	24
3.3 Allmän orientering.....	28
3.4 Områdesbeskrivning	29
3.5 Den ansökta verksamheten.....	32
3.6 Miljökonsekvenser.....	37
3.7 Miljökvalitetsnormer för grundvatten.....	38
3.8 Miljökvalitetsnormer för ytvatten.....	46
3.9 Natura 2000-områden	49
3.10 Fridlysta arter	56
3.11 Kompensationsåtgärder avseende ekologiska värden	66
3.12 Efterbehandling	67
3.13 Särskilt om vattenverksamheten.....	68
3.14 Tillåtlighet	73
3.15 Verkställighetsförordnande	78
3.16 Villkorsdiskussion	80
3.17 Villkorsförslag	83
4. ÅTAGANDEN.....	91
5. INKOMNA YTTRANDE.....	94
5.1 Länsstyrelsen i Gotlands län	94
5.2 Naturvårdsverket	106
5.3 Vattenmyndigheten.....	141
5.4 SMHI	143
5.5 Sveriges geologiska undersökning	144
5.6 Region Gotland.....	149
5.7 Trafikverket.....	150
5.8 SLU, Artdatabanken	150

5.9 Myndigheten för samhällsskydd och beredskap	152
5.10 Övriga myndigheter	152
5.11 Jur.kand. Gunilla Högberg Björcks huvudmän	152
5.12 Föreningar; grupper av intressenter	154
5.13 Enskilda.....	154
6. BEMÖTANDE.....	155
6.1 Påverkan på grundvattenförekomsten Mellersta Gotland – Roma.....	155
6.2 Påverkan på ytvattenförekomster	161
6.3 Natura 2000-områdena Hejnum hållar, Bojsvätar och Kallgatburg	166
6.4 Natura 2000-området Filehajdar	181
6.5 Skyddade arter.....	182
6.6 Riksintressen	193
6.7 Ekologisk kompensation.....	195
6.8 Övriga synpunkter	206
7. DOMSKÄL.....	212
7.1 Processuella förutsättningar	212
7.2 Val av plats m.m.	219
7.3 Natura 2000.....	226
7.4 Miljökvalitetsnormer för vatten.....	232
7.5 Artskydd.....	242
7.6 Ekologisk kompensation.....	252
7.7 Påverkan i övrigt från täktverksamheten m.m.	259
7.8 Tillträde till fastigheten Hejnum Rings 3:1.....	260
7.9 Skadereglering.....	261
7.10 Kontrollprogram.....	264
7.11 Efterbehandling och ekonomisk säkerhet	265
7.12 Arbetstid; igångsättningstid	266
7.13 Tillåtlighet; tillstånd med villkor m.m. – sammanfattande bedömning.....	266
7.14 Verkställighetsförordnande	267
7.15 Övriga yrkanden	268
7.16 Prövningsavgiften.....	269
7.17 Rättegångskostnader	269

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Heidelberg Materials Cement Sverige AB (tidigare Cementa AB och i det följande benämnt Heidelberg Materials eller bolaget) bedriver sedan lång tid tillbaka täkt av kalk- och mörgelsten samt produktion av cement vid bolagets anläggningar i Slite.

Den 17 januari 2020 gav mark- och miljödomstolen Cementa AB tillstånd till fortsatt och utökad täktverksamhet m.m. under 20 år.¹ Mark- och miljööverstolen upphävde miljötillståndet och avvisade ansökan genom ett beslut den 7 juli 2021.² Avvisningsbeslutet vann laga kraft den 28 augusti 2021 genom Högsta domstolens beslut att inte meddela prövningstillstånd.³ Kort tid därefter inrättades en ny tillfällig prövningsordning enligt vilken regeringen (som prövningsmyndighet) gavs möjlighet att ge tidsbegränsat tillstånd att bedriva täkt av kalksten (utan krav på samråd eller miljökonsekvensbeskrivning). Ansökan fick göras av den som vid tidpunkten för ansökan hade ett gällande tillstånd till täkt av kalksten.⁴ Genom beslut den 18 november 2021 gav regeringen Cementa AB ett tidsbegränsat tillstånd t.o.m. den 31 december 2022.⁵ Beslutet började gälla omedelbart.

För närvarande bedrivs verksamheten i File hajdar-täkten och Västra brottet med stöd av ett miljötillstånd som gäller till och med den 1 januari 2027.⁶

Denna ansökan avser tillstånd till fortsatt och utökad verksamhet i File hajdar-täkten och Västra brottet under 30 år samt nödvändig vattenverksamhet under bryttiden och tid därefter.

1.2 Målets handläggning

Ansökan kom in till mark- och miljödomstolen den 15 december 2023. En initial granskning av ansökan motiverade krav på kompletteringar. Sedan bolaget kommit in med ytterligare underlagsmaterialet, kungjordes ansökan den 14 maj 2024. I samband med kungörelsen beslutades en tidsplan för hanteringen av ansökan (aktbil. 66). Yttranden över ansökan med underlagsmaterial har kommit in från myndigheter och motparter. Yttrandena har bemötts av bolaget. Ytterligare kompletteringar av underlagsmaterialet i ansökan har skett löpande och har kommunicerats med myndigheter och motparter. Mark- och miljödomstolen har på begäran av bolaget förbehållit sig prövningen av en ansökan om Natura 2000-tillstånd (aktbil. 332), som annars skulle ha handlagts av länsstyrelsen.

Huvudförhandling och syn (sammanlagt sex dagar) genomfördes under perioden den 24-30 januari 2025. Ytterligare skriftväxling har skett efter huvudförhandlingen. Parterna har getts möjlighet att slutföra sin talan.

---

¹ Mark- och miljödomstolens dom den 17 januari 2020 i mål 7575-17.

² Mark- och miljööverdomstolens beslut den 6 juli 2021 i mål M 1579-20.

³ Högsta domstolens beslut den 25 augusti 2021 i mål T 4746-21.

⁴ Lag om ändring i miljöbalken (2021:875) och lag om ändring i miljöbalken (2021:876).

⁵ Regeringens beslut den 18 november 2021 i ärende M2021/01774.

⁶ Mark- och miljödomstolens dom den 13 december 2022 i mål M 2724-22.

2. YRKANDEN

2.1 Heidelberg Materials

Bolaget har, som man slutligt bestämt sin talan⁷, yrkat enligt följande.

(1) Heidelberg Materials Cement Sverige AB har yrkat att mark- och miljödomstolen ska meddela tillstånd enligt 9 kap. miljöbalken till fortsatt och utökad täktverksamhet på fastigheterna Othem Österby 1:229 och, såvitt avser tunnel för transportband, Othem Vägmarken 1:2, innefattande

(a) brytning av kalk- och mörgelsten i File hajdar-täkten under 30 års tid och brytning av mörgelsten i Västra brottet till och med den 31 december 2034, inom de koordinatsatta områden som framgår av Bilaga A2⁸ och intill en total årlig mängd om högst 3,8 miljoner ton sten per år, dock att det årliga uttaget får uppgå till högst 4,2 miljoner ton sten under de första två åren av tillståndstiden.

(b) uppförande och drift av till täktverksamheten hörande anläggningar, däribland anläggningar för sortering, krossning och transport av berg.

(2) Heidelberg Materials har yrkat vidare att mark- och miljödomstolen ska meddela tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken till vattenverksamhet på fastigheterna Othem Österby 1:229 och Hejnum Rings 2:1 innefattande

(a) bortledning av i File hajdar-täkten inläckande dag- och grundvatten under 30 års tid, därefter bortledning av den volym vatten från sjön i File hajdar-täkten som vid var tid krävs för att täcka bolagets åtagande enligt detta tillstånd, till och med utgången av det kalenderår då vattennivån i sjön varaktigt är +10 meter över havet;

(b) bortledning av i Västra brottet inläckande dag- och grundvatten till och med den 31 december 2034 och därefter bortledning av högst 300 000 m³ ytvatten per år från sjön i Västra brottet;

(c) bortledning av i Östra brottet inläckande dag- och grundvatten;

(d) infiltration av vatten till berggrunden inom det område som markeras på karta i Bilaga A5⁹;

(e) tillförsel av vatten på markytan för infiltration i jordlagren inom det område som markerats på karta i Figur 1 i bolagets yttrande den 10 november 2024¹⁰;

(f) restaurering av de två strandvallar som markerats på karta i Bilaga A5¹¹;

---

⁷ Se aktbil. 527.

⁸ Bilaga A2 till ansökan

⁹ Uppdaterad bilaga A5 till ansökan, figur 2 (se aktbil. 43).

¹⁰ Aktbil. 240, s. 30.

¹¹ Uppdaterad bilaga A5 till ansökan, figur 4, (se aktbil. 43).

(g) restaurering av diken och körskador i det område som markerats på karta i Bilaga A5¹²;

(h) uppförande och bibehållande av erforderliga anläggningar för den angivna vattenverksamheten, däribland tätning av befintliga tunnlar mellan Västra och Östra brottet.

(3) Heidelberg Materials har yrkat att mark- och miljödomstolen ska besluta att sökt verksamhet är tillåtlig enligt 4 kap. 11 § vattenförvaltningsförordningen.

(4) Heidelberg Materials har yrkat att mark- och miljödomstolen ska meddela en dispens från

(a) förbuden i 4 a § 1–4 p. artskyddsförordningen, för arterna apollofjäril och svartfläckig blåvinge,

(b) förbuden i 6 § 1–2 p. artskyddsförordningen för vädnaftjäril,

(c) förbudet i 7 § artskyddsförordningen för nipsippa, och

(d) förbudet i 8 § 1 p. artskyddsförordningen för svärdskrissla.

(5) Heidelberg Materials har yrkat att mark- och miljödomstolen ska lämna tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken att, inom ramen för vad tillståndet i övrigt medger, bedriva verksamhet som på ett betydande sätt kan påverka Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate (SE0340147), Kallgatburg (SE0340103), Bojsvåtar (SE0340118) och Filehajdar (SE0340111).

(6) Heidelberg Materials har yrkat att mark- och miljödomstolen med stöd av 28 kap. 3 § miljöbalken ska besluta att bolaget har rätt att tillträda fastigheten Gotland Hejnum Rings 3:1 för att, på så sätt som framgår av ansökan, anlägga och bibehålla ett observationsrör för grundvattennivåer i berg. Denna rätt ska gälla så länge infiltrationen i berggrunden enligt tillståndet pågår.

(7) Heidelberg Materials har yrkat slutligen att mark- och miljödomstolen

(a) bestämmer igångsättnings tiden för den miljöfarliga verksamheten till tio år från dagen för verkställbar tillståndsdom;

(b) bestämmer tiden för arbeten hänförliga till vattenverksamheten till tio år från dagen för verkställbar tillståndsdom;

(c) bestämmer tiden för anmälan av anspråk på ersättning för oförutsedda skador av vattenverksamheten till 20 år räknat från utgången av arbetstiden;

---

¹² Uppdaterad bilaga A5 till ansökan, figur 5, (se aktbil. 43).

(d) jämlikt 22 kap. 28 § miljöbalken beslutar att tillståndet får tas i anspråk innan det har vunnit laga kraft (verkställighetsförordnande) eller, i andra hand, att tillståndet med en begränsning av yrkande 1(a) intill en total brytmängd om högst 8,4 miljoner ton sten får tas i anspråk innan det har vunnit laga kraft;

(e) slutför den specifika miljöbedömningen och godkänner miljökonsekvensbeskrivningen, Bilaga B.

(8) Heidelberg Materials har hemställt slutligen att tillståndet ska anses ha tagits i anspråk när bolaget skriftligen underrättar tillsynsmyndigheten om detta, och att tillståndet meddelat av mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt den 13 december 2023 i mål M 2724-22 ska upphöra att gälla vid samma tidpunkt.

2.2 Myndigheter och övriga motparter

2.2.1 Myndigheter

Länsstyrelsen i Gotlands län har angett att verksamheten inte tillåtlig med hänsyn till försämringsförbudet avseende miljö kvalitetsnormer för grundvatten i grundvattenförekomsten Mellersta Gotland Roma. Förutsättningar för ett undantag enligt vattenförvaltningsförordningen är inte uppfyllda. Verksamheten innebär också en risk för otillåtet äventyrande avseende ytvattenförekomsten Anerån. Förutsättningar för tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken är inte uppfyllda för Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate (SE0340147), Kallgatburg (SE0340103), Bojsvätar (SE0340118) och Filehajdar (SE0340111). Förutsättningarna för en dispens enligt artskyddsförordningen är inte uppfyllda beträffande nipsippa. Verksamheten kommer att innebära en påtaglig skada på riksintresse för naturvården Filehajdar, Hejnum hållar och Kallgatburg och att en avvägning enligt 3 kap. 10 § miljöbalken behöver därför göras mot riksintresset för värdefulla ämnen eller material.

Mot den bakgrunden har länsstyrelsen yrkat i första hand att tillstånd inte ges för den sökta verksamheten. Om domstolen gör en annan bedömning av verksamhetens tillåtlighet och finner att tillstånd kan ges har länsstyrelsen föreslagit att villkor fastställs i enlighet med länsstyrelsens förslag och synpunkter.¹³

Naturvårdsverket har angett att verket inte har någon erinran mot att Natura 2000-tillstånd meddelas under förutsättning att domstolen föreskriver de villkor som Naturvårdsverket föreslår nedan. Om domstolen vidare föreskriver de villkor Naturvårdsverket har föreslagit avseende artskydd samt att domstolen bedömer att artskyddsdispens kan meddelas och att riksintresset för mineralutvinning får företräde vid tillämpningen av 3 kap. 10 § miljöbalken, har Naturvårdsverket ingen erinran mot att tillstånd meddelas.

Naturvårdsverket har motsatt sig bolagets yrkande om verkställighetsförordnande.

---

¹³ Länsstyrelsens villkorsförslag återfinns i aktbil. 502. Förslagen berör främst bolagets villkorsförslag nr 6, 10, 15-16, 19, 21, 26, 30-34 samt den provisoriska föreskriften P1.

Region Gotland har, under förutsättning att villkor m.m. bestäms på sätt som framgår av regionens yttrande, ingen erinran mot att ansökt tillstånd meddelas.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har, utifrån myndighetens bevakningsområde, sakfrågor om risker för allvarliga olyckor, ingen erinran mot att tillstånd ges.

Vattenmyndigheten, södra Östersjön har – som myndigheten får uppfattas – angett att verksamheten inte är tillåtlig enligt 5 kap. 4 § miljöbalken men att förutsättningarna för undantag enligt 4 kap. 11-12 §§ vattenförvaltningsförordningen bedöms vara uppfyllda.

SMHI har inte angett någon uttrycklig inställning i tillståndsfrågan, men har föreslagit att ett miljötillstånd tidsbegränsas för att möjliggöra omprövning av villkor, förslagsvis vart femte år. SMHI har även lämnat synpunkter rörande utsläpp till luft, påverkan på ytvatten och klimatanpassning av verksamheten.

Sverige geologiska undersökning (SGU) har angett verksamheten inte är tillåtlig enligt 5 kap. 4 § miljöbalken men att förutsättningarna för undantag enligt 4 kap. 11-12 §§ vattenförvaltningsförordningen bedöms vara uppfyllda. SGU har även föreslagit strängare villkor ett par avseenden.

SLU Artdatabanken har angett att underlaget är bristfälligt i flera avseenden samt har föreslagit att villkorslistan kompletteras med ytterligare villkor för skyddade arter.

Trafikverket har inte angett någon uttrycklig inställning i tillståndsfrågan, men har lämnat vissa synpunkter som kopplar till risken för påverkan på väg 147.

Övriga myndigheter – Havs- och vattenmyndigheten, Kammarkollegiet och Miljö- och byggnämnden (Region Gotland) – har avstått från att yttra sig.

2.2.2 Övriga motparter

Urbergsgruppen och Karin Mårtensson har yrkat i första hand att ansökan ska avslås, i andra hand att ansökan ska avvisas, och i sista hand att ett miljötillstånd förenas med tydliga och kontrollerbara villkor.

Övriga enskilda, intressegruppen Stoppa kalkbrytningen – Rädda Gotlands grundvatten! Samt Boge Byggnadsförening och har samtliga uttryckt oro för att fortsatt och utökad täktverksamhet kommer att ha negativ påverkan på vattenförsörjningen för deras respektive fastigheter och för Gotland i stort. Många enskilda har också förbehållit sig rätt till ersättning/kompensation om vattenförsörjningen till fastigheter och verksamheter påverkas negativt. Några enskilda har också hänvisat till att den ansökta verksamheten ger upphov till olägenheter i form av bl.a. vibrationer, buller, damning och nedsmutsning och har därför motsatt sig att ett miljötillstånd ges, alternativt att de kompenseras för skada till följd av olägenheterna. Enskilda har också uttryckt oro för ökad ohälsa till följd av den

pågående och nu ansökta täktverksamheten. Några enskilda har även förbehållit sig rätt till ersättning för minskade fastighetsvärden som man menar blir följden om ett tillstånd ges enligt ansökan.

3. ANSÖKAN

3.1 Ansökans disposition m.m.

Ansökan består av en ansökningshandling med bilagor, som utgör en integrerad del av ansökan. För mer utförlig teknisk och miljöteknisk information hänvisas till bilagorna, främst den tekniska beskrivningen (TB) med bilagor, och miljökonsekvensbeskrivningen (MKB). Till ansökan har initialt bifogats

- Teknisk beskrivning (bilaga A)
- Situationsplan (bilaga A1)
- Koordinatlista (bilaga A2)
- PM Hantering av avbaningsmassor (bilaga A3)
- Teknisk beskrivning av bergplint mellan västra och östra brottet (bilaga A4)
- Översiktskartor – skyddsåtgärder (bilaga A5)
- Miljökonsekvensbeskrivning (bilaga B)
- Samrådsunderlag (bilaga B1)
- Alternativutredning (bilaga B2)
- Hydrogeologisk utredning (bilaga B3)
- Utredning avseende deponier (bilaga B4)
- Utredning avseende Tingstäde träsk (bilaga B5)
- Hydrologisk utredning (bilaga B6)
- Påverkan på Natura 2000-områden (bilaga B7)
- Påverkan på våtmarker utanför Natura 2000-områden (bilaga B8)
- Naturvärdesinventering (bilaga B9)
- Artskyddsutredning (bilaga B10)
- Fjärilsutredning (bilaga B11)
  - PM Metodik (bilaga B11.1)
  - Apollofjäril (bilaga B11.2)
  - Svartfläckig blåvingen (bilaga B11.3)
  - Väddnätfjäril (bilaga B11.4)
- Kompensationsutredning (bilaga B12)
- Kulturmiljöutredning (bilaga B13)
  - Arkeologisk kulturvärdesanalys (bilaga B13.1)
  - Arkeologisk fältinventering (bilaga B13.2)
  - Vattenkvarnar längs Kallgateån (bilaga 13.3)
- Partikelmätning (bilaga B14)
- Bullerutredning (bilaga B15)
- Utredning avseende omgivningspåverkan från sprängningsarbeten (bilaga B16)
  - Omgivningspåverkan från sprängning inom ramen för täktverksamheten (bilaga B16.1)
  - Omgivningspåverkan från sprängning vid anläggning av tunnel (bilaga B16.2)
- Analys avseende olycksrisker (bilaga B17)
- Kontrollprogram (bilaga B18)
- Efterbehandlingsplan (bilaga C)
- Gällande miljöbalkstillstånd (bilaga D)
- Beräkning av ekonomisk säkerhet (bilaga E)
- Sakägarförteckning (bilaga F)
- Servitutsavtal Hejnum Rings 2:1 (bilaga G)
- Kartor – skyddsåtgärder för naturvärden (bilaga H)

Under målets handläggning har bolaget kompletterat ansökan med material enligt följande.

- Påverkan på nipsippa i förhållande till Natura 2000 (aktbil. 40)
- Restaurering av strandvall (aktbil. 41)
- Rådighetsdokumentation (aktbil. 42)
- Översiktskartor skyddsåtgärder (aktbil. 43)
- Komplettering angående dagfjärilar (aktbil. 44)
- Målindikatorer och uppföljning av Natura 2000 (aktbil. 45)
- Förslag på kontrollprogram (aktbil. 46)
- Ridåinjektering och infiltration (aktbil. 47)
- Uppföljning av möjlig påverkan på Othemarskärret samt biologisk uppföljning av skyddsåtgärden infiltration i jord (aktbil. 48)
- Komplettering av ansökan om tillstånd till täktverksamhet m.m. (aktbil. 49)
- Karaktärisering av länshållningsvatten (aktbil. 50)
- Huvudrapport uppföljningsprogram ridåinjektering, Västra brottet (aktbil. 51)
- Åtgärds- och uppföljningsprogram för artskyddade dagfjärilar (aktbil. 52)
- Nipsippa på Filehajdar – förekomst och ekologi (aktbil. 53)
- Förtydliganden kring svärdrissla (aktbil. 54)
- Påverkan på riksintressen för naturvård (aktbil. 55)
- Kompletterande ekologisk kompensation (aktbil. 56)
- Redovisning av biotopskydd Othems Klints 1:3 utifrån bedömning som utströmningsområde för berggrundsvatten (aktbil. 57)
- Konsekvensutredning betongpluggar Slite (aktbil. 58)
- Ytvatten och mätdata (aktbil. 59)
- PFAS vid Heidelberg Materials verksamhet i Slite (aktbil. 60)
- Komplettering av efterbehandlingsplan (aktbil. 61)
- Marknadsvärdeminskning för fastigheterna Hejnum Rings 2:1 och Hejnum Rings 3:1 i samband med återställande av strandvall – Ancyclusvallen (aktbil. 62)
- Riskanalys avseende olycksrisker (aktbil. 63)
- Situationsplan (aktbil. 64)
- Marknadsvärdeminskning för fastigheten Hejnum Rings 3:1 i samband med återställande av strandvall – mellersta strandvallen (aktbil. 69)
- Bemötande ytvatten och vattenrening (aktbil. 243)
- Svar på grundvattenrelaterade frågeställningar (aktbil. 244)
- Rikkärskomplexens hydrogeologiska känslighet (aktbil. 245)
- Kartläggning av berggrunden och dess hydrauliska egenskaper, sydost om Killingmyr (aktbil. 246)
- Infiltration i berg (aktbil. 247)
- Reviderat förslag till uppföljningsprogram för Natura 2000-områden (aktbil. 248)
- Uppföljningsmetodik injektering (aktbil. 249)
- Effekter av restaurering av strandvallar (aktbil. 250)
- Skyddsåtgärdernas samlade effekt för Natura 2000-områden (aktbil. 251)
- Komplettering II - dagfjärilar (aktbil. 252)
- Ekologisk kompensation (aktbil. 254)
- Reviderat övervakningsprogram för Othemarskärret (aktbil. 255)
- Spridningsberäkningar av emissioner från täktverksamheten i Slite (aktbil. 256)
- Risk – explosiva ämnen (aktbil. 257)
- Restaurering av strandvallar (aktbil. 258)
- Redovisning av arealer trädklädd betesmark för Hejnum Kallgate Natura 2000-område (aktbil. 293)
- Alternativ dämningshöjd för skyddsåtgärd vid Ancyclusvallen (aktbil. 294)
- Tröskelvärden för restaurerat fjärlshabitat (aktbil. 295)
- Ansökan om Natura 2000-tillstånd och MKB (aktbil. 321-322)
- Östra Brottet; efterhandling och ekonomisk säkerhet (aktbil. 386)

- Tekniker för rening av kväve (aktbil. 387)
- Underlag för kontrollprogram – bestämning av kontrollnivåer och identifiering av avvikelser (aktbil. 475)
- Underlag för ekologisk kompensation (aktbil. 476)
- Uppdaterat underlag för kontrollprogram – bestämning av kontrollnivåer och identifiering av avvikelser (aktbil. 529)

3.2 Inledning

3.2.1 Om Heidelberg Materials

Heidelberg Materials Cement Sverige AB är ett av Sveriges största byggmaterialföretag. Bolaget tillverkar och säljer cement samt erbjuder kunskap om användning av cementbaserade produkter, i hela kedjan från råvara till färdig produkt.

Bolaget producerar cement i Slite på Gotland och i Skövde i Västergötland. På dessa två orter finns god tillgång av kalksten lämpad för cementframställning. Totalt producerar Heidelberg Materials cirka 2,7 miljoner ton cement per år. Slitefabriken är Heidelberg Materials överlägset största produktionsenhet och står för närmare tre fjärdedelar av den cement som används i Sverige. Heidelberg Materials omsätter cirka tre miljarder kronor per år. Slitefabriken med kringverksamheter bidrar i nuläget med mer än 400 direkta arbetstillfällen per år på Gotland. Bolaget ingår i en större koncern, som är en världsledande producent av bland annat material till byggindustrin.

3.2.2 Samhällets behov av cement och betong

Den ansökta täktverksamheten försörjer cementfabriken i Slite med råvara. Cement är en nödvändig råvara i betongtillverkning. Betong används vid i stort sett all slags byggnation, såsom bostäder, industriella anläggningar och infrastruktur för trafik, vatten- och avloppsledningar.

Betong är också en förutsättning för andra av Sveriges basnäringar, som byggmaterial vid utveckling, utbyggnad och omställning av industrin – just nu ofta klimatomställning – men också eftersom det används vid underjordsbrytning av järnmalm, som är en råvara vid ståltillverkning, vilket i sin tur är en förutsättning för en stor del av tillverkningsindustrin. Även den pågående energiomställningen är beroende av betong för exempelvis utbyggnad av elnät och vindkraft samt utveckling av vattenkraften.

Det finns inga kända alternativa material som inom överskådlig tid kan förväntas klara samma krav på lång livslängd, litet underhållsbehov, formbarhet och beständighet som betong gör. Det är därför inte möjligt att i någon större utsträckning ersätta betong med andra material.

Samhällets behov av cement och betong beskrivs närmare i bilaga B2 till ansökan.

3.2.3 Kalkstensbrytningen vid Slite

Kalkstensbrytningen i Slite har anor sedan 1700-talet. Den mer storskaliga brytningen och cementtillverkningen kan sägas ha startat år 1919 då den första roterande cementugnen togs i drift. Ursprungligen bedrevs brytning i det som idag benämns *Östra brottet*. Där sker inte längre någon brytning och ytan hyser idag bland annat lager av krossad kalksten. Brytningen i *Västra brottet* startade i slutet av 1960-talet och större delen av fyndigheten i detta område är idag utbruten.

År 1976 meddelade regeringen tillstånd till täktverksamhet på *Filehajdar*. Tillståndet var en förutsättning för Heidelberg Materials satsning på utbyggnad av produktionsanläggningarna för cement i Slite.

I samband med 1976 års tillstånd ställdes krav på genomförande av geovetenskaplig och botanisk dokumentation av området samt grundvattenobservationer. Utredningar genomfördes under några år och brytningen på Filehajdar påbörjades runt år 1983. År 1977 anlades *Spillingsmagasinet* för att försörja cementfabriken med processvatten. Magasinet är utsprängt i berg.

År 2019 beslutade Heidelberg Materials att avveckla sin täktverksamhet och cementproduktion i Degerhamn på Öland för att i stället, som ett led i bolagets klimatomställning, koncentrera sin verksamhet till Slite och Skövde. Denna konsolidering illustrerar väl effekten av EU:s klimatpolitik (främst utsläppshandeln) och den pågående anpassningen inom europeisk cementindustri till färre och större enheter som huvudsakligen försörjer sina respektive närområden. Beslutet har möjliggjort stora investeringar i Slite, och Heidelberg Materials har nu som målsättning att fabriken år 2030 inte bara ska ha nettonollutsläpp utan fungera som en kolsänka. En grundläggande förutsättning för detta är en långsiktig, trygg och hållbar försörjning av kalksten.

3.2.4 Befintliga tillstånd

Täktverksamheten i Slite bedrivs i nuläget med stöd av ett tillstånd meddelat av mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt den 13 december 2022 i mål M 2724-22, se bilaga D till ansökan. Tillståndet gäller till och med den 1 januari 2027.

Heidelberg Materials verksamhet i Slite regleras därtill av tre tillstånd från 1977, 2006 respektive 2007.¹⁴ Tillståndet från 1977 avser vattenverksamhet huvudsakligen i form av omledning av Spillingsån och Närsbäcken samt bortledning av processvatten till bolagets fabrik i Slite. Även 2006 års tillstånd avser vattenverksamhet och rör utvidgning av Spillingsmagasinet samt rätt att bortleda vatten för processändamål. 2007 års tillstånd gäller fabriks- och hamnverksamheten.

---

¹⁴ Vattendomstolen Stockholm, dom 1977-07-28 i mål VA 8/77; Miljödomstolen Stockholm, dom 2006-04-25 i mål M 27311-05; Miljödomstolen Stockholm, deldom 2007-02-01 i mål M 26737-05.

3.2.5 Prövningens avgränsning

Tillstånd enligt 9 kap. miljöbalken

Ansökan omfattar tillstånd till fortsatt täktverksamhet i de två befintliga kalkstens-täkterna Västra brottet och File hajdar-täkten. Täktverksamheten innefattar dels brytning av kalk- och mägersten inom de koordinatsatta områden som framgår av bilaga A2 (verksamhetskod 10.11), dels uppförande och drift av till verksamheten tillhörande anläggningar, däribland anläggning för sortering och krossning av berg (verksamhetskod 10.50).

För full produktion i cementfabriken krävs 3,8 miljoner ton sten per år. För att cementen ska få rätt kvalitet behövs en blandning av ren kalksten och mägersten, som är en kalksten med högre lerinnehåll. Kalksten kommer att brytas i pall 1 i File hajdar-täkten (den övre pallen). Mägersten kommer att brytas i pall 1 i Västra brottet (den övre pallen) samt pall 2 i File hajdar-täkten (den nedre/djupare pallen). Brytning i Västra brottet sker bara under de första åren av tillståndstiden.

Under de första två åren av tillståndstiden avser Heidelberg Materials spränga ut ett eller flera nya vattenmagasin i berggrunden (mägerstenen) i File hajdar-täkten, se avsnitt 3.5.2 nedan. Magasinens totala volym beräknas uppgå till ca 900 000 m³, vilket motsvarar ca 2,4 miljoner ton mägersten. Parallellt med detta påbörjas brytningen av pall 2 (mägerstenspallen) i File hajdar-täkten. För att erhålla rätt kvalitet på cementen, måste bolaget samtidigt bryta kalksten från pall 1 i File hajdar-täkten. Detta medför sammantaget att den totala volymen utbruten sten kan uppgå till 4,2 miljoner ton sten under de första två åren av tillståndstiden.

Cementfabriken och hamnen i Slite regleras av ett separat tillstånd från 2007 och omfattas inte av förevarande ansökan.¹⁵

Tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken

För att möjliggöra kalkstensbrytning måste det dag- och grundvatten som ansamlas i Västra brottet och File hajdar-täkten ledas bort genom pumpning (länshållning). Detta är en del av ansökan. Länshållningen kommer att upphöra i samband med att verksamheten i respektive täkt avslutas, varefter täkterna börjar fyllas med vatten.

Cementfabrikens behov av processvatten tillgodoses idag dels genom uttag av ytvatten från Spillingsmagasinet (enligt ett separat tillstånd), dels vid behov genom uttag av länshållningsvatten från Västra brottet med stöd av anmälan till tillsynsmyndigheten. Uttaget från Spillingsmagasinet kommer att fortsätta enligt det separata tillståndet, medan denna ansökan omfattar den kompletterande bortledningen av vatten från Västra brottet till cementfabriken. Vattnet kommer under de första åren av tillståndstiden att bestå av länshållningsvatten och därefter av ytvatten från den framtida täktsjön. Det årliga uttaget av processvatten från Västra brottet kommer att uppgå till högst 300 000 m³.

---

¹⁵ Miljödomstolen Stockholm, deldom 2007-02-01 i mål M 26737-05.

Ansökan omfattar även en tids bortledning av ytvatten från den sjö som bildas i File hajdar-täkten när länshållningen upphör. Syftet är att möjliggöra utfasning av vissa planerade skyddsåtgärder för yt- och grundvatten som vidtas under tiden täktverksamheten pågår, se avsnitt 3.5.3 nedan.

Ansökan omfattar även fortsatt länshållning av Östra brottet. Denna färdigbrutna täkt hyser bland annat cementfabrikens lager av krossad kalksten och bränslen, och behöver därför hållas dränerad. Planerad ombyggnation av fabriken kan komma att innefatta en mindre utjämning, breddning och fördjupning av markytan inom Östra brottet. Detta kan endast få marginell påverkan på grundvatteninflödet till täkten. Nämda markförberedande åtgärderna kommer att prövas inom ramen för ansökan om nytt tillstånd till fabriksverksamheten.¹⁶ För att i denna prövning åstadkomma en samlad bedömning av länshållningens påverkan på grundvattenförhållandena, som inte underskattar påverkan, har detta potentiella ökade inflöde beaktats i miljökonsekvensbeskrivningen. Det är fråga om en helt marginell förändring.

Ansökan omfattar därtill ett antal skyddsåtgärder som utgör vattenverksamhet – infiltration av vatten i berggrunden, tillförsel (infiltration) av vatten till jordlagren samt restaurering av två strandvallar från istiden (Ancylusvallen och den s.k. mellersta strandvallen) och ett antal diken nära File hajdar-täkten.

Ansökan omfattar avslutningsvis uppförande och drift av de anläggningar som behövs för vattenverksamhetens bedrivande, vilka finns beskrivna i denna ansökan med tillhörande bilagor. Det innefattar bland annat ledningar, pumpar och tätning av de befintliga tunnlarna mellan Västra och Östra brottet, vilket är en förutsättning för vattenfyllnaden av Västra brottet.

Tillståndstid

Täktverksamheten i och länshållningen av *Västra brottet* behöver pågå till och med den 31 december 2034, för att bolaget ska kunna bryta ut de kvarvarande volymerna mangelsten samt omlokalisera alla anläggningar i täkten innan den börjar vattenfyllas. Tiden möjliggör att omlokaliseringen kan ske parallellt med den planerade ombyggnaden av cementfabriken, bland annat med hänsyn till gemensam el-infrastruktur.¹⁷

Den efterföljande vattenbortledningen från den framtida täktsjön syftar till att förse fabriken med processvatten. Tillståndet till fabriken är obegränsat i tid. Även tillståndet till processvattenuttag från Västra brottet måste vara obegränsat i tid.

Täktverksamheten i och länshållningen av *File hajdar-täkten* avses pågå i 30 år. Ansökan omfattar därefter vattenbortledning från den framtida täktsjön till och med utgången av det kalenderår då vattennivån i sjön varaktigt är +10 meter över havet, för att bolaget på ett lämpligt sätt ska kunna fasa ut föreslagna skyddsåtgärder för yt- och grundvatten, se vidare avsnitt F.5 i aktbil. 240. Vattenbortledningen fördröjer vattenfyllnaden av täkten och bör därmed inte pågå längre än nödvändigt.

¹⁶ MMD Nacka, pågående mål nr M 4638-24.

¹⁷ Se avsnitt D.4 i aktbil. 240 för en närmare beskrivning.

Utan någon vattenbortledning hade det tagit drygt tio år för vattennivån i File hajdar-täkten att nå +10 meter över havet. Med föreslagen vattenbortledning tar det i stället cirka 15 år.

Östra brottet har under de senaste decennierna inte varit en aktiv täkt utan länshållits och använts för lagring m.m. inom ramen för fabriksverksamheten. Eftersom tillståndet för fabriken är obegränsat i tid måste även länshållningen av *Östra brottet* kunna pågå under obegränsad tid.

Det finns enligt Heidelberg Materials ingen anledning att begränsa tillståndstiden för de föreslagna *skyddsåtgärderna för yt- och grundvatten*. Infiltration av vatten till berggrunden respektive jordlagren avses genomföras med vatten från File hajdar-täkten och kan därmed inte fortgå efter den tidpunkt då tillståndet till vattenbortledning från File hajdar-täkten har upphört att gälla. Restaureringen av strandvallar och diken är åtgärder som genomförs vid endast ett tillfälle och behöver således inte heller begränsas i tid.

3.3 Allmän orientering

3.3.1 Berörda fastigheter

Täktverksamheten samt skyddsåtgärderna infiltration av vatten till jord samt restaurering av diken m.m. kommer att bedrivas på fastigheten Othem Österby 1:229, som ägs av Heidelberg Materials. Skyddsåtgärden infiltration av vatten till berg kommer bedrivas på nyssnämnda fastighet samt Hejnum Rings 2:1. Hejnum Rings 2:1 ägs av en privatperson som upplåtit servitut till Heidelberg Materials. Även de två strandvallar som bolaget avser restaurera är belägna på Hejnum Rings 2:1 och omfattas av servitut. Den nya tunneln för transportband mellan Västra och Östra brottet kommer att anläggas på Othem Österby 1:229 och Othem Vägmarken 1:2, varav den sistnämnda ägs av Region Gotland.

3.3.2 Rådande planförhållanden

De ansökta brytområdena är inte detaljplanlagda. Det är inte heller truckvägen som går mellan File hajdar-täkten och Västra brottet. Östra brottet är tillsammans med resten av fabriksområdet planlagt för industriändamål.¹⁸ Region Gotland beslutade i november 2023 att inleda arbete med att upprätta en ny detaljplan för detta område, som ska möjliggöra utveckling av cementfabriken.¹⁹

Den planerade tunneln som ska leda transportbandet för krossad sten genom berget ned i Östra brottet, passerar under marken på fastigheten Othem Vägmarken 1:2, som i aktuell del är planlagd som väg.²⁰

---

¹⁸ Detaljplan för Österby 1:214 m.m. i Othems socken, Slite samhälle, Gotlands kommun, 09-OTH-593, antagen den 1 december 1983.

¹⁹ Miljö- och byggnämnden, sammanträde 2023-11-21, MBN § 203, ärendenummer MBN 2023/1771.

²⁰ Detaljplan för Österby 1:214 m.m. i Othems socken, Slite samhälle, Gotlands kommun, 09-OTH-593, antagen den 1 december 1983.

I gällande översiktsplan för perioden 2025-2040²¹ har Region Gotland redovisat sina ställningstaganden till användning av mark och vatten.

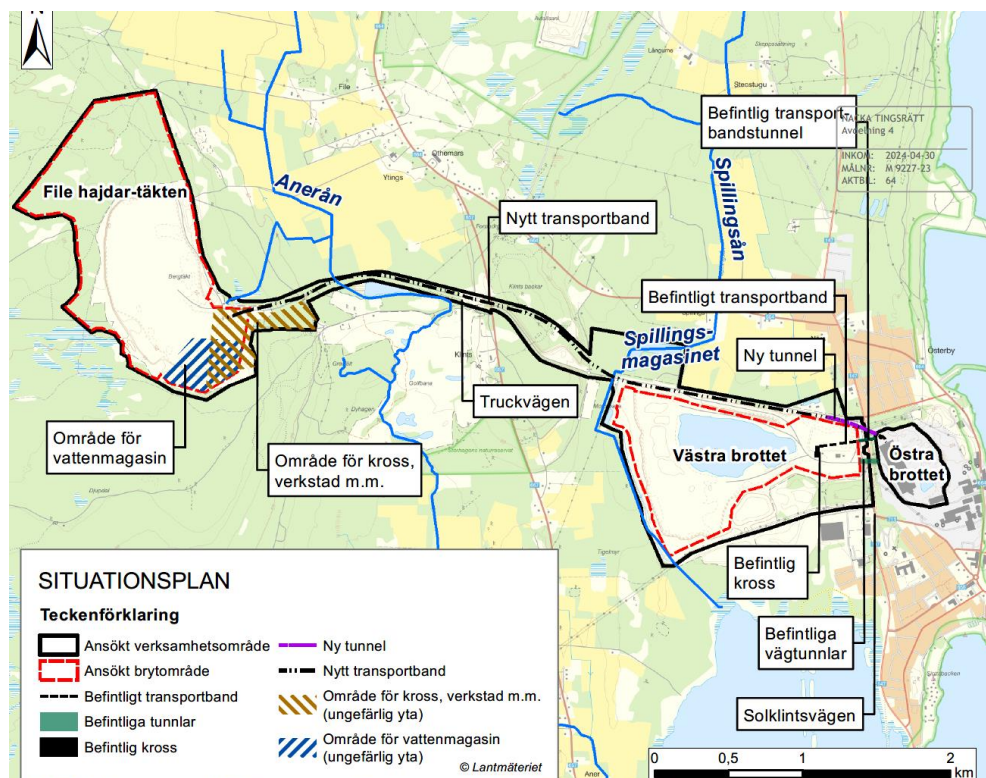
3.3.3 Referenssystem

Kartmaterial och tillhörande data i ansökan är angivna i höjdsystem RH2000 och koordinatsystem SWEREF 99 TM.

3.4 Områdesbeskrivning

3.4.1 Verksamhetsområde

Den ansökta verksamheten kommer att bedrivas inom de områden som redovisas i Figur 1 nedan. Verksamhetsområdet enligt ansökan har en area om totalt ca 400 ha och inkluderar områden för krossanläggning, verkstad, upplag, transportband, vägar och liknande. Koordinatsatta kartor finns i bilaga A2 till ansökan. Brytområdet vid Västra brottet är detsamma som i nu gällande tillstånd. Brytområdet vid File hajdar-täkten utökas från ca 87 hektar till ca 161 hektar.

Figur 1. Karta över det ansökta verksamhetsområdet m.m. (Kartan här hämtad från aktbil. 64, jfr karta på sid 13 i den konsoliderade ansökan, aktbil. 296.).

Det kvarvarande brytområdet vid Västra brottet är redan avbanat. Norr om täkten finns två ytor som idag inte används i verksamheten men som framgent avses nyttjas för upplag av material. Den ena ytan består av skog som omger det L-

²¹ Översiktsplan Vårt Gotland 2040, antaget av Regionfullmäktige Gotland den 17 februari 2025.

formade Spillingsmagasinet (som i Figur 1 ovan syns vid Västra brottets nordvästra hörn). Den andra ytan ligger vid Västra brottets nordöstra hörn och hyser Närsdammen, skog samt lager för en av Heidelberg Materials leverantörer.

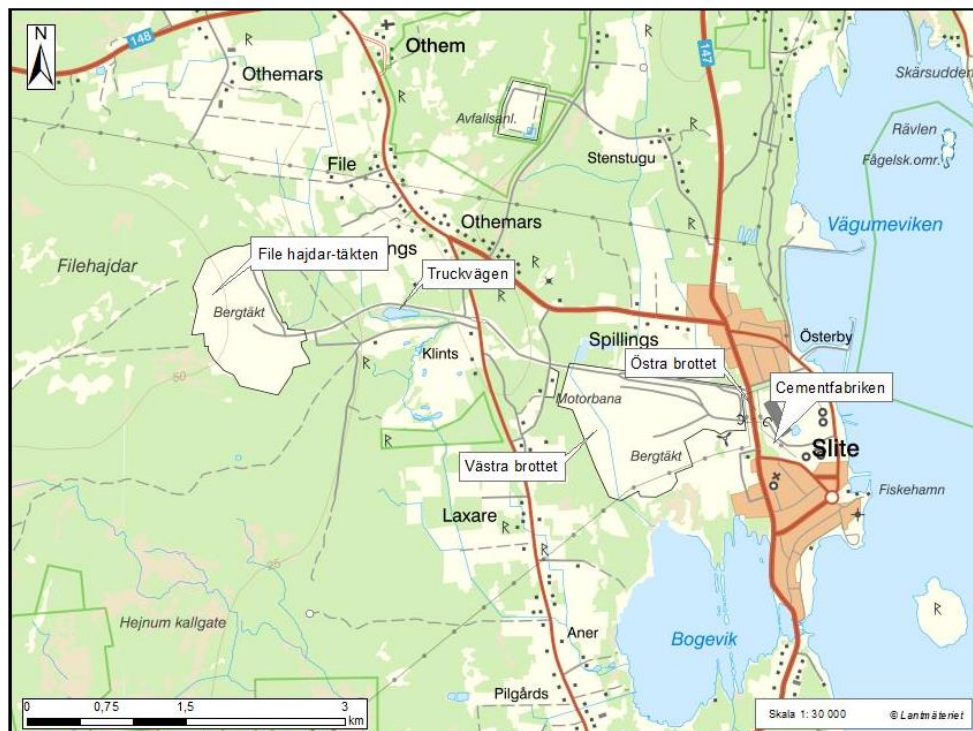
Det tillkommande brytområdet vid File hajdar-täkten består, liksom Filehajdar i stort, av mycket värdefulla naturmiljöer i form av gles och luckig naturligt uppkommen kalkbarrskog och alvarmark, med mindre avsnitt av kalkfuktäng och agkärr. Området norr om truckvägen, inom vilket det nya transportbandet kommer att dras, hyser delvis liknande miljöer med alvar och gles kalkbarrskog.

Miljön inom verksamhetsområdet beskrivs närmare i avsnitt 6.7 i bilaga B till ansökan.

Vissa skyddsåtgärder för yt- och grundvatten kommer vidtas utanför det redovisade verksamhetsområdet, se avsnitt 3.5 nedan.

3.4.2 Lokalisering och omgivning

Täkterna ligger på nordöstra Gotland, väster om Slite samhälle. File hajdar-täkten ligger cirka fyra kilometer väster om tätorten, i den östra delen av Filehajdar, som är ett stort hållmarksområde. Cementfabriken med tillhörande hamn ligger i Slite samhälle, invid Östra brottet. Västra brottet ligger omedelbart väster om Östra brottet. Täkterna, fabriken och truckvägen är markerade i Figur 2 nedan.

Figur 2. Översiktskarta.

I området vid File hajdar-täkten består berggrunden av mörkelsten, överlagrad av kalksten. Vid Västra brottet består berggrunden av endast mörkelsten. Grundvatten *i jord* förekommer inte av någon betydelse i jordlagren uppe på Filehajdar, men i större utsträckning kring Västra brottet där jordlagren har större mäktighet. Grundvattennivåerna *i berg* varierar naturligt mycket kraftigt, uppemot 30 meter under ett år, med höga nivåer under höst, vinter och tidig vår och låga nivåer sommartid. Flödet av grundvatten i berg är till större delen koncentrerat till ett fåtal horisontella vattenförande lager.

Täkternas lokalisering och omgivning beskrivs närmare i avsnitt 6.3-6.5 i bilaga B till ansökan.

3.4.3 Riksintressen m.m.

Det ansökta brytområdet utgör i sin helhet *riksintresse för mineralutvinning* enligt 3 kap. miljöbalken. I det av SGU nyligen fattade beslutet om detaljavgränsning av detta riksintresseområde understryker myndigheten att Sverige idag är helt beroende av kalksten för cementtillverkning och att merparten av den cement som används för samhällsbygget i hela Sverige kommer från File hajdar-täkten och Västra brottet.²²

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har därtill pekat ut området för takterna och fabriken som ett *område av betydelse för totalförsvarets civila del* enligt 3 kap. miljöbalken. MSB understryker i sitt beslut att flera sektorer som bedriver samhällsviktig verksamhet behöver tillgång till cement för byggnationer, underhåll och reparationer.²³ Myndigheten har vidare i november 2024 remitterat ett förslag om att utpeka takterna och fabriken som *riksintresse för totalförsvarets civila del*.²⁴

Vid såväl Västra brottet som File hajdar-täkten finns ett flertal *riksintressen för naturvård* enligt 3 kap. miljöbalken.

Området Hejnum hållar och dess omgivningar är beläget sydväst om File hajdar-täkten och är utpekade som *riksintresse med avseende på friluftsliv* enligt 3 kap. miljöbalken. Vidare utgör hela Gotland *riksintresse med avseende på rörligt friluftsliv* enligt 4 kap. miljöbalken.

Avslutningsvis är området med Visbys dricksvattenanläggningar, vilket bl.a. omfattar Tingstäde vattenverk, utpekade som *riksintresse för vattenförsörjning* enligt 3 kap. miljöbalken. Riksintresset ligger väster om File hajdar-täkten.

Ovannämnda riksintressen m.m. beskrivs närmare i avsnitt 6.6.1-6.6.6 i bilaga B till ansökan.

---

²² SGU beslut 2024-09-03, dnr 31-2981/2023.

²³ MSB beslut 2022-12-13, dnr MSB 2022-15563.

²⁴ MSB remiss 2024-11-04, dnr 2024-14645 (aktbil. 253).

3.4.4 Skyddade områden

I närheten av täkterna finns ett antal *Natura 2000-områden*, vilka beskrivs i avsnitt 6.6.7 i bilaga B till ansökan. Det närmast belägna Natura 2000-området ligger drygt en kilometer väster om File hajdar-täkten. De flesta ligger dock i ett kluster söder om täkten.

I verksamhetsområdets omgivning finns även ett antal naturreservat, vilka även de beskrivs i avsnitt 6.6.7 i bilaga B till ansökan. Det närmast belägna naturreservatet ligger ca en halv kilometer väster om Västra brottet.

Sydväst om File hajdar-täkten finns ett flertal *skogliga biotopskyddsområden* på ett avstånd om 1-3 kilometer, se avsnitt 6.6.8 i bilaga B till ansökan.

I närheten av täkterna finns också *tre vattenskyddsområden*. Ett av dem (Othem Ytings Klint) inrättades i syfte att skydda en sedermera avslutad grundvattentäkt. Vattenskyddsområdet Othem Slite ligger öster om File hajdar-täkten och syftar till att skydda den kommunala grundvattentäkten Dyhagen, som förser Slite med dricksvatten. Väster om Filehajdar ligger vattenskyddsområdet Tingstäde träsk. Det syftar till att skydda både sjön med samma namn, som utgör en ytvattentäkt och förser delar av Visby med dricksvatten, och grundvattentillgångarna inom området. Vattenskyddsområdena beskrivs i avsnitt 6.6.10 i bilaga B till ansökan.

3.5 Den ansökta verksamheten

Verksamheten beskrivs i den tekniska beskrivningen, bilaga A till ansökan, jämte gjorda kompletteringar. Sammanfattningsvis framgår följande.

3.5.1 Täktverksamheten

Heidelberg Materials bryter i nuläget kalksten i File hajdar-täkten och mörgelsten i Västra brottet. Stenen transporteras med bergtruckar till krossen i Västra brottet. Den krossade stenen transporteras därefter på transportband till Östra brottet, där den lagras inför användning i cementfabriken.

Ansökan omfattar fortsatt brytning i Västra brottet och File hajdar-täkten. I Västra brottet avser bolaget under en tid bryta mörgelsten inom samma område och till samma djup som i befintligt tillstånd. Anledningen till att det redan tillståndsgivna brytområdet inkluderas i denna ansökan är att det är osäkert om all sten kommer att ha brutits ut innan det nu ansökta tillståndet tas i anspråk. I File hajdar-täkten avser bolaget framgent bryta såväl kalksten som mörgelsten. Brytning kommer att ske inom ett större område och ned till ett större djup jämfört med befintligt tillstånd. Verksamheten i Västra brottet kommer att ha avvecklats senast vid utgången av år 2034, varefter länshållningen upphör och täkten börjar fyllas med vatten. Krossanläggning, verkstad m.m. kommer då att ha flyttats till File hajdar-täkten och ett nytt transportband för krossad sten att ha anlagts mellan File hajdar-täkten och Östra brottet. Sista sträckan mot Östra brottet går transportbandet i en tunnel som ska drivas genom bergväggen, se Figur 1 ovan.

Varken den befintliga eller ansökta verksamheten ger upphov till något utvinningsavfall. Hela kalkstensresursen utnyttjas i cementproduktionen, dvs. det uppkommer ingen skrotsten. Brytområdet vid File hajdar-täkten överlagras av ett tunt lager lerhaltig vittringsjord, som avlägsnas inför brytning. Brytområdet vid Västra brottet är redan avbanat. Samtliga avbaningsmassor kommer att nyttjas inom ramen för bolagets verksamhet, såsom kiselråvara i cementtillverkningen och som material för kompensations- och efterbehandlingsåtgärder (se avsnitt 3.11 och 3.12 nedan). Om det uppstår behov av att anlägga buller- och insynsskydd kan massorna också användas för det. Sediment som uppkommer i täkternas sedimentationsdammar utgör kalkstensmaterial och används som råvara i cementproduktionen.

3.5.2 Vattenhanteringen

Västra brottet och Östra brottet

Västra brottet kommer att länshållas som längst till och med den 31 december 2034. Länshållningsvattnet kommer, liksom idag, huvudsakligen att ledas till Östra brottet och vidare till Östersjön via hamnområdet, medan en delström kan användas som processvatten i cementfabriken. När länshållningen upphör börjar täkten fyllas med vatten. Heidelberg Materials kommer fortsatt leda en viss volym från Västra brottet till fabriken. Vattenuttaget kommer uppgå till högst 300 000 m³ vatten per år.

Vid de tillfällen då vattennivån i täktsjön når cirka +1 – +2 m.ö.h. kommer vatten att avrinna till Östersjön, eventuellt via Östra brottet. Detta kommer att kunna inträffa först efter flera decennier.

Östra brottet avses länshållas under obegränsad tid. Under de första åren, då även Västra brottet länshålls, kommer allt vatten, liksom idag, att ledas till Östersjön via hamnområdet. När Västra brottet har börjat vattenfyllas, kommer vattnet från Östra brottet i stället ledas till sjön i Västra brottet. När vattennivån i Västra brottet har stigit till omkring +1 – +2 m.ö.h. kommer länshållningsvattnet från Östra brottet som utgångspunkt ledas till Östersjön, men det kan också ledas till Västra brottet när det behövs för att bibehålla täktsjöns vattennivå.

För att möjliggöra vattenfyllnad av Västra brottet och fortsatt länshållning av Östra brottet, kommer de tunnlar som förbinder Västra och Östra brottet, att pluggas igen. Bergväggen mellan Västra och Östra brottet kommer också att tätas med hjälp av ridåinjektering, i syfte att minska inläckaget av vatten och därmed behovet av länshållning av Östra brottet. Pluggarna utgör dammanläggningar och föreslås klassas i säkerhetsklass U, se underlag för klassning i aktbil. 58.

File hajdar-täkten

File hajdar-täkten kommer att länshållas under 30 års tid. Under det första året kommer allt länshållningsvatten, liksom idag, att ledas till Anerån. Därefter kommer en ny vattenhantering successivt implementeras. Nedan följer en kortfattad beskrivning.

Det vatten som ansamlas i tälten leds till ett eller flera nya vattenmagasin som sprängs ut i File hajdar-tälten södra del. Magasinen kommer att utjämma och förbättra kvaliteten på vattnet, och möjliggöra att vatten som rinner in i tälterna under det blöta vinterhalvåret kan lagras för att användas under det torrare sommarhalvåret.

Länshållningsvattnet kommer att nyttjas för flera kvalificerade ändamål:

- Infiltration av vatten i jord och berg söder och sydväst om File hajdar-tälten, se avsnitt 3.5.3 nedan avseende infiltration i berg och jord.
- Tillförsel av vatten till Region Gotland och en lantbruksverksamhet i Othemars, se avsnitt 3.13.3 nedan avseende länshållning av tälterna.
- Tillförsel av vatten till Anerån, se avsnitt 3.5.3 nedan avseende tillförsel av vatten till Anerån.
- Tillförsel av eventuellt överskottsvatten till Västra brottet i syfte att påskynda vattenfyllnaden av den tälten.

För vissa av de ovannämnda ändamålen behöver vattnet ha särskild kvalitet. Heidelberg Materials kommer därför uppföra en ny vattenreningsanläggning i File hajdar-tälten.

Infiltrationen av vatten i berg och jord, samt tillförseln av vatten till Region Gotland och lantbruksverksamheten i Othemars, bör fasas ut under en övergångsperiod efter det att tältverksamheten har upphört. Heidelberg Materials kommer därför fortsätta leda bort en mindre volym ytvatten från den framtida tältsjön på Filehajdar, som längst tills vattennivån i sjön varaktigt är +10 meter över havet. Vattenbortledningen kan komma att avslutas tidigare om infiltrationen inte längre har någon reell betydelse för syftet att skydda Natura 2000-områdena, se avsnitt F.5 i aktbil. 240 samt avsnitt 3.5.3 nedan avseende infiltration i berg och jord.

3.5.3 Skyddsåtgärder för yt- och grundvatten

Heidelberg Materials avser vidta åtgärder i syfte att minimera verksamhetens påverkan på yt- och grundvattenförhållandena i området. Bolaget har utarbetat en uppsättning skyddsåtgärder som hakar i och förstärker effekten av varandra, och tillsammans säkerställer att ingen otillåten påverkan uppstår. Nedan följer en övergripande beskrivning av dessa skyddsåtgärder.

Tillförsel av vatten till Anerån

Bolaget avser leda ett delflöde av länshållningsvattnet från File hajdar-tälten till Anerån. Syftet är att ersätta den flödesförlust som uppstår i ån till följd av brytningen inom Aneråns avrinningsområde. Tillförseln kommer pågå under hela tillståndstiden och volymen vatten kommer successivt utökas med hänsyn till antalet hektar som har brutits ut inom Aneråns avrinningsområde.

Fram till dess att Västra brottet börjar vattenfyllas, kommer dessutom överskottsvatten från File hajdar-tälten (länshållningsvattnet som inte behövs för att fullgöra bolagets övriga villkor och åtaganden) ledas till Anerån. Volymen kommer att variera mellan åren men begränsas till högst 500 000 m³ vatten per år, i syfte att

begränsa tillförseln av uran och nitratkväve till ån, se avsnitt 3.2 i aktbil. 243 samt villkorsförslag 18 i avsnitt 3.17 nedan.

Bolaget har låtit ta fram gränsvärden för kvaliteten på det vatten som leds till Anerån, se avsnitt 3.4 i aktbil. 243 samt villkorsförslag 31 i avsnitt 3.17 nedan. De föreslagna gränsvärdena är olika beroende på vilket flöde som tillförs Anerån; ju större tillförsel, desto strängare gränsvärden.

Ridåinjektering vid File hajdar-täkten

Heidelberg Materials kommer att ridåinjektera en sträcka om drygt två kilometer vid File hajdar-täktens södra och västra sida (se karta i bilaga A5 till ansökan), i syfte att minska bergets vattenförande förmåga och därigenom begränsa inflödet av grundvatten till täkten. Bolaget föreslår att reduktionen av borrhålens hydrauliska konduktivitet längs injekteringssträckan ska vara minst 50 % när uppmätt hydraulisk konduktivitet före injektering är $> 2 \times 10^{-6}$ m/s. Sträckor där berget redan före injektering är tätare än 2×10^{-6} m/s kommer att injekteras om det är möjligt, men eftersom genomsläppligheten där redan är så låg kan en femtioprocentig reduktion inte förväntas. Åtgärden kommer att färdigställas inom tre år från det att tillståndet tas i anspråk. Se villkorsförslag 14 och 32 i avsnitt 3.17 nedan.

Restaurering av diken, körväg och körskador

Bolaget kommer att restaurera två diken, en körväg och ett antal körskador sydväst om File hajdar-täkten (se karta i bilaga A5 till ansökan), i syfte att återställa den vattenhållande förmågan i landskapet. Åtgärderna kommer att färdigställas inom tre år från det att tillståndet tas i anspråk, se villkorsförslag 20 i avsnitt 3.17 nedan.

Restaurering av strandvallar

Heidelberg Materials kommer att restaurera två genomgrävda strandvallar – Ancylusvallen och den så kallade mellersta strandvallen – som båda finns markerade på karta i bilaga A5 till ansökan. Restaureringen kompletterar skyddsåtgärden infiltration i berg genom att säkerställa att det inte sker en minskning av vattentillgången för områdets hydrologiskt mest känsliga naturtyper. Restaureringen bidrar också till förbättrade hydrologiska förutsättningar för rikkärr och kalktuffkällor, vilket i sin tur gynnar typiska och karaktäristiska arter för dessa naturtyper, se vidare aktbil. 250.

Restaureringen kommer att genomföras inom tre år från det att tillståndet tagits i anspråk. Heidelberg Materials kommer därefter under tjugo års tid följa upp restaureringen enligt ett särskilt kontrollprogram och vid behov vidta korrigerande åtgärder. Bolaget har låtit ta fram ett förslag till kontrollprogram, se aktbil. 244. Det slutliga kontrollprogrammet föreslås beslutas i samråd med tillsynsmyndigheten, se villkorsförslag 19 i avsnitt 3.17 nedan.

Infiltration av vatten i berg

Heidelberg Materials kommer att infiltrera vatten i minst tre bergborrhål sydväst om File hajdar-täkten, se karta i bilaga A5 till ansökan. Syftet med åtgärden är att förhindra att flödet av ytligt grundvatten minskar under vegetationsperioden i Natura 2000-områdena Bojsvätar, Hejnum Kallgate och Kallgatburg, vilket

annars hade skett som följd av den ansökta länshållningen av File hajdar-täkten. Infiltrationen höjer grundvattennivåerna i området och motverkar därigenom att utträngningen av ytligt grundvatten minskar i Natura 2000-områdena. Infiltrationen ska dock inte balansera ut de naturliga variationer i grundvattennivåerna som följer av variationer i temperatur, nederbörd och nettonederbörd. Det gäller både dagens normala variationer och de långsiktiga klimatförändringarna.

Eftersom infiltrationen genomförs punktvis i brunnar kan effekten variera något mellan olika delområden. Restaureringen av strandvallarna syftar till att jämna ut effekten mellan olika delområden.

Antalet infiltrationsbrunnar, dess exakta placering och volymen vatten som infiltreras kommer att bestämmas i samband med att infiltrationen ska påbörjas. Bolaget kommer därefter kontinuerligt kontrollera effekten av infiltrationen genom ett särskilt övervakningsprogram, som omfattar både grundvattennivåer och biologiska parametrar, och göra de eventuella justeringar som krävs. Se avsnitt F.2.2 i aktbil. 240 för en närmare beskrivning.

Infiltrationen kommer att påbörjas senast tre år från det att tillståndet tagits i anspråk och genomföras varje år till och med att vattennivån i File hajdar-täkten når +10 meter över havet. När vattennivån i täkten når +10 meter över havet kommer den ansökta verksamheten inte längre ha någon påverkan på utträngningen av ytligt grundvatten i Natura 2000-områdena under den för växterna viktiga vegetationsperioden. Infiltrationen kan dock avslutas tidigare om kontrollnivåerna (grundvattennivåer som baseras på historiska data) inte längre riskerar att underskridas som följd av den ansökta verksamheten.

Varje års infiltration ska inledas när jordgrundvattennivån börjar sjunka på våren, dock inte tidigare än den 15 mars eller senare än den 30 april. Se villkorsförslag 15 i avsnitt 3.17 nedan.

Infiltrationen genomförs med länshållningsvatten från File hajdar-täkten. Vattnet kommer att genomgå erforderlig rening och vara av sådan kvalitet att det inte riskerar att påverka vare sig naturvärdena i Natura 2000-områdena eller vattenkvaliteten i de kommunala produktionsbrunnarna vid Dyhagen, se avsnitt D.3 i aktbil. 37, avsnitt F.4 i aktbil. 240 samt villkorsförslag 30 i avsnitt 3.17 nedan.

Infiltration av vatten i jord

Heidelberg Materials avser även infiltrera vatten i jord inom Vikeåns avrinningsområde i syfte att ersätta det minskade flödet där. En delström länshållningsvatten från File hajdar-täkten kommer att släppas i ett skogsområde söder om täkten, se Figur 1 i aktbil. 240. Bolaget avser använda flera olika utsläppspunkter i syfte att begränsa flödeshastigheten och minska risken för erosion. Vattnet kommer därefter ansamlas i en naturlig lågpunkt, i denna ansökan benämnd Vintersjön, innan det infiltrerar i en strandvall för att därefter röra sig vidare mot Vikeån och Bojsvätar.

Infiltrationen kommer påbörjas senast tre år från det att tillståndet tagits i anspråk och fortgå till dess att vattennivån i File hajdar-täkten når +10 meter över havet.

Infiltrationen kan dock avslutas tidigare om verkningarna av den ansökta verksamheten inte längre har någon betydelse för de arter och naturtyper som skyddas i Natura 2000-området Bojsvåtar, se avsnitt F.5 i aktbil. 240.

Den årliga infiltrationsvolymen kommer att utökas allteftersom brytningen i File hajdar-täkten fortskrider, se villkorsförslag 16 i avsnitt 3.17 nedan. De föreslagna volymerna motsvarar den av verksamheten orsakade förlusten av flöde i Vikeåns avrinningsområde.

Vattnet kommer att genomgå erforderlig rening och vara av sådan kvalitet att det inte riskerar att påverka vare sig naturvärdena i Natura 2000-områdena eller vattenkvaliteten i de kommunala produktionsbrunnarna vid Dyhagen, se avsnitt D.3 i aktbil. 37, avsnitt F.4 i aktbil. 240 samt villkorsförslag 30 i avsnitt 3.17 nedan.

Bevakning av förändringar i Othemarskärret

Othemarskärret är beläget norr om det ansökta brytområdet vid File hajdar-täkten och hyser höga ekologiska värden. Den ansökta verksamheten kommer endast ha en begränsad påverkan på kärret, se bilaga B8 till ansökan. Heidelberg Materials åtar sig likväl att övervaka eventuella förändringar i Othemarskärret och vid behov vidta ytterligare skyddsåtgärder, exempelvis ytterligare ridåinjektering längs File hajdar-täktens norra eller nordvästra sida. Se bolagets förslag till övervakningsprogram i aktbil. 255 samt villkorsförslag 21 i avsnitt 3.17 nedan.

3.6 Miljökonsekvenser

Den ansökta verksamhetens omgivningspåverkan beskrivs bilaga B till ansökan, jämte gjorda kompletteringar. Nedan följer en kort sammanfattning av de huvudsakliga miljökonsekvenserna.

Verksamheten ger upphov till direkt påverkan på naturmiljön inom det ansökta verksamhetsområdet. Den utökade brytningen samt anläggandet av byggnader och transportband innebär att områden med mycket höga naturvärden och välutvecklade artsamhällen kommer tas i anspråk. Förlusten av denna naturmiljö bedöms medföra stora negativa konsekvenser.

Länshållningen av täkterna påverkar grundvattenförhållandena genom avsänkta grundvattennivåer i täkternas närområden. Ridåinjekteringen vid File hajdar-täkten och infiltrationen av vatten i berg kommer kraftigt begränsa File hajdar-täktens påverkan på grundvattennivåerna söder och väster om täkten. Vattenfyllnaden av Västra brottet, som inleds en bit in i tillståndstiden, kommer att leda till en höjning av grundvattennivåerna i ett större område omkring täkten. Verksamheten bedöms sammantaget medföra små negativa konsekvenser avseende grundvatten.

Verksamheten påverkar också ytvattenförhållandena i omgivningen. *Vattenföringen* påverkas till följd av förändrade avrinningsområden och minskad tillförsel av utströmmande grundvatten, och *vattenkvaliteten* kan påverkas genom utsläpp av länshållnings- och dagvatten med annan kemisk sammansättning. Verksamheten bedöms sammantaget medföra obetydliga konsekvenser för ytvatten.

Den ansökta verksamheten innefattar restaurering av en strandvall i Hejnum Kallgate Natura 2000-område. Verksamheten innebär i övrigt inte någon direkt påverkan på något Natura 2000-område. Verksamheten ger dock upphov till förändringar i yt- och grundvattenförhållandena, och kan därigenom ha en indirekt (hydrologisk) påverkan på vissa Natura 2000-områden. Det kommer inte ha någon märkbar betydelse för utpekade livsmiljöer eller arter. Verksamheten bedöms medföra obetydliga konsekvenser för Natura 2000-områdena.

3.7 Miljökvalitetsnormer för grundvatten

3.7.1 Inledning

I förevarande tillståndsprövning har Heidelberg Materials att förhålla sig till dels kravet att inte försämra en grundvattenförekomsts status, dels skyldigheten att inte äventyra att god status för grundvattenförekomsten uppnås (5 kap. 4 § miljöbalken). Verksamheter som riskerar att medföra en otillåten försämring eller ett otillåtet äventyrande kan endast tillåtas i undantagsfall, om rekvisiten i 4 kap. 11–12 §§ vattenförvaltningsförordningen (2004:660), VFF, är uppfyllda.

EU-domstolen har i den så kallade Bielefelddomen²⁵ klargjort att bedömningen av om en kvalitetsfaktor försämras ska ske i *representativa övervakningspunkter*. Övervakningspunkterna ska enligt ramvattendirektivet²⁶ placeras så att de ger en sammanhängande och heltäckande översikt över den kemiska statusen i grundvattnet inom varje avrinningsområde.²⁷ Domstolen konstaterar i Bielefelddomen att en försämring/icke-uppnående av god status i en sådan övervakningspunkt ska indikera att det föreligger en försämring av statusen i åtminstone en betydande del av en grundvattenförekomst. Domen gäller kemisk status, men principen bör vara detsamma för kvantitativ status.

EU-domstolen har i den senare meddelade Doñanadomen²⁸ klargjort vad som menas med begreppen *försämring* respektive *äventyrande*. Om en grundvattenförekomst inte uppnår god kvantitativ status, är en ytterligare ökning av det underskott som redan föreligger att betrakta som en försämring. Så länge graden av överutnyttjande inte ökar, utan endast förblir på samma nivå som tidigare, är det inte fråga om en försämring. Bibehållandet av en otillfredsställande status innebär däremot ett äventyrande av möjligheten att uppnå god status.

I den ansökta verksamhetens omgivning finns tre *grundvattenförekomster i berg*: Mellersta Gotland – Roma (Roma), Norra Gotland – Stenkyrka (Stenkyrka) och Norra Gotland – Kappelshamn (Kappelshamn). Det finns därtill två *grundvatten-*

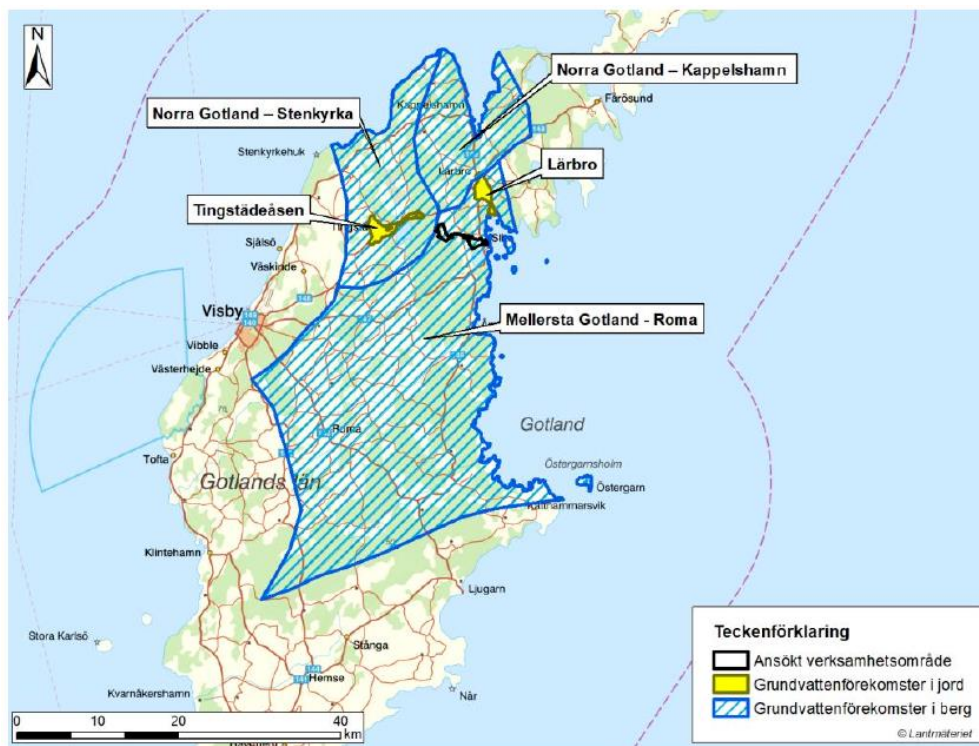
²⁵ EU-domstolens dom den 28 maj 2020 i mål C-535/18 (Bielefelddomen). Se särskilt punkterna 111–115.

²⁶ Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG av den 23 oktober 2000 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder på vattenpolitikens område.

²⁷ Ramvattendirektivet, avsnitt 2.4 i bilaga V.

²⁸ EU-domstolens dom den 24 juni 2021 i mål C-559/19 (Doñanadomen). Se särskilt punkterna 49 och 70–71.

förekomster i jord: Tingstädeåsen och Lärbro. Vattenförekomsternas respektive utbredning finns redovisad i Figur 3 nedan.

Figur 3. Grundvattenförekomster i jord och i berg.

Heidelberg Materials bedömer, av de skäl som redovisas i nästföljande avsnitt, att den ansökta verksamheten varken försämrar nuvarande status eller äventyrar uppnåendet av god status för grundvattenförekomsterna Stenkyrka, Kappelshamn, Tingstädeåsen och Lärbro. Verksamheten bedöms dock under de inledande åtta verksamhetsåren medföra en försämring av grundvattenförekomsten Romas kvantitativa status med avseende på vattenbalansen. Det bedöms under dessa år inte heller vara möjligt att nå god vattenbalans i Roma, varför det även är fråga om ett äventyrande av möjligheten att uppnå god kvantitativ status. Verksamheten kan ändå tillåtas med stöd av 4 kap. 11–12 §§ VFF. Skälen för detta utvecklas i det nedanstående.

3.7.2 Påverkan på kvantitativ status

Inledning

Grundvattenförekomsten Roma har klassificerats till otillfredsställande kvantitativ status, med hänvisning till kvalitetsfaktorerna ”god vattenbalans” respektive ”inträngning av saltvatten”. Det sistnämnda hänför sig till inträngande saltvatten längs kusten. Den beslutade miljökvalitetsnormen för Roma är *God kvantitativ status år 2027*.

Grundvattenförekomsterna Stenkyrka, Kappelshamn, Tingstädeåsen och Lärbro har samtliga klassificerats till god kvantitativ status. De beslutade miljökvalitetsnormerna för dessa grundvattenförekomster är *God kvantitativ status*.

God vattenbalans

För att en grundvattenförekomst ska ha god kvantitativ status ska det råda balans mellan den långsiktiga uttagsnivån och grundvattenbildningen.²⁹

Grundvattennivåerna i området vid Slite är naturligt höga under de svala och nederbördsrika perioderna (höst, vinter och tidig vår) och låga under den varma sommaren. De låga grundvattennivåerna under sommaren beror i första hand på naturliga förhållanden – den minskade nettonederbörden och grundvattenmagasinens låga lagringskapacitet – men även på grundvattenuttaget från de kommunala produktionsbrunnarna vid Dyhagen och grundvattenströmningen till Västra och Östra brottet.

Heidelberg Materials har låtit utreda den ansökta verksamhetens påverkan på vattenbortledningen från respektive grundvattenförekomst, se avsnitt 8.7 i bilaga B3 till MKB. Av utredningen framgår sammanfattningsvis följande.

Vattenbortledningen från Lärbro kommer vara helt oförändrad jämfört med nuläget, samtidigt som vattenbortledningen från Tingstädeåsen kan bli marginellt större jämfört med nuläget. Verksamheten bedöms inte medföra någon försämring av vattenförekomsternas kvantitativa status med avseende på vattenbalans.

Vattenbortledningen från Stenkyrka och Kappelshamn bedöms öka något jämfört med nuläget. Ökningen är som störst vid utgången av den ansökta tillståndstiden. För Stenkyrka bedöms ökningen uppgå till drygt 220 000 m³ /år, vilket motsvarar 5 promille av nettonederbörden över grundvattenförekomsten. För Kappelshamn bedöms ökningen uppgå till drygt 115 000 m³ /år, vilket motsvarar 3 promille av nettonederbörden över vattenförekomsten. Ytmässigt ligger 4 % av Stenkyrka och 2 % av Kappelshamn innanför täkternas påverkansområde. Jämför man ökningen av bortledning med nettonederbörden endast över dessa delar av grundvattenförekomsterna motsvarar ökningen 11 % (Stenkyrka) respektive 15 % (Kappelshamn) av nettonederbörden. Påverkan bedöms sammantaget inte försämra vattenförekomsternas kvantitativa status med avseende på vattenbalans.

Vattenbortledningen från Roma kommer *under de första åtta åren av tillståndstiden*, fram till dess att Västra brottet börjar vattenfyllas, vara ungefär densamma som i nuläget. Det beror sammanfattningsvis på att den ökade vattenbortledningen från File hajdar-täkten kommer att balanseras av det ökade inflödet från intilliggande vattenförekomster och den föreslagna infiltrationen av vatten i berg. Det kan dock inte helt uteslutas att vattenbortledningen under något eller några år blir marginellt större (maximalt 100 000 m³ /år) jämfört med nuläget. *Efter att Västra brottet har börjat vattenfyllas* kommer vattenbortledningen från Roma successivt minska. Vid utgången av den ansökta tillståndstiden kommer bortledningen att vara i storleksordningen 450 000 m³ /år mindre än i nuläget.

---

²⁹ Ramvattendirektivet, art. 2.28 samt tabell 2.1.2 i bilaga V; 4 kap. 5 § SGU-FS 2023:1.

Av den så kallade Doñanadomen (se avsnitt 3.7.1 ovan) följer att en ökad vattenbortledning från en grundvattenförekomst som *inte* uppnår god kvantitativ status är att anse som en otillåten försämring av vattenförekomstens status. Risker för en marginellt ökad vattenbortledning från grundvattenförekomsten Roma under något eller några år får därmed betraktas som en risk för försämring av vattenförekomstens kvantitativa status med avseende på vattenbalansen. Eftersom det inte bedöms möjligt att nå god status innan Västra brottet börjar vattenfyllas, innebär verksamheten också under några år ett äventyrande av möjligheten för vattenförekomsten Roma att uppnå god kvantitativ status med avseende på vattenbalans. Efter det att Västra brottet har börjat vattenfyllas kommer vattenbortledningen från Roma successivt minska. Det bör således på längre sikt vara möjligt för grundvattenförekomsten Roma att uppnå god kvantitativ status med avseende på vattenbalans.

Påverkan på anslutna akvatiska ekosystem

För att en grundvattenförekomst ska uppnå god kvantitativ status får inte den mänskliga påverkan på förekomsten leda till att god ekologisk status inte kan uppnås i förbundna ytvattenförekomster.³⁰ Den ansökta verksamheten kommer inte påverka grundvattenförhållandena på så sätt att det leder till negativa effekter för några ytvattenförekomster, se avsnitt 8.2 i bilaga B6 till ansökan.

Påverkan på grundvattenberoende terrestra ekosystem

För att en grundvattenförekomst ska uppnå god kvantitativ status får inte heller den mänskliga påverkan på förekomsten leda till betydande skada på skyddsvärda grundvattenberoende terrestra ekosystem. Skyddsvärda ekosystem är i korthet sådana med stort ekologiskt eller socio-ekonomiskt värde.³¹ Som framgår av avsnitt 3.9 nedan, kommer inte den ansökta verksamheten leda till någon betydande skada på de närliggande Natura 2000-områdena. Den ansökta verksamheten kommer inte heller leda till betydande skada på andra skyddsvärda terrestra ekosystem, ens med en mycket vid tolkning av rekvisitet ”skyddsvärda”, se bilaga B8 till ansökan. Heidelberg Materials har ändå åtagit sig att övervaka det så kallade Othemarskärret och vid behov vidta skyddsåtgärder, se avsnitt 3.5.3 ovan.

Inträngning av saltvatten och förorening

För att en grundvattenförekomst ska uppnå god kvantitativ status får det slutligen inte heller ske långsiktiga förändringar i flödesriktningen som orsakar inträngning av saltvatten eller andra föroreningar.³² Det finns ingen specifik gräns för när saltvatteninträngning kan betraktas som ett problem i förhållande till den kvantitativa statusen, utan det krävs en bedömning utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

---

³⁰ Se föregående fotnot.

³¹ Ramvattendirektivet, art. 2.28 samt tabell 2.1.2 i bilaga V; 4 kap. 5 § SGU-FS 2023:1; EU-kommissionen, Common implementation strategy for the water framework directive (2000/60/EC), Guidance Document no. 12 – The role of wetlands in the Water Framework Directive, avsnitt 3.3.1; EU-kommissionen, Common implementation strategy for the water framework directive (2000/60/EC), Technical Report no 6 – Technical report on groundwater dependent terrestrial ecosystems, avsnitt 2.3.

³² Ramvattendirektivet, art. 2.28 samt tabell 2.1.2 i bilaga V; 4 kap. 5 § SGU-FS 2023:1.

Vid Gotlands kust förekommer ett naturligt salt grundvatten. Saltvattnet har sitt huvudsakliga ursprung i Östersjöns tidigare utvecklingsstadier och ligger ytligt i hela området öster om den så kallade Littorinavallen, se Figur 77 i bilaga B3 till ansökan. Vallen sträcker sig i nord-sydlig riktning längs Gotlands ostkust vid Slite. Det är av denna anledning som höga salthalter har uppmätts långt innan brytningen i Västra brottet påbörjades. Som exempel kan nämnas att medelhalten klorid i en tidigare kommunal vattentäkt, belägen strax nordväst om nuvarande Västra brottet, uppgick till drygt 400 mg/l på 1950-talet.

Mätningar i borrhål i den *sydöstra* delen av Västra brottet (närmast havet) visar kloridhalter på uppemot 1 200 mg/l. Det är i samma storleksordning som uppmätta kloridhalter i inläckande grundvatten i pall 2 i Västra brottet innan denna började vattenfyllas år 2017. Kloridhalterna ökar mot botten av borrhålen, sannolikt som en effekt av relik saltvatten och/eller havsvatten. Mätningar i borrhål i den *sydvästra* delen av Västra brottet visar kloridhalter på uppemot 520 mg/l och mätningar *norr* om Västra brottet visar kloridhalter på uppemot 170 mg/l.

De höga kloridhalter som har uppmätts i området vid Västra brottet beror således inte på att täkten har förändrat vattnets strömningsriktning, utan på att grundvattnet är naturligt salt på djupa nivåer. Med tanke på Västra brottets storlek och djup, och att täkten har funnits i mer än ett halvsekel, är det emellertid sannolikt att den långvariga dräneringen har orsakat en viss *ökad* inströmning av havsvatten.

Den nu ansökta verksamheten bedöms inte leda till ytterligare förhöjda kloridhalter i området vid Västra brottet. När Västra brottet efter några år börjar vattenfyllas, kommer grundvattennivåerna i täktens omgivning stiga, varigenom de höga kloridhalterna successivt pressas nedåt. Det kommer dock ta flera decennier innan vattenfyllnaden får några mätbara effekter på kloridhalterna i täktens omgivning. När Västra brottet är helt vattenfyllt beräknas mediandjupet till grundvatten med en kloridhalt på 300 mg/l ha ökat med cirka en meter jämfört med nuläget. Anledningen till att vattenfyllnaden inte får större effekt på kloridhalten är de naturligt höga salthalterna vid kusten.

I området vid File hajdar-täkten är kloridhalterna mycket låga. Som exempel kan nämnas att kloridhalterna i de kommunala produktionsbrunnarna i Dyhagen uppgick till 8,9–22 mg/l under perioden augusti 2011–april 2023, med undantag för den nederbördsfattiga sommaren 2018 då kloridhalten uppgick till som mest 59 mg/l.

Den ansökta verksamheten bedöms inte påverka kloridhalterna i de kommunala produktionsbrunnarna, se avsnitt 8.9.2 i bilaga B3 till ansökan, under förutsättning att brunnarna drivs så att vattennivån i dem inte sjunker lägre än idag, se vidare avsnitt 3.13.3 nedan avseende länshållning av täkterna. Den ansökta verksamheten kommer sammanfattningsvis ha en mycket marginell påverkan på kloridhalterna i grundvattenförekomsten Roma. Kloridhalterna i området vid Västra brottet kommer förbli oförändrade tills täkten börjar vattenfyllas och därefter på lång sikt bli något lägre. Kloridhalterna i området vid File hajdar-täkten bedöms inte påverkas nämnvärt.

En förutsättning för EU-domstolens tillämpning i Bielefelddomen (se avsnitt 3.7.1 ovan) är att bedömningen av försämring görs i representativa övervakningspunkter. Övervakningspunkterna ska spegla förhållandena i en betydande del av grundvattenförekomsten. De uppmätta kloridhalterna i området vid Västra brottet är ett resultat av det relikta saltvattnet invid kusten och i någon mån av det senaste halvseklats stenbrytning. Kloridhalterna kommer att förbli höga även efter det att länshållningen av Västra brottet har upphört och täkten har fyllts med vatten. Området saknar betydelse som dricksvattenkälla och kloridhalterna påverkar inga terrestra ekosystem eller anslutna ytvattenförekomster.

Förutsättningarna och de uppmätta kloridhalterna i detta område är således endast representativa för en mycket liten del av grundvattenförekomsten, och kloridhalterna vid Västra brottet bör därför inte tillmätas någon betydelse vid bedömningen enligt 5 kap. 4 § miljöbalken. För det fall domstolen skulle göra en annan bedömning och anse att den ansökta verksamheten medför en otillåten påverkan på kloridhalterna i området vid Västra brottet, finns det förutsättningar att tillåta verksamheten med stöd av 4 kap. 11–12 §§ VFF, se avsnitt 3.7.4 nedan.

Vad gäller grundvattenförekomsterna Stenkyrka, Kappelshamn, Tingstädeåsen och Lärbro, framgår att samtliga vattenförekomster har klassificerats till god kvantitativ status och att den ansökta verksamheten bedöms ha obefintlig eller mycket liten påverkan på den nuvarande vattenbortledningen från dessa vattenförekomster. Påverkan är i samtliga fall så begränsad att den inte bedöms orsaka någon inträngning av saltvatten.

3.7.3 Påverkan på kemisk status

En grundvattenförekomst har god kemisk status om de för förekomsten beslutade riktvärdena inte överskrids i någon övervakningspunkt.³³ Riktvärdet för god kemisk status med avseende på klorid är 100 mg/l för samtliga nämnda grundvattenförekomster.³⁴ En grundvattenförekomst kan dock ha god kemisk status även om riktvärdena överskrids i en eller flera övervakningspunkter, förutsatt att överskridandet

1. endast omfattar en mindre och avgränsad del av grundvattenförekomsten,
2. inte begränsar möjligheten till nuvarande eller potentiell legitim användning av grundvattnet,
3. inte leder till att en miljökvalitetsnorm i en grundvattenansluten ytvattenförekomst inte kan uppnås eller till betydande sänkning av statusen i sådana ytvattenförekomster,
4. inte leder till betydande skada på skyddsvärda grundvattenberoende terrestra ekosystem,
5. inte beror på inträngning av saltvatten eller annan förorening i grundvattenförekomsten, och
6. inte hindrar att krav för övriga grundvattenberoende skyddade områden uppfylls.³⁵

---

³³ Art. 4.2 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/118/EG av den 12 december 2006 om skydd för grundvatten mot föroreningar och försämring ("grundvattendirektivet"); se även 4 kap. 3 § SGU-FS 2023:1.

³⁴ SGU-FS 2023:1, tabell 1 i bilaga 3; Länsstyrelsens i Kalmar län föreskrifter om kvalitetskrav för vattenförekomster i Södra östersjöns vattendistrikt (08FS 2021:11), bilaga 4.

³⁵ Art. 4.2 i grundvattendirektivet; 4 kap. 4 § SGU-FS 2023:1.

Grundvattenförekomsten Roma har klassificerats till otillfredsställande kemisk grundvattenstatus med avseende på klorid samt förekomst av trikloreten och tetrakloreten i ett område vid en nedlagd kemtvätt. Den beslutade miljökvalitetsnormen för grundvattenförekomsten är *God kemisk status år 2027*.

Kloridhalterna omkring Västra brottet överskrider på flera håll naturligt riktvärdet för god kemisk status med avseende på klorid (100 mg/l). Det är sannolikt att länshållningen av Västra brottet ytterligare höjer de naturliga salthalterna i någon mån i ett område runt brottet. Fortsatt grundvattenbortledning enligt ansökan bedöms dock inte orsaka *högre* kloridhalter än idag. Även när länshållningen av Västra brottet avslutas och täkten vattenfylls, bedöms riktvärdet för klorid överskridas i flera punkter i närområdet, eftersom halterna beror på den naturliga förekomsten av relik saltvatten i området och inte på inträngning av saltvatten som en följd av mänsklig aktivitet.

De höga kloridhalterna vid Västra brottet berör endast en mindre och väl avgränsad del av grundvattenförekomsten. Området kan enligt Heidelberg Materials uppfattning inte anses vara en representativ eller relevant övervakningspunkt för bedömning av kloridhalt, se avsnitt 3.7.2 ovan.

Även om domstolen skulle bedöma att området vid Västra brottet utgör en relevant övervakningspunkt, är det uppenbart att de höga kloridhalterna är naturligt förekommande och inte har någon faktisk påverkan på den omgivande miljön eller användningen av grundvattnet, och att kriterierna för god kemisk status därmed uppfylls för denna del av grundvattenförekomsten. Det stämmer väl överens med mark- och miljödomstolens bedömning vid 2022 års tillståndsprövning.³⁶ Kloridhalterna har ingen negativ påverkan på vare sig grundvattenansluta ytvattenförekomster eller grundvattenberoende terrestra ekosystem, se avsnitt 3.7.2 ovan. Majoriteten av de boende är anslutna till kommunalt VA och grundvattnet nyttjas därför inte för dricksvattenändamål.

Den ansökta verksamheten kan sammanfattningsvis inte anses försämra grundvattenförekomsten Romas kemiska status eller äventyra uppnåendet av miljökvalitetsnormen för kemisk status.

Grundvattenförekomsterna Stenkyrka, Kappelshamn, Tingstädeåsen och Lärbro har samtliga klassificerats till god kemisk status. De beslutade miljökvalitetsnormerna för dessa grundvattenförekomster är *God kemisk status*. Som framgår ovan, kommer den ansökta verksamheten att ha en obefintlig eller mycket begränsad påverkan på den nuvarande vattenbortledningen från dessa vattenförekomster. Påverkan är i samtliga fall så begränsad att den inte bedöms försämra grundvattenförekomsternas status.

---

³⁶ MMD Nacka dom 2022-12-13, mål M 2724-22, s. 181.

3.7.4 Undantag enligt 4 kap. 11 § vattenförvaltningsförordningen

Heidelberg Materials menar sammanfattningsvis att verksamheten, under de år som Västra brottet fortsätter att länshållas, medför en risk för försämring av grundvattenförekomsten Romas kvantitativa status med avseende på kvalitetsfaktorn vattenbalans (4 kap. 5 § första stycket första punkten i SGU-FS 2023:1) samt ett äventyrande av möjligheten att uppnå beslutad miljökvalitetsnorm för Roma med avseende på kvalitetsfaktorn vattenbalans. Bolaget ansöker därför om undantag enligt 4 kap. 11 § vattenförvaltningsförordningen. För det fall domstolen skulle finna att försämring eller äventyrande riskeras med avseende på ytterligare någon kvalitetsfaktor kan även detta beaktas och tillåtas inom ramen för bolagets yrkande, vilket omfattar alla verksamhetens redovisade konsekvenser.

Myndigheter kan med stöd av 4 kap. 11 § VFF tillåta verksamheter som ändrar en grundvattenförekomsts nivå och därigenom försämrar grundvattenförekomstens status eller äventyrar uppnåendet av god status för grundvattenförekomsten, förutsatt att de tre rekvisit som anges i 4 kap. 12 § VFF är uppfyllda.

Det första rekvisitet är att verksamheten eller åtgärden behöver vidtas för att tillgodose ett allmänintresse av större vikt *eller* innebär att dess fördelar för människors hälsa och säkerhet eller för hållbar utveckling uppväger nackdelarna med ändringen av grundvattenförekomstens nivå. Medlemsstaterna ges ett visst tolkningsutrymme att själva bestämma vad som är ett allmänintresse av större vikt.³⁷ Det svenska genomförandet av ramvattendirektivet avser tydligt skapa utrymme för att tillåta ”samhällsnyttiga verksamheter” genom att berörda myndigheter ska vara skyldiga att ”fullt ut utnyttja det utrymme för undantag och lägre ställda krav som EU-rätten medger”.³⁸

Den kalksten som bryts i Slite utgör råvara till uppemot tre fjärdedelar av den cement som används i Sverige. Riket är direkt beroende av fortsatt kalkstensbrytning i Slite. Både regeringen och mark- och miljödomstolen har i samband med tidigare tillståndsprövningar konstaterat att verksamheten tillgodoser ett allmänintresse av större vikt.³⁹

Verksamhetens betydelse för det svenska samhället speglas även i SGU:s nyligen fattade beslut om ny detaljavgränsning för riksintresseområdet för mineral. Där framhålls att mineralfyndigheten utgör en ”synnerligen viktig grundpelare för stora delar av samhällsbygget” och att ”[u]tebliven produktion av cement från kalksten i Slite skulle få stora konsekvenser för såväl industri som samhälle i övrigt”.⁴⁰

Även MSB:s förslag att utpeka brytområdet, den obrutna kalkstensfyndigheten och cementfabriken som riksintresse för totalförsvarets civila del (avsnitt 3.4.3 ovan) visar på verksamhetens vikt. MSB framhåller i det remitterade förslaget att det råder

³⁷ EU-domstolens dom den 4 maj 2016 i mål C-346/14 (Schwarze Sulm).

³⁸ Prop. 2017/18:243, s. 148.

³⁹ Regeringens beslut den 18 november 2021 i ärende M2021/01774, s. 44; MMD Nacka dom 2022-12-13, mål M 2724-22, s. 182.

⁴⁰ SGU beslut 2024-09-03, dnr 31–2981/2023, s. 3.

brist på inhemska försörjningsalternativ och att importmöjligheterna vad avser cement är begränsade, både på kort och lång sikt.

Det är mot denna bakgrund uppenbart att den ansökta verksamheten behöver vidtas för att tillgodose ett allmänintresse av större vikt.

Det andra rekvisitet är att det av tekniska skäl eller på grund av orimliga kostnader inte är möjligt att uppfylla syftet med verksamheten på något annat sätt som är väsentligt bättre för miljön. Den ansökta verksamheten syftar till att försörja cementfabriken i Slite med råvara, och i förlängningen säkerställa en fortsatt trygg cementförsörjning i Sverige. Som framgår av bilaga B2 till ansökan, finns det inga realistiska alternativa lokaliseringar för kalkstensbrytningen i Sverige. Det är inte heller ekonomiskt, tekniskt eller miljömässigt försvarbart att förse cementfabriken i Slite med kalksten eller cementklinker från täkter eller fabriker utomlands. Det är således inte möjligt att uppfylla syftet med verksamheten på något annat sätt som är väsentligt bättre för miljön.

Det tredje rekvisitet är att alla genomförbara åtgärder vidtas för att mildra de negativa konsekvenserna för vattenförekomstens status. Som framgår av avsnitt 3.7.2 ovan, är det i första hand *länshållningen av Västra brottet* som bedöms medföra en risk för försämring av grundvattenförekomstens kvantitativa status och äventyrande av möjligheten att uppnå god kvantitativ status. Västra brottet kommer att länshållas som längst till och med den 31 december 2034. Det är den tid som behövs för omlokalisering av alla anläggningar till File hajdar-täkten. Heidelberg Materials har inom ramen för nuvarande verksamhet låtit ridåinjektera en sträcka om cirka 1,3 kilometer vid Västra brottet, se avsnitt 4.9.1 i bilaga B3 till ansökan, vilket bedöms ha haft viss positiv effekt på grundvattenförekomsten Roma. Bolaget avser därtill begränsa verksamhetens påverkan på grundvattenförekomsten genom att ridåinjektera en sträcka om drygt två kilometer vid File hajdar-täktens södra och västra sida samt infiltrera vatten i ett eller flera bergborrhål sydväst om File hajdar-täkten, se avsnitt 3.5.3 ovan. Det bedöms inte finnas några andra praktiskt genomförbara åtgärder för att ytterligare begränsa de negativa konsekvenserna för vattenförekomstens status.

Verksamheten är sammanfattningsvis tillåtlig enligt 4 kap. 11–12 §§ VFF.

3.8 Miljökvalitetsnormer för ytvatten

3.8.1 Inledning

I förevarande tillståndsprövning har Heidelberg Materials att förhålla sig till dels kravet att inte försämra en ytvattenförekomst status, dels skyldigheten att inte äventyra att god status för ytvattenförekomsten uppnås (5 kap. 4 § miljöbalken).

I den ansökta verksamhetens omgivning finns fyra vattenområden som omfattas av miljökvalitetsnormer för ytvatten: sjön Tingstade träsk, kustvattnen Boge Viken och Östra Gotlands norra kustvatten samt vattendraget Anerån. Vattenmyndigheten har

inför nästa förvaltningscykel föreslagit att ytterligare två vattendrag ska utpekas som ytvattenförekomster – Spillingsån och Vikeån.

Heidelberg Materials har låtit utreda hur den ansökta verksamheten påverkar de befintliga respektive föreslagna ytvattenförekomsterna, se bilaga B6 till ansökan jämte senare gjorda kompletteringar. För Spillingsån och Vikeån finns ännu inte någon statusklassificering eller beslutade miljökvalitetsnormer, varför bedömningen har behövt vara mer översiktlig i den delen.

Bedömningarna har gjorts med utgångspunkt i Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter om klassificering och miljökvalitetsnormer avseende ytvatten, HVMFS 2019:25. Dessa föreskrifter är formellt sett endast tillämpliga när myndigheterna klassificerar vattenförekomstens status och beslutar om miljökvalitetsnormer för desamma, men ska enligt praxis ändå beaktas vid bedömning av en enskild verksamhets påverkan på vattenförekomstens status och möjlighet att uppnå beslutade miljökvalitetsnormer. I avsnitten nedan redovisas resultaten av utredningen.

3.8.2 Tingstäde träsk

Tingstäde träsk är beläget i ett annat avrinningsområde än den sökta verksamheten och kommer således inte bli föremål för någon *direkt* ytvattenpåverkan. Länshållningen av bolagets täkter bedöms ha ingen eller försumbar *indirekt* ytvattenpåverkan på sjön genom minskad tillförsel av utströmmande grundvatten. Tingstäde träsk bedöms sammantaget inte påverkas mer än på ett försumbart sätt av den ansökta verksamheten.

3.8.3 Bogeviden

Täktverksamheten har historiskt haft viss påverkan på Bogeviden genom tillförsel av suspenderat material. Heidelberg Materials har de senaste åren vidtagit ett stort antal åtgärder för att minska mängden suspenderat material. Ytterligare åtgärder pågår och kommer att färdigställas innan det ansökta tillståndet tas i anspråk. Tillförseln av suspenderat material från den ansökta verksamheten bedöms bli mycket begränsad.

Bogeviden kommer (liksom idag) tillföras vatten med något högre halter av främst uran och ammoniakkväve. Vattenförekomsten uppnår god status med avseende på parametern uran och måttlig status med avseende på parametern ammoniakkväve. De höga halterna ammoniakkväve bedöms i första hand bero på näringsläckage från omgivande jordbruksmark som tillrinner Bogeviden från olika vattendrag, vilket också framgår av att halterna i länshållningsvattnet är lägre än de av täktverksamheten opåverkade halterna uppströms utsläppspunkten i Anerån. Tillförseln av länshållningsvatten kommer, efter det att Västra brottet börjar vattenfyllas, att minska med ca 65 % jämfört med nuläget. Därmed kommer även tillförseln av ammoniakkväve och uran att minska. Verksamheten bedöms sammantaget inte påverka vattenförekomstens status eller möjligheten att uppnå beslutade miljökvalitetsnormer.

3.8.4 Östra Gotlands norra kustvatten

Östra Gotlands norra kustvatten kommer genom länshållningsvatten tillföras något förhöjda halter av främst ammoniakkväve, uran och zink. Tillflödet av vatten från täktverksamheten kommer att vara så litet i förhållande till det totala tillflödet och vattenomsättningen i vattenförekomsten att belastningen endast kommer att vara mätbar precis vid utsläppspunkten. Verksamheten bedöms sammantaget inte påverka vattenförekomstens status eller möjligheten att uppnå beslutade miljökvalitetsnormer.

3.8.5 Anerån

Anerån kommer under det första året av den ansökta tillståndstiden vara recipient för allt länshållningsvatten från File hajdar-täkten, liksom idag. Bolaget avser därefter leda ett delflöde av länshållningsvattnet från File hajdar-täkten till Anerån. Syftet är att ersätta den flödesförlust som uppstår i ån till följd av brytningen inom Aneråns avrinningsområde. Tillförseln kommer pågå under hela tillståndstiden och volymen vatten kommer successivt utökas med hänsyn till antalet hektar som har brutits ut inom Aneråns avrinningsområde. Fram till dess att Västra brottet börjar vattenfyllas, kommer därutöver allt överskottsvatten från File hajdar-täkten (länshållningsvatten som inte behövs för att fullgöra bolagets övriga villkor och åtaganden) ledas till Anerån. Överledningen kommer att begränsas till högst 500 000 m³ vatten per år, i syfte att begränsa tillförseln av uran och nitratkväve till ån. Utöver detta föreslår bolaget gränsvärden för bland annat nitratkväve och uran i det vatten som leds till Anerån, se villkorsförslag 31 i avsnitt 3.17 nedan. De föreslagna gränsvärdena säkerställer att tillförseln av länshållningsvatten till Anerån inte medför ett överskridande av haltgränserna i HVMFS 2019:25, se avsnitt 3.4 i aktbil. 243. För parametrarna råder idag god status i Anerån.

Från det att Västra brottet börjar vattenfyllas kommer vattenföringen i Anerån att minska. Årsmedelflödet i Anerån, vid utsläppspunkten från File hajdar-täkten, kommer då att minska med ca 22 % jämfört med nuläget. När täktverksamheten avslutas upphör tillförseln av länshållningsvatten, både i ansökt alternativ och nollalternativet. Även det kommer leda till ett minskat flöde i Anerån.

Det kan inte uteslutas att det minskade flödet påverkar kvalitetsfaktorn hydrologisk regim eller någon av de biologiska kvalitetsfaktorerna negativt. Påverkan på de biologiska kvalitetsfaktorerna, vilka är överordnade, bedöms dock bli liten. Samma flödesminskning uppstår i nollalternativet, dock att den ansökta verksamheten innebär att flödesminskningen inträder senare (2034) än i nollalternativet (2027). Under sådana förhållanden kan det minskade flödet inte betraktas som en otillåten påverkan enligt 5 kap. 4 § miljöbalken.

Att flödet i ån beror på tillförseln av länshållningsvatten och sedermera kommer att minska och återgå till mer naturliga förhållanden var ett känt faktum redan då vattenförekomsten inrättades samt då de nuvarande miljökvalitetsnormerna fastställdes.

3.8.6 Vikeån och Spillingsån

Utökningen av File hajdar-täkten innebär att en del av Vikeåns tillrinningsområde försvinner. Planerade skyddsåtgärder i form av infiltration i jord och berg, ridåinjektering samt restaurering av en strandvall, diken och körskador kommer emellertid att dämpa förlusten av tillrinning till Vikeån. Påverkan på vattenföringen bedöms därmed bli försumbar. Länshållningsvatten som tillförs Vikeån kommer att ha sådan kvalitet att ingen negativ påverkan uppstår på vattenkemin.

Spillingsån kommer liksom idag tillföras dagvatten med tidvis förhöjda halter av suspenderat material. Det bedöms inte försämra de nuvarande förhållandena i ån eller äventyra möjligheten att uppnå eventuella framtida miljökvalitetsnormer.

Verksamheten bedöms sammantaget inte försämra den nuvarande vattenföringen eller vattenkemin i ån eller äventyra möjligheten att uppnå eventuella framtida miljökvalitetsnormer.

3.9 Natura 2000-områden

3.9.1 Inledning

Det finns ett antal Natura 2000-områden i File hajdar-täktens närområde: Hejnum Kallgate, Kallgatburg, Bojsvätar, Filehajdar, Tiselhagen, Grodvät, Bälsalvret, Forsviden och Hejnum hällar. En utredning av den ansökta verksamhetens påverkan på Natura 2000-områden bifogas denna ansökan, se bilaga B7 till ansökan jämte senare gjorda kompletteringar.

Ansökan innefattar restaurering av Ancylusvallen, som är en gammal strandvall belägen inom Natura 2000-området Hejnum Kallgate, se avsnitt 3.5.3 ovan. Verksamheten innebär i övrigt inte någon *direkt* påverkan på något Natura 2000-område. Verksamheten ger dock upphov till förändringar i yt- och grundvattenförhållandena, och kan därigenom ha en *indirekt* (hydrologisk) påverkan på naturtyper i vissa Natura 2000-områden. Påverkan kan ske genom minskad ytvattenavrinning, lägre grundvattennivåer och/eller minskad grundvattenutträngning. När verksamheten avslutas och File hajdar-täkten vattenfylls, kommer grundvattennivåerna att höjas vilket i sin tur kan leda till ökad ytvattenavrinning och grundvattenutträngning i vissa Natura 2000-områden.

Heidelberg Materials föreslår en rad skyddsåtgärder som tillsammans minimerar den ansökta verksamhetens hydrologiska påverkan på Natura 2000-områdena under den för växtligheten kritiska vegetationsperioden, se avsnitt 3.5.3 ovan. Ridåinjekteringen vid File hajdar-täkten och infiltrationen av vatten i berg sydväst om File hajdar-täkten är de mest centrala åtgärderna. De upprätthåller grundvattennivåerna och grundvattenutträngningen i Natura 2000-områdena. Eftersom infiltrationen genomförs punktvis i brunnar kan dock effekten variera något mellan olika delområden. Genom restaureringen av de två strandvallarna jämnas effekterna av infiltrationen ut. Restaureringen av strandvallarna sker vid Orgbäcken som är ett av de två viktiga tillrinningsområdena i den norra delen av Natura 2000-områdena.

Infiltrationen i berg ersätter inte hela den av verksamheten orsakade minskningen i *ytvattenavrinning*. Genom att infiltrera vatten i jord söder om File hajdar-täkten upprätthålls ytvattenavrinningen i det andra viktiga tillrinningsområdet för Natura 2000-områdena.

Genom dessa två åtgärder – restaurering av strandvallar samt infiltration i jord – skapas ytterligare säkerhet, utöver den genom ridåinjekteringen och infiltrationen i berg egentligen redan säkerställda uteblivna påverkan.

Heidelberg Materials bedömer sammanfattningsvis att den ansökta verksamheten är av sådan karaktär att den – *utan* vidtagande av några skyddsåtgärder – riskerar att påverka miljön i Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg och Bojsvätar. Verksamheten kräver därför tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken. Bolaget bedömer att verksamheten inte riskerar att påverka miljön i något annat Natura 2000-område, men framställer ett yrkande om tillstånd avseende påverkan på Natura 2000-området Filehajdar, för det fall domstolen skulle bedöma att verksamheten kräver ett sådant tillstånd.

Bolaget visar genom de till ansökan bifogade utredningarna, jämte senare gjorda kompletteringar, att verksamheten – *med* föreslagna skyddsåtgärder – inte kommer att skada någon utpekad livsmiljö eller medföra att någon utpekad art utsätts för en störning som på ett betydande sätt kan försvåra dess bevarande i området. Det finns således förutsättningar att meddela tillstånd. Skälen för detta utvecklas i avsnitt 3.9.2-3.9.4 nedan.

3.9.2 Bojsvätar, Hejnum Kallgate och Kallgatburg

Den ansökta verksamheten kan medföra både direkt och indirekt påverkan på ytvattenavrinningen inom Natura 2000-områdena. Den *direkta påverkan* består i ett minskat avrinningsområde. Den *indirekta påverkan* består i ett minskat utflöde av grundvatten och/eller ökad infiltration av ytvatten till följd av sänkta grundvattennivåer.

Minskad ytvattenavrinning

Heidelberg Materials har låtit beräkna den totala förändringen i ytvattenflöden i respektive Natura 2000-område vid utgången av den ansökta tillståndstiden, med respektive utan föreslagna skyddsåtgärder. Beräkningen tar hänsyn till effekten av klimatförändringar, varför den beräknade förändringen vid vissa punkter är positiv (dvs. att flödet förväntas öka) även utan hänsyn till föreslagna skyddsåtgärder.

Bojsvätar berörs av både direkt och indirekt ytvattenpåverkan. Utan skyddsåtgärder, beräknas årsmedelflödet i Vikeån minska med cirka 3,3 % vid inflödet till Bojsvätar och cirka 1,7 % vid utflödet ur Bojsvätar. Med skyddsåtgärderna ridåinjektering, infiltration i berg och jord samt restaurering av strandvallar beräknas årsmedelflödet vid inflödet till Bojsvätar i stället öka med ca 1 %. Som månadsmedelflöde är variationerna större. Vissa månader beräknas flödet minska med uppemot 21 % och andra månader beräknas flödet öka med uppemot 13 %.

Infiltrationen i berg utformas så att den *indirekta* ytvattenpåverkan blir försumbar under perioden april–oktober. Under vintern är grundvattennivåerna naturligt höga och därmed finns det inget behov av infiltration i berg. Infiltrationen i jord utformas så att den direkta ytvattenpåverkan blir försumbar under perioderna april–maj respektive september–oktober. Under vintern är flödena naturligt höga vilket medför att den *direkta* ytvattenpåverkan blir procentuellt liten samtidigt som den biologiska aktiviteten är låg. Under sommaren är flödena normalt sett obefintliga vilket i praktiken medför att den teoretiska direkta ytvattenpåverkan blir försumbar.

Hejnum Kallgate berörs endast av indirekt ytvattenpåverkan. Utan vidtagande av några skyddsåtgärder, beräknas månadsmedelflödet öka med uppemot 1,5 % i vissa delar av området respektive minska med högst 1,2 % i andra delar av området. Med föreslagna skyddsåtgärder beräknas månadsmedelflödet öka med 2–4 % inom samtliga delar av området.

Kallgatburg berörs endast av indirekt ytvattenpåverkan. Årsmedelflödet beräknas öka med 2 %. Det gäller både med och utan hänsyn till föreslagna skyddsåtgärder.

Den ansökta verksamheten kommer sammanfattningsvis ha obetydlig påverkan på ytvattenavrinningen inom Natura 2000-områdena. Det kommer inte medföra några konsekvenser för utpekade naturtyper eller arter.

När verksamheten avslutas och File hajdar-täkten börjar vattenfyllas, kommer grundvattennivåerna i omgivningen successivt höjas vilket indirekt leder till ett marginellt ökat flöde i samtliga Natura 2000-områden. Det ökade flödet bedöms på sikt medföra små positiva konsekvenser för naturtypen *mindre vattendrag* i samtliga tre Natura 2000-områden. För att överbrygga perioden mellan det att länshållningen av File hajdar-täkten upphör och att vattennivån i täkten medför en ökad vattenföring inom Natura 2000-områdena, kommer infiltrationen i berg och jord fortgå tills vattennivån i den framtida sjön i File hajdar-täkten varaktigt är +10 meter över havet. Om infiltrationen inte längre har någon reell betydelse för syftet att skydda Natura 2000-områdena kan den dock avslutas tidigare, se avsnitt 3.5.3 ovan.

Lägre grundvattennivåer

Två grundvattensystem – ett i berget och ett jordlagren – kommunicerar med varandra. De av bolaget genomförda mätningarna i och omkring Natura 2000-områdena visar att *grundvattennivåerna i berg* generellt sett befinner sig flera meter under markytan under växternas vegetationsperiod, dvs. den period då vegetationen är biologiskt aktiv och tillgången till vatten behöver vara säkrad. Mätningarna har också visat att *grundvattennivåerna i jordlagren* generellt sett ligger betydligt närmre markytan under vegetationssäsongen än grundvatten-nivåerna i berg. Under nederbördsrika perioder magasineras grundvatten i jordlagren, och där tillräckligt mycket vatten har magasineras sker en utströmning av grundvatten till källmiljöer och källkärr under årets torrare perioder.

Den ansökta verksamheten kan medföra en viss avsänkning av *grundvattennivåerna i berg* i vissa delar av Natura 2000-områdena. Ridåinjekteringen vid File hajdar-

täkten och infiltrationen i berg kommer dock tillsammans resultatera i att det inte uppstår någon grundvattenavsänkning inom Natura 2000-områdena under våren eller hösten, se avsnitt 2 i aktbil. 244. Verksamheten kommer under sommaren resultera i en marginell avsänkning av grundvattennivåerna i Natura 2000-områdena. Under sommaren är dock grundvattennivåerna i berg naturligt så låga att de ligger långt under nivån där rotsystem är aktiva. Under denna period försörjs de utpekade naturtyperna i stället med vatten från nederbörd och vatten som har magasinrats i jordlagren. Jordarterna i våtmarkerna har mycket god vattenhållande förmåga. Växter och djur har anpassat sig efter dessa förhållanden, vilket syns på artsammansättningen; med få undantag saknas de arter som kräver kontinuerlig vattentillförsel. En marginell avsänkning av de redan mycket låga grundvattennivåerna kommer således inte medföra några konsekvenser för de utpekade naturtyperna eller arterna. Under vintern kommer grundvattennivåerna fortsatt vara naturligt höga samtidigt som den biologiska aktiviteten är låg.

När verksamheten avslutas och File hajdar-täkten börjas vattenfyllas, kommer grundvattennivåerna i berg successivt höjas och ligga närmare markytan under vegetationsperioden. Förändringen blir mest påtaglig under månaderna april och september. Grundvattennivåerna i Hejnum Kallgate och Kallgatburg kommer fortfarande ligga långt under nivån där rotsystem är aktiva och därför sakna betydelse för utpekade naturtyper och arter. I den norra delen av Bojsvätar riskerar de höjda grundvattennivåerna att leda till att vissa *rikkärr* successivt övergår till *agmyr*. Det som talar emot en sådan förändring är att den övre delen av Bojsvätar fortfarande kommer att vara ett sluttande soligent kärr där vatten löpande avrinner. En förändring av vegetationen skulle således begränsas till de lokala lågpunkterna, varav flera redan idag har inslag av agmyr. Förändringen skulle i praktiken bli mycket liten, se vidare avsnitt C i aktbil. 37. Den *ökade grundvattenutträngningen* kommer därtill att skapa förutsättningar för arealen rikkärr att öka i andra delar av Natura 2000-områdena.

Minskad grundvattenutträngning

Mätningar visar att grundvattennivåerna i berg sjunker kraftigt under våren och stiger lika kraftigt under hösten. Redan i mars, dvs. före vegetationsperioden, sjunker nivåerna hastigt. Under större delen av vegetationsperioden (från början av april till slutet av oktober) förekommer det således inte något utströmmande berggrundvatten, utan naturtyperna är i första hand beroende av vatten från nederbörd och vatten som har magasinrats i jordlagren.

Som framgår ovan, kan den ansökta verksamheten medföra en viss avsänkning av grundvattennivåerna i berg. *Utan* vidtagande av några skyddsåtgärder, kan denna grundvattenavsänkning tidigarelägga perioden på våren då grundvattennivåerna naturligt avtar och senarelägga perioden på hösten då grundvattennivåerna naturligt stiger. Det innebär sammantaget att varaktigheten av perioder med grundvattenutträngning blir något kortare under vegetationsperioden. Den totala förlusten av utträngande berggrundvatten under vegetationsperioden, för samtliga tre Natura 2000-områden, har beräknats till 40 000 m³ /år. Förlusten uppkommer successivt under de första åtta åren av tillståndstiden och är därefter i det närmaste konstant.

Med skyddsåtgärderna ridåinjektering och infiltration i berg, kommer det inte uppstå någon grundvattenavsänkning inom Natura 2000-områdena under våren eller hösten. Den ansökta verksamheten kommer därigenom endast ha en försumbar påverkan på varaktigheten och volymen av utträngande berggrundvatten under vegetationsperioden. Verksamheten bedöms sammantaget inte medföra någon negativ påverkan på utpekade naturtyper, utan kommer snarare bidra till att stärka arealen rikkärr och kalktuffkällor i Hejnum Kallgate och Kallgatburg.

När verksamheten avslutas och File hajdar-täkten vattenfylls, kommer grundvattennivåerna i berg att höjas och grundvattenutträngningen under vegetationsperioden följaktligen öka. Den ökade grundvattenutträngningen kommer vara försumbar i Hejnum Kallgate och Kallgatburg. I Bojsvåtar förväntas den ökade grundvattenutträngningen förstärka våtmarkerna, särskilt arealen rikkärr. För att överbrygga perioden mellan det att länshållningen av File hajdar-täkten upphör och att vattennivån i File hajdar-täkten medför en ökad grundvattenutträngning inom Natura 2000-områdena, kommer infiltrationen i berg fortgå tills vattennivån i den framtida sjön i File hajdar-täkten varaktigt är +10 meter över havet. Om infiltrationen inte längre har någon reell betydelse för syftet att skydda Natura 2000-områdena kan den dock avslutas tidigare, se avsnitt 3.5.3 ovan.

Särskilt om restaureringen av Ancylusvallen

Restaureringen av Ancylusvallen kommer att genomföras inom Hejnum Kallgate Natura 2000-område. Åtgärden rekommenderas i bevarandeplanen för Natura 2000-området. Restaureringen kommer resultera i att den totala arealen i Natura 2000-området av den i området ovanligare och av det skälet mer skyddsvärda naturtypen rikkärr ökar och att antalet kalktuffkällor möjligen blir fler, på bekostnad av en tillfällig förlust av den vanliga naturtypen trädklädd betesmark. Konkret väntas ca 0,4 hektar lågkvalitativt rikkärr övergå i agmyr. Naturtypen trädklädd betesmark får samtidigt en nettominskning om 5–6 hektar, varav cirka 3 hektar kommer att omvandlas till kalkfuktäng och resterande 2,5 hektar kommer att omvandlas till rikkärr av god kvalitet. Det ger sammantaget ett nettotillskott på drygt 2 hektar rikkärr. Se vidare aktbil. 250.

Förlusten av trädklädd betesmark bedöms vara temporär eftersom det inom och invid Natura 2000-området finns flera ytor som med tiden kommer att utvecklas till trädklädd betesmark om nuvarande skötsel fortsätter. Över tid bedöms därmed inte arealen trädklädd betesmark minska, se vidare aktbil. 250. Trots denna tillfälliga nettominskning av arealen trädklädd betesmark kommer det fortsatt finnas en god marginal till bevarandemålet för Natura 2000-området, se vidare aktbil. 293.

Heidelberg Materials menar mot denna bakgrund att den föreslagna restaureringen är mycket positiv för Natura 2000-området som helhet. Enligt bolagets mening vore det en kontraproduktiv rättstillämpning att betrakta övergången av 0,4 hektar rikkärr till agmyr som en skada enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken när åtgärden samtidigt tillskapar större arealer rikkärr av god kvalitet i andra delar av området. Detsamma gäller (den troligen tillfälliga) nettoförlusten av den vanligt förekommande naturtypen trädklädd betesmark, till förmån för en ökad utbredning av den i området mer ovanliga och därmed mer skyddsvärda naturtypen rikkärr. För det

fall domstolen skulle finna att åtgärden ska utformas på så sätt att det inte uppstår någon nettoförlust av naturtypen trädklädd betesmark, kan utskovet sättas vid en annan dämningnivå. Det medför att kvaliteten hos befintliga rikkärr förbättras men arealen ökar inte. Se vidare aktbil. 250 och 294.

Särskilt om anläggande av två observationsrör

Inom ramen för ansökan om miljötillstånd har bolaget föreslagit ett villkor som inkluderar att bolaget ska observera grundvattenförhållandena i och vid närliggande Natura 2000-områden. Merparten av den föreslagna övervakningen kan ske i befintliga observationsrör, men bolaget bedömer att ytterligare två observationsrör bör anläggas i Natura 2000-området Hejnum Kallgate för att den framtida övervakningen ska bli optimal. Observationsrören består av borrhål med mätutrustning (tryckgivare) i. Bolaget har tidigare med stöd av Natura 2000-tillstånd anlagt samma slags observationsrör i Natura 2000-områdena Grodvät, Hejnum Kallgate och Bojsvätar.⁴¹

De två observationsrör avses placeras på fastigheterna Hejnum Rings 2:1 och Hejnum Rings 3:1, se karta i aktbil 321, inom Natura 2000-området Hejnum Kallgate.⁴²

Den valda lokaliseringen av de två observationsrören är avhängig att en överenskommelse kan nås med fastighetsägarna, i annat fall får ett eller båda rören placeras strax utanför fastighetsgräns. De hamnar då också utanför Natura 2000-området och bedöms inte kräva Natura 2000-tillstånd.

Observationsrören kommer att anläggas på fast mark. Arbetet utförs då det är tjäle eller under torra förhållanden sommartid, så att markskador undviks i möjligaste mån. Borriggen kommer att ha larvfötter, vilket är skonsamt mot marken. En fyrhjuling med släp för transport av spolvatten kommer att köra i borriggens spår. En körsträcka har identifierats som möjliggör att endast mindre sly och något enstaka överhängande träd måste röjas. När borrhningen är klar återstår endast de uppstickande grundvattenrören och eventuell avstängsling för att skydda dem.

En miljökonsekvensbeskrivning har tagits fram enligt vilken åtgärden bedöms medföra obetydliga konsekvenser för Natura 2000-området Hejnum Kallgate (se aktbil. 322). Det föreligger ingen risk för skada på skyddsvärda naturtyper. Det föreligger inte heller någon risk för störning som på ett betydande sätt kan försvåra bevarandet av de arter som skyddas inom Natura 2000-området.

Sammanfattande bedömning

Sammanfattningsvis kan konstateras att den ansökta verksamheten kommer att ha en mycket begränsad påverkan på ytvattenavrinningen, grundvattennivåerna och grundvattenutträngningen i Hejnum Kallgate, Kallgatburg och Bojsvätar.

---

⁴¹ Länsstyrelsen Gotlands beslut år 2020 i ärende 521-2326-2020 respektive år 2022 i ärende 521-2405-2022.

⁴² Ansökan om Natura 2000-tillstånd för att anlägga observationsrör inom Natura 2000-området Hejnum Kallgate gjordes initialt hos länsstyrelsen. Mark- och miljödomstolen har förbehållit sig prövningen av ansökan (se aktbil. 332).

Verksamheten riskerar inte att skada någon utpekad livsmiljö eller medföra att någon utpekad art utsätts för en störning.

Heidelberg Materials åtar sig ändå att övervaka Natura 2000-områdena i enlighet med det av bolaget upprättade övervakningsprogrammet, se aktbil. 248 och avsnitt B.2 i aktbil. 290. Övervakningsprogrammet fokuserar sammanfattningsvis på att kontrollera den ansökta verksamhetens hydrologiska påverkan och föreslå skyddsåtgärder genom övervakning mot relevanta målandikatorer för Natura 2000-områdena. Övervakningen kommer att pågå under hela tillståndstiden (30 år), se villkorsförslag 34 i avsnitt 3.17 nedan.

3.9.3 Bälsalvret och Forsviden

Bälsalvret och Forsviden är belägna inom avrinningsområden som inte bedöms påverkas av vare sig direkt eller indirekt *ytvattenpåverkan*. Områdena bedöms inte heller påverkas av förändrade *grundvattennivåer* och därigenom inte heller någon förändrad *grundvattenutträngning*.

3.9.4 Filehajdar, Tiselhagen, Hejnum hållar och Grodvät

Natura 2000-områdena Filehajdar, Tiselhagen, Hejnum hållar och Grodvät är samtliga belägna inom avrinningsområden som inte bedöms påverkas av vare sig direkt eller indirekt *ytvattenpåverkan*

Om inte några skyddsåtgärder vidtas, kan täktverksamheten leda till en viss *avsänkning av grundvattennivåerna* inom samtliga områden. Vidare kan den föreslagna efterbehandlingen (vattenfyllnaden av File hajdar-täkten) leda till en viss *höjning av grundvattennivåerna* inom samtliga områden. Dessa förändringar kommer dock ske på så stora djup att de helt saknar betydelse för vegetationen på markytan.

Det finns i dessa områden inga naturtyper eller arter som är direkt beroende av *grundvattenutträngning från berg*. I Grodvät förekommer dock naturtyper och arter som är beroende av *grundvattenutträngning från jord*. Den ansökta verksamheten kommer inte ha någon påverkan på det lokala grundvattenmagasinet i jord. I Grodvät förekommer också naturtyper och arter som är beroende av *vattennivån i Tingstäde träsk*. Som framgår av avsnitt 3.8.2 ovan, bedöms verksamheten ha ingen eller försumbar indirekt påverkan på Tingstäde träsk genom minskad tillförsel av utströmmande grundvatten.

Som framgår av avsnitt 3.10.5 nedan, har Heidelberg Materials låtit genomföra en fördjupad bedömning avseende verksamhetens påverkan på nipsippa, som är en utpekad art i Natura 2000-området Filehajdar. Utredningen visar sammanfattningsvis att den ansökta verksamheten inte har någon betydelse för populationen av nipsippa, och att det således inte finns någon risk för att miljön (arten) inom Natura 2000-området påverkas på ett betydande sätt. Heidelberg Materials framställer ändå ett yrkande om tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken även för Filehajdar, för det fall domstolen inte skulle dela bolagets bedömning. Av det

underlag som presenteras i målet, se särskilt bilaga B10 till ansökan och aktbil. 40, är det uppenbart att verksamheten inte kommer att medföra en störning som på ett betydande sätt kan försvåra bevarandet av nipsippa i området. Tillstånd kan därför lämnas. För det fall domstolen skulle anse att det krävs ytterligare skyddsåtgärder för att säkerställa att den ansökta verksamheten inte kommer medföra en störning som på ett betydande sätt kan försvåra bevarandet av nipsippa i området, kan bolaget åta sig att etablera nya plantor av nipsippa i ett område söder om File hajdar-täkten, se avsnitt 3.10.5 nedan. Heidelberg Materials vill dock understryka att det enligt bolagets mening saknas skäl för en sådan åtgärd.

3.10 Fridlysta arter

3.10.1 Inledning

Det förekommer ett antal fridlysta arter inom och strax utanför det område som tas i anspråk för den ansökta verksamheten. Heidelberg Materials bedömer sammanfattningsvis att den ansökta verksamheten är förenlig med förbuden i artskyddsförordningen (2007:845), med undantag för arterna apollofjäril och svartfläckig blåvinge, för vilka verksamheten kräver en dispens från förbuden i 4 a § 1–4 artskyddsförordningen. Bolaget framställer även yrkanden om dispens från förbuden i 6 § 1–2 artskyddsförordningen för vädnetfjäril, 7 § artskyddsförordningen för nipsippa samt 8 § 1 artskyddsförordningen för svärdskrissla, för det fall domstolen skulle anse att sådana dispenser krävs. Förutsättningarna för dispens är uppfyllda. Detta utvecklas i det nedanstående.

3.10.2 Fåglar

Det är enligt 4 § artskyddsförordningen förbjudet att avsiktligt döda vilda fåglar samt skada dess bon eller ägg. Vidare är det förbjudet att avsiktligt störa vilda fåglar, särskilt under deras häcknings- och uppfödningssperiod. Det följer direkt av förordningstexten att förbudet mot störningar endast gäller i den utsträckning det är nödvändigt för att bibehålla eller återupprätta populationen av fågelarten på en tillfredsställande nivå. Enligt förordningsmotiven bör även förbuden mot dödande och skadande tillämpas på motsvarande sätt, förutsatt att den aktuella verksamheten har ett annat syfte än att just döda eller skada fåglar, bon eller ägg.⁴³

Det finns ett antal fågelarter som nyttjar det ansökta verksamhetsområdet som viloplats eller födosöksområde, men som inte bedöms häcka inom eller i nära anslutning till verksamhetsområdet. Verksamheten bedöms inte ha någon påtaglig negativ påverkan på dessa arter. De väntas kunna fortleva i närområdet och kommer i olika utsträckning kunna fortsätta nyttja delar av verksamhetsområdet på samma sätt som de gör idag.

Det finns därtill ett antal fågelarter som häckar inom eller i nära anslutning till de delar av verksamhetsområdet som ska nyttjas för kalkstensbrytning, anläggande av byggnader och transportband eller annan väsentligt ändrad markanvändning.

---

⁴³ Förordningsmotiv om förordning om ändring i artskyddsförordningen (2007:845), FM 2022:5, s. 4.

Dessa revir kan gå förlorade till följd av avverkningen av skog och störningar i form av exempelvis buller. Det finns även ett antal arter som häckar nere i Västra brottet, vars revir kommer att försvinna i samband med att byggnader rivs och takten börjar vattenfyllas. Många arter bedöms hitta andra lämpliga revir i närområdet. Andra arter, med högre ställda krav på sin livsmiljö (exempelvis spillkråka och nattskärra), kommer troligtvis inte kunna hitta några ersättningsmarker i närområdet. Lämpliga revir är sannolikt redan upptagna av andra individer av samma art. Konsekvenserna för dessa arter blir att färre par kommer att häcka på Gotland framöver. Det kommer dock inte påverka möjligheten att bibehålla eller återupprätta populationen av någon fågelart på en tillfredsställande nivå.

Avverkning och inledande avbaning planeras utanför fåglarnas huvudsakliga häckningsperiod (15 mars–31 juli). Om tillståndet tas i anspråk under perioden februari–juli, kan dock vissa områden behöva avverkas och avbanas under den häckningsperiod som följer på eller pågår vid tidpunkten för ianspråktagandet. Det finns annars en överhängande risk att verksamheten förhindras eller väsentligt försvåras den första tiden efter ianspråktaget tillstånd, vilket kan få stora konsekvenser för bolagets kalkstensbrytning och i förlängning cementtillverkning. Se villkorsförslag 24 i 3.17 nedan.

Verksamheten bedöms sammantaget medföra risk för att enstaka fågelindivider, bon eller ägg dödas eller skadas. Det finns även risk att fåglar utsätts för störningar under sin häckningsperiod. Det gäller dock endast om avverkning och avbaning behöver genomföras under fåglarnas häckningsperiod det första året av tillståndstiden. Verksamheten bedöms inte påverka möjligheten att bibehålla eller återupprätta populationen av någon fågelart på en tillfredsställande nivå. Se bilaga B10 till ansökan för en närmare beskrivning av verksamhetens påverkan på fåglar.

3.10.3 Dagfjärilar

Inledning

På Filehajdar förekommer stora populationer av apollofjäril och svartfläckig blåvinge, vilka båda omfattas av 4 a § artskyddsförordningen. Det är enligt denna bestämmelse förbjudet att avsiktligt fänga, döda eller störa utpekade djur eller förstöra dess ägg (1–3 p.). Dessa förbud utlöses även om arternas bevarandestatus i området inte riskerar att försämrast.⁴⁴ Det är därtill förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser (4 p.). Detta förbud utlöses endast om områdets kontinuerliga ekologiska funktion för arten inte kan upprätthållas.⁴⁵

På Filehajdar finns även en stor population av vädnetfjäril, som är en utpekad art för Natura 2000-områdena Bojsvätar, Bälsalvret, Hejnum Kallgate och Kallgatburg. Arten omfattas därtill av 6 § artskyddsförordningen, enligt vilken det är förbjudet att döda, skada eller fänga utpekade djur samt ta bort eller skada dess ägg och larver. Om syftet med en verksamhet uppenbart är ett annat än att döda, skada eller

---

⁴⁴ EU-domstolens avgörande den 4 mars 2021 i de förenade målen C-473/19 och C-474/19 (Skydda skogen).

⁴⁵ Se bl.a. MÖD dom 2021-07-12, mål M 3276-20.

fånga individer, ägg eller larver krävs det enligt praxis påverkan på artens bevarandestatus i området för att förbuden ska aktualiseras.⁴⁶

Heidelberg Materials har låtit utreda den ansökta verksamhetens påverkan på dessa fjärilar, se bilaga B11 till ansökan jämte senare gjorda kompletteringar. Utredningen sammanfattas i nedanstående avsnitt.

Apollofjäril

Utan vidtagande av några skyddsåtgärder, kommer den ansökta verksamheten att leda till att uppskattningsvis 500 individer (ägg, larver och fjärilar) av apollofjäril dödas eller skadas samt att cirka 23 hektar habitat går förlorat i samband med avbaningen vid File hajdar-täkten och Klints backar.

Med föreslagna skyddsåtgärder (se nedan), bedöms färre individer dödas eller skadas, och områdets kontinuerliga ekologiska funktion för arten kommer bibehållas. Verksamheten kommer sammantaget inte försämra artens bevarandestatus på vare sig lokal, regional eller nationell nivå.

Svartfläckig blåvinge

Utan vidtagande av några skyddsåtgärder, kommer den ansökta verksamheten att leda till att uppskattningsvis 250 individer (ägg, larver och fjärilar) av svartfläckig blåvinge dödas eller skadas samt att cirka 41,5 hektar habitat går förlorat i samband med avbaningen vid File hajdar-täkten och Klints backar.

Med föreslagna skyddsåtgärder (se nedan), kommer områdets kontinuerliga ekologiska funktion för arten att bibehållas. Det finns dock inga praktiskt genomförbara åtgärder för att förhindra att individer eller ägg går förlorade. Verksamheten kommer sammantaget inte försämra artens bevarandestatus på vare sig lokal, regional eller nationell nivå.

Väddnätfjäril

Utan vidtagande av några skyddsåtgärder, kommer den ansökta verksamheten att leda till att uppskattningsvis 200 individer (ägg, larver och fjärilar) av väddnätfjäril dödas eller skadas. Avbaningen vid File hajdar-täkten innebär en direkt påverkan på väddnätfjärilens habitat inom verksamhetsområdet. Länshållningen av täkten medför därtill en indirekt (hydrologisk) påverkan på vissa habitat utanför verksamhetsområdet. Den totala förlusten av habitat bedöms uppgå till ca 6,5 hektar. Det kommer inte ske någon förlust av habitat inom Natura 2000-områdena. Verksamheten bedöms snarare medföra en viss ökning av arealen habitat i Natura 2000-området Bojsvätar.

Med föreslagna skyddsåtgärder (se nedan), bedöms färre individer dödas eller skadas, och områdets kontinuerliga ekologiska funktion för arten kommer bibehållas. Verksamheten kommer sammantaget inte försämra artens bevarande-

---

⁴⁶ Se bl.a. MMD Nacka dom 2022-12-13, mål M 2724-22 och MMD Östersund deldom 2022-09-07, mål M 37-17.

status på vare sig lokal, regional eller nationell nivå. Verksamheten riskerar inte heller att påverka populationen av väddnätfjäril inom Natura 2000-områdena.

Skyddsåtgärder för ägg, larver och vuxna fjärilar

Heidelberg Materials har låtit utreda en rad olika åtgärder för att skydda ägg, larver och vuxna fjärilar, se bilaga B11 till ansökan. För att i möjligaste mån förhindra att individer av apollofjäril och väddnätfjäril dödas eller skadas, avser bolaget inför avbanning samla in larver från delar av det ansökta brytområdet och flytta dem till andra lämpliga habitat. Åtgärden måste av praktiska skäl begränsas till de habitatytor som bedöms hysa flest individer av apollofjäril och väddnätfjäril, se kartorna i Bilaga H till ansökan.

Larver av apollofjäril måste samlas in och flyttas under maj månad. För att säkerställa att apollofjärilen inte lägger några ägg inom området hade den efterföljande avverkningen och avbanningen behövt ske redan under juni månad, men det är med hänsyn till fåglarnas häckningsperiod inte lämpligt (se ovan). Avverkning och avbanning kommer därför ske under hösten samma år eller våren nästföljande år. Det innebär sammantaget att de ägg som apollofjärilen hinner lägga i området under den aktuella säsongen kommer gå förlorade.

Larver av väddnätfjäril måste samlas in och flyttas under månaderna augusti–september. Området kommer därefter att avverkas och avbanas under hösten samma år eller våren nästföljande år. Det bedöms då inte finnas några ägg, larver eller vuxna individer i det aktuella området.

Det bedöms inte finnas några praktiskt genomförbara åtgärder för att förhindra att individer av svartfläckig blåvinge kommer till skada. Det är på grund av artens ekologi inte möjligt att samla in och flytta larver. Bolaget har inom ramen för det befintliga täkttillståndet genomfört bortrensning av värdväxten timjan och täckning av ytor med markduk i syfte att förhindra äggläggning inom brytområdet, men dessa åtgärder är inte praktiskt genomförbara inom ramen för det ansökta tillståndet. Det beror på att brytningen inom nuvarande tillstånd skett i ett mycket litet och redan avbanat område, medan förevarande ansökan avser stora ytor med uppvuxen skog, buskar och annan vegetation. Åtgärderna är ekonomiskt orimliga och fördelarna för fjärilen överväger inte nackdelarna i form av störning för annat djur- och växtliv, som annars kan fortleva ostörda ännu en säsong fram till avbanning.

Habitatskyddet (kontinuerlig ekologisk funktion)

Heidelberg Materials har sedan flera år arbetat med att skapa nya habitat (livsmiljöer) för de tre fjärilsarterna på platser i verksamhetens närhet. Habitatet ersätter de som oundvikligen försvinner som en följd av täktverksamheten, och säkerställer bibehållen kontinuerlig ekologisk funktion för fjärilarna. Vissa av de nya habitatet ”används” redan som ersättning för habitat som går förlorade i och med den nu tillståndsgivna verksamheten.

Insatserna har varit framgångsrika, vilket styrks av att såväl vuxna individer som larver har observerats inom de nya habitatet, liksom värdmyror för svartfläckig blåvinge. Bolaget har identifierat ytterligare områden inom vilka det bedöms vara

lämpligt att förbättra och skapa nya fjärilshabitat genom liknande restaurerande insatser. Dessa områden är för varje art större än de habitat som kommer gå förlorade till följd av den ansökta verksamheten.

Heidelberg Materials kommer säkerställa att funktionaliteten hos de nya habitaterna minst motsvarar funktionaliteten hos de habitat som vid var tid har gått förlorade i och med ianspråktagandet av nya områden för täktverksamheten. När det ansökta tillståndet har vunnit laga kraft, avser bolaget att i samråd med tillsynsmyndigheten ta fram ett program som närmare beskriver vilka åtgärder som kommer att genomföras i de olika restaureringsområdena. Åtgärdsprogrammet föreslås omfatta minst 33 år från det att tillståndet tas i anspråk.

Eftersom fjärilspopulationerna naturligt varierar i storlek krävs andra kriterier för att utvärdera funktionaliteten hos befintliga och tillskapade habitat än förekomst av fjärilar. Enligt villkor i det befintliga tillståndet (föreslaget av Heidelberg Materials) ska samtliga områden inom brytområdet som nyttjas eller teoretiskt sett kan nyttjas som födosöksområden, viloplatser eller reproduktionsområden betraktas som befintliga habitat och ersättas med nya habitat. De nya habitaterna ska betraktas som funktionella när de är av minst lika stor yta som de habitat som går förlorade samt uppnår en viss genomsnittlig mängd värdväxt och täckningsgrad för träd- respektive buskskikt. Kriterierna avseende förekomst av värdväxt och täckningsgrad av träd och buskar utarbetades i början av år 2020, i samband med Heidelberg Materials dåvarande tillståndsansökan avseende täktverksamheten i Slite. Bolaget har inom ramen för förevarande ansökan låtit ta fram uppdaterade kriterier. De fokuserar liksom de tidigare kriterierna på förekomsten av värdväxt respektive täckningsgraden av träd och buskar, men har uppdaterats mot bakgrund av de omfattande inventeringar som har genomförts under de senaste åren samt förutsättningarna inom det nu ansökta brytområdet.

Restaureringar som genomförs med hänsyn till svartfläckig blåvinge och/eller apollofjäril kan komma att genomföras både i områden som inte utgör habitat och områden som på grund av igenväxning utgör ett suboptimalt habitat. Restaureringar för vädnetfjäril kommer – med hänsyn till artens krav och förutsättningarna i området – endast genomföras i områden som idag inte utgör habitat. Se vidare aktbil. 295.

Habitatskyddet – justerat yrkande

Efter huvudförhandlingen har bolaget justerat sin talan enligt följande.

Med justering av vad som angetts tidigare ansöker bolaget om en dispens från förbudet i 4 a § 4 p. artskyddsförordningen för apollofjäril och svartfläckig blåvinge samt justerar villkorsförslaget 21 så att det inte längre hindrar att befintliga livsmiljöer tas i anspråk innan nya är skapade. Förutsättningarna för en sådan dispens är uppfyllda. Villkorsändringen berör även vädnetfjäril, men eftersom 6 § artskyddsförordningen inte omfattar något skydd för artens livsmiljöer krävs ingen dispens för den arten.

Bolaget har fortfarande för avsikt att restaurera nya livsmiljöer för alla tre arter, som är av minst lika stor yta och kvalitet som de livsmiljöer som går förlorade. Åtgärderna vidtas dock som kompensationsåtgärder i stället för skyddsåtgärder. Den enda reella skillnaden för fjärilarna är att det inte kan uteslutas att det vid vissa tillfällen uppstår ett tidsmässigt glapp mellan ianspråktagandet av befintliga livsmiljöer och färdigställandet av nya funktionella livsmiljöer.

Bolaget yrkar att domstolen inom ramen för förevarande prövning *slutligt* avgör vilka kriterier som ska tillämpas för att utvärdera när restaurerade habitat har uppnått erforderlig funktionalitet. Villkoret ska utgå ifrån de uppdaterade kriterier som redovisades av bolaget i december 2024.

I avsnitt 6.5.1.2 nedan finns ett utvecklat resonemang för bolagets justerade talan.

Individskyddet - dispens för apollofjäril och svartfläckig blåvinge

Skyddsåtgärden insamling och flytt av larver av apollofjäril kräver dispens från förbuden i 4 a § 1–2 p. artskyddsförordningen. Tåktverksamheten innebär att vissa individer av apollofjäril och svartfläckig blåvinge kommer att dödas, skadas eller störas och kräver därmed dispens från förbuden i 4 a § 1–4 p. samma förordning. Heidelberg Materials menar att förutsättningarna för dispens, vilka stadgas i 14 § artskyddsförordningen, är uppfyllda. Detta utvecklas i det nedanstående.

Verksamheten tillgodoser ett sådant allt överskuggande allmänintresse som enligt 14 § 3 punkten c artskyddsförordningen kan motivera en dispens. Heidelberg Materials hänvisar i denna del till det som anförs i avsnitt 3.7.4 ovan, vad avser det liknande rekvisitet att ”verksamheten eller åtgärden behöver vidtas för att tillgodose ett allmänintresse av större vikt”. Bolaget vill därtill framhålla att brytningen av kalksten i Slite bör likställas med brytningen av koppar i Liikavaara respektive järnmalm i Pajala, som av Mark- och miljödomstolen vid Umeå tingsrätt har bedömts utgöra allt överskuggande allmänintressen.⁴⁷

Heidelberg Materials har vidare visat att det inte finns någon annan lämplig lösning. Det finns inga realistiska alternativa lokaliseringar för kalkstensbrytning i Sverige. Det är inte heller ekonomiskt, tekniskt eller miljömässigt försvarbart att förse cementfabriken i Slite med kalksten eller cementklinker från andra täkter eller fabriker, se bilaga B2 till ansökan. Det ansökta brytområdet har avgränsats med hänsyn till bland annat viktiga miljöer för apollofjäril, se avsnitt 9.2.1 i bilaga B till ansökan, och det bedöms inte vara praktiskt möjligt att genomföra mer omfattande skyddsåtgärder än de som har föreslagits av bolaget.

Bolaget har även visat att en dispens inte skulle försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus för arterna, se ovan.

---

⁴⁷ MMD Umeå dom 2021-04-29, mål M 2672-18 (Liikavaara); MMD Umeå deldom 2022-12-01, mål M 2090-19 (Pajala).

Genom de föreslagna restaureringsåtgärderna (avsnitt 3.10.3 ovan) säkerställs en kontinuerlig ekologisk funktion för både apollofjäril och svartfläckig blåvinge. Heidelberg Materials bedömer mot denna bakgrund att förutsättningarna för en dispens från förbudet i 4 a § 4 p. artskyddsförordningen är uppfyllda.

Dispens för väddnätfjäril

Väddnätfjäril omfattas av 6 § artskyddsförordningen. För verksamheter vars syfte uppenbart är ett annat än att döda, skada eller fånga individer, ägg eller larver inträder förbuden i förordningen endast om arternas bevarandestatus i området påverkas, se avsnitt ovan.

Täktverksamheten, med föreslagna skyddsåtgärder, kommer inte försämra Väddnätfjärilens bevarandestatus i området (se ovan) och bedöms därmed vara förenlig med 6 § artskyddsförordningen. Den föreslagna insamlingen och flytten av väddnätfjärilslarver ska enligt bolagets mening betraktas som en del av den ansökta täktverksamheten (vars syfte inte är att samla in larver), och bedöms därmed också vara förenlig med 6 § artskyddsförordningen. Mark- och miljööverdomstolen har gjort en liknande bedömning i MÖD 2019:20, som rörde flytt av två exemplar av en fridlyst mossa i samband med anläggandet av en trafikplats. Målet rör 8 §, men det finns ingen anledning att göra en annan bedömning i principfrågan.

Den motsatta bedömningen – att dödande av larver genom avbaning inte kräver dispens, medan insamling och flytt av larverna i syfte att de ska överleva däremot gör det – riskerar att leda till en situation där verksamhetsutövare avstår från att vidta skyddsåtgärder för att undvika att lägga resurser på en dispensprövning. Det gäller inte minst när det (till skillnad från i detta mål) är fråga om verksamheter som inte i sig är tillståndspliktiga, utan dispensprövningen skulle kräva en separat process. En sådan tillämpning av 6 § artskyddsförordningen är inte ändamålsenlig och medför såvitt bolaget kan bedöma inte någon som helst miljönytta – tvärtom.

För det fall domstolen gör en annan bedömning och anser att täktverksamheten och/eller insamlingen och flytten av larver kräver dispens, har Heidelberg Materials framställt ett yrkande om dispens från förbuden i 6 § första och andra punkten artskyddsförordningen. Bolaget menar att förutsättningarna för dispens, som stadgas i 15 § artskyddsförordningen, är uppfyllda. Det finns inte någon annan lämplig lösning och dispensen kommer inte försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde.

3.10.4 Övriga djurarter

Pudrad kärrtrollslända, hasselsnok och nordfladdermus (4 a § artskyddsförordningen) har påträffats på Filehajdar, men aldrig inom eller i direkt närhet till det ansökta verksamhetsområdet. Det är dock sannolikt att nordfladdermus och andra fladdermusarter regelbundet födosöker inom det ansökta verksamhetsområdet. I syfte att minska verksamhetens påverkan på fladdermöss, kommer bolaget i möjligaste mån undvika belysning utanför takterna. I de fall fast belysning måste uppföras utanför takterna kommer den ha skärmat, nedåtriktat ljus och i möjligaste mån placeras lägre än trädtoppshöjd.

Verksamheten bedöms sammantaget inte påverka några fortplantningsområden eller övervintringsplatser för de nämnda arterna. Verksamheten bedöms inte heller leda till att någon individ dödas, skadas eller påtagligt störs.

Hårig dolkstekel, mindre vattensalamander, vanlig padda, gotlandssnok, huggorm och skogsödla (6 § artskyddsförordningen) har påträffats både inom och utanför det ansökta verksamhetsområdet vid File hajdar-täkten. Livsmiljöer kommer att gå förlorade och individer kommer dödas eller skadas, men samtliga arter bedöms kunna fortleva i livskraftiga bestånd på Filehajdar.

I bilaga B10 till ansökan finns en närmare beskrivning av verksamhetens påverkan på de ovan nämnda djurarterna.

3.10.5 Nipsippa

På Filehajdar finns en stor population av nipsippa, som är en utpekad art för Natura 2000-området Filehajdar och därtill fridlyst enligt 7 § artskyddsförordningen. Enligt 7 § artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt plocka, samla in, skära av, dra upp med rötterna eller förstöra fridlysta växter i deras naturliga utbredningsområden. Enligt Heidelberg Materials uppfattning utlöses förbudet först när artens bevarandestatus påverkas, i de fall syftet med verksamheten uppenbart är ett annat än att plocka, gräva upp eller på annat sätt skada växter.⁴⁸

Den ansökta verksamheten bedöms medföra ett bortfall av 200–400 plantor av nipsippa, vilket motsvarar en promille av populationen på Filehajdar. Verksamhetsområdet är placerat på ett sätt som gör att verksamheten inte påverkar livsmiljöerna inom vare sig Natura 2000-området eller andra delar av artens kärnområde. Den ansökta verksamheten förhindrar dessutom inte artens vidare spridning i någon riktning eller genetiskt utbyte mellan individer inom respektive utom Natura 2000-området. Heidelberg Materials bedömer sammanfattningsvis att arten kommer att kunna fortleva i livskraftiga bestånd på Filehajdar med närområde, och att den ansökta verksamheten inte riskerar att påverka artens bevarandestatus. Se bilaga B10 till ansökan och aktbil. 40 för en närmare beskrivning av verksamhetens påverkan på nipsippa. Heidelberg Materials har i samband med tidigare forskningsstudier avseende nipsippa, låtit etablera nya plantor av arten i närheten av det ansökta verksamhetsområdet. Dessa plantor kommer till viss del väga upp för förlusten av nipsippa i och vid verksamhetsområdet.

Bolaget menar sammantaget att verksamheten är förenlig med 7 § artskyddsförordningen. Bolaget framställer emellertid ett yrkande om dispens från denna bestämmelse, för det fall domstolen inte skulle dela bolagets bedömning.

---

⁴⁸ Se MMD Östersund deldom 2022-09-07, mål M 37-17, s. 259–261 samt MMD Nacka dom 2020-01-17, mål M 7575-17, s. 157–159 och 162–163. Se även Naturvårdsverkets och Skogsstyrelsens Gemensamma riktlinjer för handläggning av artskyddsärenden i skogsbruket (version 2.0, 2023-12-01), i vilken myndigheterna menar att förbudet i 7 § inte är kopplat till varje enskild växtindivid, utan skyddet syftar till upprätthållandet av en livskraftig population på lokal, regional och nationell nivå (s. 35).

Förutsättningarna för dispens framgår av 14 § artskyddsförordningen. Det är uppenbart att verksamheten tillgodoser ett sådant allt överskuggande allmänintresse som enligt denna bestämmelse kan motivera en dispens, se 3.10.3 ovan. Det finns inga realistiska alternativa lokaliseringar för verksamheten, se bilaga B2 till ansökan, och verksamhetsområdet har avgränsats på så sätt att verksamheten inte kommer påverka livsmiljöerna för nipsippa inom vare sig Natura 2000-området eller andra delar av artens kärnområde. Dispensen kommer avslutningsvis inte att försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde, se bilaga B10 till ansökan och aktbil. 40. Bolaget menar mot denna bakgrund att förutsättningarna för dispens är uppfyllda.

För det fall domstolen skulle anse att det krävs ytterligare skyddsåtgärder för att säkerställa att den ansökta verksamheten inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus för arten (14 § 2 p. artskyddsförordningen), föreslår bolaget etablering av nya plantor av nipsippa i ett område söder om File hajdar-täkten, se avsnitt C i aktbil. 240. Heidelberg Materials vill dock understryka att det enligt bolagets mening saknas skäl för åtgärderna i förhållande till både Natura 2000-området Filehajdar och artskyddsförordningen, och att de inte heller är proportionerliga som allmänna skyddsåtgärder enligt 2 kap. 3 § miljöbalken med hänsyn till verksamhetens ringa påverkan på arten.

3.10.6 Svärdkrissla

På Filehajdar finns en population av svärdkrissla, som är fridlyst enligt 8 § artskyddsförordningen. Enligt denna bestämmelse är det förbjudet att plocka, gräva upp eller på annat sätt skada utpekade växter. Då syftet med den ansökta verksamheten uppenbart är ett annat än att plocka, gräva upp eller på annat sätt skada växter, krävs det enligt praxis en påverkan på arternas bevarandestatus i området för att förbuden ska aktualiseras.⁴⁹

Den ansökta verksamheten innebär att de svärdkrisslor som växer i brytområdet kommer att försvinna. Verksamheten bedöms dock inte medföra någon indirekt (hydrologisk) påverkan på plantor utanför verksamhetsområdet, se bilaga B10 till ansökan och aktbil. 54.

Heidelberg Materials kommer att begränsa nettoförlusten av svärdkrissla på Filehajdar genom att genomföra röjningar i våtmarks-/alvarområdet öster om File hajdar-täkten. Detta motverkar att den stora förekomsten av svärdkrissla i detta område försvinner till följd av den pågående igenväxningen, se villkorsförslag 25 i avsnitt 3.17 nedan.

Bolaget kommer också att genomföra försök med frösådd samt transplantation av svärdkrissleplantor från det ansökta brytområdet till nya växtplatser, och har redan inlett transplantationsförsök på Filehajdar för att bland annat pröva ut lämpliga metoder för genomförandet. Försöken är ännu i ett tidigt stadie och det finns därför

---

⁴⁹ Se bl.a. MÖD 2016:1 och MMD Nacka dom 2022-12-13, mål M 2724-22.

inga garantier för att åtgärden kommer att vara framgångsrik, men försöken kommer att bidra med viktig kunskap och erfarenhet vad gäller artens förutsättningar att återetablera sig på annan plats och på så sätt gynna arten på längre sikt.

Den av täktverksamheten orsakade förlusten av svärdkrissleindivider och växtplatser bedöms motsvara en populationsminskning med 10 % på Filehajdar under den trettioårsperiod som det sökta tillståndet avser. Detta gäller under det konservativa antagandet att planerade röjningsåtgärder och transplantationer inte får någon positiv effekt. Den ansökta verksamheten bedöms sammantaget inte påverka artens bevarandestatus, vare sig lokalt, regionalt eller nationellt.

Heidelberg Materials menar mot denna bakgrund att verksamhetens påverkan på svärdkrissla inte står i strid med 8 § artskyddsförordningen. Bolaget framställer emellertid ett yrkande om dispens från denna bestämmelse, för det fall domstolen inte skulle dela denna bedömning. Bolaget bedömer att det endast är förbudet i bestämmelsens första punkt som i så fall kan vara aktuellt.

Förutsättningarna för dispens framgår av 15 § artskyddsförordningen. Det finns enligt Heidelberg Materials inte någon annan lämplig lösning; det finns inga realistiska alternativa lokaliseringar för verksamheten, se bilaga B2 till ansökan, och bolaget kan inte heller identifiera några andra praktiskt genomförbara skydds- eller kompensationsåtgärder än de som bolaget redan har åtagit sig att genomföra. Vidare skulle en dispens inte försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde, se ovan. Bolaget menar sammanfattningsvis att förutsättningarna för dispens är uppfyllda.

I likhet med vad som anförts om vädtnätfjäril i avsnitt 3.10.3 ovan, anser bolaget att den föreslagna transplantationen av svärdkrissla ska betraktas som en del av den ansökta täktverksamheten (vars syfte inte är att gräva upp växterna eller ta bort frön) och att förbuden i 8 § artskyddsförordningen därmed inte aktualiseras. Om domstolen skulle göra en annan bedömning och finna att transplantationen kräver dispens, är förutsättningarna för dispens i 15 § artskyddsförordningen i och för sig uppfyllda.

3.10.7 Övriga växtarter

Inom och 50 meter utanför det ansökta verksamhetsområdet finns också ett antal andra fridlysta kärlväxter: bredarun/flockarun, hybridkrissla, ett antal orkidéarter (8 § artskyddsförordningen), gullviva och blåsippa (9 § artskyddsförordningen). Enligt nyssnämnda bestämmelser är det förbjudet att plocka, gräva upp eller på annat sätt skada utpekade växter. Då syftet med den ansökta verksamheten uppenbart är ett annat än att plocka, gräva upp eller på annat sätt skada växter, krävs det enligt praxis en påverkan på arternas bevarandestatus i området för att förbuden ska aktualiseras.⁵⁰

---

⁵⁰ Se föregående fotnot.

Merparten av plantorna inom det ansökta verksamhetsområdet kommer försvinna i samband med avverkning och avbaning. Vidare kan en del av plantorna i nära anslutning till verksamhetsområdet försvinna eller påverkas negativt till följd av kanteffekter eller hydrologiska förändringar. Artskyddsutredningen (bilaga B10 till ansökan) har för de flesta arter utgått ifrån att samtliga plantor inom och 50 meter utanför det ansökta verksamhetsområdet kommer att försvinna, vilket i realiteten inte bedöms bli fallet.

Heidelberg Materials kommer att vidta olika åtgärder för att begränsa eller kompensera för verksamhetens påverkan på fridlysta växter. Bolaget avser genomföra röjningar i våtmarks-/alvarområdet öster om File hajdar-täkten, i syfte att motverka att de stora förekomsterna av bl.a. luktsporre och andra orkidéer i detta område försvinner till följd av den pågående igenväxningen, se villkorsförslag 25 i avsnitt 3.17 nedan. Därtill kommer bolaget före avbaning i delar av verksamhetsområdet att samla in plantor och frön av vissa växter, inklusive sådana som omfattas av 8 § artskyddsförordningen, och flytta materialet till andra platser i närheten av verksamhetsområdet. Det finns inga garantier för att plantorna kommer att överleva flytten, men försöken kommer att bidra med viktig kunskap vad gäller arternas förutsättningar att återetablera sig på annan plats och på så sätt gynna arterna på längre sikt.

Samtliga arter bedöms sammantaget kunna fortleva i livskraftiga bestånd på Filehajdar eller dess närområde. Den ansökta verksamheten riskerar således inte påverka arternas bevarandestatus, vare sig lokalt, regionalt eller nationellt.

I likhet med vad som anförts ovan om väddnätfjäril, anser Heidelberg Materials att den föreslagna flytten av vissa kärlväxter ska betraktas som en del av den ansökta täktverksamheten (vars syfte inte är att gräva upp växterna eller ta bort frön) och att förbuden i 8 § artskyddsförordningen därmed inte aktualiseras. För det fall domstolen skulle göra en annan bedömning och anse att flytten av växterna kräver dispens, är förutsättningarna för dispens i 15 § artskyddsförordningen i och för sig uppfyllda.

I bilaga B10 till MKB finns en närmare beskrivning av verksamhetens påverkan på fridlysta växter och de skyddsåtgärder som bolaget avser vidta.

3.11 Kompensationsåtgärder avseende ekologiska värden

Heidelberg Materials har så långt som möjligt försökt *undvika* eller *minimera* verksamhetens skada på naturvärden och biologisk mångfald, genom att exempelvis välja bort alternativa brytområden som hyser höga naturvärden (se avsnitt 9.2.1 i bilaga B till ansökan) och vidta långtgående skyddsåtgärder för fridlysta arter, se avsnitt 3.10 ovan. Ianspråktagandet av nya områden kommer emellertid oundvikligen medföra förlust av naturvärden. Heidelberg Materials har låtit utreda hur bolaget kan kompensera för denna skada, se bilaga B12 till ansökan och aktbil. 56.

Kompensationsutredningen har utarbetats med stöd av bland annat Naturvårdsverkets handbok *Vägledning om kompensation vid förlust av naturvärden*⁵¹, SOU 2017:34 om ekologisk kompensation samt beräkningsmodellen CLIMB. I modellen, som bygger på naturvärdesinventering enligt svensk standard, används så kallade CLIMB-enheter som ett kvantitativt mått på ett områdes värde för biologisk mångfald; ju högre värde för biologisk mångfald och ju större area ett givet område har, desto fler CLIMB-enheter tilldelas området. Utgångspunkten för beräkningen är att den förväntade förlusten av CLIMB-enheter inom och i anslutning till verksamhetsområdet ska kompenseras med tillskapande av minst lika många CLIMB-enheter på en annan plats. Se aktbil. 254 för en närmare beskrivning av modellen.

Den ansökta verksamheten bedöms ge upphov till förlust av 2 102 CLIMB-enheter. För att bidra med ett nettotillskott avseende biologisk mångfald och samtidigt ta höjd för osäkerheter som ligger utanför beräkningsmodellens inbyggda osäkerhetsmarginaler, avser Heidelberg Materials vidta kompensationsåtgärder som motsvarar minst 2 522 CLIMB-enheter (120 % av påverkansvärdet). Det är enligt bolagets mening en väl tilltagen och tillräcklig kompensation, se vidare avsnitt I i aktbil. 37. Åtgärderna kommer att genomföras på mark som Heidelberg Materials äger.

Utredningen har identifierat fem olika områden, samtliga belägna på nordöstra Gotland, som bedöms vara lämpliga för kompensationsåtgärder. Den sammanlagda kompensationspotentialen inom dessa områden uppgår till 4 315 CLIMB-enheter.

När det ansökta tillståndet har vunnit laga kraft, avser Heidelberg Materials i samråd med tillsynsmyndigheten ta fram en genomförandeplan som i större detalj beskriver vilka områden som ska ingå i kompensationen samt hur områdena ska skötas, följas upp och långsiktigt förvaltas. Resultatet av kompensationsåtgärderna kommer att följas upp under minst 30 år efter genomförd åtgärd och områdena kommer att förvaltas under minst 100 år från det att kompensationsåtgärderna initierades. Se villkorsförslag 26 i avsnitt 3.17 nedan.

Det följer av villkor i Heidelberg Materials nu gällande tillstånd att bolaget ska genomföra kompensationsåtgärder i Smöjen. Bolaget åtar sig att inom ramen för det ansökta tillståndet även fortsätta att genomföra dessa kompensationsåtgärder.

3.12 Efterbehandling

I efterbehandlingsplanen, bilaga C till ansökan jämte aktbil. 61, ges en konceptuell beskrivning av den tekniska och ekologiska efterbehandlingen av Västra brottet och File hajdar-täkten. Den föreslagna efterbehandlingen innebär sammanfattningsvis att anläggningar, utrustning och material avlägsnas varefter miljötekniska undersökningar genomförs för att identifiera och vid behov sanera eventuella föroreningar. Klippväggen i Västra brotts sydvästra del och File hajdar-täktens södra del släntas av i etapper, i syfte att skapa en mjukare landformation och underlätta för växt- och djurliv. När länshållningen upphör börjar täkterna

---

⁵¹ Naturvårdsverket, Ekologisk kompensation – En vägledning om kompensation vid förlust av naturvärden, handbok 2016:1, februari 2016.

successivt fyllas med vatten. Västra brottet förväntas vara vattenfyllt efter 30–40 år och eventuell avrinning kommer därefter att ske till Östersjön, eventuellt via Östra brottet. File hajdar-täkten förväntas vara vattenfylld efter ca 90 år och eventuell avrinning kommer därefter ske till Anerån. I övriga delar av verksamhetsområdet skapas naturmiljöer som gynnar den för regionen karaktäristiska biologiska mångfalden och förbättrar tillgängligheten för närboende och besökare.

En slutlig efterbehandlingsplan kommer ges in till tillsynsmyndigheten innan täktverksamheten i Västra brottet respektive File hajdar-täkten avslutas, se villkorsförslag 27 i avsnitt 3.17 nedan.

Miljökonsekvensbeskrivningen inkluderar bedömningar av konsekvenserna av den föreslagna efterbehandlingen. Av utredningen framgår sammanfattningsvis att vattenfyllnaden av täkterna kommer att ha tydlig påverkan på grundvattennivåerna inom ett stort område omkring bolagets täkter. De vattenfyllda täkterna kommer att fungera som reservoarer för grund- och ytvatten. Under den nederbördsfattiga sommarperioden, då grundvattennivåerna i området vid Slite är låga, kommer vatten från täktsjöarna att strömma ut ur täkterna och fylla på grundvattensystemet. Det kommer i sin tur medföra positiva effekter för grundvattenförekomsten Roma och den gotländska dricksvattenförsörjningen. De höjda grundvattennivåerna bedöms inte medföra någon risk för sättningar eller fuktproblematik i källare eller motsvarande tekniska anläggningar.

Allteftersom täkterna fylls med vatten bedöms halterna av kväve och flera metaller i sjövattnet successivt minska. Den eventuella avrinningen från täktsjöarna bedöms inte få någon negativ påverkan på vattenkemin i vare sig Anerån eller Östersjön.

Som framgår av avsnitt 3.9 ovan, kommer de höjda grundvattennivåerna även medföra viss påverkan på de närliggande Natura 2000-områdena. Vissa rikkärr kan övergå till *agmyr*, men samtidigt kommer arealen rikkärr öka i andra delar av Natura 2000-områdena. Den totala arealen rikkärr förväntas således inte förändras. Naturtypen *mindre vattendrag* bedöms gynnas av den marginellt ökade ytvattenavrinningen. Den föreslagna efterbehandlingen bedöms sammantaget vara mycket lämplig.

Verksamheten i Östra brottet avses pågå under obegränsad tid och efterbehandlingen bör således utformas vid ett senare tillfälle, i samband med en eventuell avveckling av fabriksverksamheten. Se vidare avsnitt K i aktbil. 240.

3.13 Särskilt om vattenverksamheten

3.13.1 Rådighet

Den ansökta vattenverksamheten kommer bedrivas inom fastigheterna Othem Österby 1:229 och Hejnum Rings 2:1. Den förstnämnda fastigheten ägs av Heidelberg Materials. Ägaren till den sistnämnda fastigheten har upplåtit servitut till Heidelberg Materials för planerad restaurering av de två strandvallarna samt infiltration av vatten till berggrunden, se bilaga G till ansökan respektive aktbil. 42.

Bolaget har således den rådighet som krävs enligt lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet.

3.13.2 Berörda fastigheter och sakägare

Inledning

En ansökan om tillstånd till vattenverksamhet ska enligt 22 kap. 1 a § miljöbalken innehålla uppgift om huruvida det finns fastigheter som berörs av vattenverksamheten och i förekommande fall namn och adress på ägarna och berörda innehavare av särskild rätt till fastigheterna.

Den ansökta verksamheten kan påverka närliggande fastigheter genom dels restaureringen av två strandvallar, dels länshållningen av takterna. Detta utvecklas i det nedanstående. I bilaga F till ansökan, tillsammans med de justeringar som gjorts löpande under handlingen av ansökan, finns en sakägarförteckning som innefattar samtliga berörda fastighetsägare och nyttjanderättshavare.⁵²

Restaureringen av strandvallar

Restaureringen av de två strandvallarna ska genomföras på fastigheten Hejnum Rings 2:1. Åtgärden kommer resultera i periodvis blötare markförhållanden uppströms de två vallarna, vilket riskerar att medföra sämre förutsättningar för skogsbruk på fastigheterna Hejnum Rings 2:1 och Hejnum Rings 3:1.

Länshållningen av takterna

Heidelberg Materials har med hjälp av en för ändamålet framtagen hydrogeologisk grundvattenmodell låtit simulera den ansökta verksamhetens påverkansområde, dvs. det område inom vilket grundvattnet kan förväntas sänkas av i sådan omfattning att det kan leda till en icke försumbar påverkan på vatten- och energibrunnars funktion. Gränsen för påverkansområdet har med hänsyn till försiktighetsprincipen dragits redan vid 0,3 meters förändring. Heidelberg Materials vill dock understryka att det i praktiken är omöjligt att särskilja en sådan marginell förändring från de naturliga variationerna i detta område – grundvattennivån på en och samma plats kan variera med över 30 meter på ett år – och att det i de allra flesta fall krävs en större förändring än 0,3 meter för att det ska uppstå någon märkbar skillnad på brunnars funktion.

Simuleringar av påverkansområden består något förenklat av en jämförelse mellan de förväntade grundvattennivåerna i två olika situationer. Det är vid provningar av takter och gruvor allmänt vedertaget att redovisa en jämförelse mellan (a) de förväntade grundvattennivåerna vid utgången av det befintliga tillståndet, och (b) de förväntade grundvattennivåerna vid maximal grundvattenpåverkan enligt ansökt tillstånd. En sådan jämförelse visar det område inom vilket brunnar kan drabbas av lägre vattennivåer än idag, om den ansökta verksamheten kommer till stånd.

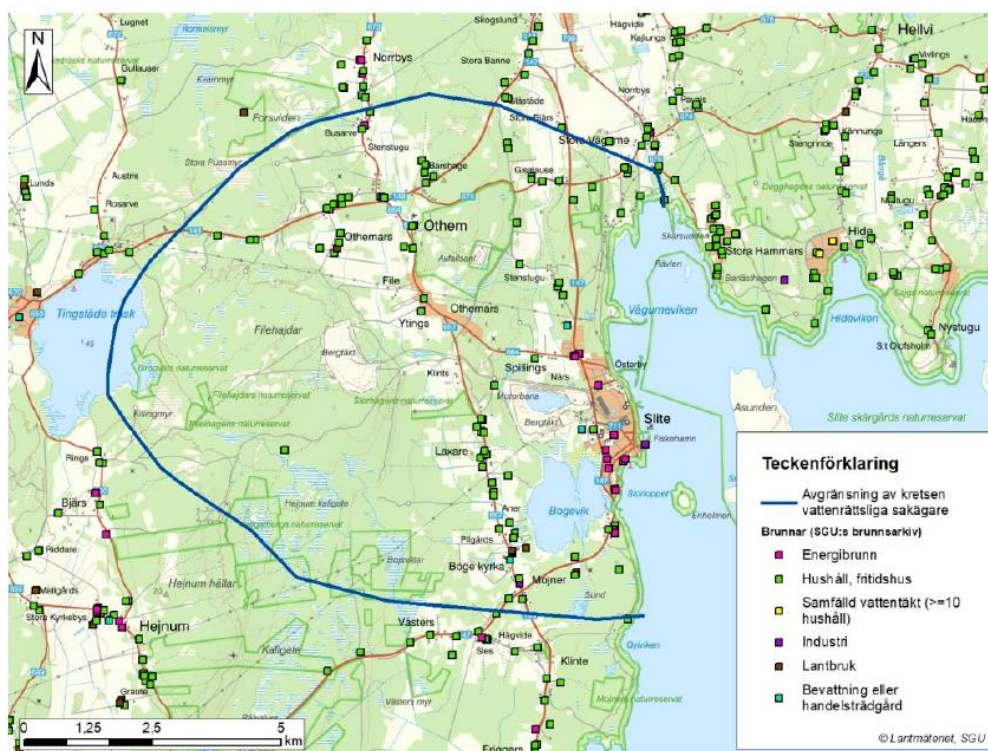
Under samrådet har länsstyrelsen framfört önskemål om att Heidelberg Materials i stället ska redovisa en jämförelse mellan (a) de förväntade vattennivåerna om den

---

⁵² Tillägg och justeringar till sakägarförteckningen finns i aktbil. 84, 109, 218 och 229.

ansökta verksamheten inte kommer till stånd och täkterna efter ca 50 år har fyllts med vatten, och (b) de förväntade vattennivåerna vid utgången av det ansökta tillståndet. En sådan jämförelse genererar ett större påverkansområde. Det ska dock understrykas att jämförelsen är helt teoretisk; de två jämförelsesituationerna avser två olika utvecklingslinjer och infaller dessutom vid olika tidpunkter.

Heidelberg Materials har låtit simulera den av länsstyrelsen efterfrågade jämförelsen för fyra olika situationer: vårsituationen (april månad), lågvatten-situationen (juli månad), höstsituationen (september månad) och högvatten-situationen (december månad). Det påverkansområde som redovisas i Figur 4 nedan visar den yttersta gränsen för samtliga fyra situationer. Simuleringen tar hänsyn till effekten av föreslagna skyddsåtgärder för grundvatten (dock att berg-infiltrationen i simuleringen inte är anpassad så att påverkansområdet undviker Natura 2000-områdena, se avsnitt 2 i aktbil. 244). Se avsnitt 3.5.3 ovan.

Figur 4. Påverkansområdet som använts för avgränsningen av kretsen vattenrättsliga sakägare. Figuren visar även de brunnar som är registrerade i SGU:s brunnarsarkiv. De brunnar som inte är registrerade i SGU:s brunnarsarkiv, men som Heidelberg Materials har fått kännedom om under samrådet, syns inte i figuren. Ägare och nyttjare av dessa brunnar är dock upptagna i sakägarförteckningen.

Heidelberg Materials har kartlagt förekomsten av vatten- och energibrunnar inom det ovan redovisade påverkansområdet. Sakägarförteckningen innefattar de innehavare och nyttjare av vatten- och energibrunnar inom detta område som bolaget kunnat identifiera.

3.13.3 Förutsedd skada

Inledning

En ansökan om tillstånd till vattenverksamhet ska enligt 22 kap. 1 a § miljöbalken innehålla uppgifter om de ersättningsbelopp som sökanden erbjuder varje sakägare, om det inte på grund av verksamhetens omfattning bör anstå med sådana uppgifter.

Restaureringen av strandvallar

Som framgår av avsnitt 3.13.2 ovan, kan restaureringen av de två strandvallarna medföra skada i form av sämre förutsättningar för skogsbruk på fastigheterna Hejnum Rings 2:1 och Hejnum Rings 3:1.

Heidelberg Materials har genom avtal med ägaren av Hejnum Rings 2:1 reglerat frågan om ersättning, se bilaga G till ansökan och aktbil. 42.

Heidelberg Materials har låtit värdera skadan på Hejnum Rings 3:1, se aktbil. 62 (värdering av skadan till följd av restaureringen av Ancylusvallen) och aktbil. 69 (värdering av skadan till följd av restaureringen av den mellersta strandvallen). Bolaget erbjuder det totala värderade beloppet, 82 150 kr, till ägarna av Hejnum Rings 3:1. Värderingarna bygger på antagandet att de berörda skogsområdena får avverkas. Området uppströms Ancylusvallen utgör emellertid i stor utsträckning Natura 2000-område och det är inte sannolikt att fastighetsägarna får avverka och sälja virket i detta område. Det erbjudna beloppet får därför anses inkludera en betydande marginal.

Observationsrör inom Natura 2000-området Hejnum Kallgate

Bolaget avser att anlägga två observationsrör inom Natura 2000-området Hejnum Kallgate, ett rör vardera på fastigheterna Hejnum Rings 2:1 respektive 3:1.

Bolaget har träffat en överenskommelse med ägaren till Hejnum Rings 2:1 om tillträde och intrångsansättning. För den andra fastigheten har bolaget reservationsvis yrkat att mark- och miljödomstolen med stöd av 28 kap. 3 § miljöbalken beslutar att bolaget har rätt att tillträda fastigheten Gotland Hejnum Rings 3:1 för att anlägga och bibehålla ett observationsrör för grundvattennivåer i berg (se aktbil. 354). Denna rätt ska gälla så länge infiltration i berggrunden enligt tillståndet pågår. Som ersättning för intrånget har bolaget erbjudit ett engångsbelopp om 15 000 kr.

Länshållningen av täkterna

Grundvattennivån vid de kommunala produktionsbrunnarna, belägna mellan File hajdar-täkten och Västra brottet, kommer att sjunka till följd av den ansökt verksamheten. Om vattennivån i brunnarna sänks till en lägre lägstanivå än idag finns det viss risk för ökad saltvatteninträngning. Men detta kan undvikas genom att produktionen i juni och juli begränsas så att nivån i brunnarna inte sjunker lägre än idag. Det årliga produktionsbortfallet beräknas vara som störst år 20–30 efter ianspråktagandet tillstånd och kommer då uppgå till ca 7 000 m³. Kommunens vattendom omfattar ett uttag om 220 000 m³ per år. När kalkstensbrytningen har upphört och både Västra brottet och File hajdar-täkten har börjat vattenfyllas, kommer uttagsmöjligheterna i produktionsbrunnarna att öka högst avsevärt.

Gotland står sommartid inför stora utmaningar vad gäller vattenbrist och det är viktigt att hushålla med öns sötvattnesresurser. Heidelberg Materials åtar sig därför att inte bara kompensera Region Gotland för det av täktverksamheten orsakade produktionsbortfallet, utan även bidra med ett mycket stort och välbehövligt nettotillskott av dricksvatten. Tillförseln av dricksvatten kommer på sikt uppgå till 300 000 m³ vatten per år. Volymen kommer av tekniska skäl behöva vara mindre de första åren av den ansökta tillståndstiden och successivt utökas.

Heidelberg Materials har i samråd med Region Gotland identifierat två alternativa tekniska lösningar. Det *första alternativet* innebär att Heidelberg Materials bekostar ett nytt vattenverk i Othem som förses med länshållningsvatten från File hajdar-täkten. Det är denna tekniska lösning som har presenterats i bolagets tidigare tillståndsprövningar och som bolaget och Region Gotland hittills arbetat med. Region Gotland blir huvudman för vattenverket. Det *andra alternativet* innebär att länshållningsvatten från File hajdar-täkten renas i Heidelberg Materials planerade reningsanläggning, varefter det leds till Region Gotlands befintliga vattenverk i Othem. Det pågår en dialog mellan Heidelberg Materials och Region Gotland om huruvida detta är en bättre lösning. Förevarande ansökan omfattar därför båda dessa alternativ (ett nytt vattenverk i Othem är inte tillståndspliktigt och hanteras i separat ordning, men vattenbortledningen dit ingår i ansökan).

Oavsett teknisk lösning, är parternas avsikt att bolaget ska börja förse Region Gotland med länshållningsvatten för dricksvattenproduktion redan i slutet av år 2027. Den ansökta verksamheten bedöms inte medföra någon negativ påverkan på de kommunala produktionsbrunnarna före denna tidpunkt. Om verksamheten mot all förmodan skulle orsaka en avsänkning av betydelse i de kommunala produktionsbrunnarna, före den tidpunkt då tillförseln av länshållningsvatten har påbörjats, kommer Heidelberg Materials bekosta transport av vatten i tankbilar till Slite. Se villkorsförslag 35 i 3.17 nedan.

Tillförseln av länshållningsvatten planeras fortgå till och med tre år efter det att verksamheten i File hajdar-täkten avslutas. Därigenom ges Region Gotland goda möjligheter att ansöka om tillstånd till ett utökat uttag av dricksvatten från exempelvis produktionsbrunnarna vid Dyhagen innan tillförseln av vatten från File hajdar-täkten avslutas.

Vad gäller skada på enskilda brunnar, är det påverkansområde som redovisas i avsnitt 3.13.2 ovan beräknat på grundval av ytterst konservativa antaganden varför merparten av de brunnar som är belägna inom detta område i realiteten inte bedöms drabbas av någon märkbar påverkan. Verksamheten bedöms i första hand påverka brunnarna belägna norr och nordost om File hajdar-täkten. Brunnarna i området kring Slite och Laxare kommer på sikt få högre grundvattennivåer än idag till följd av vattenfyllnaden av Västra brottet. Det kan dock inte uteslutas att dessa brunnar kommer drabbas av en mindre avsänkning innan denna vattenfyllnad har påbörjats. Med hänsyn till försiktighetsprincipen utsträcker bolaget sitt *ersättningserbjudande* (se nedan) till samtliga innehavare och nyttjare av brunnar inom det redovisade påverkansområdet.

Brunnarna på fastigheten Othemars 1:65 används för uttag av vatten till en stor lantbruksverksamhet. Heidelberg Materials för en dialog med ägarna av denna lantbruksverksamhet avseende ersättning i form av tillhandahållande av länshållningsvatten från File hajdar-täkten.

Heidelberg Materials kommer att inom ramen för sin egenkontroll fortsätta att följa upp vattennivåer och vattenkvalitet i omgivningen. Om bolagets verksamhet skulle orsaka en icke försumbar förändring av befintliga vattennivåer eller befintlig vattenkvalitet i någon enskild brunn, kommer bolaget hålla berörd sakägare skadeslös genom att antingen borra en ny brunn eller bekosta anslutning till det kommunala vattennätet (beroende på vad som är lämpligt i det enskilda fallet). Till dess permanent vattenförsörjning kan ordnas, kommer Heidelberg Materials provisoriskt tillhandahålla berörd brunnsägare med vatten för att tillgodose dennes behov av vatten för hushåll, djurhållning eller närings-verksamhet, med undantag av vatten för bevattningsändamål (se åtagande nr 5, avsnitt 4 nedan).

Standardhöjningen som en helt ny brunn eller kommunal anslutning innebär kompenserar enligt bolagets mening för tillfälliga olägenheter under anläggnings-tiden. Om inte annat leder sådana installationer typiskt sett till att fastigheters marknadsvärde höjs. Dessutom undgår fastighetsägaren samtidigt elkostnader för pumpning ur den egna brunnen. Mot denna bakgrund bedöms löpande kostnader för vattentaxa, för någon som tidigare haft egen brunn, inte vara ersättningsgilla.

3.13.4 Oförutsedd skada

Heidelberg Materials föreslår att tiden för anspråk på grund av oförutsedd skada bestäms till 20 år från arbetstidens utgång.

3.14 Tillåtlighet

3.14.1 Tillåtlighet enligt 2 kap. miljöbalken

Kunskapskravet

Heidelberg har mångårig erfarenhet av täktverksamheten vid Slite. De utredningar som har genomförts inför förevarande och tidigare tillståndsansökningar liksom den löpande egenkontrollen har gett bolaget en unik kunskap om omgivnings-förhållandena och verksamhetens påverkan på dessa. Det är uppenbart att bolaget besitter den kunskap och kompetens som behövs för den sökta verksamheten och att kunskapskravet därmed är uppfyllt.

Försiktighetsprincipen och bästa möjliga teknik

Konsekvenserna av den ansökta verksamheten har utretts nog. I utredningarna har försiktighetsprincipen iakttagits, dvs. antaganden är konservativa och bedömningar har gjorts så att verksamhetens inverkan överskattas snarare än underskattas.

Baserat på utredningarna har Heidelberg Materials föreslagit omfattande försiktighetsmått och skyddsåtgärder för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

Ansökan omfattar uppförande av en ny krossanläggning och ett transportband mellan File hajdar-täkten och Östra brottet. Båda dessa kommer vara eldrivna. Transportbandet kommer ersätta många av de nuvarande fordonstransporterna på truckvägen och därigenom minska verksamhetens förbrukning av diesel och tillhörande utsläpp till luft. Vidare bedöms åtminstone huvuddelen av de arbetsmaskiner och arbetsfordon som används i verksamheten successivt elektrifieras under den ansökta tillståndstiden. Bolaget bevakar teknikutvecklingen inom detta område.

Produktvalsprincipen

I verksamheten används inga större mängder kemiska produkter. Miljöpåverkan är en av de aspekter som beaktas vid inköp av smörjolja och liknande. Som framgår av ovan, kommer verksamhetens behov av konventionella drivmedel minska under den ansökta tillståndstiden.

Hushållnings- och kretsloppsprinciperna

Ansökan avser utökning av ett befintligt täktområde i omedelbar närhet till den cementfabrik där kalkstenen förädlas. Det är god hushållning att utnyttja de resurser som finns i området. Långväga transporter av kalksten innebär – utöver högre kostnader och därmed högre pris på ett samhällskritiskt material (cement) – både en miljöbelastning och högre risk för försörjningsstörningar, se vidare bilaga B2 till ansökan.

Kalkstensfyndigheten på Filehajdar är därtill av sådan beskaffenhet att all utbruten sten kan tas tillvara. Det bryts ingen sten som inte kan användas för cementtillverkning (s.k. skrotsten) och de små mängder avbaningsmassor som uppstår kan nyttiggöras. Dessutom medför kalkstenens egenskaper att mycket lite tillsatsmaterial krävs i cementframställningen. Med de skyddsåtgärder som föreslås kan den ansökta brytningen ske utan oacceptabla konflikter med andra intressen. Att utnyttja den högkvalitativa fyndigheten vid Slite innebär sammantaget en mycket god resurshushållning.

Platsval

Inledningsvis ska nämnas att lokaliseringsbestämmelsen i 2 kap. 6 § första stycket miljöbalken har begränsad betydelse i prövningar likt denna, då ansökan avser uttag av ett material där tillgången är mycket begränsad.⁵³

Heidelberg Materials har låtit utreda ett stort antal alternativa lokaliseringar för kalkstensbrytning, både inom och utanför Gotland, se bilaga B2 till ansökan. Av utredningen framgår sammanfattningsvis att det inte finns några realistiska alternativ till en fortsatt kalkstensbrytning i Slite. Utöver Västra brottet och File

---

⁵³ Prop. 2008/09:144, s. 13; MMD Nacka dom 2020-01-17, mål M 7575-17, s. 141; regeringens beslut den 18 november 2021 i ärende M2021/01774, s. 51.

hajdar-täkten, är samtliga för ändamålet intressanta kalkstensförekomster antingen belägna i områden med mycket stora motstående intressen (exempelvis bostäder och Natura 2000-områden) eller på ett så stort avstånd från cementfabriken att det är miljömässigt, tekniskt och ekonomiskt orimligt att därifrån transportera kalksten till Slite.

Västra brottet och File hajdar-täkten ligger nära cementfabriken, vilket medför korta transporter. Tåktverksamheten och cementfabriken i Slite har vidare ett gynnsamt läge med närhet till hamn för fartyg med stor lastkapacitet, vilket möjliggör miljömässigt fördelaktiga fartygstransporter till avsättningshamnar. Vidare har tåktverksamhet bedrivits i området under mycket lång tid, vilket innebär att omgivande samhälle, inklusive bebyggelse, har anpassats efter denna.

Sammanfattningsvis är den valda platsen lämplig med hänsyn till att ändamålet – i förlängningen samhällets cementförsörjning – ska kunna uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön.

Heidelberg Materials har låtit utreda alternativa lokaliseringar för upplagen norr om Västra brottet och transportbandet mellan File hajdar-täkten och Västra brottet, se avsnitt N.1 i aktbil. 240. Utredningarna visar att det saknas alternativa lokaliseringar.

3.14.2 Tillåtlighet enligt 3–4 kap. miljöbalken

Ansökningsområdet är utpekats som riksintresse för mineralutvinning enligt 3 kap. 7 § andra stycket miljöbalken samt område av betydelse för totalförsvaret enligt 3 kap. 9 § första stycket miljöbalken.

Det ansökta verksamhetsområdet ligger även inom ett riksintresseområde för turismen och det rörliga friluftslivet enligt 4 kap. 2 § miljöbalken, vilket omfattar hela Gotland. Den ansökta verksamheten berör endast en mycket liten del av tillgänglig mark av liknande karaktär. Det berörda området är inte utpekats som en värdekärna för friluftslivet och nyttjas under större delen av året relativt sparsamt för turism och friluftsliv. Det faktum att ansökningsområdet är av riksintresse för turismen och det rörliga friluftslivet utgör sammantaget inte ett hinder för verksamhetens tillåtlighet.

Delar av verksamhetsområdet vid File hajdar-täkten har utpekats som riksintresse för vindbruk enligt 3 kap. 8 § första stycket miljöbalken. Endast en mycket liten del av riksintresseområdet ianspråkats av den ansökta verksamheten. Detta har ingen betydelse för riksintresset.

Utökningen av brytområdet vid File hajdar-täkten sker inom ett större område som är utpekats som riksintresse för naturvård enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Heidelberg Materials har låtit utreda den ansökta verksamhetens påverkan på detta riksintresse, se aktbil. 55. Av utredningen följer sammanfattningsvis att de riksvärden som skyddas i riksintresseområdet i regel har en vid utbredning inom hela området.

Det är mycket svårt att peka ut områden inom riksintresseområdet som skulle vara av större naturvärde än andra områden. Det är därför mer relevant att betrakta hela riksintresseområdet som en stor och sammanhängande värdekärna för biologisk mångfald, än att peka ut lokala områden med höga naturvärden. Även om man skulle anlägga ett lokalt synsätt, där man separerar värdekärnorna från den samspelande omgivningen, har Heidelberg Materials utformat den planerade verksamheten för att undvika de allra mest känsliga områdena för biologisk mångfald.

Områden som är av riksintresse för naturvård ska så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada naturmiljön. Av förarbeten framgår att begreppet påtaglig skada omfattar åtgärder som (a) kan ha en bestående negativ inverkan på det aktuella intresset, eller (b) som tillfälligt kan ha mycket stor negativ inverkan på det aktuella intresset. Bedömningen av risken för påtaglig skada ska enligt praxis utgå från områdets naturmiljö *som helhet*.⁵⁴ Det är även av betydelse om det är fråga om en ny etablering eller en tillkommande påverkan vid en redan existerande etablering. Mark- och miljööverdomstolen har i ett mål konstaterat att det inte är fråga om en påtaglig skada när det rör sig om en förhållandevis begränsad påverkan i relation till den negativa påverkan som en befintlig verksamheten sedan tidigare gett upphov till.⁵⁵ Om verksamhetsutövaren har åtagit sig att vidta bevarande eller restaurerande insatser i andra näraliggande områden och därigenom bibehålla eller tillskapa liknande naturvärden ska även det beaktas vid bedömningen.⁵⁶

Riksintresset för naturvård Filehajdar, Hejnum hällar och Kallgatburg omfattar sammanlagt 8 043 hektar. Den ansökta verksamheten berör cirka 186 hektar, varav 106 hektar redan är ianspråktaga för verksamheten. Till detta kommer att det har bedrivits storskalig kalkstensbrytning i Slite sedan början av 1900-talet och på Filehajdar sedan 1983. Kalkstensbrytningen har alltså utgjort en naturlig del av riksintresseområdet sedan dess utpekande. Den nu ansökta verksamheten innebär visserligen en ytmässig utökning av File hajdar-täkten, men landskapet är redan påverkat av den befintliga täkten och den tillkommande påverkan som den ytmässiga utökningen medför är begränsad i relation till den påverkan som verksamheten sedan tidigare givit upphov till.

Trots det ovan sagda har bolaget vidtagit och föreslagit ett flertal åtgärder för att undvika och begränsa verksamhetens påverkan. De vidtagna och föreslagna åtgärderna omfattar att brytområden som är allra känsligast för den biologiska mångfalden har valts bort (se avsnitt 9.2.1 i MKB), att omfattande skyddsåtgärder för fridlysta arter föreslagits (se avsnitt 3.10 ovan) samt att kompensationsåtgärder föreslagits (se avsnitt 3.11 ovan). Åtgärderna innebär tillsammans att den ansökta verksamhetens påverkan på de värden som skyddas inom ramen för det aktuella riksintresseområdet avsevärt begränsats.

Av ovanstående skäl menar bolaget att någon påtaglig skada på aktuella naturmiljöer inte kan anses uppkomma. I sammanhanget kan också nämnas att mark-

---

⁵⁴ MÖD 2006:48.

⁵⁵ MÖD 2006:49.

⁵⁶ Se föregående fotnot.

och miljödomstolen vid prövningen av 2017 års ansökan fann att då sökt verksamhet inte förväntades medföra någon påtaglig negativ påverkan på riksintresset för naturvård.⁵⁷ Den nu ansökta verksamheten avser förvisso ett större brytområde, men inkluderar också mer omfattande skydds- och kompensationsåtgärder för omgivande naturmiljöer.

Om mark- och miljödomstolen inte delar bolagets bedömning, aktualiseras en intresseavvägning enligt 3 kap. 10 § miljöbalken mellan riksintresset för värdefulla ämnen eller material respektive riksintresset för naturvård. Företräde ska ges åt det eller de ändamål som på lämpligast sätt främjar god hushållning med mark, vattnet och den fysiska miljön i övrigt.

Täktverksamheten i Slite är en mycket samhällsviktig verksamhet. Det speglas inte minst i SGU:s nyligen fattade beslut om ny detaljavgränsning för riksintresseområdet för mineral. I beslutet framhålls att Sverige idag är helt beroende av kalksten för cementtillverkning och att merparten av den cement som används för samhällsbygget i hela Sverige kommer från täkterna i Slite. Vidare anges att mineralfyndigheten utgör en ”synnerligen viktig grundpelare för stora delar av samhällsbygget” och att ”[u]tebliven produktion av cement från kalksten i Slite skulle få stora konsekvenser för såväl industri som samhälle i övrigt”.⁵⁸

I avvägningen enligt 3 kap. 10 § miljöbalken bör det enligt bolaget också beaktas att riksintresset med mineral sammanfaller i sitt syfte med utpekandet av området som ett område av betydelse för totalförsvaret enligt 3 kap. 9 § första stycket miljöbalken, samt att MSB har remitterat ett förslag om att utpeka bland annat brytområdet som riksintresse för totalförsvarets civila del. MSB framhåller i det remitterade beslutsförslaget att det råder brist på inhemska försörjningsalternativ och att importmöjligheterna vad avser cement är begränsade, både på kort och lång sikt. Brytningen av kalk- och mangelsten samt tillverkning av cement i Slite bedöms av MSB utgöra en samhällsviktig verksamhet som är nödvändig för totalförsvaret.⁵⁹

Bolaget menar sammantaget att den ansökta verksamheten, med vald utformning och med beaktande av föreslagna skydds- och kompensationsåtgärder, utgör den lämpligaste markanvändningen vid en avvägning enligt 3 kap. 10 § miljöbalken. Intresset av mineralutvinning bör därför ges företräde.

3.14.3 Tillåtlighet enligt 5 kap. miljöbalken

Som framgår av avsnitt 3.7 ovan, får den ansökta verksamheten anses medföra en (tillfällig) försämring av grundvattenförekomsten Romas status samt äventyra att god status uppnås. Förutsättningarna för att tillåta verksamheten med stöd av 4 kap. 11–12 § VFF är emellertid uppfyllda.

⁵⁷ MMD Nacka dom 2020-01-17, mål M 7575-17, s. 150

⁵⁸ SGU beslut 2024-09-03, dnr 31–2981/2023, s. 3.

⁵⁹ MSB remiss 2024-11-04, dnr 2024-14645 (aktbil. 253), s. 2.

Verksamheten bedöms i övrigt inte bidra till att uppnåendet av någon miljö-kvalitetsnorm äventyras eller att statusen hos någon kvalitetsfaktor för en vatten-förekomst försämras, se avsnitt H ovan (ytvatten) samt avsnitt 11.10 i bilaga B till ansökan och aktbil. 256 (utomhusluft).

Verksamheten är därmed tillätlig i förhållande till 5 kap. miljöbalken.

3.14.4 Tillåtlighet enligt 7–8 kap. miljöbalken

Verksamheten riskerar inte att skada naturmiljön inom något Natura 2000-område, naturreservat eller biotopskyddsområde, se avsnitt 3.9 ovan, avsnitt 11.3–11.4 i bilaga B till ansökan samt aktbil. 57. Med de skyddsåtgärder som beskrivits i avsnitt 8 i aktbil. 49, finns det inte heller någon risk för spridning av föroreningar inom eller i närheten av vattenskyddsområdet Othem Slite. Verksamheten är, med ansökta dispenser, förenlig med artskyddsförordningen, se avsnitt 3.10 ovan. Verksamheten är således tillätlig i förhållande till 7 och 8 kap. miljöbalken.

3.14.5 Tillåtlighet enligt 9 kap. 6 e § och 16 kap. 3 § miljöbalken

Heidelberg Materials har redovisat ett förslag till ekonomisk säkerhet, se avsnitt 3.16.6 nedan.

3.14.6 Tillåtlighet enligt 11 kap. miljöbalken

Heidelberg Materials har föreslagit omfattande skyddsåtgärder för att begränsa verksamhetens påverkan på yt- och grundvatten, se avsnitt 3.5.3 ovan. Bolaget har därtill åtagit sig att bidra med ett mycket stort och välbehövligt nettotillskott av kommunalt dricksvatten samt hålla enskilda brunnsgärdare skadeslösa i det fall verksamheten skulle försämra grundvattennivåerna eller grundvattenkvaliteten i någon brunn, se avsnitt 3.13.3 ovan. Verksamheten kommer sammantaget inte försvåra annan verksamhet som i framtiden kan antas beröra samma vattentillgång. Bestämmelsen i 11 kap. 7 § miljöbalken utgör därmed inte hinder mot att tillstånd lämnas.

3.15 Verkställighetsförordnande

Heidelberg Materials yrkar att mark- och miljödomstolen ska förordna att det ansökta tillståndet får tas i anspråk innan det har vunnit laga kraft.

Av praxis från Högsta domstolen (NJA 2012 s. 623) följer att ett verkställighets-förordnande endast kan meddelas i mål där verksamhetsutövarens intresse av att omedelbart få ta tillståndet i anspråk med viss marginal väger tyngre än de intressen som talar för att tillståndet ska få tas i anspråk först när det vunnit laga kraft. Härvid ska särskild hänsyn tas till om irreversibla skador på miljön kan uppstå om tillståndet omedelbart tas i anspråk samt om målet rymmer någon rättsfråga som kan vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att få belyst i högre instans.

Heidelberg Materials befintliga tillstånd gäller till och med den 1 januari 2027. Om mark- och miljödomstolen beviljar bolaget det nu sökta tillståndet förefaller det sannolikt att domen överklagas, och det går inte att utesluta att en eventuell prövning i Mark- och miljööverdomstolen kommer att avslutas först *efter* det att bolagets befintliga tillstånd har löpt ut. Det är av stor nationell betydelse att det inte uppstår några avbrott i täktverksamheten i Slite. Behovet av kalksten till cementproduktionen är stort och kontinuerligt. Det kan endast under en kort tid upprätthållas genom andra lösningar, som samtliga är sämre för miljön än brytning närheten av cementfabriken. Ett uppehåll i verksamheten skulle vara förbundet med stora negativa konsekvenser – inte bara för Heidelberg Materials och dess anställda, utan också för alla de bolag inom bygg- och anläggningssektorn samt närliggande branscher som är beroende av den cement som produceras i Slite, och i förlängningen för Sveriges ekonomi.

Med de omfattande försiktighetsmått och skyddsåtgärder som Heidelberg Materials har föreslagit, föreligger det inte något starkt allmänt eller enskilt motstående intresse mot den ansökta verksamhetens tillåtlighet. Täktverksamhet har pågått på platsen under uppemot ett sekels tid och platsen är ytterst väl utredd. Heidelberg Materials har vidare inte kunnat identifiera någon särskild rättsfråga i målet som kan vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att få belyst i högre instans.

Sammantaget föreligger starka skäl att meddela yrkat verkställighetsförordnande.

För det fall domstolen skulle göra en annan bedömning än bolaget och anse att det inte föreligger förutsättningar att meddela ett fullständigt verkställighetsförordnande, yrkar bolaget *i andra hand* att domstolen ska meddela ett begränsat verkställighetsförordnande som motsvarar de första två årens brytning. Under dessa två år ska ett eller flera nya vattenmagasin i File hajdar-täkten brytas ut och brytmängden kan då bli högre än normalt, se avsnitt 3.2.5 ovan. Detta speglas i den brytmängd som anges i bolagets andrahandsyrkande avseende verkställighetsförordnande.

Heidelberg Materials anser, av samma skäl som här ovan har anförts till stöd för förstahandsyrkandet, att det under alla omständigheter finns skäl att meddela ett begränsat verkställighetsförordnande.

Verkställighetsförordnanden kan förenas med villkor om att verksamhetsutövaren ska ställa en ekonomisk säkerhet för sådan ersättning som för en vattenverksamhet kan komma att utgå om domstolens dom senare skulle ändras, se 22 kap. 28 § miljöbalken. Den ansökta vattenverksamheten kommer inte att orsaka någon permanent påverkan på grundvattenförhållandena. Grundvattennivåerna kommer att stiga relativt snabbt efter det att bortledningen upphör. Därmed upphör också den påverkan som kan medföra att ersättningsgill skada uppstår. Det finns mot denna bakgrund inget skäl att föreskriva villkor om särskild säkerhet enligt 22 kap. 28 § miljöbalken. Den ekonomiska säkerheten för *avhjälpande- och återställningsåtgärder* kommer att ställas innan tillståndet tas i anspråk, oavsett om tillståndet vid den tidpunkten har vunnit laga kraft eller inte.

3.16 Villkorsdiskussion

3.16.1 Inledning

Några av bolagets förslag till villkor kommenteras ovan i avsnitt 3.10 (fridlysta arter), avsnitt 3.11 (kompensationsåtgärder avseende ekologiska värden) och avsnitt 3.12 (efterbehandling). I det nedanstående diskuteras utformningen av ytterligare några av villkorsförslagen.

3.16.2 Buller

Som framgår av bullerutredningen i bilaga B15 till ansökan, kommer den ansökta taktverksamheten ge upphov till en marginellt förändrad bullersituation. När taktverksamheten i Västra brottet avvecklas får de boende i närheten av tåkten samt utmed truckvägen minskad bullerexponering från verksamheten. I Naturvårdsverkets nu gällande riktlinjer startar dagperioden klockan 06.⁶⁰ I nu gällande och tidigare tillstånd har nattperioden, i enlighet med Naturvårds-verkets tidigare riktlinjer, varat till klockan 07. Bolaget föreslår att samma tidsrestriktion ska gälla i ett nytt miljötillstånd. Det föreslagna villkoret kommer även fungera begränsande för arbetstiderna i verksamheten då möjligheten att bedriva olika typer av arbeten indirekt styrs av bullervillkoret.

Anläggandet av det nya transportbandet, tunneln mellan Västra och Östra brottet samt ridåinjekteringen mellan Västra och Östra brottet kommer att ge upphov till buller. Heidelberg Materials föreslår att Naturvårdsverkets allmänna råd (NFS 2004:15) om buller från byggplatser ska gälla för buller från anläggningsarbeten, vilket är standard.

3.16.3 Damning

Som framgår av avsnitt 3.5.1 ovan, kommer Heidelberg Materials anlägga ett nytt transportband mellan File hajdar-tåkten och Östra brottet. Transportbandet kommer ersätta många av de nuvarande fordonstransporterna på truckvägen och därigenom minska damningen från verksamheten. Innan transportbandet är taget i drift samt om det vid driftstörning är ur bruk kan det finnas ett behov av att begränsa damningen från verksamheten genom vattenbegjutning av transportvägar.

3.16.4 Vibrationer och luftstöt vågor

Sprängningar ger upphov till vibrationer och luftstöt vågor. Heidelberg Materials föreslår att vibrationshastigheten till följd av sprängningar inom ramen för taktverksamheten inte får överskrida 4 mm/s vid bostäder, uttryckt som högsta svängningshastighet i vertikalled. Motsvarande begränsningsvärde finns föreskrivet i det befintliga tillståndet och motsvarar ett komfortvärde, dvs. vid detta värde finns det fortfarande god marginal till den punkt då en byggnad kan påverkas. Bolaget föreslår vidare att luftstöt vågor till följd av sprängningar inom ramen för den ordinarie taktverksamheten inte får överstiga 100 Pa mätt som frifältsvärde.

---

⁶⁰ Naturvårdsverket, Vägledning om industri- och annat verksamhetsbuller, rapport 6538, april 2015.

Motsvarande begränsningsvärde finns föreskrivet i det befintliga tillståndet. Som jämförelse kan nämnas att Svensk Standard 02 52 10 *Vibration och stöt – Sprängningsinducerade luftstöt vågor – Riktvärden för byggnader* anger 500 Pa som riktvärde för maximalt reflektionstryck, vilket motsvarar 250 Pa som frifältsvärde, för att undvika skador på byggnader. Villkorsförslaget ger således god marginal utöver den marginal som redan är inbyggd i riktvärdet i Svensk Standard.

Vid utformning av villkor kopplade till sprängning måste beaktas att en verksamhetsutövare aldrig kan ha full kontroll över bergets egenskaper. Därtill kommer att en kontroll med immissionsvärden i sig inrymmer många osäkerheter, bland annat mätmetodmässigt. För att säkerställa att villkorets värden efterlevs som begränsningsvärde vid varje enskild sprängning måste sprängningarna anpassas med stora marginaler till begränsningsvärdet, vilket innebär fler och mindre sprängningar för att ta ut motsvarande mängd sten. Nuvarande tillstånd medger därför att de uppmätta vibrations- och luftstötsvärdena i enstaka fall överskrider angivna begränsningsvärden utan att en villkorsöverträdelse ska anses föreligga. Villkoren bör utformas på motsvarande sätt i ansökt tillstånd.

3.16.5 Grundvattenbortledning

Det vatten som Heidelberg Materials leder bort består av nederbörd samt inläckande mark- och grundvatten. Mängden vatten som härrör från nederbörd kommer att variera, både under och mellan olika år, medan variationen i grundvattenkomponenten är mindre och inte lika snabb. Det är inte lämpligt att föreskriva en maximal volym bortlett vatten som villkor, och inte heller att ange en volym i tillståndsmeningen. Tillståndet bör i stället ange en nivå till vilken grundvattnet maximalt får avsänkas, vilket Heidelberg Materials föreslår. Motsvarande villkor finns i det befintliga tillståndet.

För *Östra brottet* föreslås avsänkning till en nivå om –30,2 meter, vilket är djupet för den lägsta pumpgropen. I *Västra brottet* ligger täktbotten i pall 1 på omkring –26 meter och täktbotten i pall 2 på ca –50 meter. Pall 2 är delvis vattenfylld och Heidelberg Materials har inget behov av att länshålla ner till en så djup nivå. Under de år tillståndet omfattar länshållning av Västra brottet, föreslår därför bolaget att grundvattennivån i Västra brottet får avsänkas till en nivå om –41 meter, vilket är djupet för lågområdet där krossen står, men att vattennivån i pall 2 inte får understiga –32 meter. De föreslagna nivåerna överensstämmer med de nivåer som föreskrivits i det befintliga tillståndet.

För *File hajdar-täkten* föreslås avsänkning till en nivå om +5 meter, vilket motsvarar den framtida täktbotten i pall 2. Pumpgrop och avledningsdiken behöver dock länshållas till nivån +3 meter.

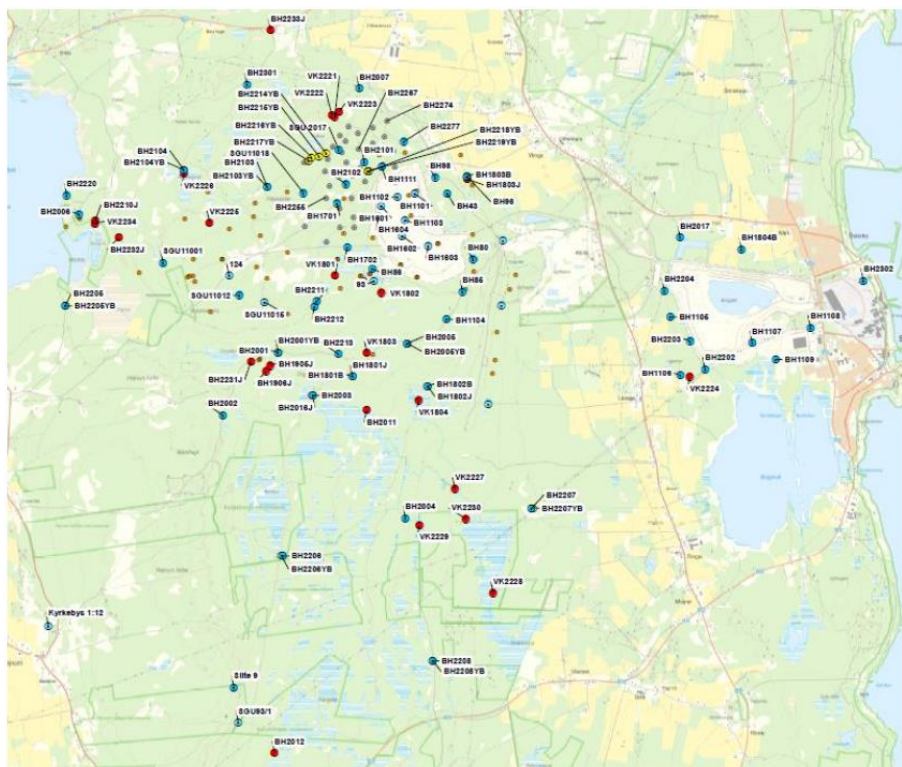
3.16.6 Ekonomisk säkerhet

Tillstånd till täktverksamhet förutsätter att verksamhetsutövaren ställer ekonomisk säkerhet för de avhjälpande- och återställningsåtgärder som verksamheten kan föranleda, 9 kap. 6 e § och 16 kap. 3 § miljöbalken. Bolaget har låtit beräkna

kostnaderna för avveckling av den ansökta verksamheten, eventuell sanering, efterbehandling och uppföljning, se bilaga E till ansökan. Med stöd av beräkningen föreslår bolaget att säkerheten ska uppgå till 35 miljoner kronor t.o.m. 16 år från den tidpunkt då tillståndet tagits i anspråk och därefter 24 miljoner kr till och med 38 år från den tidpunkt då tillståndet tagits i anspråk. Beräknade kostnader utgör nominella värden vid tidpunkten för beräkningen varför bolaget föreslår att säkerhetsbeloppet vart femte år ska indexjusteras efter konsumentprisindex.

3.16.7 Kontrollprogram

Heidelberg Materials kontrollprogram för den befintliga täkt- och vattenverksamheten (bilaga B18 till ansökan) innefattar kontroll av bullernivåer, vibrationer, mängd och kvalitet på länshållningsvatten från File hajdar-täkten samt Västra och Östra brottet, grundvattennivåer och vattenkvalitet i området runt täkterna samt vattenkvalitet i recipienten Anerån. Bolaget vill i detta sammanhang särskilt lyfta fram det stora antalet borrhål och grundvattenrör som finns installerade i och omkring täkterna och närliggande Natura 2000-områden, se Figur 5 nedan. Bolaget har genom kontinuerliga mätningar i många av dessa kontrollpunkter en mycket god uppsikt över grundvattennivåerna i verksamhetens närområde. Heidelberg Materials har tagit fram ett förslag till kontrollprogram avseende vissa delar av den ansökta verksamheten, se aktbil. 46. Bolaget kommer att ta fram ett slutligt och heltäckande kontrollprogram när tillstånd har meddelats och samtliga slutliga villkor och åtaganden är kända. Som framgår av avsnitt 3.9.2 ovan, har bolaget även tagit fram ett förslag till övervakningsprogram för Natura 2000-områdena Bojsvätar, Kallgatburg och Hejnum Kallgate.

3.17 Villkorsförslag

Bolaget har, som man slutligt bestämt sin talan⁶¹, föreslagit villkor enligt följande.

Allmänt villkor

(1) Om något annat inte framgår av övriga villkor, ska verksamheten bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad bolaget har angett i ansökningshandlingarna eller i övrigt uppgett eller åtagit sig i målet.

Gränsmarkering m.m.

(2) Gränsen för brytområdet ska märkas ut i terrängen på väl synligt sätt. Markeringarna ska finnas på plats under hela tillståndstiden. I områden med uppenbara olycksrisker ska varningsskyltar sättas upp eller andra åtgärder vidtas som fysiskt förhindrar eller försvårar inträde på området.

Brytdjup

(3) I Västra brottet får brytning ske intill ett djup av –26 meter.

(4) I File hajdar-täkten får brytning ske intill ett djup av +5 meter. För iordningställande av pumpgrop och avledningsdiken får brytning dock ske intill ett djup av +3 meter.

Buller

(5) Buller från verksamheten får inte ge upphov till högre ekvivalenta ljudnivåer utomhus vid bostäder än:

- 50 dB(A) dagtid vardagar (kl. 07–18)
- 40 dB(A) nattetid (kl. 22–07)
- 45 dB(A) övrig tid

Den momentana ljudnivån på grund av verksamheten får nattetid utomhus vid bostäder uppgå till högst 55 dB(A).

Kontroll ska ske genom närfältsmätning och beräkning. Kontroll ska genomföras vid större förändringar i verksamheten som kan medföra ökat buller.

(6) För buller från bygg- och anläggningsarbeten ska de riktvärden som anges i Naturvårdsverkets allmänna råd (NFS 2004:15) om buller från byggplatser gälla. Bolaget får göra avsteg från dessa riktvärden i enlighet med de anvisningar som anges i NFS 2004:15.

Om anläggningsarbeten pågår samtidigt i bolagets täkt- respektive fabriksverksamhet, ska ljudbidraget från samtliga anläggningsarbeten räknas samman vid tillämpningen av detta villkor.

Bolaget ska informera tillsynsmyndigheten och den berörda allmänheten innan anläggningsarbeten av större omfattning inleds.

---

⁶¹ Se aktbil. 527.

Sprängning

(7) All sprängning ska föregås av en varningssignal, tydligt hörbar inom minst 500 meter från platsen för sprängning.

Vibrationer och luftstöt vågor

(8) Vibrationshastigheten till följd av sprängning i Västra brottet och File hajdar-täkten får inte överskrida 4 mm/s vid bostäder, uttryckt som högsta svängningshastighet i vertikalled.

Kontroll av markvibrationer ska vid varje sprängtillfälle ske genom mätning vid minst ett närliggande bostadshus. Mätningen ska följa svensk standard. Villkoret är uppfyllt om värdet innehålls vid 90 % av sprängtillfällena under ett kalenderår och aldrig överstiger 6 mm/s.

(9) Luftstöt vågor till följd av sprängning i Västra brottet och File hajdar-täkten får vid bostadshus inte överstiga 100 Pa mätt som frifältsvärde.

Kontroll av luftstöt våg ska ske vid minst ett närliggande bostadshus vid varje sprängtillfälle. Kontrollen ska utföras som reflektionsmätning och redovisas med motsvarande nivå för frifältsmätning. Villkoret är uppfyllt om värdet innehålls vid 90 % av mättillfällena under ett kalenderår och aldrig överstiger 250 Pa mätt som frifältsvärde.

Kemiska produkter och farligt avfall

(10) Kemiska produkter, t.ex. petroleumprodukter, och farligt avfall ska förvaras i täta behållare innanför invallning eller i tråg som rymmer hela mängden produkter respektive avfall.

Tankning av fordon eller cisterner ska där det är möjligt utföras över tät yta där spill kan saneras. Med tät yta avses hårdgjord yta eller absorberande mattor. Utrustning för sanering av oljespill eller annat läckage ska finnas lätt tillgänglig. Larvburna maskiner ska, när de parkeras i takterna, parkeras med tanken över absorberande matta.

Vattenhantering

(11) Grundvattennivån i Östra brottet får sänkas till lägst –30,2 meter.

(12) Under de år tillståndet omfattar länshållning av Västra brottet, får grundvattennivån där sänkas till lägst –41 meter. Vattennivån i pall 2 ska dock vara lägst –32 meter.

(13) Grundvattennivån i File hajdar-täkten får sänkas till lägst +5 meter. Pumpgrop och avledningsdiken får dock sänkas till lägst +3 meter.

Skyddsåtgärder med anledning av grund- och ytvattenpåverkan

(14) Bolaget ska ridåinjektera den sträcka vid File hajdar-täktens södra och västra vägg som har redovisats på karta i bilaga A5⁶² till ansökan, i syfte att begränsa inflödet av grundvatten till täkten. Ridåinjekteringen ska vara färdigställd inom tre år från det att tillståndet tagits i anspråk.

(32) Längs injekteringssträckan ska reduktionen av borrhålens hydrauliska konduktivitet vara minst 50 % när uppmätt hydraulisk konduktivitet före injektering är $> 2 \times 10^{-6}$ m/s.

Antal borrhål för kontroll av villkoret samt deras position ska beslutas i samråd med tillsynsmyndigheten.

(15) Bolaget ska infiltrera vatten till berggrunden inom det område som markeras på karta i bilaga 6 till kompletteringen⁶³. Infiltrationen ska ske i minst tre brunnar.

Den årliga infiltrationsvolymen ska innan infiltrationen första gången sker beräknas i ett relevant beräkningsverktyg. När infiltrationen har inletts ska dess effekt kontrolleras genom ett övervakningsprogram. Övervakningen ska inkludera mätning av grundvattennivån i berg i relevanta övervakningsborrhål. Vad som vid övervakningen utgör en avvikelse ska beräknas på det sätt som bolaget beskrivit i bilaga 3 till yttrandet den 4 april 2025⁶⁴. Om en avvikelse identifieras ska bolaget underrätta tillsynsmyndigheten och analysera orsaken. Orsaksanalysen ska inkludera jämförelse med nivåer i referensborrhål, nettonederbörd och andra omgivningsfaktorer, på så sätt som bolaget beskrivit i målet. Om avvikelsen kan antas vara hänförlig till bolagets verksamhet ska bolaget i samråd med tillsynsmyndigheten justera infiltrationen avseende totalvolym, volymernas fördelning över året och/eller platserna för infiltration.

Därtill ska övervakningen inkludera svämningsvaraktighet i våtmarker och biologisk övervakning av rikkärr. Om en avvikelse identifieras ska bolaget underrätta tillsynsmyndigheten och analysera orsaken. Om avvikelsen kan antas vara hänförlig till verksamhetens påverkan på grundvattennivåer i berg ska bolaget i samråd med tillsynsmyndigheten justera infiltrationen avseende totalvolym, volymernas fördelning över året och/eller platserna för infiltration.

Varje års infiltration ska inledas när jordgrundvattennivån börjar sjunka på våren. Detta ska bestämmas utifrån flödet i Orgvätarbäcken eller övervakning av jordgrundvattennivåer, på så sätt som bolaget redovisat i målet. Infiltrationen ska dock inte starta tidigare än den 15 mars eller senare än den 30 april. Tillsynsmyndigheten får medge avsteg från detta.

Infiltrationen ska påbörjas senast tre år från det att tillståndet tagits i anspråk och därefter genomföras varje år till och med att vattennivån i File hajdar-täkten under

---

⁶² Uppdaterad bilaga A5 till ansökan, figur 1, (se aktbil. 43).

⁶³ Uppdaterad bilaga A5 till ansökan, figur 2, (se aktbil. 43).

⁶⁴ Aktbil. 529.

ett kalenderår uppgått till minst +10 meter över havet. Tillsynsmyndigheten får besluta att infiltrationen får avslutas tidigare om bolaget kan visa att kontrollnivåerna i övervakningsborrhålen inte längre riskerar att underskridas som följd av den nu tillståndsgivna verksamheten vid File hajdar-täkten.

(16) Bolaget ska under perioderna april–maj respektive september–oktober tillföra vatten på markytan för infiltration i jordlagren inom det område som markeras på karta i Figur 1 i bolagets yttrande den 10 november 2024⁶⁵, i syfte att kompensera för det minskade flödet i Vikeåns avrinningsområde. Åtgärden ska påbörjas senast tre år från det att tillståndet tagits i anspråk och därefter genomföras varje år till och med den tidpunkt då vattennivån i File hajdar-täkten under ett kalenderår uppgått till minst +10 meter över havet. Tillsynsmyndigheten får besluta att infiltrationen får avslutas tidigare om bolaget kan visa att infiltrationen inte har någon betydelse för de arter och naturtyper som skyddas i Natura 2000-området Bojsvätar.

Den årliga tillförda volymen ska uppgå till följande.

- 900 m³ under perioden april–maj respektive 500 m³ under perioden september–oktober till och med den tidpunkt då 5 hektar mark brutits ut inom Vikeåns avrinningsområde med stöd av förevarande tillstånd.
- 1 800 m³ under perioden april–maj respektive 900 m³ under perioden september–oktober från och med den tidpunkt då 5 hektar mark brutits ut inom Vikeåns avrinningsområde med stöd av förevarande tillstånd till och med den tidpunkt då vattennivån i File hajdar-täkten under ett kalenderår uppgått till minst +10 meter över havet.

(30) Vatten som infiltreras i jord eller berg får som gränsvärde och månadsmedelvärde, vad avser nedan listade parametrar, inte överskrida Livsmedelsverkets vid var tid gällande gränsvärden för dricksvatten.

Grundämnen
Bly
Kadmium
Kviksilver
Nickel
Kolväten
1,2-dikloreten
Bensen
Bens(a)pyren
Summa PAH4 (benso(b)fluoranten, benso(k)fluoranten, benso(ghi)perylene och indeno(1,2,3-cd)pyren)
Tetrakloreten och trikloreten
Vinylklorid
Mikroorganismer
Escherichia coli (E. coli)
Intestinala enterokocker
Perfluorerade ämnen
Summa PFAS4
Summa PFAS21

⁶⁵ Aktebil. 240, s. 30.

Därtill får inte följande värden överstigas, som gränsvärde och månadsmedelvärde.

Parameter	Halt (mg/l)
Alifater >C5-C8	0,1
Alifater >C8-C10	0,1
Alifater >C10-C12	0,1
Alifater >C12-C16 ^a	0,1
Alifater >C16-C35 ^a	0,1
Toluen	0,04
Etylbensen	0,03
Xylen	0,25
Aromater > C8-C10	0,07
Aromater > C10-C16	0,01
Aromater > C16-C35	0,002
PAH-L	0,01
PAH-M	0,002
PAH-H	0,00005
MTBE	0,02

Slutligen får inte följande värden överstigas, som gränsvärde och årsmedelvärde.

Parameter	Halt
Ammoniumkväve	0,13 mg/l
Nitratkväve	2,5 mg/l
Nitritkväve	0,025 mg/l
Alifatiska kolväten Summa >C5-C35	100 µg/l
PFAS24	4,4 ng/l
Benso(a)pyren	0,1 ng/l

(17) [Utgått]

(18) Bolaget ska i enlighet med nedan leda länshållningsvatten från File hajdar-täkten till Anerån, i syfte att motverka den flödesförlust som uppkommer i ån till följd av den tillståndsgivna verksamheten.

- Till dess att vattenledningen från File hajdar-täkten till Västra brottet är färdigställd, ska allt länshållningsvatten från File hajdar-täkten ledas till Anerån.
- Från och med det att vattenledningen från File hajdar-täkten till Västra brottet är färdigställd och till dess att Västra brottet börjar vattenfyllas ska vattenvolymen på årsbasis uppgå till minst 3 400 m³ vatten per hektar mark som brutits ut inom Aneråns avrinningsområde sedan tillståndet togs i anspråk. Därtill ska länshållningsvatten som inte behövs för att fullgöra övriga villkor och åtaganden enligt detta tillstånd (överskottsvatten) ledas till Anerån, dock högst 500 000 m³ vatten per år.
- Från och med det att Västra brottet börjar vattenfyllas ska vattenvolymen på årsbasis uppgå till minst 3 400 m³ vatten per hektar mark som brutits ut inom Aneråns avrinningsområde sedan tillståndet togs i anspråk. Volymen ska justeras en gång per år. Tillförseln ska pågå under hela tillståndstiden (30 år).

Vattenledningen från File hajdar-täkten till Västra brottet ska färdigställas inom 18 månader från det att tillståndet tas i anspråk.

När tillförsel till Anerån sker enligt andra och tredje punkten gäller följande. Hur det tillförda vattnet ska fördelas över året ska beslutas i samråd med tillsynsmyndigheten. Härvid ska beaktas intresset av att Anerån inte ska vara utan flöde för länge under sommarhalvåret.

(31) Allt länshållningsvatten ska genomgå slam- och oljeavskiljning i för ändamålet anpassad sedimentationsdamm innan vidare avledning och rening sker.

Vatten som avleds till Anerån ska passera genom en våtmark. Våtmarken ska utformas i samråd med tillsynsmyndigheten och anläggas inom 18 månader från det att tillståndet tas i anspråk. Det vatten som leds direkt till Anerån (före det att våtmarken har anlagts) eller till våtmarken (efter det att denna har anlagts) får som årsmedelvärde och gränsvärde inte överskrida de värden som anges i tabellen nedan. Om den släppta volymen till Anerån och/eller våtmarken under ett kalenderår uppgår till eller är större än 220 000 m³ ska gränsvärdena i den högra kolumnen tillämpas i förhållande till hela vattenvolymen.

Parameter/volym	Gränsvärde, µg/l	Gränsvärde, µg/l
Släppt volym/år	< 220 000 m ³	220 000 < 500 000 m ³
Ammoniakkväve	4,0	4,0
Nitratkväve	7 500	4 800
Suspenderat material	25 000	25 000
Uran	3,9	3,1

(19) Bolaget ska i enlighet med det som har redovisats i bilaga 10 till bolagets yttrande den 10 november 2024⁶⁶ restaurera de två strandvallar som har markerats i Figur 4 i bilaga 6 till kompletteringen⁶⁷, i syfte att återställa den vattenhållande förmågan i landskapet. Åtgärden ska genomföras inom tre år från det att tillståndet tagits i anspråk.

Åtgärden ska följas upp enligt särskilt kontrollprogram som beslutas i samråd med tillsynsmyndigheten och vid behov ska korrigerande åtgärder vidtas. Kontrollprogrammet ska gälla i tjugo år från det att strandvallarna har restaurerats.

(20) Bolaget ska i enlighet med det som har redovisats i ansökan restaurera de diken och körskador som har markerats på karta i bilaga A5 till ansökan⁶⁸, i syfte att återställa den vattenhållande förmågan i landskapet. Åtgärden ska vara färdigställd inom tre år från det att tillståndet tagits i anspråk.

⁶⁶ Aktbil. 250.

⁶⁷ Uppdaterad bilaga A5 till ansökan, figur 4, (se aktbil. 43).

⁶⁸ Uppdaterad bilaga A5 till ansökan, figur 5, (se aktbil. 43).

(33) Bolaget ska inom ramen för sin egenkontroll övervaka förändringar i Othems kärret. Vid behov ska skyddsåtgärder, exempelvis ytterligare ridåinjektering längs File hajdar-takten, vidtas i samråd med tillsynsmyndigheten.

Skyddsåtgärder för fjärilar

(21) Bolaget ska i samråd med tillsynsmyndigheten upprätta ett åtgärdsprogram som omfattar att skapa nya funktionella livsmiljöer för svartfläckig blåvinge, apollofjäril och väddnätfjäril. De områden som markeras på kartan i bilaga H till ansökan⁶⁹ ska betraktas som befintliga livsmiljöer. Innan befintliga livsmiljöer tas i anspråk för täktverksamheten ska bolaget avsätta andra områden för fjärilarna samt påbörja åtgärder för att miljöerna inom dessa områden ska utvecklas till funktionella livsmiljöer. De områden som avsätts för fjärilarna ska vara av minst lika stor yta som de livsmiljöer som vid var tid har gått förlorade. Aktiva åtgärder ska vidtas till dess att miljön inom de områden som avsatts för fjärilarna uppnår de kriterier för funktionalitet som framgår av tabellen nedan. Därefter ska bibehållande åtgärder vidtas.

Om åtgärder vidtas för att områden som inte är habitat ska övergå till funktionella habitat tillgodoses 100 % av den restaurerade ytan. Om åtgärder vidtas för att områden som är suboptimala habitat ska övergå till funktionella habitat tillgodoses 50 % av den restaurerade ytan.

Om bolaget ska skapa eller restaurera nya livsmiljöer inom Natura 2000-områden ska åtgärderna först godkännas av tillsynsmyndigheten.

Åtgärdsprogrammet ska omfatta minst 33 år från det att tillståndet tas i anspråk.

	Täckningsgrad av träd	Täckningsgrad av buskar	Förekomst av värdväxt	Övrigt
Väddnätfjäril	0–2,5 %	0–15 %	>27,6 bio- massindex	Obetat
Apollofjäril	10–15 %	20–30 %	≥0,4 % täckningsgrad	–
Svartfläckig blåvinge	15–35 %	21–35 %	≥1,6 % täckningsgrad	Förekomst av värdmyra

(22) Innan de områden som markerats på kartan i bilaga H till ansökan⁷⁰ avverkas och avbanas, ska larver av apollofjäril i området samlas in och flyttas till annat lämpligt habitat. Åtgärden ska genomföras under maj månad. Avverkning och avbaning ska ske senast den 14 mars året därpå.

(23) Innan de områden som markerats på kartan i bilaga H till ansökan⁷¹ avverkas och avbanas, ska larver av väddnätfjäril i området samlas in och flyttas till annat lämpligt habitat. Åtgärden ska genomföras under augusti–september. Avverkning och avbaning ska ske senast den 14 mars året därpå.

⁶⁹ Bilaga H till ansökan, s. 1-3.

⁷⁰ Bilaga H till ansökan, s. 4.

⁷¹ Bilaga H till ansökan, s. 5.

Skydds- och kompensationsåtgärder för andra naturvärden

(24) Till skydd för häckande fåglar får avverkning och avbaning inte ske under perioden 15 mars–31 juli. Tillsynsmyndigheten får medge undantag från detta förbud. Om tillståndet tas i anspråk under perioden februari–juli, gäller inte förbudet under den förbudsperiod som följer på eller pågår vid tidpunkten för ianspråktagandet.

(25) Bolaget ska i enlighet med vad som har beskrivits i ansökan genomföra röjningar i det våtmarks-/alvarområde som har markerats på karta i bilaga H till ansökan⁷², för att förhindra att svärdrissla och luktsporre försvinner från området till följd av igenväxning.

(26) Bolaget ska utföra åtgärder för att kompensera för den förlust av naturvärden som uppkommer genom verksamheten. Kompensationen ska genomföras inom de områden som bolaget har redovisat i målet. Ett av kompensationsområdena ska vara de 15 hektar på Filehajdar som bolaget föreslagit. Kompensationsåtgärderna ska motsvara minst 120 % av påverkansvärdet, beräknat enligt beräkningsmodellen CLIMB, version 1. Bolaget ska prioritera åtgärder som syftar till att återskapa och/eller bevara sådana naturtyper som kommer att gå förlorade med anledning av den tillståndsgivna verksamheten och/eller gynnar de typiska arter som förekommer i det område som kommer att brytas bort.

Genomförandeplanen ska tas fram i samråd med tillsynsmyndigheten senast ett år från det att tillståndet har vunnit laga kraft eller det senare datum som tillsynsmyndigheten bestämmer. Genomförandeplanen ska omfatta minst 100 år från det att kompensationsåtgärderna initieras.

Efterbehandling

(27) Efterbehandling ska ske i samråd med tillsynsmyndigheten och i huvudsaklig överensstämmelse med efterbehandlingsplanen. En slutlig efterbehandlingsplan för respektive täkt ska ges in till tillsynsmyndigheten minst sex månader innan verksamheten i Västra brottet respektive File hajdar-täkten avslutas.

Ekonomisk säkerhet

(28) För fullgörandet av efterbehandlingen ska bolaget ställa en ekonomisk säkerhet. Säkerheten ska uppgå till 35 000 000 kr till och med 16 år från den tidpunkt då tillståndet tagits i anspråk. Säkerheten ska därefter uppgå till 24 000 000 kr till och med 38 år från den tidpunkt då tillståndet tagits i anspråk. Säkerhetsbeloppet ska vart femte år indexjusteras efter konsumentprisindex, där året för ianspråktagandet tillstånd utgör bas.

Kontrollprogram

(29) Ett förslag till kontrollprogram ska ges in till tillsynsmyndigheten senast en månad efter det att tillståndet har tagits i anspråk eller vid den senare tidpunkt som tillsynsmyndigheten bestämmer.

---

⁷² Bilaga H till ansökan, s. 6.

(34) Bolaget ska genomföra övervakning av Natura 2000-områdena Bojsvätar, Kallgatburg och Hejnum Kallgate i enlighet med det övervakningsprogram som har getts in i målet. Avvikelse från programmet får göras om tillsynsmyndigheten godkänner det. Övervakningen ska pågå under hela tillståndstiden (30 år).

Vattenförsörjning vid akut vattenbrist

(35) Om vattennivån i de kommunala brunnarna vid vattentäkten Dyhagen i Slite till följd av den ansökta verksamheten sjunker till en sådan nivå att den allmänna vattenförsörjningen enligt Region Gotland hotas, ska Heidelberg Materials bekosta transport av vatten i tankbilar till Slite från annat av regionen anvisat vattenverk på Gotland, liksom åligger det Heidelberg Materials att ersätta Region Gotland för de merkostnader som uppkommer. Om Region Gotland saknar kapacitet att producera vattnet i någon av sina vattentäkter ska Heidelberg Materials AB i stället bekosta transport av vatten från någon annan plats till Slite. Transporterad mängd kan aldrig överskrida tillståndsgiven mängd om 220 000 m³ per år.

Det åligger Heidelberg Materials AB – om det inte är uppenbart att bristen inte hänför sig till Heidelberg Materials AB:s vattenverksamhet – att inom sju dagar från det att Region Gotland påtalat sådant behov anordna och bekosta ovan angivna transporter och merkostnader intill dess att den allmänna vattenförsörjningen inte hotas enligt Region Gotland. För det fall det är uppenbart att bristen inte hänför sig till Heidelberg Materials AB:s vattenverksamhet, åligger det Heidelberg Materials AB att bedöma huruvida påverkan på den allmänna vattenförsörjningen orsakats av åtgärder vidtagna av Heidelberg Materials AB och i så fall – så snart kan ske – genom lämplig åtgärd tillse att minsta skada eller olägenhet uppkommer för den allmänna vattenförsörjningen.

Damning

(36) När transportbandet inte är i drift eller andra förändringar sker i verksamheten som ger upphov till ökad damning, ska Heidelberg Materials vid behov begränsa damning genom vattenbegjutning av transportvägar.

Borrhål i Hejnum Kallgate

(37) Anläggningsarbetet ska utföras när det är tjäle eller vid torra förhållanden sommartid.

(38) Borriggen ska ställas upp på en tät duk. Absorptionsmedel ska finnas lättillgängligt för omedelbar användning för att ta upp eventuellt spill eller läckage av kemikalier och eventuellt farligt avfall. Maskiner ska inte tankas med mer än bränsle än vad som behövs för att utföra arbetet.

4. ÅTAGANDEN

I ansökan och under beredningen av målet har bolaget, som man slutligt bestämt sin talan⁷³, gjort åtaganden enligt följande.

---

⁷³ Se aktbil. 527. Åtagandena är listade i tematisk ordning, inte nummerordning.

Allmänna åtaganden

(1) När Västra brottet har börjat vattenfyllas kommer vattnet från Östra brottet istället ledas till sjön i Västra brottet. När vattennivån i Västra brottet har stigit till omkring +1 – +2 m ö.h. kommer länshållningsvatten från Östra brottet som utgångspunkt ledas till Östersjön, men det kan också ledas till Västra brottet när det behövs för att bibehålla täktsjöns vattennivå.⁷⁴

(2) För att säkerställa kvalitet hos ytvatten ska dagvatten från den västra delen av truckvägen avledas via översilningsytor som saknar utlopp. Vid behov ska ansamlat sedimentlager rensas bort.⁷⁵

Grundvatten

(3) Den nya tunneln mellan Västra och Östra brottet kommer injekteras för att minimera inläckage av vatten.⁷⁶

Kompensation till vattenrättsliga sakägare

(4) Heidelberg Materials ska i enlighet med sin överenskommelse med Region Gotland rena länshållningsvatten från File hajdar-täkten i bolagets planerade reningsanläggning, varefter det ska ledas till Region Gotlands befintliga vattenverk i Othem. Tillförseln av vatten ska påbörjas år 2028 och inledningsvis omfatta en kapacitet om 100 m³ per dygn (motsvarande knappt 40 000 m³ vatten per år). Tillförseln av länshållningsvatten kommer att fortgå till och med tre år efter den tidpunkt då täktverksamheten i File hajdar-täkten avslutats.

(5) Bolaget ska inom ramen för sin egenkontroll fortsätta att följa upp vattennivåer och vattenkvalitet i omgivningen. För det fall att bolagets verksamhet skulle orsaka en icke försumbar förändring av befintliga vattennivåer eller befintlig vattenkvalitet i någon enskild brunn, kommer bolaget att hålla berörd sakägare skadeslös genom att antingen borra en ny brunn eller bekosta anslutning till det kommunala vatten-nätet (beroende på vad som är lämpligt i det enskilda fallet). Till dess permanent vattenförsörjning kan ordnas, kommer Heidelberg Materials provisoriskt tillhanda-hålla berörd brunnsägare med vatten för att tillgodose dennes behov av vatten för hushåll, djurhållning eller näringsverksamhet, med undantag för vatten för bevattningsändamål.⁷⁷

Naturmiljö

(6) För att minimera påverkan på naturområden kommer markvegetation, buskar och träd att lämnas kvar i den del av verksamhetsområdet som inte ska brytas ut, bebyggas eller användas för transporter. Detta bidrar till att minimera kanteffekter.⁷⁸

(7) För att öka kunskapen om flytt av fridlysta kärlväxter, kommer vissa frön och plantor av vissa fridlysta kärlväxter som växer inom det tillkommande täktområdet,

⁷⁴ Ansökan, s. 16 samt bilaga A till ansökan (Teknisk beskrivning), s. 12.

⁷⁵ Bilaga B till ansökan (MKB), s. 93

⁷⁶ Bilaga A till ansökan (Teknisk beskrivning), s. 14.

⁷⁷ Ansökan, s. 69.

⁷⁸ Bilaga B till ansökan (MKB), s. 151.

och som annars hade gått till spillo, att tas till vara innan avbaning och transplanteras till antingen direkta närområdet på Filehajdar, befintliga naturmiljöer inom bolagets området för ekologisk kompensation eller områden som restaureras inom ramen för ekologisk kompensation. Syftet med åtgärden är dels att öka kunskapen om arternas ekologi i allmänhet och mer specifikt att öka kunskapen kring vilka metoder som kan fungera för att transplantera växter. Åtgärden ska läggas upp som ett forskningsförsök då det inte går att garantera att åtgärden lyckas.⁷⁹

(8) För att minska påverkan på fladdermössens möjligheter att födosöka ska belysning utanför själva takterna undvikas. Där den behöver finnas utanför takterna ska fast installerad belysning ha skärmat, nedåtriktat ljus. Belysningen ska i möjligaste mån placeras lägre än trädtoppshöjd.⁸⁰

(20) Restaureringsåtgärderna för fjärilar ska genomföras i områden som ingår i ett större, befintligt nätverk av habitat.⁸¹

Damning

(9) [Utgår]

Sprängning

(10) För att begränsa konsekvenser av sprängning kommer sprängningar endast genomföras vardagar kl. 07–16. Inför sprängning i takterna kommer det teoretiska riskområdet att tömmas samt vägar och verksamheter inom det området att avstängas och spärras av med vakter.⁸²

(11) För att begränsa konsekvenser av vibrationer kommer tändplanen anpassas för att minimera den laddningsmängd som ger samverkan i vibrationen som når närliggande fastigheter.⁸³

(12) Vid anläggandet av den nya tunneln kommer mattor hängas upp vid tunnelmynningen. Vid ovanjordssprängningar kommer vägar inom 50 m att stängas av.⁸⁴

Hantering av drivmedel

(13) Det ska finnas rutiner för såväl lossning som spillhantering av drivmedel.⁸⁵

Kulturmiljö

(14) Skyddsområden kommer att utformas runt de fornlämningar som finns längs sträckan för det planerade transportbandet.⁸⁶

---

⁷⁹ Bilaga B10 till ansökan (Artskyddsutredning), s. 57.

⁸⁰ Bilaga B10 till ansökan (Artskyddsutredning), s. 55.

⁸¹ Avsnitt G i aktbil. 472.

⁸² Bilaga B till ansökan (MKB), s. 185.

⁸³ Se föregående fotnot.

⁸⁴ Se föregående fotnot.

⁸⁵ Bilaga B till ansökan (MKB), s. 190 samt avsnitt 5 i aktbil. 49.

⁸⁶ Bilaga B till ansökan (MKB), s. 171 samt avsnitt 2 i aktbil. 49.

Vägar

(15) Avståndet mellan bergöverytan och tunneln, under Solklintsvägen, ska vara minst 10 meter för att minimera risken för påverkan på vägens grundläggning.⁸⁷

Risk för påverkan på kommunal vattenförsörjning

(16) Heidelberg Materials åtar sig att ta fram och montera lock som säkras med hänglås eller motsvarande på bergborrhål. Vilka brunnar som ska förses med låsbara lock föreslås beslutas i samråd med Region Gotland.⁸⁸

Infiltration i jord

(17) Heidelberg Materials åtar sig att släppa vattnet genom flera utsläppspunkter inom utsläppsområdet och att vid utsläppspunkterna placera sten eller död ved för att initialt begränsa flödes hastigheten och minska risken för erosion. Erosionsbegränsande åtgärder i andra områden utförs om behov uppstår.

Smöjen

(18) Heidelberg Materials åtar sig genomföra och bekosta de kompensationsåtgärder i kompensationsområdet Smöjen som framgår av nu gällande tillstånd (se Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätts dom den 13 december 2022 i mål M 2724-22).

Deponier

(19) Heidelberg Materials åtar sig att, inför vattenfyllnad av Västra brottet, flacka ut slänten mellan deponierna och Västra brottet. Som en extra skyddsåtgärd mot erosion kommer materialet i släntyten utgöras av jordmaterial som inte är erosionsbenäget.

5. INKOMNA YTTRANDEN

Remissmyndigheter och övriga motparter har anfört i huvudsak följande.

5.1 Länsstyrelsen i Gotlands län

Länsstyrelsen har redovisat skälen för sin inställning och förslag på villkor m.m. i ett konsoliderat yttrande, se aktbil. 501-502. Kompletterande synpunkter har lämnats i aktbil. 540.

Huvudlinjerna i argumentationen återges också under avsnitt 6 nedan.

5.1.1 Sammanfattning – länsstyrelsens inställning

Länsstyrelsen har yrkat i första hand att tillstånd inte ges för den sökta verksamheten. Om domstolen gör en annan bedömning av verksamhetens tillåtlighet och finner att tillstånd kan ges har länsstyrelsen föreslagit att villkor fastställs

---

⁸⁷ Bilaga A till ansökan (Teknisk beskrivning), s. 16.

⁸⁸ Se avsnitt N i aktbil. 37.

i enlighet med länsstyrelsens förslag och synpunkter (enligt en särskild handling som utesluts här).⁸⁹

Utifrån befintligt underlag samt hur ansökan är utformad anser länsstyrelsen att verksamheten inte är tillåtlig med hänsyn till försämringsförbudet avseende miljökvalitetsnormer för grundvatten i grundvattenförekomsten Mellersta Gotland Roma (WA96690582). Eftersom bolaget angett att ytterligare åtgärder skulle innebära större mildrande effekt har bolaget inte visat att alla genomförbara mildrande åtgärder vidtas. Bolaget har därför inte visat att förutsättningar för undantag enligt vattenförvaltningsförordningen föreligger. Verksamheten innebär också en risk för otillåtet äventyrande avseende ytvattenförekomsten Anerån (WA11135237). Vidare anser länsstyrelsen att verksamheten inte är tillåtlig då förutsättningar för Natura 2000-tillstånd inte föreligger för Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate (SE0340147), Kallgatburg (SE0340103), Bojsvåtar (SE0340118) och Filehajdar (SE0340111) samt då dispens enligt artskyddsförordningen inte kan ges avseende nipsippa. Slutligen anser länsstyrelsen att verksamheten innebär en påtaglig skada på riksintresse för naturvården Filehajdar, Hejnum hållar och Kallgatburg och att en avvägning därför behöver göras mot riksintresset för värdefulla ämnen eller material.

5.1.2 Tillåtlighet med avseende på påverkan på grundvatten

Länsstyrelsen delar bolagets bedömning att verksamheten inte är tillåtlig med hänsyn till försämringsförbudet avseende miljökvalitetsnormer för grundvatten i grundvattenförekomsten Mellersta Gotland – Roma (WA96690582). Verksamheten medför en ökad negativ påverkan på kvalitetsfaktorn vattenbalans och en bibehållen påverkan på kvalitetsfaktorn saltvatteninträngning, åtminstone till år 2034. Länsstyrelsen bedömer också att den påverkan och potentiella skada på grundvattenberoende ekosystem som kan ha orsakats av befintlig verksamhet riskerar att fortsätta till följd av nu ansökt verksamhet.

Länsstyrelsen bedömer att de åtgärder som bolaget åtar sig i syfte att mildra verksamhetens påverkan på grundvattenförhållandena kan ha en god effekt, men att det inte är säkerställt att dessa sammantaget är tillräckliga för att uppnå grundvattenförekomstens gällande miljökvalitetsnorm. Åtgärderna behöver utformas utifrån tydliga målsättningar för vad som ska uppnås för respektive kvalitetsfaktor för att miljökvalitetsnormen för grundvattenförekomsten ska kunna uppnås. Som ansökan är utformad hänskjuts den slutliga bedömningen av de planerade skyddsåtgärdernas mildrande effekt till del att hanteras inom ramen för bolagets egenkontroll och tillsyn av verksamheten. Länsstyrelsen menar att dessa frågor har direkt bäring på tillåtligheten och därför behöver avgöras innan tillstånd kan ges.

Enligt länsstyrelsen kvarstår flera osäkerheter kring de föreslagna åtgärdernas mildrande effekt. Enligt de beräkningar som redovisas i tabell 8–1 i miljökonsekvensbeskrivningens (bilaga B3.3 till ansökan) förväntas grundvatteninflödet

---

⁸⁹ Länsstyrelsens villkorsförslag återfinns i aktbil. 502. Förslagen berör främst bolagets villkorsförslag nr 6, 10, 15-16, 19, 21, 26, 30-34 samt den provisoriska föreskriften P1.

under verksamhetstiden reduceras med endast 10-15 % med föreslagna åtgärder. Någon beräkning av skyddsåtgärdernas effekt var för sig har inte redovisats.

Den skattade effekten bygger till stor del på beräkningar utförda med den numeriska grundvattenmodellen. Modellen innehåller antaganden om, och förenklingar av, områdets verkliga förhållanden avseende geologiska och hydrologiska parametrar och medför därför osäkerheter i beräkningsresultaten. Vidare baseras skyddsåtgärdernas målsättningar i huvudsak på dagens hydrologiska förhållanden vilka redan kan vara påverkade av befintlig verksamhet. Länsstyrelsen bedömer därför att varken behovet eller åtgärdernas effekter är fullt utredda och därmed inte säkerställer att grundvattenförekomstens miljö kvalitetsnorm kan uppnås.

För att tillstånd ska kunna medges behövs därför ett undantag enligt 4 kap. 11-12 §§ vattenförvaltningsförordningen (VFF). Länsstyrelsen bedömer att bolaget fortsatt inte visat att förutsättningar för undantag enligt VFF föreligger.

Länsstyrelsen utesluter inte att verksamheten kan anses utgöra ett sådant allmänintresse av större vikt som kan ligga till grund för ett undantag. Länsstyrelsen konstaterar dock att kort tillståndstid och särskilda omständigheter förelåg vid verksamhetens senaste två provningar vilket var avgörande för att komma till slutsatsen att verksamheten var samhällsviktig i den mening som avses i 4 kap. 12 § punkt 1a § VFF. Domstolen har i denna prövning nya förutsättningar att bedöma i fråga om verksamhetens allmänintresse.

Vad gäller infiltration av vatten i berg respektive jord bedömer länsstyrelsen att åtgärderna kan ha en positiv effekt för att upprätthålla grundvattenförhållandena vid de grundvattenberoende ekosystemen söder om File hajdar-täkten. Av bolagets hydrogeologiska utredning (bilaga B3.3 till ansökan, s. 54-57) framgår att bolaget endast har genomfört begränsade infiltrationsförsök i berggrunden vid två tillfällen. Försöken har visat på olika grad av lämplighet och effekt. Det är därför svårt att dra tillräckligt säkra slutsatser om åtgärden har en sådan mildrande effekt att den säkerställer att ingen skada uppstår på grundvattenberoende terrestra ekosystem i Natura 2000-områden. Vid huvudförhandlingen framgick av bolagets redovisning att det vatten som infiltreras i berggrunden främst flödar till den allmänna vattentäkten vid Dyhagen. Länsstyrelsen anser att effekten av åtgärden också är viktig för att upprätthålla grundvattennivåerna i våtmarkerna i Natura 2000-områdena.

Avseende den planerade ridåinjektering vid File hajdar-täkten har det framgått att åtgärden, så som bolaget åtagit sig att utföra den, i sig inte beräknas ha någon stor effekt på mängden inläckande grundvatten. Med kompletterande injekteringssträckor och/eller högre krav på tätande effekt skulle dess effekt kunna öka. Detta skulle innebära högre kostnad och ökad resursåtgång, vilket länsstyrelsen bedömer som skäligt för att uppnå kraven enligt 4 kap. 11-12 §§ VFF. Vidare innebär bolagets förslag till villkor för åtgärden inte ett tydligt krav för vilken tätande effekt som ska uppnås för åtgärden som helhet, utan endast vilken effekt som ska uppnås vid enskilda borrhål.

Vidare kan konstateras att de mildrande åtgärderna enligt bolagets förslag inte tas i drift förrän upp till tre år efter det att tillståndet tas i anspråk. Under denna period kommer verksamhetens icke tillåtliga påverkan på grundvattenförekomstens kvantitativa status fortsätta och i viss mån öka utan att några mildrande åtgärder vidtas. Det går att ifrågasätta om inte mildrande åtgärder behöver vidtas innan fortsatt brytning sker för att undantagskriteriet ska vara uppfyllt.

Länsstyrelsen anser mot bakgrund av detta att bolaget inte visat att de föreslagna mildrande åtgärderna tillsammans i tillräcklig grad utgör sådana mildrande åtgärder som kan ligga till grund för ett undantag enligt vattenförvaltningsförordningen.

5.1.3 Tillåtlighet med avseende på påverkan på ytvatten

Länsstyrelsen vidhåller att verksamheten innebär en risk för otillåtet äventyrande avseende ytvattenförekomsten Anerån (WA11135237).

Länsstyrelsen ser positivt på att bolaget har sänkt gränsvärdet för ammoniakkväve till 4 ug/l i utgående länshållningsvatten från File hajdar-täkten. Länsstyrelsen ser också positivt på att en våtmark kommer att anläggas som ett reningssteg innan vattnet når Anerån samt att bolaget åtar sig att släppa vattnet under perioder med lågt naturligt flöde i Anerån.

Effekten av våtmarken är dock svår att bedöma och därför anser länsstyrelsen att det inte går att utesluta att det fortfarande finns risk för ett äventyrande av beslutad miljö kvalitetsnorm. Gränsvärdet enligt HVMFS 2019:25 är som årsmedelvärde 1 ug/l. Nu föreslaget årsmedelvärde riskerar att utgöra hinder för uppnåendet av miljö kvalitetsnormen för särskilt förorenande ämnen. De periodvisa höga halterna kan riskera att akuttoxiska effekter för vattenlevande organismer uppstår.

Det är fortfarande inte visat att verksamheten inte innebär otillåtet äventyrande av miljö kvalitetsnormen särskilt förorenande ämnen avseende ammoniakkväve. Då det inte finns någon möjlighet till undantag är verksamheten inte tillåtlig.

Länsstyrelsen vidhåller även sitt ställningstagande gällande uran att det med föreslagna haltgränser i villkorsförslag 31 finns en osäkerhet på grund av den stora variationen i bakgrundshalter i relation till uppmätta värden i Anerån.

5.1.4 Tillåtlighet med avseende på möjlighet till Natura-2000 tillstånd

Verksamheten är inte tillåtlig då förutsättningar för Natura 2000-tillstånd inte föreligger för Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate (SE0340147), Kallgatburg (SE0340103), Bojsvätar (SE0340118) och Filehajdar (SE0340111) av de skäl som anges nedan.

5.1.4.1 Strandvallen

Igenläggningen av den nedre strandvallen (Ancylusvallen) som bolaget föreslår innebär skada på Natura 2000-området Hejnum Kallgate på grund av att:

- Naturtyper i fullgott tillstånd försvinner
- Nyskapandet och restaureringen av likvärdiga naturmiljöer är osäker och saknar stöd i tidigare försök och forskning
- Åtgärden inte bidrar till det övergripande målet i bevarandeplanen att återställa området till ett naturligt hydrologiskt tillstånd

Åtgärden innebär att rikkärr och trädklädd betesmark (skogsbete) i fullgott tillstånd försvinner. Rikkärret hyser en artrik och typisk flora. Skogsbetet är dels en barr-blandskog på frisk mark, dels en fuktig blandskog med dominans av tall, gran och ädellöv. Båda skogstyperna är artrika och Gotland hyser ett stort bevarandeansvar för dem. Den sistnämnda skogstypen är även regionalt sällsynt, varför Natura 2000-området Hejnum Kallgate har ett stort bevarandeansvar.

Möjligheten att nyskapa rikkärr genom åtgärden är osäker. Skogen i fråga har en lång kontinuitet som skogligt ekosystem. Det är osäkert om den kan övergå till en våtmarksnaturtyp, hur snabbt det i så fall går och vilken kvalitet den naturtypen får. Länsstyrelsen har ingen kännedom om liknande åtgärder, då naturvårdsarbete främst bedrivs genom att restaurera och återskapa ursprungliga naturmiljöer. Möjligheten att restaurera nya arealer skogsbeten i Hejnum Kallgate är liten, då en förutsättning för naturtypen är en lång skoglig kontinuitet. Tillgängliga skogar som idag inte är klassade som naturtyp är planterad skog. Det finns ingen forskning som har kunnat visa att typiska arter i skogslevande naturmiljöer kan återkolonisera tidigare kalavverkade skogar i så stor utsträckning att den kan klassas som naturtyp.

Åtgärden bidrar inte till att återskapa ett naturligt hydrologiskt tillstånd i området, då strandvallarna ursprungligen är naturligt genombrutna. Människan har i omgångar haft verksamhet i genombrotten i form av sågar och kvarnar, vilket har skapat tillfälliga uppdämningar. Enligt historiska källor är de ursprungliga genombrotten naturliga. Det innebär att naturtyperna och arterna under lång tid har anpassat sig efter dessa förhållanden. Befintliga naturtyper representerar ett naturligt hydrologiskt tillstånd.

Sammantaget bedöms åtgärden inte bidra positivt till områdets bevarandemål. De livsmiljöer som området utsetts för att bevara försämras genom att deras yta minskar, vilket innebär att Natura 2000-tillstånd inte kan ges.⁹⁰

I aktbil. 294 har bolaget utrett ett alternativt förslag som innebär dämning utan någon förändring i naturtypernas utbredning. Länsstyrelsen menar att en sådan åtgärd inte står i strid med områdets bevarandemål och därför kan genomföras.

5.1.4.2 Hydrologisk påverkan och skyddsåtgärder

Det framgår av ansökan att verksamheten kan orsaka skada på ovan nämnda Natura 2000-områden genom sänkta grundvattennivåer och minskad ytvattenavrinning om skyddsåtgärder inte vidtas. Länsstyrelsen delar den bedömningen.

---

⁹⁰ Se prop. 2000/01:111 s. 68–69.

För att motverka skada föreslår bolaget en rad skyddsåtgärder, bl.a. infiltration av både grund- och ytvatten samt igenläggning av strandvallar. Effekten av de föreslagna skyddsåtgärderna är avgörande för verksamhetens tillåtlighet. Det får inte föreligga några rimliga tvivel om att verksamheten inte kommer att ha en bestående skadlig inverkan på det berörda området.⁹¹ Bedömning av effekten på Natura 2000-områdena ska vara fullständig, exakt och slutlig (jfr NJA 2013 s. 603).

Trots föreslagna skyddsåtgärder går det dock inte att utesluta skada på Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg och Bojsvätar med avseende på hydrologisk påverkan, på grund av:

- Osäkerheter i täktens påverkan och skyddsåtgärdernas effekt på enskilda/specifika platser
- Oklart mål för skyddsåtgärderna
- Kvävehalten i infiltrationsvattnet
- Den långa tillståndstiden kombinerat med den stora utvidgningen av täkten i både yt- och djupled.

5.1.4.3 Osäkerhet om täktens påverkan och skyddsåtgärdernas effekt

Förändring i grundvattennivåer orsakade av täktverksamheten är beräknad med hjälp av en grundvattenmodell. Modellen kan på ett bra sätt beräkna påverkan på ett övergripande plan, men den har en osäkerhet kring påverkan på en enskild plats, se under avsnitt 5.1.2 ovan. Det är tillräckligt att en avgränsad del av en våtmark får en försämrad hydrologi för att skada enligt Natura 2000-lagstiftningen ska uppstå. Infiltration av grundvatten syftar till att motverka täktens negativa påverkan på grundvattennivåerna. Mängden infiltrationsvatten och platsen för infiltration av grundvatten har bestämts med hjälp av samma grundvattenmodell som använts för beräkning av påverkan.

Infiltrationen har genomförts på försök i mindre omfattning i området. Med hänsyn till områdets komplexitet och modellens osäkerhet på platsnivå finns det fortfarande en osäkerhet kring skyddsåtgärdens effekt på en enskild/specifik plats. Detta beskriver bolaget också i sina underlag till ansökan, bland annat i aktbil. 251. Skyddsåtgärdens utförande är därför adaptivt och infiltrationen justeras gentemot kontroll av skyddsåtgärdens effekt. Det finns därmed ingen fullständig, slutlig och exakt bedömning av effekten på Natura 2000-området. Det finns inte heller något som säkerställer att alla enskilda platser får den vattentillförsel de behöver.

Som en kompletterande skyddsåtgärd om infiltrationen av grundvatten inte får helt önskad effekt föreslås dämning av två strandvallar för att säkra tillgången till grundvatten i de känsligaste källmiljöerna, nedströms strandvallarna i Natura 2000-området Hejnum Kallgate. Dämningen kommer att ge en positiv effekt på dessa källmiljöer. Mängden vatten som ska däckas upp är dock bestämd utifrån däckningskapacitet och påverkan uppströms. Behovet för att undvika skada nedströms har inte utretts. Det är därför inte säkerställt att däckningarna är tillräckliga för att uppnå syftet med skyddsåtgärden. Om skada ska undvikas uppströms Ancylusvallen, enligt resonemanget under avsnitt 5.1.4.1 ovan, blir däckningskapaciteten och den potentiella effekten som skyddsåtgärd ännu lägre.

---

⁹¹ Se EU-domstolens dom den 17 april 2018 i mål C-441/17 (Białowieżaskogen).

Sammantaget finns osäkerheter i hur täktverksamheten kommer att påverka grundvattennivåerna på en enskild plats i Natura 2000-områdena. Det är också osäkert vilken effekt skyddsåtgärderna kommer att få (och behöver få) och därmed om de är tillräckliga för att undvika skada på Natura 2000-områdena. Länsstyrelsen kan instämma i att ett flertal skyddsåtgärder samt ett adaptivt förhållningssätt med löpande anpassningar ger den bästa möjligheten att uppnå önskad effekt när det fortfarande återstår osäkerheter. Detta förhållningssätt är dock inte förenligt med Natura 2000-lagstiftningen, där bedömning av effekten på Natura 2000-områdena ska vara fullständig, exakt och slutlig vid provningstillfället.

5.1.4.4 Oklart mål för skyddsåtgärderna

Skyddsåtgärderna syftar till att undvika skada. Målet med skyddsåtgärderna ska därför utgå ifrån områdenas bevarandemål. Bevarandemålen beskriver ett gynnsamt bevarandetillstånd för respektive Natura 2000-område. I de aktuella områdena förutsätter bevarandemålen bland annat en naturlig/opåverkad hydrologi, intakta hydrologiska förhållanden och naturliga vattenståndsfluktuationer.

I dagsläget utgår bolagets föreslagna kontrollnivåer ifrån dagens grundvattennivåer, vilket är en rimlig nivå för ett gynnsamt bevarandetillstånd om området är hydrologiskt opåverkat av tidigare täktverksamhet. Det finns dock indikationer på att de hydrologiska förhållandena har förändrats sedan täktverksamheten påbörjades på Filehajdar. För utflödet från Orgvåtar, strax uppströms Hejnum Kallgate, finns en påvisad minskning i årsmedelvärden sedan början av 1980-talet. Enligt bolagets utredningar finns en god samstämmighet mellan vattenföringen i Orgbäcken och ytliga grundvattennivåer i jord i och i anslutning till Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate och Bojsvåtar. Som bolaget anger är dessa nivåer avgörande för de typiska arterna i grundvattenberoende ekosystem. Ett sjunkande flöde i bäcken visar i så fall på att de naturliga hydrologiska förhållandena för typiska arter i våtmarkerna har förändrats under de senaste decennierna, i takt med File hajdar-täktens framväxt.

Bolaget menar att en likande trend med nedåtgående flöden finns i två andra vattendrag på Gotland. Denna trend har dock i andra vattendrag visats endast under växtsäsong och inte på helårsbasis. Det går inte att utesluta att ett minskat flöde på årsbasis i Orgbäcken kan innebära en ytterligare minskning av svämningsvaraktigheten under vår och höst i berörda våtmarksområden, jämfört med den gemensamma trenden för alla tre redovisade vattendrag.

Eftersom historiska data enligt bolagets förslag inte vägs in i kontrollnivåerna, finns en risk att de inte representerar ett gynnsamt bevarandetillstånd. För lågt satta fastställda kontrollnivåer riskerar att förhindra att områdenas bevarandemål uppnås, vilket innebär en skada.

5.1.4.5 Kvävehalten i infiltrationsvattnet

Bevarandemålen för Natura 2000-områdena förutsätter en opåverkad hydrokemi i såväl våtmarken som tillrinningsområdet. Det får därför inte finnas någon osäkerhet

kring om infiltrationsvattnet i skyddsåtgärderna håller tillräcklig kvalitet för att uppnå bevarandemålet om Natura 2000-tillstånd ska ges, jfr MÖD M 899-23. Länsstyrelsen instämmer i bolagets slutsatser om att belastningen av kväve från atmosfäriskt nedfall redan är på gränsen till kritisk i barrskog. Detta innebär en ökad risk för läckage av nitrat till bäck-, sjö- och grundvatten. Utrymmet för ytterligare belastning av kväve på ekosystemen är därför mycket litet. Ökad kvävebelastning kan leda till en förändring mot en mer trivial flora och fauna med utslagning av sällsynta och typiska rikkärrsarter.

Länsstyrelsen ser positivt på att bolaget har sänkt sina gränsvärden för kväve i infiltrationsvattnet jämfört med det ursprungliga förslaget. Bolagets föreslagna gränsvärden är dock fortfarande mer än 10 gånger högre än de uppmätta kvävenivåerna (ammoniumkväve, nitratkväve och nitritkväve) i ytvatten i och i anslutning till de aktuella Natura 2000-områdena, jfr bolagets miljörapport från 2023. Bolagets komplettering på huvudförhandlingen visar att tillförd mängd kväve är en liten, men inte försumbar, del av det totala kvävetillskottet till Natura 2000-området Bojsvätar. Av den anledningen kan det finnas skäl att acceptera kvävehalter som ligger något över de naturliga bakgrundshalterna.

Med bolagets föreslagna gränsvärden finns fortfarande risk för negativ påverkan på bevarandestatusen i form av övergödning. Risken ökar i och med den långa tillståndstiden, som kan innebära att kväve ackumuleras i dessa näringsfattiga ekosystem under 30 år. Efter en sådan anrikning kan det ta mycket lång tid att återställa ett naturligt näringsfattigt ekosystem. Med länsstyrelsens föreslagna gränsvärden (se aktbil. 502) minskar risken betydligt. Dessa föreslagna gränsvärden ligger över, men ändå betydligt närmare, naturliga bakgrundshalter. I mål MÖD M 899-23 med ansökan om en liknande verksamhet, anger sökanden själv att gränsvärdet för totalkväve ska ligga på 1,25 mg/l, något som i stort motsvarar länsstyrelsens föreslagna gränsvärden. Länsstyrelsen ser därför att det bör vara tekniskt möjligt med en sådan reningsgrad.

Länsstyrelsen föreslår också att gränsvärdena specificeras som månadsmedelvärde i stället för årsmedelvärde. Detta för att undvika allt för långvariga toppar av exempelvis ammoniumkväve, ett ämne som brunmossor, typiska arter i rikkärr, är känsliga för.

5.1.4.6 Den långa tillståndstiden kombinerat med en stor utvidgning

Att ansökan nu avser en så pass lång tillståndstid som 30 år med en stor fördjupning och volymmässig utökning av File hajdar-täkten innebär att eventuella konsekvenser på naturvärden och miljö är svåra att överblicka. Det bidrar till osäkerheterna kring täktens påverkan och ökar risken för permanent skada. Även små fel i beräknad påverkan och skyddsåtgärdernas effekter riskerar att leda till stor skada i ett så långvarigt och omfattande tillstånd. Det krävs därför en mycket hög grad av säkerhet i bedömningarna för att undvika otillåten skada.

5.1.4.7 Nipsippa

Den ansökta verksamheten medför att arten nipsippa som avses att skyddas i Natura 2000-området Filehajdar utsätts för en störning som på ett betydande sätt kan försvåra dess bevarande i området.

Förekomst och påverkan av den ansökta verksamheten

Nipsippa finns endast i landskapen Ångermanland och Gotland i Sverige, dvs. endast i boreal region. Artdatabanken har uppskattat antalet nipsippor i boreal region till cirka 400 000 individer. 375 000 av dessa uppskattas växa på Filehajdar, 22 000 på övriga Gotland och 5000 i Ångermanland (Ramsele socken). Nya och bättre uppskattningar kan ändra det referensvärdet. Nipsippan bedöms i senaste artikel 17-rapporteringen ha otillfredsställande status. Detta beror främst på åldersstrukturen och därmed habitatet och framtidsutsikterna. En stor del av populationen består av äldre plantor och föryngringen är svag. Bolagets egen utredning av nipsippan på Filehajdar (Enetjärn 2015) säger att nytillskottet av groddplantor på Filehajdar är så lågt att dödligheten är högre. Populationen på Filehajdar bedöms därför redan vara på nedåtgående. Flera mindre populationer runt omkring Visby visar nedåtgående trender i länsstyrelsens senaste uppföljning, våren 2022. Några områden i Ångermanland visar på en ökning efter aktiva naturvårdsåtgärder.

Koncentrationen av nipsippa är i den sydvästra delen, men den lokala populationen av nipsippa omfattar hela hällmarkskomplexet (se Figur på s. 13 i aktbil. 501). Vid Sveriges inträde i EU var redan 2 % av hällmarks-komplexet, och därmed potentiellt habitat för nipsippan, bortbrutet. Därefter och fram till idag har ytterligare 6% brutits bort. Med nuvarande ansökan kommer ytterligare 7% brytas bort, vilket innebär att sammanlagt 15% av nipsippans ursprungliga potentiella habitat kommer att försvinna. Utrymmet för att hysa en tillräckligt stor population av nipsippan krymper därmed betydligt. Utvidgningen av tälten kommer också att fragmentera den befintliga populationen genom att spridningsmöjligheter norr om tälten försvinner.

Vidare kommer cirka 200 plantor att brytas bort enligt bolagets inventeringar. Nipsippan är en långlivad växt som kan bli upp till 100 år. Fröna har låg grobarhet och dödligheten hos unga plantor är hög. Dessa 200 vuxna plantor som har lyckats både gro och överleva de första åren är därför oerhört värdefulla. Om de får fortsätta att växa ostörda kommer de under många decennier framöver att producera frön för populationens fortlevnad, i en del av Filehajdar där det finns utrymme för betydligt fler nipsippor.

Påverkan på nipsippans bevarandetillstånd i Natura 2000-området Filehajdar

Nipsippans population på hela hällmarkskomplexet Filehajdar är avgörande för ett gynnsamt tillstånd för Natura 2000-området Filehajdar. Detta framgår tydligt av bevarandemålet i bevarandeplanen, där det bland annat står att de ska finnas förutsättningar för naturlig dynamik och spridning inom hela artens utbredningsområde inom och utanför Natura 2000-området. Det står vidare att delförekomster inom det huvudsakliga utbredningsområdet och som ligger utanför Natura 2000-

området och naturreservatet Filehajdar är nödvändiga för att långsiktigt bevara den population av nipsippa som förekommer inom området. Av bevarandeplanen framgår att bevarandetillståndet i dagsläget är gynnsamt, men att hot föreligger i form av igenväxning samt av att huvudutbredningsområdet är intressant för kalkbrytning.

I aktbil. 290 (s. 6-7) har bolaget föreslagit ett villkor reservationsvis för att garantera att verksamheten inte försvårar bevarandet av nipsippa i området.

Länsstyrelsen ser positivt på att bolaget föreslår åtgärder för nipsippa.

Villkoret är dock inte tillräckligt för att säkerställa att:

- plantorna överlever den första perioden av hög dödlighet
- konnektiviteten i populationen upprätthålls i tillräcklig grad
- arealen tillgängligt habitat för nipsippa upprätthålls på Filehajdar, dvs. att en kontinuerlig ekologisk funktionalitet bibehålls.

Utifrån nuvarande ansökan kommer därför nipsippans bevarandetillstånd i Natura 2000-området Filehajdar att påverkas negativt, vilket innebär en störning som på ett betydande sätt kan försvåra bevarandet i området av nipsippa. Därmed kan inte tillstånd enligt 7 kap 28 b § miljöbalken ges.

Om det villkor som länsstyrelsen föreslår (se aktbil. 502) föreskrivs i en eventuell dom, bedömer länsstyrelsen att det finns förutsättningar att meddela tillstånd enligt 7 kap 28 b § miljöbalken med avseende på verksamhetens påverkan på nipsippa.

5.1.4.8 Sammanfattning

Bolagets utredningar innehåller inte fullständiga, exakta och slutliga bedömningar av verksamhetens påverkan på berörda Natura 2000-områden. Varje rimligt vetenskapligt tvivel om verksamhetens inverkan på berörda Natura 2000-områden kan inte anses vara skingrat. Länsstyrelsen anser därmed att domstolen utifrån befintligt underlag och med särskilt beaktande av den långa tillståndstiden inte kan försäkra sig om att berörda Natura 2000-områden Hejnum Kallgate, Kallgatburg, Bojsvätar och Filehajdar inte kommer att ta skada av verksamheten. Förutsättningar för Natura 2000-tillstånd föreligger således inte.

5.1.5 Tillåtlighet med avseende på möjlighet till artskyddsdispens

Verksamheten är inte tillåtlig då dispens krävs och inte kan ges enligt 7 § artskydds-förordningen med avseende på nipsippa.

5.1.5.1 Dispens krävs

Enligt 7 § artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt plocka, samla in, skära av, dra upp med rötterna eller förstöra växter i deras naturlig utbredningsområde i naturen. Förbudet gäller alla stadier i växternas biologiska cykel. Enligt

Skogsstyrelsens och Naturvårdsverkets gemensamma riktlinjer för handläggning av artskyddsärenden i skogsbruket⁹² ska växter behandlas på populationsnivå.

Av vägledningen framgår vidare att begreppet avsiktligt enligt 7 § ska tolkas som att den som utför åtgärden förstår den förutsebara konsekvensen av sitt handlande och ändå genomför den, exempelvis är medveten om att en skyddad växt sannolikt förstörs, även om förstörandet inte var syftet med åtgärden. Vidare framgår att om verksamhetsutövaren har vidtagit tillräckligt med förebyggande strategier för att minimera risken för att en växts population påverkas negativt, genom minskad möjlighet att långsiktigt finnas kvar på lokal, regional och nationell nivå, är åtgärden inte att anse som avsiktlig. Risken bör vara minimerad så att den kvarvarande eventuella påverkan blir obetydlig.

Nu aktuell påverkan, där 200 plantor och ytterligare 7 % av nipsippans potentiella habitat bryts bort, är långt ifrån obetydlig. Det har inte vidtagits tillräckligt med förebyggande åtgärder. Åtgärden är därmed avsiktlig och förbjuden enligt 7 § artskyddsförordningen.

5.1.5.2 Möjlighet till dispens

För att kunna upprätthålla en gynnsam bevarandestatus i boreal region behöver populationen bevaras på minst samma nivå som vid Sveriges inträde i EU (referensvärdet). Beskrivningen av nipsippans förekomst i Natura 2000-rubriken ovan visar att populationen på Filehajdar är avgörande för nipsippans bevarandestatus i boreal region. Antalet nipsippor och arealen tillgängligt nipsippehabitat på Filehajdar får därför inte minska om arten ska kunna upprätthålla en gynnsam bevarandestatus i boreal region. Denna bedömning delas av Artdatabanken (enligt kommunikation december 2024). Det måste med andra ord finnas en kontinuerlig ekologisk funktionalitet för den lokala populationen.

Det av bolaget reservationsvis föreslagna villkoret är inte tillräckligt för att upprätthålla en gynnsam bevarandestatus för nipsippan i dess naturliga utbredningsområde, av samma skäl som redogjorts för i avsnitt 5.1.4.7 ovan. Dispens kan därför inte medges.

Om domstolen tillämpar det villkor som länsstyrelsen föreslår (se aktbil. 502) bedömer länsstyrelsen att det finns förutsättningar att medge dispens med avseende på verksamhetens påverkan på nipsippans bevarandestatus. Övriga skäl som krävs för att få dispens, utöver upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus, har länsstyrelsen inte tagit ställning till.

---

⁹² Se Skogsstyrelsens och Naturvårdsverkets gemensamma riktlinjer för handläggning av artskyddsärenden i skogsbruket (version 2.1. 2024-06-20).

5.1.6 Tillåtlighet med avseende på riksintresse för naturvård

Den ansökta verksamheten innebär en påtaglig skada på riksintresset för naturvård Filehajdar, Hejnum hällar och Kallgatburg.

Enligt 3 kap. 6 § miljöbalken ska områden som är av riksintresse för naturvården skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. För bedömningen av påtaglig skada har Naturvårdsverket tagit fram allmänna råd.⁹³ Där anges att påtaglig skada på natur- eller kulturmiljön kan uppstå om en åtgärd mer än obetydligt kan skada något eller några av de natur-, kultur- eller friluftsvärden som utgör grunden för riksintresset. En negativ inverkan som är irreversibel med avseende på något värde som utgör grunden för riksintresset bör som regel anses utgöra påtaglig skada på natur- eller kulturmiljön. Vid bedömningen av om en skada ska anses påtaglig bör det vidare beaktas att olika områden är olika känsliga för påverkan och, vad avser naturmiljön, även kan ha olika återhämtningsförmåga. Vid bedömningen bör även tidigare ingrepp och/eller skador beaktas. Vidare bör vid bedömningen också hänsyn tas till att ett ingrepp som endast berör en liten del av ett riksintresseområde kan ha en sådan grad av negativ inverkan på områdets värden att påtaglig skada uppstår.

Riksintresset för naturvård Filehajdar, Hejnum hällar och Kallgatburg är ett stort och heterogent område, både vad avser naturvärden och naturmiljöer. (Detta framgår av länsstyrelsens naturtypskartering i fält år 201 och höjdmodellen, se Figur på s. 13 i aktbil. 501.)

Naturvärdena skiljer sig betydligt åt inom riksintresseområdet. I den norra delen av området finns det jämförelsevis gott om mark med lägre naturvärden (gråa ytor i den nämnda kartan) liksom i områdets sydöstra del och öster om Tingstäde träsk. Detta har sin naturliga förklaring i att marken är bördigare här och skogarna är därför brukade.

Riksintresseområdet består av flera olika typer av naturmiljöer. Grovt kan dessa delas in i våtmarker, hållmarker, kalkbarrskogar och en sjö. Endast liknande naturmiljöer kan jämföras med varandra, men då förutsatt att de hyser liknande naturvärden. I riksintresseområdet finns det två andra områden som hyser liknande naturmiljöer som Filehajdar, det vill säga hållmarker i mosaik med kalktallskogar. Dessa är Hejnum hällar och Forsviden.

Alla tre hållmarksområdena är relativt opåverkade av modern markanvändning, utöver täkten på Filehajdar. Filehajdar och Hejnum hällar utmärker sig i riksintresseområdet på grund av sina geologiska förutsättningar. De utgör några av de högst belägna områdena på Gotland, vilket innebär att de också har långst kontinuitet. Det skapar unika förutsättningar för biologisk mångfald. Hejnum hällar

---

⁹³ Se NFS 2005:17, Naturvårdsverkets allmänna råd om påtaglig skada (till 3 kap. 6 § 2 stycket miljöbalken)

och Filehajdar skiljer sig dock åt från varandra både i struktur och artinnehåll, vilket innebär att de inte kan ersätta varandra i riksintresset.

Sammanfattningsvis har Filehajdar en särställning i riksintresseområdet och utgör en kärna för flera av de riksvärden som beskrivs. Påverkan på riksintresseområdet behöver därför bedömas utifrån hur Filehajdar påverkas och möjligheten till upprätthållande av arter och ekosystem inom Filehajdar. Det går inte att jämföra den bortbrutna arealen med hela riksintresseområdets areal. Den bortbrutna arealen måste ses som en andel av Filehajdars hållmarkskomplex.

Den ansökta utvidgningen av verksamheten innebär att cirka 15 % av hållmarksområdet Filehajdar kommer att vara ianspråktaget för kalktäkt, något som är ett irreversibelt ingrepp på naturmiljön. Detta kommer på ett betydande sätt att minska, och har redan minskat, Filehajdars möjlighet till upprätthållande av arter och ekosystem. Verksamheten medför därför en påtaglig skada på riksintresset för naturvård.

Det ansökta brytområdet är också utpekad som riksintresse för mineralutvinning. SGU har nyligen utökat riksintresseområdet för värdefulla ämnen och material i området vilket visar på vikten av områdets kalkfyndigheter i ett nationellt perspektiv. Av 3 kap. 10 § miljöbalken framgår att om ett område är av riksintresse för flera oförenliga ändamål, ska företrädare ges åt det eller de ändamål som på lämpligast sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Länsstyrelsen lämnar till domstolen att bedöma vilket riksintresse som ska ha företräde.

5.2 Naturvårdsverket

Naturvårdsverket har redovisat skälen för sin inställning och förslag på villkor m.m. i ett konsoliderat yttrande, se aktbil. 504.⁹⁴ Kompletterande synpunkter har lämnats i aktbil. 542.

Huvudlinjerna i argumentationen återges också under avsnitt 6 nedan.

5.2.1 Sammanfattning – Naturvårdsverkets inställning

Under förutsättning att domstolen föreskriver de villkor som Naturvårdsverket föreslår nedan som kopplar till Natura 2000 har Naturvårdsverket ingen erinran mot att Natura 2000-tillstånd meddelas.

Om domstolen vidare föreskriver de villkor Naturvårdsverket har föreslagit avseende artskydd samt att domstolen bedömer att artskyddsdispens kan meddelas

---

⁹⁴ Naturvårdsverket har avgränsat sitt yttrande till att bedöma verksamhetens påverkan på Natura 2000-områden, fridlysta arter enligt 4 a § artskyddsförordningen och riksintresset för naturvård samt vad som utgör rimliga kompensationsåtgärder enligt 16 kap. 9 § miljöbalken. Därutöver har vissa övriga frågor behandlats (se aktbil. 504).

och att riksintresset för mineralutvinning får företräde vid tillämpningen av 3 kap. 10 § miljöbalken, har Naturvårdsverket ingen erinran mot att tillstånd meddelas.

Naturvårdsverket motsätter sig bolagets yrkande om verkställighetsförordnande.

5.2.2 Natura 2000

5.2.2.1 Utgångspunkter

5.2.2.1.1 Natura 2000-områdenas känslighet

Den ansökta verksamheten omges av flera hydrologiskt känsliga Natura 2000-områden. Arter och våtmarkshabitat i Natura 2000-områdena har under tusentals år anpassats för stora naturliga variationer av omgivningsfaktorer. Variationerna omfattar bl.a. stora avvikelser i grundvattennivåer mellan sommar och vinter, torka och låg nederbörd under sommaren, ofta stående markvatten under vinterhalvåret och tidig vår, högt pH, ofta tunna eller obefintliga jordlager, lokal utfällning av bleke m.m. De stora naturliga variationerna kan lätt tolkas som att ekosystemen är tåliga mot störning, men i själva verket är dessa våtmarksekosystem snarast mycket känsliga för avvikelser i de årstidsbundna variationerna. Miljöerna är till stor del uppbyggda av växtarter som är konkurrenssvaga gentemot många andra växtarter, men som är anpassade att klara av bl.a. våtmarkernas extrema hydrologiska variationer.

Våtmarkerna och deras arter är stabila endast om omvärldsfaktorerna (främst hydrologin) följer en strikt årstidsbunden cykel. Små avvikelser i den månadsvisa hydrologiska variationen kan innebära att ekologiska toleransnivåer överskrids och att våtmarkerna och deras arter skadas. Det är normalt inte hydrologiska avvikelser under sommarens torrperioder eller vinterhalvårets högvattenlägen som riskerar att skada exempelvis Natura 2000-områdenas kalktuffkällor, rikkärr, fuktängar och agkärr. Känsligheten är i stället som störst under växternas tillväxtperiod under vår och tidig sommar innan torkan satt in. Stigande vattennivåer är även viktiga under hösten, bl.a. för att förhindra att rotsystemen av vissa arter torkfryser. Skador på t.ex. rikkärr kan uppstå om kärren avsänks eller överdäms varaktigt 5–10 cm under viktiga delar av tillväxtperioden, varvid en förändring i artsammansättningen påbörjas. Vid blötare förhållanden (dämning) riskerar exempelvis fuktäng att övergå i rikkärr och rikkärr att övergå i agmyr. Vid torrare förhållanden under växternas tillväxtperiod sker processen i motsatt riktning där slutligen fuktäng riskerar övergå i någon typ av fukthed.

En motsvarande effekt uppstår även vid en förändring av grundvattnets kemiska sammansättning. De aktuella våtmarksområdena är naturligt mycket näringsfattiga, vilket även speglar artsammansättningen. En ökad näringstillförsel, genom exempelvis atmosfäriskt kvävenedfall, men även kvävehaltigt infiltrationsvatten, kommer bidra till att främja arter som gynnas av ökad näringstillgång. Detta kommer på sikt att leda till en förändrad artsammansättning som innebär att nya naturtyper tar över de ursprungliga.

Ovan nämnda processer är vid små hydrologiska förändringar långsamma och det kan ta flera decennier innan skadan är uppenbar. Det vanligen långsamma förloppet innebär dessutom att det är svårt att följa upp dessa förändringar genom traditionell övervakning. Det är vidare svårt att skilja en verksamhets påverkan från andra antropogena effekter orsakade av exempelvis förändrat klimat eller kvävenedfall. Tillsammans skapas synergieffekter som var för sig kan uppfattas som små, men som tillsammans innebär större förändringar – och över längre tid ger upphov till en skada på Natura 2000-området. En skada i de aktuella våtmarkerna består vanligen av att artsammansättningen ändras, vilket leder till att naturtyper övergår i andra livsmiljöer och arealen av ett visst utpekad Natura 2000-habitat därmed minskar.

5.2.2.1.2 Den sökta verksamheten kräver Natura 2000-tillstånd

Om en verksamhet kan medföra en betydande påverkan på miljön i ett Natura 2000-område, krävs ett Natura 2000-tillstånd (7 kap. 28 a § miljöbalken). Ett sådant tillstånd får bara lämnas om verksamheten inte riskerar att skada Natura 2000-området (7 kap. 28 b § miljöbalken). Utredningskravet är mycket högt. De får inte finnas några vetenskapliga rimliga tvivel om verksamhetens skadliga inverkan.⁹⁵

Bolaget har bedömt att den ansökta verksamheten bl.a. kan ge upphov till förändringar i yt- och grundvattenförhållandena, och därigenom ha en indirekt (hydrologisk) påverkan på naturtyper i Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg och Bojsvåtar. Påverkan kan ske genom minskad ytvattenavrinning, lägre grundvattennivåer och/eller minskad grundvattenutträngning. Verksamheten kräver därför tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken. Naturvårdsverket delar bolagets bedömning i denna del.

Naturvårdsverket delar vidare bolagets bedömning att det, utan skyddsåtgärder, finns en risk för att Natura 2000-områdena kommer att skadas till följd av minskad ytvattenavrinning och minskad grundvattenutträngning under vegetationsperioderna. Frågan är då om bolagets föreslagna skyddsåtgärder är tillräckliga för att minimera risken för skada på Natura 2000-områdenas våtmarkshabitat i tillräcklig omfattning.

5.2.2.1.3 Generella synpunkter på skyddsåtgärderna

Bolagets föreslagna skyddsåtgärder utgörs av infiltration i jordlager respektive berggrunden, ridåinjektering vid File hajdar-täkten och restaurering av strandvallar.

Om skyddsåtgärderna genomförs korrekt och får avsedd effekt är det, enligt Naturvårdsverket, mycket som talar för att risken för skada på Natura 2000-områdena är liten och att Natura 2000-tillstånd därför kan meddelas.

Bolagets grundvattenmodell har dock varit central för utformningen av skyddsåtgärderna och beräkningen av deras effekter. Som Naturvårdsverket konstaterat i tidigare prövningar har grundvattenmodellen som främsta syfte att dra mer

---

⁹⁵ Se bl.a. EU-domstolens mål C-127/03 (Waddenzee) och C-404/09 (Alto Sil).

generella slutsatser om verksamhetens grundvattenpåverkan (se även MÖD:s beslut den 6 juli i mål nr M 1579-20). Även om grundvattenmodellen har förbättrats sedan den senaste prövningen kvarstår den synpunkten.

Denna ansökan avser en mycket stor areell utvidgning av nuvarande verksamhet och brytdjupet kommer att bli avsevärt djupare. Ansökan gäller vidare en tillståndsperiod om 30 år, vilket ställer höga krav på utredningen.

Enligt Naturvårdsverket hade det varit värdefullt om bolaget genom platsspecifika undersökningar beräknat hur mycket vatten som faktiskt läcker in i File hajdar-täkten, varifrån det kommer, och hur mycket av det inläckande vattnet som utgörs av nederbörd, ytvatten och grundvatten. Vidare hade många osäkerheter skingrats om bolaget redovisat kvantitativa data som klargör hur mycket vatten som behöver infiltreras i jord respektive i berg för att minska risken på skada på Natura 2000-områdena. Som redogörs för i avsnitt 5.2.2.1.1 ovan är de aktuella Natura 2000-områdena dessutom mycket hydrologiskt känsliga.

För att ett Natura 2000-tillstånd ska kunna meddelas måste skyddsåtgärder och villkor utformas på ett sådant sätt att det väger upp för de ovan angivna osäkerheterna.

5.2.2.2 Infiltration i berg

5.2.2.2.1 Naturvårdsverkets synpunkter på bolagets villkorsförslag 15

Bolaget har löpande justerat villkorsförslag 15 under processen, bl.a. i enlighet med Naturvårdsverkets önskemål. Naturvårdsverket och bolaget är numera överens om att kontrollnivåer ska spegla av sökt verksamhet opåverkade grundvattennivåer. Kontrollnivåerna ska beräknas till den korrigerade femtepercentilen. Det är vidare positivt att bolaget, i aktbil. 472, numera har godtagit att de beräknade kontrollnivåerna inte ska kunna justeras till följd av förändringar i omgivningen utanför bolagets kontroll (t.ex. klimatförändringar), utan ska gälla som fasta nivåer framgent.

Nedan förtydligas i vilka delar som Naturvårdsverket alltså motsätter sig bolagets villkorsförslag, och skälen för det. I övrigt accepteras bolagets villkorsförslag 15.

Beräkningen av kontrollnivå

Naturvårdsverk godtar att metoden för att beräkna kontrollnivåer framgår i den handling som det hänvisas till i villkoret.

Frågan om längre mätserier

Bolaget har i avsnitt 2 i aktbil. 475 utvecklat hur längre mätserier, även efter det att sökt verksamhet påbörjats, kan användas för beräkningen av kontrollnivåer. Naturvårdsverket delar numera bolagets bedömning att mätningar av grundvattennivåer fram till dess att brytning i pall 2 påbörjas bör kunna användas för beräkningen av kontrollnivåerna.

Fastställandet av kontrollnivåer bör ske i samråd med tillsynsmyndigheten

I bolagets villkorsförslag är det helt upp till bolaget att bedöma vad som utgör en rimlig kontrollnivå. Detta är inte lämpligt. Att kontrollnivån beräknas korrekt är avgörande för att infiltrationen ska uppfylla sitt syfte. Mot den bakgrunden, och i syfte att göra villkoret mer transparent och underlätta tillsynen, bör tillsynsmyndigheten involveras i processen. Enligt Naturvårdsverket bör därför kontrollnivån bestämmas i samråd med tillsynsmyndigheten.

Se nedan under avsnitt 5.2.2.2.2 för Naturvårdsverkets förslag på justering av andra stycket i det föreslagna villkor 15.

Avvikelser från kontrollnivåer

Naturvårdsverket och bolaget är numera överens om att kontrollen om avvikelse från kontrollnivåer har skett ska utföras under infiltrationsperioden och att den korrigerade femtepercentilen beräknas för samma period. Bedömningen om en avvikelse har skett ska ske utifrån ett visst antal dagar då kontrollnivån underskrids. I avsnitt 3 i aktbil. 475 har bolaget närmare redogjort för hur avvikelsebedömningen ska gå till. I villkorsförslag 15 hänvisas till denna handling. Naturvårdsverket godtar att villkoret formuleras på detta sätt.

Orsaksanalys vid konstaterad avvikelse

Om en avvikelse identifieras ska bolaget underrätta tillsynsmyndigheten och analysera orsaken. Orsaksanalysen ska inkludera jämförelse med nivåer i referensborrhål, nettonederbörd och andra omgivningsfaktorer, på så sätt som bolaget beskrivit i målet. Om avvikelserna kan antas vara hänförliga till bolagets verksamhet ska bolaget i samråd med tillsynsmyndigheten justera infiltrationen avseende totalvolym, volymernas fördelning över året och/eller platserna för infiltration.

Frågan om och hur infiltrationsmängden ska regleras efter konstaterad avvikelse lämnas, enligt Naturvårdsverket, fortfarande alltför öppen i villkorsförslaget och är beroende av bolagets egna löpande bedömningar. I praktiken måste det vara mycket svårt att bedöma vad som orsakar en avvikelse från kontrollnivån, varvid en avvikelse, med bolagets villkorsförslag, sällan kommer att kunna hänföras till bolagets verksamhet. Att bolaget nu föreslagit en sänkt tröskel för när bolaget ska agera ("kan antas") medför ingen annan bedömning. Det kommer också att bli mycket svårt att följa upp villkoret inom ramen för tillsyn.

Enligt Naturvårdsverket skulle villkorsförslaget bli såväl mer konkret, som enklare att följa upp, om kontrollnivån representerar en nivå som bolaget är tvunget att innehålla. En konstaterad avvikelse skulle då innebära en skyldighet för bolaget att, i samråd med tillsynsmyndigheten, överväga om, och i så fall, hur infiltrationsvolymen ska justeras för att kontrollnivån ska kunna upprätthållas. Även denna analys skulle behöva innefatta en bedömning om skälen för avvikelserna, t.ex. om det har varit fråga om ovanligt liten nederbörd det aktuella året, om uttaget i Dyhagen förändrats, om infiltrationsvolymen varit för liten eller om infiltrationsbrunnarna är felaktigt placerade.

Naturvårdsverket vidhåller därför att frågan om bolaget är skyldigt att justera infiltrationsvolymen inte ska föregås av en analys om avvikelse från kontrollnivån är hänförlig till bolagets verksamhet. Enligt Naturvårdsverket överensstämmer en sådan villkorskonstruktion bättre med den strikta Natura 2000-regleringen. I linje med detta, och som utvecklas nedan, anser Naturvårdsverket att bolaget, som utgångspunkt, ska justera infiltrationsvolymen oavsett om avvikelserna går att hänföra till bolagets verksamhet eller inte (se vidare under nästa avsnitt).

Se nedan under avsnitt 5.2.2.2.2 för Naturvårdsverkets förslag på justering av andra stycket i villkorsförslag 15.

Särskilt om klimatförändringar och befintliga verksamheter

Frågan är vidare om bolaget ska anpassa infiltrationsmängden när en avvikelse från kontrollnivån, helt eller delvis, orsakas av klimatförändringar och/eller annan befintlig verksamhet.

Vid prövningen enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken är det inte enbart den påverkan som den aktuella verksamheten eller åtgärden kan få på Natura 2000-området som ska bedömas, utan även kumulativa effekter ska beaktas. Det ska beaktas hur verksamheten eller åtgärden ensam eller tillsammans med andra pågående eller planerade verksamheter och åtgärder sammantaget kan påverka området. En verksamhet behöver inte i sig innebära en skada, men kan tillsammans med t.ex. verksamheter som redan bedrivs i området innebära att gränsen för skada överskrids.

I miljöbedömningar ska det även vägas in hur klimatförändringar kan leda fram till risker för den enskilda verksamheten och därmed vilka miljöeffekter som kan förväntas med anledning av dessa risker och hur sådana miljöeffekter kan förebyggas, hindras eller motverkas (prop. 2016/17:200 s. 128 f). Av 18 § miljöbedömningsförordningen (2017:966) framgår vidare att miljöbedömningen även ska identifiera, beskriva och bedöma de miljöeffekter som verksamheten eller åtgärden kan antas medföra i sig eller till följd av yttre händelser såsom klimatpåverkan.

Klimatförändringarna kommer sannolikt att medföra ökade risker för Natura 2000-områdena och även försämra våtmarkernas resiliens för torka. Verksamheten och infiltrationen kommer också att pågå under lång tid, varvid skyddsåtgärderna också måste ta höjd för klimatförändringar. Bolagets sökta verksamhet medför vidare en grundvattenavsänkning, som i sin tur innebär en risk för de hydrologiskt känsliga ekosystemen i berörda Natura 2000-områden.

Även annan befintlig verksamhet, t.ex. uttaget från de kommunala vattentäkterna (Dyhammen), bedöms ha en påverkan på grundvattennivåer i de aktuella områdena. Så länge den sökta verksamheten riskerar att ha en negativ påverkan på Natura 2000-områdena är det rimligt att bolagets skyddsåtgärder tar höjd för den totala kumulativa påverkan på Natura 2000-områdena.

Mot den bakgrunden anser Naturvårdsverket att det är rimligt att infiltrationsvolymerna justeras även om avvikelserna från kontrollnivån orsakas av klimat-

förändringar och/eller uttaget vid Dyhagen eller annan befintlig verksamhet. Detta ska gälla i vart fall så länge bolagets verksamhet bidrar till de avsänkta grundvattennivåerna, dvs. till dess vattennivån i den framtida tänken är +10 m.ö.h.

Vad gäller Dyhagen kan vidare konstateras att bolaget numera även avser att beakta förändringar i uttaget vid beräkningen av kontrollnivåer, vilket är positivt. Såvitt Naturvårdsverket har förstått ligger det årliga uttaget i Dyhagen i regel nära det maximalt tillståndsgivna, och uttaget följer ungefär samma årliga mönster. Med denna utgångspunkt borde det inte vara särskilt sannolikt att förändringar i uttaget kommer medföra avvikelser från kontrollnivåerna (eftersom man redan ligger nära det maximala uttaget). Detta kan dock inte uteslutas (t.ex. kan det årliga mönstret för uttaget förändras). Mot den bakgrunden, och i linje med resonemanget ovan, anser Naturvårdsverket att infiltrationsmängden även ska justeras om en avvikelse är hänförlig till den nu tillståndsgivna verksamheten i Dyhagen.

Slutligen kan Naturvårdsverket också konstatera att den initialt beräknade årliga infiltrationsvolymen enligt grundvattenmodellen kommer att beakta framtida klimatförändringar och uttaget i Dyhagen. En avvikelse från kontrollnivån till följd av t.ex. klimatförändringar skulle då kunna indikera att beräkningen i grundvattenmodellen var felaktig. Även mot den bakgrunden är det rimligt att infiltrationen justeras, även om avvikelsen från kontrollnivån är hänförlig till t.ex. klimatförändringar.

Nedan under avsnitt 5.2.2.2.2 föreslår Naturvårdsverket att bolagets orsaksanalys ska utgå från Naturvårdsverkets villkorsförslag 15. Enligt Naturvårdsverket medför ändringsförslaget, i denna del, att infiltrationen kommer att behöva justeras om avvikelser från kontrollnivåer orsakas av klimatförändringar och/eller annan befintlig verksamhet.

Svämningsvaraktighet och biologisk övervakning i Natura 2000-områden
Naturvårdsverket ser positivt på bolagets förslag om den biologiska övervakningen och uppföljningen av svämningsvaraktighet i berörda Natura 2000-områden.

Om en avvikelse identifieras ska bolaget, enligt villkorsförslaget, analysera orsaken. Det är förvisso positivt att bolaget i aktbil. 472 sänkt tröskeln i villkorsförslaget för när infiltrationen behöver justeras ("kan antas"). Mot bakgrund av att det inte får finnas några rimliga vetenskapliga tvivel om en verksamhets påverkan på ett Natura 2000-område, vidhåller dock Naturvårdsverket att tröskeln för när bolaget måste agera bör sättas lägre, dvs. vid det omvända uppenbarhetsrekvisitet.

Se nedan under avsnitt 5.2.2.2.2 för Naturvårdsverkets förslag på justering av tredje stycket i villkorsförslag 15.

När infiltrationen i berg ska upphöra

Sista stycket i villkorsförslag 15 reglerar när infiltrationen ska upphöra. Naturvårdsverket och bolaget är överens i denna del, med följande undantag.

I linje med Naturvårdsverkets inställning att infiltrationen även ska ta höjd för klimatförändringar och annan befintlig verksamhet vidhåller Naturvårdsverket tillägget i femte stycket i villkorsförslag 15. Vid bedömningen om infiltrationen kan upphöra ska därför tillsynsmyndigheten beakta om kontrollnivåerna i övervakningsborrhålen inte längre riskerar att underskridas som följd av den nu tillståndsgivna verksamheten vid File hajdar-täkten, antingen ensamt eller tillsammans med andra befintliga verksamheter och/eller klimatförändringar.

Se nedan under avsnitt 5.2.2.2.2 för Naturvårdsverkets förslag på justering av femte stycket i villkorsförslag 15.

5.2.2.2.2 Naturvårdsverkets föreslagna justeringar

Med anledning av vad som framförts i avsnitt 5.2.2.2.1. föreslår Naturvårdsverket följande justeringar av villkorsförslag 15 (genomstruken text tas bort, kursiverad text läggs till).

Bolaget ska infiltrera vatten till berggrunden inom det område som markeras på karta i Bilaga 6 till kompletteringen. Infiltrationen ska ske i minst tre brunnar.

Den årliga infiltrationsvolymen ska innan infiltrationen första gången sker beräknas i ett relevant beräkningsverktyg. När infiltrationen har inletts ska dess effekt kontrolleras genom ett övervakningsprogram. Övervakningen ska inkludera mätning av grundvattennivån i berg i relevanta övervakningsborrhål. Vad som vid övervakningen utgör en avvikelse ska beräknas på det sätt som bolaget beskrivit i bilaga 3 till yttrandet den 19 februari 2025. *Kontrollnivåer ska bestämmas i samråd med tillsynsmyndigheten.* Om en avvikelse identifieras ska bolaget underrätta tillsynsmyndigheten. ~~och analysera orsaken. Orsaksanalysen ska inkludera jämförelse med nivåer i referensborrhål, nettonederbörd och andra omgivningsfaktorer, på så sätt som bolaget beskrivit i målet. Om avvikelsen kan antas vara hänförlig till bolagets verksamhet ska bolaget~~ Bolaget ska i samråd med tillsynsmyndigheten justera infiltrationen avseende totalvolym, volymernas fördelning över året och/eller platserna för infiltration.

Därtill ska övervakningen inkludera svämningsvaraktighet i våtmarker och biologisk övervakning av rikkärr. Om en avvikelse identifieras ska bolaget underrätta tillsynsmyndigheten och analysera orsaken. *Om det inte är uppenbart att avvikelsen inte kan hänföras* ~~antas vara hänförlig till verksamhetens påverkan på grundvattennivåer i berg ska bolaget i samråd med tillsynsmyndigheten justera infiltrationen avseende totalvolym, volymernas fördelning över året och/eller platserna för infiltration.~~

Varje års infiltration ska inledas när jordgrundvattennivån börjar sjunka på våren. Detta ska bestämmas utifrån flödet i Orgvatarbäcken eller övervakning av jordgrundvattennivåer, på så sätt som bolaget redovisat i målet. Infiltrationen ska dock inte starta tidigare än den 15 mars eller senare än den 30 april.

Tillsynsmyndigheten får medge avsteg från detta.

Infiltrationen ska påbörjas senast tre år från det att tillståndet tagits i anspråk och därefter genomföras varje år till och med att vattennivån i File hajdar-täkten under ett kalenderår uppgått till minst +10 meter över havet. Tillsynsmyndigheten får besluta att infiltrationen får avslutas tidigare om bolaget kan visa att kontrollnivåerna i övervakningsborrhålen inte längre riskerar att underskridas som följd av den nu tillståndsgivna verksamheten vid File hajdar-täkten, *antingen ensamt eller tillsammans med andra befintliga verksamheter och/eller klimatförändringar.*

Därutöver bör det föreskrivas ett uttryckligt delegationsvillkor som kopplar till de två sista styckena i villkorsförslag 15.

5.2.2.2.3 För det fall domstolen accepterar bolagets villkorskonstruktion

Som konstaterats ovan förespråkar Naturvårdsverket ett funktionsvillkor som inte är beroende av en efterföljande bedömning av vad som orsakar en avvikelse. Naturvårdsverket anser vidare att avvikelser till följd av klimatförändringar och/eller annan befintlig verksamhet ska kunna medföra en skyldighet att justera infiltrationsvolymen. Om domstolen accepterar bolagets villkorskonstruktion i dessa delar anför Naturvårdsverket följande.

Orsaksanalysen vid avvikande kontrollnivåer

Med hänvisning till resonemanget ovan (under rubriken "[O]rsaksanalys vid konstaterad avvikelse" i avsnitt 5.2.2.2.1) anser Naturvårdsverket att sista meningen i andra stycket i villkorsförslag 15, under alla förhållanden, bör justeras enligt följande (genomstruken text tas bort, kursiverad text läggs till).

Om *det inte är uppenbart att* avvikelsen *inte* kan hänföras ~~antas vara hänförlig~~ till bolagets verksamhet ska bolaget i samråd med tillsynsmyndigheten justera infiltrationen avseende totalvolym, volymernas fördelning över året och/eller platserna för infiltration.

Allmänna villkoret

Beträffande bolagets förslag om att jämföra grundvattennivåer i kontrollbrunnarna med referensborrhål för att utesluta att avvikande grundvattennivåer orsakas av annan yttre påverkan (det andra testet), anför Naturvårdsverket följande.

Naturvårdsverket saknar en metodbeskrivning som redogör för hur jämförelsen ska göras samt vilken toleransnivå som ska utgöra nivå för den aktuella avvikelsen från referensröret.

Naturvårdsverket vidhåller att en metod är nödvändig för att tillsynsmyndigheten ska kunna bedöma om förändrade grundvattennivåer/avvikelser riskerar att påverka Natura 2000-områdena negativt och i förlängningen riskerar att leda till skada. (För ytterligare motivering, se avsnitt 1.4 i aktbil. 542.)

5.2.2.3 Infiltration i jordlager

Naturvårdsverket godtar bolagets villkorsförslag. Naturvårdsverket anser dock att domstolen bör besluta om ett uttryckligt delegationsvillkor kopplat till villkor 16.

5.2.2.4 Begränsningsvärden på infiltrationsvattnet

Bolaget avser att rena länshållningsvattnet innan infiltration. Det är viktigt att infiltrationsvattnet inte innehåller alltför höga halter av kväve. Under avsnitt 5.2.2.1.1 har Naturvårdsverket redogjort för hur tillförsel av för mycket kväve kan komma att påverka Natura 2000-områdena negativt.

Naturvårdsverket delar bolagets bedömning att det atmosfäriska nedfallet av kväve över Gotland samt läckage av kväve till yt- och grundvatten medför en risk för igenväxning av bl.a. rikkärr. En ökad tillförsel av kväve från den ansökta verksamheten till rikkärren skulle, enligt Naturvårdsverket, medföra en ökad risk. Infiltration i jord- och berg ska ske under vegetationsperioden, dvs. under den period då vegetationen är som mest benägen att ta upp näringsämnen. Detta gynnar de arter som annars inte trivs i näringsfattiga miljöer och missgynnar de våtmarksarter som är anpassade till näringsfattiga miljöer. Enligt Naturvårdsverket måste utgångspunkten därför vara att det vatten som infiltreras i jord och berg ska motsvara nuvarande halter inom Vikeåns avrinningsområde.

Efter synpunkter från bl.a. Naturvårdsverket har bolaget löpande under processen justerat sitt förslagna villkor 30, bl.a. med nya begränsningsvärden för kväve i form av årsmedelvärden.

Inom ramen för bolagets kontrollprogram genomförs ytvattenprovtagning i ett antal provpunkter i anslutning till platsen för infiltration i berg och jord samt Bojsvätar. Under år 2023 genomförde bolaget provtagningar i ytvatten och uppträngande markvatten, vilket påvisade mycket låga halter av nitratkväve ($<0,1-0,25$ mg/l). För ammonium- och nitritkväve överskreds inte detektionsgränsen (vilken var mindre än $0,0020$ mg/l) vid något av provtagningstillfällena.

Halterna av nitratkväve kan jämföras med bolagets gränsvärde, vilket utgörs av ett årsmedelvärde på $2,5$ mg/l, vilket motsvarar 10 gånger högre halt än vad som maximalt mäts upp i ytvattenprovpunkten för Bojsvätar. Dessutom innebär de naturliga basiska förhållanden som råder på platsen, som är en effekt av kalkbergsgunden, att toleransen för belastning minskar. Detta till följd av att andelen vattenlöslig ammoniak, vilket är toxiskt för vattenlevande organismer, stiger med ökad temperatur och vid högre pH. Av bolagets underlag framgår dock att merparten av infiltrationsvattnet i berg kommer att strömma mot Dyhagen, och alltså inte mot Natura 2000-områdena. Det vatten som infiltrerats i jord kommer också att transporteras genom vegetation, och spädas i grund- och ytvattensystemet, innan det når Natura 2000-områdena. Kvävehalten i infiltrationsvattnet kommer därmed ha reducerats innan vattnet når Natura 2000-områdena.

Mot bakgrund av detta accepterar Naturvårdsverket nu bolagets föreslagna gränsvärden såvitt avser halter av ammoniumkväve, nitratkväve och nitritkväve. Ett årsmedelvärde kommer dock att möjliggöra periodvis betydligt högre halter än de föreslagna gränsvärdena. Dessa motsvarar inte nuvarande halter, vilket innebär en risk för Natura 2000-områdena. Naturvårdsverket motsätter sig därför att halterna ska gälla som ett årsmedelvärde, utan föreslår att dessa ska gälla som gränsvärde och månadsmedelvärde. Kostnaden för uppföljning av ett månadsmedelvärde är inte orimlig utifrån verksamhetens omfattning och kommande expansion.

5.2.2.5 Ridåinjektering (villkorsförslag 14 och 32)

Naturvårdsverket godtar bolagets villkorsförslag 14 och 32. Naturvårdsverket vill här understryka att det väsentliga är om domstolen bedömer att skyddsåtgärden, tillsammans med infiltration i berg, upprätthåller grundvattennivåerna på en tillräcklig nivå för att inte skada Natura 2000-områdena.

5.2.2.6 Restaurering av strandvallar

Det är positivt att bolaget har accepterat Naturvårdsverkets villkorsförslag om att både Ancylusvallen och den s.k. mellersta strandvallen ska restaureras och att kontrollprogrammet ska gälla i 20 år. Naturvårdsverket delar bolagets bedömning att skyddsåtgärderna generellt kommer att förbättra den vattenhållande förmågan i landskapet och även komma våtmarkerna nedströms strandvallarna till godo. Naturvårdsverket godtar lydelsen i bolagets villkorsförslag 19. I fråga om vilken dämningnivå som ska gälla, se nedan.

5.2.2.6.1 Ancylusvallen – de föreslagna dämningnivåerna och konsekvenserna uppströms vallen

Dämningnivån +35,8 m.ö.h.

Bolaget har, i första hand, föreslagit dämningnivån +35,8 m.ö.h. i det område som ligger uppströms Ancylusvallen. Det huvudsakliga skälet för den valda dämningnivån är att uppnå syftet med skyddsåtgärden för grundvattenpåverkan i Natura 2000-området.

Bolaget förväntar sig att den höjda vattennivån i Natura 2000-området uppströms Ancylusvallen kommer att innebära att ett antal hektar trädklädd betesmark kommer att försvinna och ersättas med rikkärr och att ett mindre område av rikkärr kommer att övergå i agkärr. Den totala arealen av rikkärr kommer dock att öka. Naturvårdsverket delar generellt bolagets bedömning i denna del.

På en karta (Figur 5 i aktbil. 250) redovisar bolaget i vilka områden trädklädd betesmark kan komma att försvinna till följd av den föreslagna dämningnivån uppströms Ancylusvallen. Bolaget anger att förlusten av trädklädd betesmark endast är "temporär" (aktbil. 250) eller "troligen temporär" (aktbil. 290). Enligt Naturvårdsverket är dock förlusten reell och nya arealer trädklädd betesmark inom Natura 2000-området kan endast utvecklas på sikt om andra utpekade naturtyper genom skötselåtgärder omvandlas till trädklädd betesmark. Om andra naturtyper

tas i anspråk för att skapa nya områden av trädklädd betesmark kommer arealen av dessa andra naturtyper att minska. Bolaget har i ansökan inte beskrivit några åtgärder för att skapa nya arealer trädklädd betesmark. Naturvårdsverket konstaterar därför att en förlust om 5-6 hektar trädklädd betesmark uppstår vid restaureringen av Ancylusvallen med en dämningnivå på +35,8 m.ö.h.

Dämningnivån +35,5 m.ö.h

Bolaget har, i andra hand, föreslagit en dämningnivå som inte ger upphov till mer än obetydliga arealförändringar av naturtyperna i Natura 2000-området uppströms Ancylusvallen. Vid nivån +35,5 m.ö.h sker, enligt bolaget, endast obetydliga arealminskningar för trädklädd betesmark. Vid denna nivå sker ingen utvidgning av arealen rikkärr. Den största förändringen vid dämningnivån +35,5 m.ö.h. är att volymen vatten som kan däckas vid Ancylusvallen minskar till ca 15 000 m³. Naturvårdsverket anser inte att det finns skäl att ifrågasätta bolagets bedömning i denna del.

5.2.2.6.2 Frågan om de areella förändringarna av naturtyper innebär en Natura 2000-skada i det aktuella fallet

Vid skadebedömningen enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken ska det beaktas om verksamheten kan påverka möjligheten att upprätthålla en gynnsam bevarandestatus för i området skyddade arter och livsmiljöer (se 18 § förordningen [1998:1252] om områdesskydd). Därutöver är de bevarandemål som anges i bevarandeplanen viktiga för bedömningen. Utredningskravet vid skadebedömningar enligt Natura 2000-regelverket är mycket högt. Det ska i princip vara uteslutet att en åtgärd kan medföra en skada.⁹⁶

Som konstaterats ovan bedömer Naturvårdsverket att det är mycket som talar för att den föreslagna dämningnivån om + 35,8 m.ö.h. faktiskt kommer att få de effekter som bolaget förväntar sig. Vid bedömningen om utredningskravet är uppfyllt måste dock beaktas att omvandling av trädklädd betesmark till rikkärr genom dämning är, såvitt Naturvårdsverket känner till, en obeprövad åtgärd. Restaureringsinsatser är vidare alltid förenade med viss osäkerhet. Under förutsättning att dämningnivån om + 35,8 m.ö.h. faktiskt kommer att få förväntade effekter gör dock Naturvårdsverket följande bedömning.

Hejnum Kallgates unika rikkärr är ett viktigt ekologiskt bidrag till Natura 2000-nätverket. Trädklädd betesmark är samtidigt en vanlig naturtyp i Hejnum Kallgate Natura 2000-område, hela Filehajdarområdet, såväl som på stora delar av norra Gotlands alvarmarker. Naturvårdsverket bedömer vidare att en relativt begränsad areell minskning av trädklädd betesmark inte kommer att påverka naturtypens bevarandestatus i området. Trädklädd betesmark kan dessutom återskapas genom försiktig röjning och införande av bete i exempelvis västlig taiga eller andra olika typer av skogklädda fuktiga miljöer i andra områden utanför, eller i anslutning till,

---

⁹⁶ Se bl.a. EU-domstolens mål C-127/03 (Waddenzee) och C-404/09 (Alto Sil).

Natura 2000-området. Att skapa nya rikkärr är däremot mycket svårare och kräver platsspecifika egenskaper som är avsevärt mer sällsynt och lokalt förekommande.

Om utfallet vid den högre dämningsskärmen skulle bli såsom bolaget beskrivit skulle det, enligt Naturvårdsverket, komma att gynna Natura 2000-området som helhet betraktat. Vid dessa speciella förhållanden, anser Naturvårdsverket, att det inte är rimligt att i detta specifika fall betrakta övergången av 5–6 hektar trädklädd betesmark till rikkärr som en skada enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken. Som konstaterats ovan är dock utredningskravet högt. Om det t.ex. finns en risk för att trädklädd betesmark faktiskt inte skulle övergå i rikkärr, eller att andra icke-beskrivna negativa effekter skulle uppstå uppströms Ancylusvallen, är däremot dämningen inte förenlig med 7 kap. 28 b § miljöbalken. Länsstyrelsen är ansvarig myndighet för skötseln, skyddet och tillsynen av Natura 2000-området, varvid länsstyrelsens åsikt är viktig för bedömningen i denna del.

För det fall domstolen skulle anse att den föreslagna högre dämningsskärmen skulle innebära en risk för skada på Natura 2000-området konstaterar Naturvårdsverket följande. Naturvårdsverket delar bolagets bedömning att det, genom att bestämma dämningsskärmen till +35,5 m.ö.h och genom reglerbara dämmen, är möjligt att utföra restaureringen av Ancylusvallen på så sätt att den endast ökar kvaliteten i befintliga rikkärr utan att de hydrologiska förhållandena förändras i andra ytor, varvid inte heller trädklädd betesmark skulle påverkas annat än obetydligt.

5.2.2.7 Kontrollprogram för verksamhetens påverkan på Natura 2000-områden

Naturvårdsverket välkomnar bolagets reviderade kontrollprogram såvitt avser uppföljningen av ekologiska och ekohydrologiska målandikatorer och metoden för uppföljning.

Vad gäller grundvattennivåer hänvisar bolaget till att en sådan uppföljning sker inom ramen för det generella kontrollprogrammet. Det är viktigt att det i kontrollprogrammet tydliggörs hur grundvattenkontrollen som avser Natura 2000-områdena ska gå till. Av kontrollprogrammet för Natura 2000-områden är det viktigt att det framgår hur kontrollnivåerna i det föreslagna villkor 15 ska bedömas och utvärderas, vilka grundvattenrör som omfattas av villkoret och hur avvikelser ska bedömas.

5.2.3 Artskydd

Naturvårdsverket har i denna prövning bedömt verksamhetens påverkan på arterna svartfläckig blåvinge och apollofjäril. Påverkan på exempelvis väddnätsfjäril, nipsippa och svärdrisla har lyfts av andra parter.

5.2.3.1 4 a § första stycket 1–3 artskyddsförordningen (individuellt)

Naturvårdsverket delar bolagets bedömning att verksamheten medför att förbudet i 4 a § första stycket 1–3 artskyddsförordningen aktualiseras avseende apollofjäril

och svartfläckig blåvinge. Artskyddsdispens krävs därför för åtgärderna, se avsnitt 5.2.3.3 nedan.

5.2.3.2 4 a § första stycket 4 artskyddsförordningen (habitatskyddet)

Bolagets verksamhet innebär att 23 hektar fortplantningsområde för apollofjäril och 41,5 hektar fortplantningsområde för svartfläckig blåvinge går förlorade. Områdena utgör viktiga kärnområden för de båda fjärilsarterna.

Naturvårdsverket delar bolagets bedömning att förbudet i 4 a § första stycket 4 artskyddsförordningen aktualiseras för svartfläckig blåvinge och apollofjäril.

Bolaget har efter huvudförhandlingen justerat sin talan på så sätt att artskyddsdispens nu (i första hand) söks från förbudet i 4 a § första stycket 4 artskyddsförordningen. Bolaget avser därför att vidta föreslagna försiktighetsmått som kompensationsåtgärder. Bolaget frånfaller också yrkandet om prøvotid för att utreda om mindre habitat kan ersätta större habitat. Bolaget anser alltså att det i villkoret inte ska ställas krav på förekomst och reproduktion för att område ska anses funktionellt.

Naturvårdsverket godtar att bolaget i första hand ansöker om artskyddsdispens och att restaureringen av nya livsmiljöer för fjärilar i stället vidtas som kompensationsåtgärder. Naturvårdsverket anser att, om mark- och miljödomstolen finner att artskyddsdispens kan meddelas, ska dispens meddelas för respektive art. Naturvårdsverket har inte heller någon erinran mot att bolaget frånfaller yrkandet om prøvotid och att kompensationsåtgärderna föreskrivs som ett slutligt villkor.

I avsnitt 5.2.3.2.2–5.2.3.2.4 nedan redogör Naturvårdsverket för vilka gränsvärden/kriterier som bör gälla och att gränsvärdena ska uppfyllas som ett medelvärde under tre år. Även med beaktande av att villkorsförslag 21 (inklusive den föreslagna provisoriska föreskriften P1) nu utgör ett kompensationsvillkor vidhåller Naturvårdsverket dessa synpunkter. Naturvårdsverket bemöter nedan bolagets nya uppgifter i fråga om vilka gränsvärden/kriterier som ska gälla i villkor 21.

5.2.3.2.1 Kriterier för funktionalitet

Bolaget har formulerat olika gränsvärden för vad som utgör en funktionell livsmiljö för svartfläckig blåvinge respektive apollofjäril. Gränsvärdena avser täckningsgraden av träd, buskar och värdväxter. För svartfläckig blåvinge ska det därutöver förekomma rödmyror.

Naturvårdsverket har i denna prövning bedömt att de ursprungligen presenterade gränsvärdena (de ursprungliga gränsvärdena), som utgångspunkt, är lämpliga

indikatorer på vad som utgör en funktionell livsmiljö för apollofjäril och svartfläckig blåvinge. Bolaget har dock i december 2024 presenterat nya gränsvärden för en funktionell livsmiljö (de nya gränsvärdena).⁹⁷

Bolaget har nu uppgett att de ursprungliga gränsvärdena baserades på inventeringar av vit fetknopp respektive backtimjan från år 2019. Gränsvärdet för backtimjan baserades på data från det dåvarande brytområdet. Enligt Calluna representerar därför inte gränsvärdet ett generellt tillämpbart värde för när ett habitat ska kunna klassas som funktionellt, utan bygger helt på kvaliteten av det habitat som då skulle exploateras. Gränsvärdet för vit fetknopp baserades på ett medelvärde för hela Filehajdar-området.

De tidigare gränsvärdena för täckningsgrad av träd och buskar baserades enligt bolaget på ett medelvärde. Bolaget anger vidare att ett gränsvärde per definition inte ska överskridas, vilket betyder att medelvärdet, i stället för att vara ett medelvärde, blev den övre gränsen för hur mycket täckning av träd och buskar som kan tillåtas. Därmed kom, enligt bolaget, funktionella fjärilshabitat att uteslutas, vilket inte var meningen.

Beträffande buskar och träd bygger de nya gränsvärdena på inventeringar från 2019 (apollofjäril) och 2022 (svartfläckig blåvinge). Bolaget uppger att de nya gränsvärdena för värdväxter bygger (förutom på inventeringarna från 2019) på tillkommande inventeringar från 2020–2023. Detta ger enligt bolaget ett större dataunderlag. Utöver detta har bolaget justerat beräkningsmetoden där man exkluderat max- och minimivärden.

5.2.3.2.2 Naturvårdsverkets bedömning av vilka gränsvärden/kriterier som ska gälla

Gränsvärden för värdväxter

Naturvårdsverket konstaterar att täckningsgraden av värdväxterna vit fetknopp och backtimjan har varit låga både i bryt-, restaurerings- och referensområdena under den inventeringsperioden som legat till grund för de nya gränsvärdena (se aktbil. 44). Utredningarna har genomförts efter torråret 2018. Det är inte utrett vilken påverkan torråret har haft på värdväxterna och inte heller om växterna fortfarande påverkas. Det finns t.ex. ingen redovisning om hur växternas föryngring har påverkats. Under alla förhållanden är det, utifrån bolagets utredning, tydligt att täckningsgraden av värdväxterna, med några undantag, har haft en nedåtgående

---

⁹⁷ Bolagets konsult, Calluna, har även varit konsult för Nordkalk AB i prövningen av deras ansökan om tillstånd för täktverksamhet i mål nr M 4550-23. Dom meddelades den 23 december 2023 av mark- och miljödomstolen i Nacka. Målet är överklagat till MÖD. De ursprungliga gränsvärdena och den data som ligger till grund för de ursprungliga gränsvärdena användes även inom ramen för det målet. I en bilaga till ansökan i det målet uppger Calluna att de ursprungliga kriterierna och gränsvärdena återspeglar avgörande funktioner som de aktuella arterna är beroende av för sin överlevnad samt tillåter objektiv mätning och bedömning (bilaga B15 till MKB:n, s. 41). Naturvårdsverket noterar att bolagets konsult har kommit till två skilda bedömningar avseende kriterier för funktionalitet för de aktuella fjärilsarterna. Bedömningarna har gjorts med mindre än två månaders mellanrum och berör verksamheter som ligger geografiskt nära varandra och där vegetationsförhållandena är mycket likartade.

trend sedan år 2019. Om gränsvärden bygger på data från de år då täckningsgraden av värdväxter är ovanligt låg riskerar också gränsvärdena att bli för lågt satta.

Mot bakgrund av torråret 2018 och den generellt sjunkande täckningsgraden av värdväxterna föreligger det skäl att göra en konservativ bedömning av hur hög täckningsgraden av värdväxterna behöver vara för att fjärilshabitaten ska anses vara funktionella. Det går heller inte att utifrån bolagets inventeringsresultat med säkerhet säga att inventeringsperioden är tillräckligt lång för att fånga den naturliga variationen hos värdväxterna. Det är vidare oklart hur täckningsgraden av värdväxter kopplar till förekomsten av fjärilar (se vidare under avsnitt 5.2.3.2.3 och aktbil. 505). Mot denna bakgrund samt i ljuset av försiktighetsprincipen anser Naturvårdsverket att de ursprungliga (högre) gränsvärdena från 2020 ska fastställas för värdväxterna.

Gränsvärden för buskar och träd

Naturvårdsverket delar Callunas bedömning att de justerade gränsvärdena för buskar och träd sannolikt ger bättre förutsättningar för att skapa funktionella livsmiljöer. Täckningsgraden för buskar och träd varierar inte heller över tid på det sätt som täckningsgraden för värdväxter gör.

För buskar och träd täckningsgrad anser Naturvårdsverket vidare att det av naturvårdsskäl finns anledning att använda de nya högre täckningsgraderna. Om man skulle utgå från de ursprungliga kriterierna för träd och buskar vid röjningar, går det inte att öka täckningsgraden om funktionaliteten uteblir eftersom återväxttakten för träd och buskar i området är mycket långsam. De nya kriterierna för träd och buskar innebär en högre täckningsgrad än de ursprungliga och utgörs av ett intervall, vilket möjliggör en adaptiv förvaltning. Mindre åtgärder kan därför vidtas och utvärderas för att sedan kunna röja mer träd och buskar framgent om det skulle krävas för att förbättra förekomsten av reproducerande fjärilar.

Eftersom restaureringsområdena består av ett mosaiklandskap där täckningsgraden av träd och buskar naturligt varierar stort bedömer Naturvårdsverket att täckningsgraderna för träd och buskar kan uppfyllas i respektive område och trots detta skapa omfattande ytor som har högt ljusinsläpp och varmt mikroklimat, vilket gynnar fjärilsarterna. Buskar och träd kan också sparas i "öar" för att skapa viktiga skuggpartier (refugier för värdväxterna) för kommande torrsomrar såsom 2018.

Mot denna bakgrund accepterar Naturvårdsverket att de nya gränsvärdena för täckningsgrad för buskar och träd används.

5.2.3.2.3 Behov av ytterligare kriterier

Naturvårdsverket har haft svårt att i viktiga delar följa bolagets resonemang om behovet av nya gränsvärden, särskilt de som gäller fjärilarnas värdväxter och hur täckningsgraden förhåller sig till faktisk förekomst av fjärilar (se även s. 2-3 i SLU Artdatabankens yttrande, aktbil. 399). Naturvårdsverket har sammanställt bolagets numeriska värden i aktbil. 44 för värdväxternas täckningsgrad mot förekomst av vuxna fjärilar i diagram (se aktbil. 505). Som framgår av figurerna är det svårt att

se ett tydligt samband mellan en viss täckningsgrad av värdväxter och förekomst av fjärilar. Det går inte heller att avgöra om upp- eller nedgångar i fjärilarnas antal går att koppla mot en samtidigt förändrad täckningsgrad av värdväxterna. Gränsvärdena för värdväxter innebär därför med största sannolikhet en alltför grov förenkling av fjärilarnas ekologiska behov.

Mot den bakgrunden, och med hänsyn till att Callunas ursprungliga gränsvärden redan reviderats en gång, kan det ifrågasättas hur robusta gränsvärdena faktiskt är och om de garanterar kontinuerlig ekologisk funktion inom restaureringsområdes (se även Artdatabankens yttrande i aktbil. 399). Det faktum att skillnaden mellan de ursprungliga och nya gränsvärdena är så stora talar också för att mätserien som gränsvärdena grundar sig på är för kort. Kriterierna för täckningsgrad för träd och buskar samt värdväxter ska representera avgörande faktorer för fjärilshabitat, varför dataunderlaget bör representera en tidsperiod som innefattar betydelsen även av extrema årsvariationer.

I Artsdatabankens senaste yttrande (aktbil. 399) kritiseras vidare bl.a. de framtagna gränsvärdena och bolagets populationsskattningar. Artdatabanken anför bl.a. att täckningsgrad av värdväxter, täckning av träd och buskar samt förekomst av värdmyra (för svartfläckig blåvinge) är en god initial kontroll och kan fungera som riktvärde vid nyskapande och restaurering av habitat. Vidare anges att det däremot inte är en garanti för kontinuerlig ekologisk funktion för de berörda fjärilsarterna och att det är viktigt att visa att arterna förekommer och reproducerar sig på ytorna. Artdatabanken konstaterar sedan att arterna säkerligen har fler ekologiska krav som sannolikt förbises. Därför krävs att förekomst/reproduktion konstateras som ett kvitto på att åtgärderna har avsedd effekt.

Trots redogörelsen ovan anser Naturvårdsverket, liksom Artdatabanken, att tidigare föreslagna gränsvärden för värdväxt samt de nya kriterierna för buskar och träd kan anses utgöra en utgångspunkt för att bedöma om ett område har förutsättningar för att bli funktionellt, men för att så ska vara fallet behöver de även kompletteras med kriterier för fjärilsförekomst/reproduktion.

Naturvårdsverket har inte tillgång till ett tillräckligt underlag för att föreslå lämpliga gränsvärden för fjärilsförekomst och reproduktion. Gränsvärdet för reproduktion för apollofjäril bör dock lämpligen utgöras av ett mått på larvförekomst, exempelvis antal larver per hektar fjärilshabitat. För svartfläckig blåvinge går larvförekomst inte att använda som kriterium för reproduktion. Det beror på att larverna endast är några millimeter långa och att de under merparten av sin tid lever dolt inuti bon av rödmyror. För svartfläckig blåvinge är det därför endast möjligt att bedöma förekomst av vuxna fjärilar i restaureringsområden och kontrollområden.

Naturvårdsverket anser därför fortsatt, såsom framfördes på huvudförhandlingen, att bolaget bör komma in med förslag på kriterier för förekomst för både apollofjäril och svartfläckig blåvinge. För apollofjäril bör bolaget även föreslå kriterier för att konstatera reproduktion. Utan dessa kriterier går det enligt Naturvårdsverket inte att bedöma om restaureringsområdena är funktionella och om kontinuerlig ekologisk funktion upprätthålls i området när nya områden bryts ut.

5.2.3.2.4 Gränsvärden bör uppfyllas som ett medelvärde under i vart fall tre år

Utredningen visar att täckningsgraden av såväl vit fetknopp som backtimjan generellt minskat under inventeringstiden. Med hänsyn till de stora årsvariationerna anser Naturvårdsverket att bolagets villkorsförslag inte är tillräckligt. Det är t.ex. oklart om det räcker att gränsvärdena uppfylls vid ett enskilt tillfälle för att villkoret ska vara uppfyllt, eller om gränsvärdet måste uppfyllas över tid.

Viss hänsyn måste tas till naturliga årsvisa variationer vid bedömningen av om ett område är funktionellt eller inte. Naturvårdsverket är av uppfattningen att täckningsgraden av värdväxterna endast kan understiga satta gränsvärden under enskilda år för att ett restaureringsområde ändå ska kunna anses vara funktionellt. Naturvårdsverket anser därför att täckningsgraden, som ett medelvärde under i vart fall tre år, ska uppnå angivna gränsvärden. Även Artdatabanken (se aktbil. 399) anser att uppföljningen måste ske under flera på varandra följande år. Syftet med denna villkorskonstruktion är att säkerställa att ett restaurerat område faktiskt kommer att upprätthålla kontinuerlig ekologisk funktion även över längre tid. Detta bör därför uttryckligen framgå av villkoret.

5.2.3.2.5 Naturvårdsverket bedömning av gränsvärden/kriterier

Bolaget anser att de uppdaterade kriterierna ska tillämpas inom ramen för kompensationsvillkoret. Under avsnitt 6.5.1 nedan utvecklar bolaget skälen för detta.

Naturvårdsverket delar inte bolagets syn på att de uppdaterade kriterierna för ska gälla och inte heller resonemanget om varför de uppdaterade kriterierna inte är för lågt satta. Enligt Naturvårdsverket är det i stället en uppenbar risk att kriterierna för värdväxterna är för lågt satta just pga. att de baseras på utredningar precis efter torråret 2018, se avsnitt 5.2.3.2.2 ovan. Till skillnad från bolaget är det verkets erfarenhet att både vit fetknopp och backtimjan påverkas av olika väderrelaterade parametrar, bl.a. torka. Variationen i täckningsgrad för värdväxterna mellan olika inventeringsår, beror till stor del på just sådan abiotisk påverkan. Enligt verkets erfarenhet dog hela plantor av backtimjan i stor omfattning i många områden på Gotland under torråret 2018. Under 2019 var dessa plantor fortfarande i stor omfattning döda eller hade i varierande grad börjat återhämta sig. Döda eller decimerade plantor av backtimjan är svåra att hitta bland exempelvis ljung i fjärrilshabitaten vilket också riskerar leda till att täckningsgraden satts för lågt av bolaget. Enligt Naturvårdsverkets erfarenhet är det inte ovanligt att hela plantor av backtimjan dör under alltför torra förhållanden och att sådana plantor regelmässigt inte återkommer genom vegetativ förökning. Det innebär att de första åren efter extrema torrår blir täckningsgraden av bl.a. backtimjan lägre än innan torkan.

Mot denna bakgrund vidhåller Naturvårdsverket vad som framfördes i avsnitt 5.2.3.2.2 ovan, dvs. att kompensationsvillkoret ska utgå från de ursprungliga kriterierna för respektive värdväxt.

5.2.3.2.6 Åtgärdsprogram

Villkorsförslag 21 innebär bl.a. att ett åtgärdsprogram för apollofjäril och svartfläckig blåvinge ska tas fram. Syftet med villkorsförslag 21 är att säkerställa att bolagets restaureringsåtgärder i områdena medför att kontinuerlig ekologisk funktion upprätthålls över tid för de aktuella fjärilsarterna. För att tillsynsmyndigheten ska kunna följa upp villkorsförslag 21 och kunna fastställa om restaureringsområdena är funktionella anser Naturvårdsverket att följande ska framgå av åtgärdsprogrammet:

- underlag och analyser som ligger bakom utpekandet av de separata restaureringsområdena,
- en karta där spridningsvägar framgår och där respektive restaureringsområde redovisas som separata delområden, där namn/nummer och ytans storlek framgår samt uppgift om för vilken fjärilsart som området ska restaureras för,
- gränsvärdena för täckningsgrad och övriga kriterier på en funktionell livsmiljö enligt villkoret,
- redogörelse för hur bedömning av funktionella livsmiljöer genomförs samt vilka krav på underlag som behöver vara uppfyllda för att bedömningens slutresultat ska kunna anses vara acceptabelt och representativt, och hur länge åtgärdsprogrammet är giltigt samt med vilket intervall det ska revideras.

5.2.3.3 Artskyddsdispens

5.2.3.3.1 4 a § första stycket 1–3 artskyddsförordningen (individskyddet)

Naturvårdsverket delar bolagets bedömning att en dispens kan meddelas enligt 14 § artskyddsförordningen från förbuden i 4 a § första stycket 1–3 artskyddsförordningen.

5.2.3.3.2 4 a § första stycket 4 artskyddsförordningen (habitatskyddet)

Beträffande dispens från förbudet i 4 a § första stycket 4 artskyddsförordningen gör Naturvårdsverket följande bedömning. Enligt bolaget kommer den lokala bevarandestatusen inom utbredningsområdet (Filehajdar och Hejnum Höllar) att påverkas negativt om inga skyddsåtgärder vidtas. Den lokala bevarandestatusen inom nordöstra Gotland kommer enligt bolagets bedömning däremot inte att påverkas negativt. Naturvårdsverket delar bolagets bedömningar. För det fall domstolen anser att bedömningen om artens lokala bevarandestatus ska göras mot populationen på nordöstra Gotland har Naturvårdsverket ingen erinran mot att dispens meddelas.

För det fall domstolen anser att bedömningen om artens lokala bevarandestatus ska göras mot populationen inom utbredningsområdet (Filehajdar och Hejnum Höllar) skulle en dispens från förbuden kunna försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus (jfr exempelvis MÖD:s dom den 26 april 2022 i mål nr M 610-21). Dispens kan under dessa förutsättningar inte ges.

Naturvårdsverket har inget att erinra mot bolagets bedömningar av övriga rekvisit i 14 § artskyddsförordningen.

5.2.4 Riksintressen

5.2.4.1 Riksintresset för naturvård

Den sökta utvidgningen av File hajdar-täkten sker inom ett utpekad riksintresse för naturvård (Filehajdar, Hejnum hällar och Kallgatburg [NRO 09 017]) enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Riksintresset bildades år 2000 och omfattar 7 583 hektar landyta (exklusive Tingstråde träsk). Av registerbladet för riksintresset framgår bl.a. att området är Gotlands största sammanhängande vildmarksområde, delområdet Hejnum Kallgate är Gotlands största sammanhängande våtmarksområde, och delområdena Filehajdar, Hejnum hällar och Kallgate är Gotlands största sammanhängande hållmarkskomplex. Riksintresseområdet har en rik och omväxlande flora med inslag av mycket sällsynta arter. Det samlade värdeomdömet enligt registerbladet är att riksintresseområdet ”utgör en unik företeelse i gotländsk natur”.

Enligt Naturvårdsverket utgör området ett internationellt unikt naturområde både avseende orördhet, mosaiken av sällsynta naturtyper och det stora antalet hotade och skyddade arter som här ännu förekommer i livskraftiga populationer. Naturen inom den sökta utvidgningen av File hajdar-täkten består till stor del av sammanhängande arealer av ovanligt välutvecklade naturmiljöer. Områdets höga och unika naturvärden manifesteras bl.a. av att området hyser inte mindre än nio naturreservat och sju Natura 2000-områden.

Av bolagets utredning framgår att ett 70-tal fridlysta arter (exklusive fåglar) och över 500 rödlistade arter påträffats inom hela naturvårdsriksintresseområdet – trots att området inte har inventerats på detaljnivå (s. 33 i Bilaga B9). Enligt kompensationsutredningen (bilaga B12 till ansökan) och MKB:n bedöms de negativa effekterna av sökt verksamhet att drabba 79 fridlysta arter (varav 43 fågelarter) och minst 174 rödlistade arter (varav 60 är klassade som hotade). Många arter som är rödlistade eller fridlysta förekommer också i stora antal inom verksamhetsområdet, exempelvis drygt 10 000 plantor av orkidéer. I området har även påträffats ett flertal rödlistade svamparter. Bolaget har bedömt att den ansökta verksamheten riskerar att medföra en nationellt försämrad bevarandestatus för vissa exklusiva arter (se s. 163 i MKB:n, bilaga B till ansökan, för en uppräkningslista av dessa). Dessa unika arter har höga och särpräglade krav på sin livsmiljö. Sådana naturmiljöer förekommer endast sparsamt till sällsynt i ett nationellt hänseende vilket är skälet till att dessa arter, endast är kända från ett fåtal lokaler i Sverige.

5.2.4.2 Rättsliga utgångspunkter

Enligt 3 kap. 6 § miljöbalken ska bl.a. områden som är av riksintresse för naturvård skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön.

Vid skadebedömningen avseende riksintresse för naturvård bör enligt Naturvårdsverkets handbok (2005:5) med allmänna råd för tillämpningen av 3 kap. 6 § andra stycket miljöbalken hänsyn bl.a. tas till:

- hur verksamheten påverkar de värden som utgör grunden för utpekandet av området som riksintresse,

- hur verksamheten påverkar de särskilt skyddsvärda naturtyperna och hotade djur- och växtarter,
- hur verksamheten påverkar de särskilda strukturer eller funktioner som är en förutsättning för upprätthållandet av naturtypen och för att gynnsamma livsvillkor för djur- och växtarter ska bibehållas långsiktigt,
- hur stor del av riksintresseområdet som påverkas och i vilken omfattning, om kvarvarande arealer är tillräckligt stora och sammanhängande samt av tillräcklig kvalitet för att djur- och växtarter ska kunna fortleva på lång sikt,
- hur området riskerar att fragmenteras och om barriärer skapas som hindrar arters spridning eller bryter sambandet mellan värdekärnor inom området och att helheten därmed skadas, och om, och i så fall på vilket sätt, det berörda området kan återhämta sig.

En påtaglig skada på naturmiljön kan uppstå om en åtgärd mer än obetydligt kan skada något eller några av de naturvärden som utgör grunden för riksintresset. En negativ inverkan som är irreversibel med avseende på något av dessa värden bör som regel anses utgöra en påtaglig skada på naturmiljön (se s. 47 i Naturvårdsverkets handbok (2005:5) och jfr prop. 1997/98:45 del II, s. 30).

5.2.4.3 Bedömning ska ske av ett delområde av riksintresset

Vid tillämpningen av bestämmelserna om riksintressen har utgångspunkten i praxis varit att det är skadornas påverkan på riksintresset som helhet som i första hand ska bedömas. Det har dock inte uteslutits att ett lokalt ingrepp i ett riksintresseområde kan medföra att riksintresset skadats påtagligt om det avsett en plats med betydande värden för riksintresseområdet. Även ett ingrepp som endast berör en liten del av ett riksintresseområde kan ha en sådan grad av negativ inverkan på områdets värden att påtaglig skada uppstår (se MÖD:s dom den 17 november 2016 i mål nr M 3129-16).

Nu aktuellt riksintresseområde är mycket stort arealmässigt. Naturvårdsverket anser därför att påverkan på området måste bedömas i delområden. Om skadebedömningen inte görs för ett relevant delområde skulle i princip inga åtgärder, på grund av riksintresseområdets storlek, kunna medföra en påtaglig skada på det. Det kan, enligt Naturvårdsverket, inte ha varit lagstiftarens mening att stora riksintresseområden ska åtnjuta ett sämre skydd än mindre områden. Som framgår av avsnitt 5.2.4.4 nedan består riksintresset därtill av sinsemellan olika delområden med olika naturmiljöer och artsammansättning. En påtaglig skada på ett delområde kan innebära att de andra områdena endast i mindre grad, eller inte alls, påverkas, medan effekterna i det aktuella delområdet kan vara mycket stora och påverka bevarandestatusen för ett stort antal växter och djur även i ett regionalt eller nationellt perspektiv.

Mot denna bakgrund anser Naturvårdsverket att skadebedömningen i detta fall ska göras mot ett delområde av riksintresseområdet.

5.2.4.4 Vilket delområde ska skadan bedömas mot?

Riksintresseområdets naturvärden varierar stort inom riksintresseområdet och kan grovt karaktäriseras av följande fyra sinsemellan helt olika undergrupper/delområden, som fått sina egenskaper som en följd av bl.a. höjden över havet,

nederbördsförhållanden, ytvattenavrinning, grundvattenbildning, bergartsgränser samt jordlagrens mäktighet:

- *Stora våtmarkskomplex* på lägre topografisk nivå – t.ex. Hejnum Kallgate, Bojsvåtar m.fl.
- *Höjdområden med kalkhällmarker* (alvar, kalktallskogar och mindre våtmarker enligt svensk definition; enligt Natura 2000-definitionen basiska berghällar, karsthällmark och västlig taiga av kalkbarrskogstyp, agkärr, rikkärr, fuktäng och fukthed) – t.ex. Filehajdar, Hejnum hållar och Kallgate. Höjdområdena med kalkhällmarker kan i sin tur delas in i två undergrupper omfattande å ena sidan Filehajdar och å andra sidan Hejnum hållar samt Kallgate. Dessa kalkhällmarkers naturvärden skiljer sig något åt, bl.a. pga. att de är separerade av ett område med mörgelsten och mäktigare jordlager samt att det separerande området i varierande grad är kraftigt påverkat av skogsbruk. Skillnaderna mellan t.ex. Filehajdar och Hejnum Kallgate manifesteras bl.a. genom delvis olika artförekomster och populationstätheter.
- *Sjön Tingstädeträsk*
- *Delområdet norr om Riksväg 148*, på lägre höjd än t.ex. Filehajdar och Hejnum Kallgate, och ofta med något mäktigare jordlager. I området ligger naturreservatet/Natura 2000-området Forsvidar. Området har inslag av mycket värdefulla kalkhällmarker men dessa utgör avsevärt mindre arealer än vad som är fallet på Filehajdar och Hejnum Kallgate.

Alla områden har höga naturvärden utifrån de olika naturgivna förutsättningarna. Utvidgningen av File hajdar-täkten omfattar det delområde som ovan beskrivs som kalkhällmarker i höjdområden. Filehajdarområdet hyser individrika populationer av många arter som är mycket sällsynta på andra håll i landet, särskilt utanför Gotland, men även internationellt. Några arter har sina enda kända svenska förekomster i området och flera andra arter har här sina starkaste fästen i landet. Det senare gäller exempelvis för kärlväxterna nipsippa och svärdkrissla. Även flera globalt sett mycket ovanliga arter påverkas (se s. 163 i MKB:n [bilaga B till ansökan] för en detaljerad beskrivning av områdets mest exklusiva och sällsynta arter). Området utmärker sig också genom att populationerna är mycket starka och livskraftiga. Området har även en mycket stor ekologisk resiliens (motståndskraft) mot förändringar.

Mot denna bakgrund utgör Filehajdarområdet enligt Naturvårdsverket en särskild viktig del av riksintresseområdet för naturvård. Delområdet Filehajdar är geografiskt, topografiskt och geologiskt avgränsat från övriga delområden. Det utgörs av ett höjdområde med hällmarkskomplex som avgränsas mot riksintressets övriga delområden genom sänkor, med mäktigare jordlager och tätare skog eller odlingsmark.

I det aktuella fallet blir det också missvisande att jämföra den areella förlusten av en viss naturtyp med samma naturtypsareal i hela det sammanlagda riksintresseområdet. Exempelvis förekommer Natura 2000-naturtyperna alvar och basiska berghällar både på Filehajdar och i det skyddade området Forsvidar. Trots att Forsvidar har betydande arealer av dessa naturtyper, med i princip samma strukturer och ekologiska funktioner, så är naturvärdet för naturtyperna större i Filehajdar. Att Filehajdars alvar har ett högre naturvärde beror bl.a. på att området på Filehajdar är avsevärt större. Ett större sammanhängande område innebär en större ekologisk värdekärna, högre ekologisk resiliens, större artstock, större populationer av många arter, bättre spridningsmöjligheter, mindre utdöenderisk och färre

barriäreffekter m.m. En hektar alvar i ett visst delområde i riksintresset har alltså inte nödvändigtvis samma höga biologiska mångfald som på Filehajdar.

Naturvårdsverket konstaterar sammantaget att riksintressets värdekärnor inom Filehajdar i högsta grad berörs av den ansökta verksamheten. Mot ovanstående bakgrund och att det är inom Filehajdar verksamheten ska vidtas är det mot delområdet Filehajdar som skadan ska bedömas.

5.2.4.5 Naturvårdsverkets bedömning av påverkan på riksintresset för naturvård

För att avgöra om täktutvidgningen riskerar skada riksintresset för naturvård behöver åtgärderna därför jämföras med den del av riksintresset som höjdområdet Filehajdar utgör.⁹⁸

Verksamhetsområdet tar ca 80 hektar av riksintresseområdet i anspråk, ingreppet i naturmiljön är irreversibel då mark bryts bort. Beroende på hur delområdet Filehajdar avgränsas så kommer täktutvidgningen att ta i anspråk ca 10–20 procent av delområdet, vilket utgör en betydande del.

Den sökta utvidgningen av File hajdar-täkten kommer också att irreversibelt förstöra ett område med exceptionell artrikedom, med ett stort antal rödlistade och/eller fridlysta arter. Bolaget har bedömt att den ansökta verksamheten även riskerar att medföra en nationellt försämrade bevarandestatus för vissa exklusiva arter.

Enligt registerbladet är en av förutsättningarna för bevarandet av riksintresset för naturvård bl.a. att ytterligare täktverksamhet inte tillåts.

Naturvårdsverket bedömer mot denna bakgrund att riksintresset för naturvård påtagligt kommer skadas av den ansökta verksamheten.

Vid bedömningen av påtaglig skada har det i praxis beaktats om verksamhetsutövaren åtagit sig att kompensera förlusten av viss skyddsvärd naturtyp genom att bevara och restaurera andra närliggande områden på ett sådant sätt att naturtypen skulle komma att öka, se MÖD 2006:49. I aktuellt fall kommer det inte att vara möjligt att återskapa de naturtyper som kommer att förstöras. Avgörandet talar dock för att kompensationsinsatser bör vidtas i närområdet (se nedan avsnitt 5.2.5).

5.2.4.6 Utpekade riksintressen och avvägning enligt 3 kap. 10 § miljöbalken

Hela den sökta utvidgningen av File hajdar-täkten sker alltså inom ett område som är utpekade som riksintresse för naturvård enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Som konstaterats ovan medför den sökta verksamheten en påtaglig skada på riksintresset

---

⁹⁸ Möjligen kan täktområdet jämföras med både Hejnum Kallgate och Filehajdar (se dock ovan om att dessa områden kan betraktas som olika delområden).

för naturvård. Verksamheten ligger även inom ett utpekat riksintresse för mineralutvinning⁹⁹ enligt 3 kap. 7 § miljöbalken.

Inom det av bolaget sökta brytområdet föreligger alltså en konflikt mellan dessa riksintressen, varvid en avvägning enligt 3 kap. 10 § miljöbalken kommer att behöva göras. Naturvårdsverket överlämnar den bedömningen till domstolen.

5.2.5 Kompensationsåtgärder enligt 16 kap. 9 § miljöbalken

5.2.5.1 Rättsliga utgångspunkter

Naturvårdsverket bedömer att den naturmiljö som går förlorad vid utvidgningen av takten uppgår till ca 150 hektar (se vidare Bilaga B12 till ansökan). Enligt 16 kap. 9 § miljöbalken får prövningsmyndigheten bl.a. ställa krav på att en verksamhetsutövare kompenserar för det intrång i allmänna intressen (t.ex. naturvärden) som verksamheten medför. Hur, var och i vilken omfattning kompensationen ska ske får avgöras i det enskilda fallet med beaktande av bl.a. vilka naturvärden som går förlorade och vilka kompensationsåtgärder som kan vidtas.

Bolaget har gjort gällande att det inte finns rättsligt stöd för att, mot bolagets vilja, föreskriva att kompensationsåtgärder vidtas inom ett visst område. Naturvårdsverket delar inte bolagets bedömning. Enligt Naturvårdsverket är 16 kap. 9 § miljöbalken fakultativ för domstolen. Bestämmelsen är däremot inte fakultativ för verksamhetsutövaren. Det är domstolen som har att bedöma om, i vilken omfattning och var kompensationsåtgärderna ska vidtas. Det är därmed uppenbart att domstolen, även mot en verksamhetsutövars vilja, kan besluta om kompensation enligt 16 kap. 9 § miljöbalken inom ett särskilt område. I detta avseende kan även beaktas att länsstyrelsen, enligt 28 kap. 2 § miljöbalken, får besluta om tvångsvis tillträde till fastigheter där kompensationsåtgärder enligt 16 kap. 9 § miljöbalken ska vidtas.

Som utgångspunkt bör kravet på kompensationsåtgärder enligt 16 kap. 9 § miljöbalken inte överstiga de naturvärden som går förlorade. Vid bedömningen av vad som är en rimlig omfattning på kompensationen bör det dock vägas in att det ofta är svårt att förutse den långsiktiga ekologiska funktionen av en kompensationsåtgärd. Det kan också vara svårt att på förhand avgöra omfattningen av den negativa påverkan som en verksamhet orsakar. Dessa osäkerheter behöver därför hanteras enligt försiktighetsprincipen, bl.a. genom väl tilltagna kompensationsåtgärder. I praktiken innebär det därför ofta att kompensationsområdets areella storlek och eventuella skötselåtgärders omfattning kan behöva vara väl tilltagna för att säkerställa att kompensationen fullt ut uppväger de ekologiska förluster som verksamheten orsakar.

Naturvårdsverket anser att bolagets verksamhet innebär ett irreversibelt ingrepp i ett internationellt unikt naturområde med exceptionella naturvärden (se ovan under avsnitt 5.2.4). Som konstaterats ovan anser Naturvårdsverket att den sökta

---

⁹⁹ SGU har den 3 september 2024 beslutat att utöka riksintresseområdet (ärende dnr 31-2981/2023).

verksamheten därtill medför en påtaglig skada på riksintresset för naturvård (se avsnitt 5.2.4.5). Den ansökta verksamhetens intrång i det allmänna miljöintresset är alltså synnerligen stort. Om tillstånd meddelas anser därför Naturvårdsverket att mycket höga krav bör ställas på typen, omfattningen och lokaliseringen av kompensationsåtgärderna.

Enligt Naturvårdsverket är också de avgöranden som bolaget hänvisat till, där mark- och miljödomstolen i Umeå accepterat kompensationsåtgärder som uppgår till 115 procent av påverkansvärdet, inte jämförbara med denna prövning. De naturvärden som gick förlorade i de målen kan inte mäta sig med de naturvärden som kommer att gå förlorade på Filehajdar. I målet om Botniabanan fastställdes slutligen att verksamheten skulle kompensera för ca 600 procent av den skadade arealen.¹⁰⁰ Det finns således mål där betydligt mer än 115 procent av påverkan har kompenserats för. Naturvårdsverket anser sammantaget att det i nu detta mål finns fog att fastställa stor kompensation i förhållande till den mark som tas i anspråk (se nedan under avsnitt 5.2.5.3.2.).

5.2.5.2 Var och hur kompensationsåtgärder bör genomföras

Bolagets villkorsförslag innebär att det är upp till bolaget att, inom vissa angivna områden, bestämma hur och var kompensation ska genomföras. Det lämnas då till bolaget att i efterhand t.ex. bedöma frågan om kompensationsåtgärder medför additionalitet eller inte inom ett visst område. Det kan exempelvis handla om huruvida det föreligger ett exploateringshot mot ett visst område, eller vilka möjligheter som finns att öka naturvärden och artförekomster i ett visst område. Med hänsyn till de höga naturvärden som går förlorade vid den aktuella täktutvidgningen, och vikten av att dessa kompenseras fullt ut, anser Naturvårdsverket att lokaliseringen av kompensationsåtgärderna ska prövas i målet och fastställas i kompensationsvillkoret.

Om det är möjligt bör kompensationsåtgärder utföras i närheten av det område där skadan eller störningen uppstår (lika-för-lika-principen). Detta motiveras av att det normalt är lättare att ersätta de förlorade funktionerna eller naturvärdena i närområdet, eftersom förutsättningarna i kompensationsområdet i många fall då liknar förutsättningarna där skadan uppstått. Om kompensationen sker nära platsen för skadan finns också förutsättningar för att upprätthålla lokala naturvärden och funktioner som påverkas negativt av verksamheten, exempelvis lokala populationer av hotade arter, spridningsmöjligheter och konnektivitet (se vidare Naturvårdsverkets handbok 2016:1 Ekologisk kompensation).

Bolagets sökta verksamhet kommer enligt Naturvårdsverket medföra en påtaglig skada på riksintresset för naturvård, varvid det är rimligt att kompensationsåtgärder vidtas i närområdet (jfr MÖD 2006:49 och MÖD:s avgörande den 17 november 2016 i mål nr M 3129-16). Även med beaktande av att verksamheten irreversibelt förstör stora arealer av internationellt unika naturvärden, är det av vikt att kompensationen genomförs i nära anslutning till File hajdar-täkten.

---

¹⁰⁰ I målet om Botniabanan användes inte CLIMB.

5.2.5.2.1 Kompensationen bör i första hand vidtas på Filehajdar

Den bästa compensationseffekten uppnås på Filehajdar

Med utgångspunkterna ovan utgör områdena väster och norr om File hajdar-täkten, och som är belägna inom bolagets fastighet, de absolut lämpligaste områdena för kompensation. Kompensationsåtgärder i dessa områden skulle ligga i linje med principer om att kompensationsåtgärder ska genomföras i närheten av där skadan uppstår, att skydda/restaurera likartade miljöer som går förlorade och att skapa additionalitet. Huvuddelen av de potentiella restaureringsområdena på Filehajdar har enligt Naturvårdsverkets bedömning mycket höga naturvärden – betydligt högre än något av de områden som bedöms vara de mest lämpade för kompensationsåtgärder i bolagets kompensationsutredning (bilaga B12 till ansökan). Dessutom finns på Filehajdar stora arealer av samma naturtyper som går förlorade i utvidgningen och i princip samma rika förekomster av arter i livskraftiga populationer.

Bolaget anger i aktbil. 472 att kompensationsåtgärder på Filehajdar endast bidrar med liten naturvårdsnytta eftersom de brister i additionalitet. Enligt Naturvårdsverket kommer kompensationsåtgärder på Filehajdar tvärtom bidra med en mycket positiv naturvårdsnytta. På Filehajdar finns, genom mosaiker av naturtyper och förekomst av hotade, rödlistade och sällsynta arter (varav några har sina enda kända eller viktigaste förekomster i området) de i särklass bästa möjligheterna att bevara och stärka den biologiska mångfalden. På Filehajdar kommer det dessutom att vara relativt enkelt att återskapa och/eller bevara sådana naturtyper som kommer att gå förlorade. Leveranstiden för lyckade restaureringsinsatser är därtill betydligt kortare på Filehajdar än i de föreslagna kompensationsområdena till följd av områdets högre ekologiska funktionalitet.

Bolaget har nu också gjort en CLIMB-värdering avseende ett kompensationsområde på Filehajdar om 50 hektar (se aktbil. 476). De 50 hektar som ligger på Filehajdar får då en kompensationspotential om 920 CLIMB-enheter medan exempelvis Strandhagens 60 hektar får 180 CLIMB-enheter.¹⁰¹ Även av bolagets värderingsverktyg framgår alltså att kompensationspotentialen är mycket hög. Bolagets påstående om att kompensationsåtgärder på Filehajdar inte medför naturvårdsnytta saknar alltså fog.

I aktbil. 472 anför bolaget dessutom att kompensation på Filehajdar inte medför någon additionalitet eftersom det inte finns något exploateringsstryck på Filehajdar förrän kalkstensbrytning ska prövas nästa gång. Naturvårdsverket konstaterar tvärtom att bolaget i aktbil. 472 uttryckligen anger att det finns ett reellt exploateringshot mot områdena på Filehajdar i form av bolagets framtida brytplaner. Även om det inte är av betydelse för bedömningen om additionalitet, kan vidare konstateras att exploateringshotet kan realiseras tidigare än så. Det finns inte något som hindrar bolaget från att i närtid ansöka om tillstånd i annat område på Filehajdar. Bolaget kan potentiellt även sälja marken till annan verksamhetsutövare

---

¹⁰¹ Bolaget anser dock att inte att Filehajdar uppfyller kravet på addionalitet. Naturvårdsverket instämmer inte i denna bedömning.

som har exploateringsplaner. Mot denna bakgrund, och med hänsyn till bolagets egna uppgifter i aktbil. 472, är det uppenbart att det finns ett exploateringsshot mot de aktuella områdena på Filehajdar och att kompensation på Filehajdar, även ur det perspektivet, medför additionalitet.

Naturvårdsverket bedömer att bolagets föreslagna kompensationsområden (utanför Filehajdar) har avsevärt lägre naturvärden och färre arter och annan artsammansättning än de områden som ska brytas bort. Bolagets föreslagna kompensationsområden omfattar delvis andra naturtyper, men framför allt naturtyper som är kraftigt påverkade av mänsklig verksamhet. De uppvisar därmed betydligt större grad av fragmentering, spridningsbarriärer och negativa kanteffekter än File hajdarområdet. Områdena har således en sämre sammanlagd ekologisk funktionalitet samt resiliens än Filehajdar. Av bolagets utredning framgår att inget av de föreslagna kompensationsområdena, utanför Filehajdar, kan mäta sig med den artrikedom och rika förekomst av sällsynta livsmiljöer som finns inom det område som ska tas i anspråk.

Enligt Naturvårdsverket uppnås alltså den bästa compensationseffekten om kompensation sker på Filehajdar. På Filehajdar finns dessutom en tillräcklig kompensationsareal om bolagets mark utanför riksintresset för mineralutvinning kombineras med tillräckliga arealer av bolagets fastighet inom riksintresset (se Figur 1 i aktbil. 504). Givet försiktighetsprincipen och de internationellt unika naturvärden som kommer gå förlorade vid täktens utvidgning är i detta fall en areell kompensation på 200 procent rimlig. Naturvårdsverket har gjort en sådan tentativ avgränsning av ett ca 300 hektar stort område (se Figur 1 i aktbil. 504). Detta utgör inte den enda tänkbara avgränsningen av de 300 hektaren på Filehajdar där kompensation kan vidtas (jfr bl.a. länsstyrelsens förslag på kompensationsområde som presenterades på huvudförhandlingen).

Att Naturvårdsverket förlagt det föreslagna kompensationsområdet i norra delen av bolagets fastighet beror på att ett 300 hektar stort sammanhängande område då kan skapas varav 83 hektar ligger utanför riksintresset för mineralutvinning. Inom de 83 hektaren har bolaget förlagt sina ”nordliga” områden för skyddsåtgärder för fjärilar. Enligt bolaget kommer dessa ge ett ökat naturvärde generellt för området och medföra upprätthållen kontinuerlig ekologisk funktion för fjärilar. Om kompensationsområdet i stället bestäms längs fastighetens västra gräns är det viktigt att det inte omfattar Natura 2000-området Filehajdar. Natura 2000-området ger ingen additionalitet vad gäller exploateringsshot givet Natura 2000-områdets stränga skyddskrav. De sydligaste delarna av bolagets fastighet (söder om de ”sydliga” skyddsåtgärderna för fjärilar) består av andra skogstyper på mäktigare jordlager och högre bonitet, vilka därtill i olika omfattning påverkats negativt genom skogsbruk. Dessa områden är enligt Naturvårdsverket inte lämpliga att använda för kompensationsåtgärder.

Genom ett tekniskt missöde har den karta över Naturvårdsverkets föreslagna kompensationsområde som tidigare presenterats under prövningen (senast under huvudförhandlingen) fått förskjutna gränsdragningar, vilket påverkat olika arealuppgifter. Det föreslagna kompensationsområdet är nu 300 hektar (den felaktiga

kartan visade 319 hektar). Det område av bolagets fastighet som ligger utanför riksintresset för mineralutvinning uppgår till 83 hektar (tidigare angavs 59 hektar).

Särskilt om riksintresset för mineralutvinning och framtida brytning på Filehajdar

Bolaget har invänt att det inte är lämpligt att förlägga ett större kompensationsområde än 15 hektar på Filehajdar eftersom ett sådant utpekande skulle medföra en betydande begränsning i möjligheten att lokalisera eller utforma en framtida ny eller utvidgad täkt när det nu ansökta tillståndet löper ut om 30 år.

Bolaget har vidare angett att det inte är möjligt att inom ramen för den här prövningen förutse inom vilka delar av Filehajdar som det under de kommande hundra åren kommer vara mest ändamålsenligt att bryta kalksten. Enligt bolaget är det beroende av framtida prospektering, teknikutveckling, värdering av motstående intressen, utveckling av omgivningen m.m.

Naturvårdsverket instämmer i bolagets beskrivning, dvs. att det i princip inte är möjligt att inom ramen för den nu aktuella prövningen göra någon bedömning om hur förhållanden kommer se ut på platsen om 30 år. Det är inte heller möjligt att bedöma hur samhällets behov och efterfrågan av kalksten kommer att se ut.

Vad gäller frågan om kompensation på bolagets mark, inom riksintresset för mineralutvinning, gör Naturvårdsverket följande bedömning. En bedömning enligt 3 kap. och 4 kap. miljöbalken blir endast aktuell vid ändrad markanvändning (se 2 kap. 6 § andra stycket miljöbalken). Bolagets kompensationsåtgärder ska syfta till att återskapa och/eller bevara sådana naturtyper som kommer att gå förlorade med anledning av den sökta verksamheten och gynnar de typiska arter som förekommer i det område som kommer att brytas bort. Enligt Naturvårdsverket innebär inte kompensationsåtgärderna inom de föreslagna restaureringsområdena någon ändrad markanvändning av det naturområde som marken idag utgör. Naturvårdsverket anser mot denna bakgrund att det i nuvarande prövning inte ska göras någon bedömning om kompensationsåtgärder inom riksintresset för mineralutvinning utgör en påtaglig skada på riksintresset.

Vad gäller frågan om kompensation på bolagets mark på Filehajdar, som ligger utanför riksintresset mineral, gör Naturvårdsverket samma bedömning som ovan, dvs. kompensationsåtgärderna medför ingen ändrad markanvändning. Därtill utgör den aktuella marken endast ett riksintresse för naturvård och någon riksintresseavvägning ska således inte göras. Bolaget och SGU har inte heller prospekterat eller genomfört geofysiska undersökningar i området. Det saknas därför underlag att bedöma kalkstenens kvalitet och omfattning för en eventuell framtida brytning.

Mot denna bakgrund anser Naturvårdsverket att det inte är möjligt att göra en intresseavvägning av markens framtida användning inom ramen för detta mål, varken avseende ett kompensationsområde innanför eller utanför riksintresset för mineralutvinning. Domstolen har att pröva nu aktuella förutsättningar. Det finns inget som hindrar att kompensationsåtgärderna vidtas inom det av Naturvårdsverket föreslagna område av bolagets fastighet.

Bolagets enskilda intresse

Bolaget har anfört att deras mark på Filehajdar omfattas av 2 kap. 15 § regeringsformen och att förlägga kompensationsområden på Filehajdar skulle stå i strid med rätten till privat egendom eftersom villkoret skulle medföra en sådan betydande inskränkning i bolagets egendom att det skulle likställas med expropriation.

Naturvårdsverket anser att fastställa vilka områden där kompensationsåtgärder ska vidtas inom ramen för en tillståndsprövning inte är att likställa med en expropriation (2 kap. 15 § första stycket regeringsformen). Bolaget kommer även fortsättningsvis att förfoga över sin mark.

I målet är det inte heller fråga om att den pågående markanvändning avsevärt försvåras inom berörd del av fastigheten (2 kap. 15 § andra stycket regeringsformen). Av MÖD:s avgörande den 19 juni 2024 i mål nr M 6244-22 och där angivna förarbetsuttalanden framgår att det inte kan vara fråga om ett intrång i en pågående verksamhet när tillstånd för en planerad verksamhet nekas. För att det ska utgöra ett påtagligt försvårande av pågående markanvändning krävs alltså ett ingripande som inskränker ett redan meddelat tillstånd för den aktuella täktverksamheten. Någon sådan situation föreligger enligt Naturvårdsverket inte i nu aktuellt mål.

Naturvårdsverket konstaterar slutligen att egendomsskyddet i 2 kap 15 § regeringsformen kan inskränkas enligt bestämmelsens tredje stycke, utan att rätt till ersättning föreligger. Egendomsskyddet får exempelvis inskränkas till förmån för allmänna intressen såsom miljöskydd.

Av 16 kap. 9 § miljöbalken framgår vidare att kompensationsåtgärder får fastställas inom ramen för en tillståndsprövning enligt miljöbalken. Som Naturvårdsverket anfört ovan är 16 kap. 9 § miljöbalken fakultativ för domstolen. Bestämmelsen är däremot inte fakultativ för verksamhetsutövaren. Det är domstolen som har att bedöma om, i vilken omfattning och var kompensationsåtgärderna ska vidtas. Att det i en bestämmelse finns en bedömningsmån medför inte att bestämmelsen är oprecis eller oförutsägbar på det sätt som bolaget gjort gällande.

Bolaget har anfört att ett villkor som medför att ett 35 hektar stort kompensationsområde pekas ut på Filehajdar skulle utgöra en betydande inskränkning av bolagets egendomsskydd eftersom bolaget kommer att vara förhindrad att bryta kalk i området de närmaste 100 åren.

Av MÖD:s avgörande den 19 juni 2024 i mål nr M 6244-22 tog MÖD ställning till frågan om det då aktuella bolaget haft berättigade och legitima förväntningar på fortsatta täktstillstånd på fastigheten. Bolaget hade där hänvisat till en överenskommelse med länsstyrelsen, vilken innebar att täktområdet exkluderades från det utökade naturskyddsområdet, mark- och miljödomstolarnas positiva utfall samt att SGU pekat ut fastigheten som ett riksintresse för mineralutvinning.

I domen refererar MÖD till Europadomstolens praxis enligt följande. I Europadomstolens praxis har ekonomiska intressen och förväntningar avseende utövande

av en verksamhet ansetts omfattas av egendomsskyddet i artikel 1 i första tilläggsprotokollet till Europakonventionen. Plötsliga och oförutsedda ändringar i rätten att utnyttja egendom kan utgöra ett brott mot den enskildes legitima förväntningar och därmed egendomsskyddet.¹⁰²

MÖD fann vidare att vid bedömningen av om ett bolag har getts berättigade förväntningar att fortsätta verksamheten utanför ett redan tillståndsgivet område måste som en utgångspunkt beaktas att bolagets verksamhet på fastigheten varit villkorad av ett tillstånd som var begränsat i fråga om tid och omfattning och att lagstiftarens tydliga avsikt är att miljöfarlig verksamhet ska kunna omprövas utifrån de förutsättningar som gäller vid var tid. Vidare måste beaktas att det är tydligt att en verksamhetsutövare normalt inte ska kunna påräkna ersättning för intrång i verksamheten för det fall att tillstånd inte ges för en fortsatt verksamhet, utöver vad som tidigare tillåtit. En verksamhetsutövare måste således typiskt sett räkna med risken att en verksamhet nekas tillstånd för att utöka ett verksamhetsområde utan någon rätt till ersättning.

En framtida täktverksamhet på Filehajdar kräver tillstånd. I ljuset av MÖD:s och Europadomstolens uttalanden bedömer Naturvårdsverket därför att ett fastställande av kompensationsområden på Filehajdar inom ramen för nu aktuell prövning inte skulle utgöra någon inskränkning av bolagets rätt till sin egendom.

Bolaget har även uppgett att en enskild som söker tillstånd inte kan förvänta sig att staten begränsar sökandes rådighet över mark som inte berörs av det sökta tillståndet. Naturvårdsverket konstaterar att kompensationsåtgärder i regel vidtas just utanför det ansökta täktverksamhetsområdet, eftersom majoriteten av verksamhetsområdet i täktverksamheter bryts bort. Bolaget bör därför förvänta sig att kompensationsåtgärder vidtas utanför verksamhetsområdet.

För det fall en proportionalitetsbedömning ska göras måste det beaktas att bolagets sökta verksamhet medför en irreversibel förlust av ett av Sveriges mest värdefulla naturområden. Området hyser exceptionellt höga och internationellt unika naturvärden. Enligt Naturvårdsverket är ett beslut om kompensation på Filehajdar därför proportionerligt.

Slutsats

Naturvårdsverket anser sammantaget att kompensationsåtgärderna uteslutande bör genomföras på Filehajdar (se Naturvårdsverkets förslag, Figur 1, sid 30 i aktbil. 504, och villkorsförslag avsnitt 5.3.2 nedan). Kompensationsåtgärderna ska syfta till att återskapa, förbättra och/eller bevara sådana naturtyper och artförekomster som kommer att gå förlorade med anledning av bolagets sökta verksamhet. De 150 hektar naturmiljö som kommer att gå förlorade bör i detta fall bli föremål för en areell kompensation på 200 procent, dvs. 300 hektar.

---

¹⁰² Se Hans Danelius m.fl., Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, JUNO 2024, s. 696 och 725 f. och jfr Europadomstolens domar i målen *Stretch v. the United Kingdom*, no 44277/98, 24 juni 2003 och *Fredin v. Sweden*, no 12033/86, 18 februari 1991, samt MÖD dom 2022-11-22, mål F 4573-21.

5.2.5.2.2 Kompensationen bör i andra hand ske på Filehajdar (utanför riksintresse mineral) och i områdena Bläse och Kyllaj

Under alla förhållanden anser Naturvårdsverket att kompensationsåtgärder ska vidtas inom bolagets fastighet på Filehajdar som ligger utanför riksintresset för mineral. Detta område (ca 83 hektar, se Figur 1 i aktbil. 504) motsvarar dock inte arealmässigt de områden som går förlorade vid File hajdar-täktens utvidgning. Kompensation måste därför genomföras även i andra områden.

Efter Filehajdar har områdena Bläse och Kyllaj störst kompensationspotential. Naturvårdsverket instämmer därmed i bolagets bedömning att områdena Bläse och Kyllaj ska prioriteras före Strandhagen, Ytings eller Fardume eftersom de senares naturmiljöer inte liknar de ansökta naturmiljöerna på Filehajdar som avses brytas bort.

De 150 hektar naturmiljö som kommer att gå förlorade måste i detta fall bli föremål för en areell kompensation på 300 procent, dvs. 450 hektar. Skillnaden i areal, jämfört med om kompensation uteslutande ska ske på Filehajdar, beror på att Naturvårdsverket bedömer att områdena är mindre lämpliga ur kompensations-synpunkt och att skillnaderna i bl.a. artförekomst och sammansättning kräver ytterligare areell kompensation, enligt försiktighetsprincipen.

5.2.5.3 Närmare om utformningen av kompensationsvillkor

5.2.5.3.1 Villkoret bör inte utgå från CLIMB

Bolaget har föreslagit ett kompensationsvillkor som bygger på ett poängsystem enligt CLIMB. Enligt Naturvårdsverket är inte detta lämpligt.

En svaghet i modellen är enligt Naturvårdsverket att den inte i tillräcklig grad beaktar områdets exceptionella artrikedom, dess ekologiska funktionalitet och resiliens som, tillsammans med platsens abiotiska faktorer, gör området unikt.

Bolaget har i sin komplettering (aktbil. 56) förvisso uppgett att CLIMB hanterar ekologisk funktionalitet och resiliens genom parametern landskapsvärde och ett procentuellt påslag på befintliga CLIMB-enheter. Som Naturvårdsverket förstår gör modellen dock ett schablonmässigt påslag om 15 procent om vissa förutsättningar är uppfyllda. Modellen verkar dock inte rangordna biotopernas ekologiska betydelse. Modellen kan därför bara grovt mäta graden av t.ex. konnektivitet, grad av fragmentering, ekologisk funktionalitet och ekologisk resiliens i olika områden.

Ekosystemtjänster hanteras inte heller explicit av CLIMB och hur dessa tjänster indirekt påverkar den ekologiska funktionaliteten framgår inte, såvitt Naturvårdsverket kan förstå, av kompensationsutredningen.

Naturvårdsverket anser sammantaget att det finns en risk för att CLIMB i detta fall undervärderar de unika naturtyperna och ekologiska funktionerna i de områden som

ska exploateras och övervärderas de tilltänka kompensationsområdenas naturtyper och restaureringspotential.

Enligt Naturvårdsverket bör kompensationsåtgärderna syfta till att återskapa och/eller bevara sådana naturtyper och artförekomster som kommer att gå förlorade med anledning av bolagets sökta verksamhet. Bolagets villkors-konstruktion med CLIMB öppnar dock upp för att ersätta de naturtyper som går förlorade med helt andra naturtyper och även på alltför långa avstånd från påverkansområdet.

Därtill råder varken tillsyns- eller prövningsmyndigheten över CLIMB-modellen, varför ändringar i modellen kan ske som medför att poäng värderas och delas ut på ett annat sätt än vid tiden för prövningen. Den modell som bolaget har gjort jämförelser med administreras av den engelska staten. Naturvårdsverket anser att det föreligger en stor skillnad mot den insyn och rådighet som den engelska staten har över modellen jämfört med förhållandet i nu aktuellt mål. Ytterligare en osäkerhetsfaktor är att kompensationsåtgärder i det aktuella fallet kan komma att utföras under 100 år, vilket är en mycket lång tid. Under denna tid är det inte otänkbart att CLIMB helt upphör att existera.

Mot denna bakgrund anser Naturvårdsverket att det i det aktuella fallet inte är lämpligt att ett villkor utgår från CLIMB.

5.2.5.3.2 Naturvårdsverkets villkorsförslag

Naturvårdsverkets förstahandsyrkande

I stället för bolagets föreslagna villkor 26 anser Naturvårdsverket att följande villkor i första hand ska föreskrivas (beträffande skälen för omfattning och plats för kompensationen, se avsnitt 5.2.5.1 och 5.2.5.2).

Bolaget ska utföra åtgärder för att kompensera för den förlust av naturvärden som uppkommer genom verksamheten. Kompensationsåtgärderna ska utföras inom de områden som markerats på kartan i bilaga X inom *Filehajdarområdet väster och norr om File hajdar-täkten*. Kompensationsåtgärderna ska avse en yta som omfattar minst 300 hektar i ett område som är lämpligt för åtgärderna.

Kompensationsåtgärderna ska syfta till att återskapa, förbättra och/eller bevara sådana naturtyper och artförekomster som kommer att gå förlorade med anledning av bolagets sökta verksamhet.

En detaljerad beskrivning av kompensationsåtgärderna och hur området ska förvaltas och skyddas ska redovisas i form av en detaljerad genomförandeplan. Genomförandeplanen ska tas fram i samråd med tillsynsmyndigheten senast ett år från det att tillståndet har vunnit laga kraft eller det senare datum som tillsynsmyndigheten bestämmer. Genomförandeplanen ska omfatta minst 100 år från det att kompensationsåtgärderna påbörjas.

Naturvårdsverkets andrahandsyrkande

Naturvårdsverket anser i andra hand att kompensationsåtgärder ska vidtas i bolagets föreslagna kompensationsområden Bläse och Kyllaj samt det område väster och norr om File hajdar-täkten som ligger utanför riksintresseområdet för mineralutvinning (se Naturvårdsverkets förslag, Figur 1, sid 30 i aktbil. 504). De 150 hektar naturmiljö som kommer att gå förlorade ska då bli föremål för en areell kompensation om 300 procent (se vidare under avsnitt 5.2.5.2).

Naturvårdsverkets tredjehandsyrkande

Om CLIMB ska användas i villkorskonstruktionen anser Naturvårdsverket att bolaget i första hand ska kompensera för 200 procent i CLIMB-enheter om kompensationsområdena bestäms till områdena väster och norr om File hajdar-täkten.

Naturvårdsverkets fjärdehandsyrkande

Om CLIMB ska användas i villkorskonstruktionen anser Naturvårdsverket att bolaget i andra hand ska kompensera för 300 procent i CLIMB-enheter om kompensationsområdena bestäms till områdena Bläse och Kyllaj samt området väster och norr om File hajdar-täkten som ligger utanför riksintresseområdet för mineral.

Delegationsvillkor

Oaktat om villkoret utgår ifrån areal eller CLIMB-enheter anser Naturvårdsverket att följande delegationsvillkor ska föreskrivas.

Tillsynsmyndigheten får vid behov närmare besluta om kompensationsåtgärdernas utförande samt om uppföljning och kontroll av kompensationsåtgärderna.

5.2.6 Övrigt

5.2.6.1 Bolagets verksamhet i Östra brottet

Bolaget har angett att Östra brottets yta används för Cementfabriken och att brottet numera är mer ett industriområde än ett täktområde. Fabriken har ett obegränsat tillstånd i tid, varför även vattenverksamheten i Östra brottet enligt bolaget kräver ett icke tidsbegränsat tillstånd. Länshållningsvattnet prövas dock inom ramen för detta mål.

Naturvårdsverket delar i och för sig bolagets uppfattning om att det hade varit lämpligt att efterbehandlingen i stället bör utformas i samband med eventuell avveckling av fabriksverksamheten. Nu har dock bolaget valt att lyfta in vattenverksamheten för Östra brottet i detta mål, varför bolaget måste tillse att Östra brottet kan efterbehandlas och att erforderlig ekonomisk säkerhet ställs.

Naturvårdsverket anser att den efterbehandlingsplan för Östra brottet som givits in i målet den 15 januari 2025 är tillräcklig för att tillgodose Naturvårdsverkets krav i denna del. Naturvårdsverket anser mot denna bakgrund att ett efterbehandlings-

villkor rörande Östra brottet föreskrivs i målet och att den föreslagna ekonomiska säkerheten fastställs.

Naturvårdsverket anser att villkor 27 ska föreskrivas enligt följande:

Efterbehandling ska ske i samråd med tillsynsmyndigheten och i huvudsaklig överensstämmelse med efterbehandlingsplanen. En slutlig efterbehandlingsplan för respektive täkt ska ges in till tillsynsmyndigheten minst tre månader innan verksamheten i Västra brottet, File hajdar-täkten respektive Östra brottet avslutas.

Naturvårdsverket anser att villkor 28 ska föreskrivas enligt följande:

För fullgörandet av efterbehandlingen ska bolaget ställa en ekonomisk säkerhet. Säkerheten ska uppgå till 35 000 000 kr till och med 16 år från den tidpunkt då tillståndet tagits i anspråk. Säkerheten ska därefter uppgå till 24 000 000 kr till och med 38 år från den tidpunkt då tillståndet tagits i anspråk. Säkerheten för Östra brottet ska uppgå till 16 400 000 kr.

Säkerhetsbeloppet ska vart femte år indexjusteras efter konsumentprisindex, där året för ianspråktagandet tillstånd utgör bas.

5.2.6.2 Vattenrening innan vatten släpps till recipient

Naturvårdsverket konstaterar att, utifrån bolagets redovisade gränsvärden enligt villkorsförslag 31, kommer stora mängder kväve släppas ut till recipienten Anerån och slutligen Östersjön.

Ytvattenförekomsten Laxarveån/Anerån har utifrån den senaste statusklassificeringen måttlig ekologisk status. Utsläppen av kväve direkt till Östersjön kan inte heller anses obetydliga.

Vid bedömningen av vad som utgör en rimlig rening av länshållningsvatten bör det även beaktas att Östersjön redan är övergödd. Havsmiljöförordningen (2010:1341) gäller förvaltningen av kvaliteten på havsmiljön och omfattar två förvaltningsområden, Nordsjön och Östersjön. Av 17 § havsmiljöförordningen framgår att havsmiljöförvaltningen ska innebära att en god miljöstatus upprätthålls eller nås i Nordsjön och Östersjön. Av 19 § havsmiljöförordningen följer att de miljökvalitetsnormer som beslutas ska innebära att en god miljöstatus kan nås. Havs- och vattenmyndigheten har meddelat föreskrifter om vad som ska känneteckna en god miljöstatus samt miljökvalitetsnormer med indikatorer för Nordsjön och Östersjön (se HVMFS 2012:18). Dessa miljökvalitetsnormer är visserligen inte sådana normer som omfattas av 5 kap. 4 § miljöbalken, men ska beaktas vid bedömningen av vad som utgör bästa möjliga teknik i 2 kap. 3 § miljöbalken och 2 kap. 7 § miljöbalken (se MÖD:s dom den 10 december 2024 i mål nr M 6352-23). För den senaste sexårsperioden (2016–2021) bedöms kriterier för näringsämnen samt god miljöstatus inte nås för Östra Gotlandshavet utsjövatten. För den kustvattentyp som ligger närmast Slite, Östra Ölands SÖ Gotlands kustvattens samt Gotska Sandön

saknas bedömning för kriteriet för näringsämnen.¹⁰³ Sammantaget uppnås inte god miljöstatus för utsjövatten i någon av Östersjöns havsbassänger med avseende på övergödning.

Även om ett enskilt utsläpp utgör en mindre andel av utsläppen till recipienten kan detta tillsammans med övriga utsläpp leda till en kumulativ miljöpåverkan avseende kvävebelastningen (se MÖD:s dom den 10 december 2024 i mål nr M 6352-23 och MÖD:s fasta rättspraxis om enskilda avlopp).

Som Naturvårdsverket förstår, mot bakgrund av bolagets redovisade data, och efter en ny beräkning, skulle bolagets tidigare villkorsförslag 31 medge ett maximalt årligt utsläpp av nitratkväve om ca 2 900 kg per år.

Bolaget har nu reviderat villkor 31 på så sätt att vatten som ska avledas till Anerån första ska passera en anlagd våtmark och att det vatten som leds till våtmarken som årsmedelvärde inte får överskrida följande gränsvärden.

Parameter/volym	Gränsvärde, µg/l	Gränsvärde, µg/l
Släppt volym till Anerån/år	< 220 000 m ³	220 000 < 500 000 m ³
Ammoniakkväve	4,0	4,0
Nitratkväve	7 500	4 800
Suspenderat material	25 000	25 000
Uran	3,9	3,1

Bolaget har alltså reviderat villkoret på så sätt att gränsvärdena numera utgår från två i stället för tre volymdimensionerade klasser: <220 000 m³ och 220 000 <500 000 m³. Bolaget har även sänkt gränsvärdet för nitratkväve från 14 000 respektive 7 600 µg/l för den utsläppsvolym som är mindre än 220 000 m³. Vid maximal avledning av länshållningsvatten innebär bolagets villkorsändring en ökning av årligt utsläpp av nitratkväve med cirka 100 kg jämfört med tidigare villkorsförslag. Detta motsvarar ett totalutsläpp per år om 3 000 kg nitratkväve jämfört med 2 900 kg. Bolagets revidering av villkorsförslaget innebär alltså att det totala kväveutsläppet ökar, vilket inte är godtagbart.

Det är positivt att bolaget åtagit sig att anlägga en våtmark för kväverening. Naturvårdsverket anser dock att provtagningen av vattnet dels ska ske innan det når våtmarken, dels efter utsläppspunkten från våtmarken. Enligt Naturvårdsverket bör gränsvärden gälla för vattnet efter utsläppspunkten från våtmarken. Våtmarken bör därtill dimensioneras för att kunna hantera den beräknade vattenvolymen.

Mot bakgrund av länsstyrelsens och Vattenmyndighetens bedömningar, och den förväntade reningseffekten av våtmarken, kan det dock ifrågasättas om den föreslagna våtmarken är tillräcklig. Ytterligare rening av kväve kan därför behövas.

¹⁰³ Havs- och vattenmyndighetens bedömning av miljötillstånd i Marin strategi för Nordsjön och Östersjön (rapportnummer 2024:12). Se även Havs- och vattenmyndighetens faktablad A.1.1 Tillförsel av kväve och fosfor.

5.2.6.3 Rejektvatten (inklusive koncentrat)

Rejektvattnet innehåller enligt bolagets uppgifter ca fyra gånger högre nivåer uppmätta halter än vad länshållningsvattnet har (aktbil. 243). För de särskilt förorenade ämnena uran och zink överskrider rejecktvattnets innehåll bedömningsgrunderna för ytvattenförekomsten Östra Gotlands norra kustvatten. För PFOS var rapporteringsgränsen något över haltgränsen. Naturvårdsverket är fortsatt av uppfattning att spädning inte utgör bästa möjliga teknik enligt 2 kap. miljöbalken för att hantera rejecktvattnet. Av utredningen framgår att kolfilter hanterar absorberbara ämnen och i viss mån även partiklar och kan rena PFAS. Metaller kommer renas i varierad grad.

Mot denna bakgrund anser Naturvårdsverket, vid en avvägning enligt 2 kap. 7 § miljöbalken, att rejecktvattnet ska passera ett kolfilter innan det avleds till Västra brottet. Naturvårdsverket anser därför att följande villkor ska föreskrivas:

Rejektvatten från reningsanläggningen ska passera ett kolfilter av tillräcklig dimensionering innan det avleds till Västra brottet.

5.2.7 Verkställighetsförordnande

Bolaget har ansökt om nya brytområden som idag inte är exploaterade och i befintliga brytområden har bolaget ansökt om att få bryta djupare. De nya brytområdena kommer att förstöra habitat för fjärilsarterna apollofjäril och svartfläckig blåvinge. Naturvärdena i de oexploaterade områdena är synnerligen höga, även ur ett internationellt perspektiv. Verksamheten kräver därtill ett Natura 2000-tillstånd. Naturvårdsverket anser att de irreversibla skador som sökt verksamhet kommer att ge upphov till i miljön och landskapet därför väger tyngre än de skäl som bolaget framfört för ett verkställighetsförordnande.¹⁰⁴ Naturvårdsverket anser mot denna bakgrund att bolaget inte har visat tillräckliga skäl för att meddela verkställighetsförordnande enligt 22 kap. 28 § miljöbalken.

5.3 Vattenmyndigheten

5.3.1 Inställning

Vattenmyndigheten, Södra Östersjön, har – som myndigheten får uppfattas – angett följande.

- Verksamheten inte är tillåtlig enligt 5 kap. 4 § miljöbalken på grund av att den kommer att leda till
  - ytterligare försämring av kvalitetsfaktorerna skyddsvärda grundvattenberoende terrestra ekosystem och vattenbalans, samt
  - äventyra beslutad miljökvalitetsnorm för kemisk status och kvantitativ status till följd av saltvatteninträngning.
- Verksamheten bedöms uppfylla förutsättningarna för att undantag ska meddelas med stöd av 4 kap. 11-12 §§ vattenförvaltningsförordningen.
- Villkoren bör ändras enligt vad som anges nedan.

---

¹⁰⁴ Jfr NJA 2012 s. 623.

5.3.2 Argumentation

Villkorskatalogen

Villkor 15 bör formuleras om så att det innefattar ett tydligt beskrivet åtagande av vilka volymer som ska infiltreras. Av villkoret bör det även framgå att effekterna av infiltrationen i berg ska följas upp inom ramen för ett kontrollprogram och att beslut om ändring av de volymer vatten som ska infiltreras kan fattas av bolaget i samråd med tillsynsmyndigheten.

Villkor 18 behöver ett tillägg som tydliggör vilket år avledda volymer länshållningsvatten till Anerån/Laxarveån ska minska.

Villkor 31 bör justeras så att koncentrationen av ammoniakkväve som årsmedelvärde inte får överskrida 1,0 ug/l och att halten inte heller vid ett enskilt mätillfälle får överskrida 6,8 ug/l. Detta ska gälla för samtliga volymer släppt länshållningsvatten till Laxarveån/Anerån enligt tabellen i villkoret.

Vidare bör villkor 31 justeras på så sätt att meningen ”Det vatten som leds till våtmarken får som årsmedelvärde och gränsvärde inte överskrida följande...” ändras till ”Det vatten som leds till *Anerån* får som årsmedelvärde och gränsvärde inte överskrida följande...”.

Vad gäller villkor 32 är det inte tydligt motiverat varför genomsläppligheten ska överstiga just $2 \cdot 10^{-6}$ m/s, särskilt vid beaktande av berggrundens låga genomsläpplighet i området¹⁰⁵ och att det inte heller framgår hur mycket täktvägg som förväntas sakna ett formulerat mål för åtgärden till följd av detta kriterium.

Regleringen i villkor 35 är inte tillräckligt för att förhindra att verksamheten kan leda till en uppåtgående trend i kloridhalterna i grundvattenförekomsten vid Dyhagen. Vattenmyndigheten har inget förslag på alternativ villkorsformulering, men denna risk måste avvärjas om inte verksamheten ska äventyra uppnåendet av beslutad miljökvalitetsnorm avseende saltvatteninträngning under kvantitativ och kemisk grundvattenstatus.

Undantag

Vad gäller 4 kap. 11–12 §§ VFF är det myndigheten uppfattningen att undantag borde kunna medges för vattenförekomstens kvantitativa status under förutsättning att alla genomförbara åtgärder vidtas för att mildra de negativa konsekvenserna för vattenförekomstens status (4 kap. 12 § p. 3 VFF). Vattenmyndigheten bedömer i dagsläget att undantagsmöjligheterna även kan tillämpas för grundvattenförekomstens kemiska status.¹⁰⁶ Om mark- och miljödomstolen avser att tillämpa

¹⁰⁵ Se bolagets ansökan, bilaga B3 och B3.3.

¹⁰⁶ Som Vattenmyndigheten anför i sitt tidigare yttrande, aktbil. 183, har myndigheten sedan en tid tillbaka sökt klargörande besked om möjligheterna att tillämpa undantagsmöjligheten i ramdirektivet för vatten (2000/60/EG), artikel 4.7, för kemisk grundvattenstatus vid Sveriges rapportering till EU-kommissionen. Det europeiska nätverket för miljöinformation och miljöövervakning (Eionet), genom vilket inrapporteringen sker, har den 20 september 2024 genom sin supportfunktion

4 kap. 11 § VFF måste dock en bedömning göras av de föreslagna åtgärdernas förväntade påverkan på alla relevanta kvalitetsfaktorer och parametrar. Vad gäller kriteriet att alla genomförbara åtgärder ska vidtas för att mildra de negativa konsekvenserna för vattenförekomstens status (4 kap. 12 § p. 3 VFF) har bolaget föreslagit ett antal åtgärder som syftar till att mildra de negativa konsekvenserna av den sökta verksamheten. Vattenmyndigheten anser dock fortfarande att det är en väsentlig brist att bolaget inte föreslagit villkor som tydligt går att härleda till en bedömning av hur nämnda åtgärder mildrar de negativa konsekvenserna för förekomstens status, utgående från kvalitetsfaktorernas behov.

I den ingivna kompletteringen för bolaget en diskussion vari åtgärderna stundtals relateras till kvalitetsfaktorer¹⁰⁷ men Vattenmyndigheten anser att detta inte är tillräckligt, vilket försvårar bedömningarna avseende undantagsmöjligheterna i 4 kap. 11-12 §§ VFF. I vilken utsträckning verksamhetens påverkan på relevanta kvalitetsfaktorer och parametrar förväntas mildras är av betydelse för frågan om vilka åtgärder som bör vidtas. Dessutom måste det råda tydlighet vad beträffar omfattningen av ett meddelat undantag från försämringsförbudet.¹⁰⁸ Är åtgärden så pass effektiv att den varken förväntas leda till försämring eller äventyrande finns det inte heller något behov av att tillämpa undantagsbestämmelserna (jfr CIS guidance no 36).

Övrigt

Vattenmyndigheten har redovisat skälen för sin inställning och förslag på villkor m.m. i yttranden, se aktbil. 183, 315 och 500.

Huvudlinjerna i argumentationen återges också under avsnitt 6 nedan.

5.4 SMHI

Inställning

SMHI har angett att myndigheten inte kan tillstyrka ansökan med villkorsförslag med mindre villkorslistan kompletteras med villkor som reglerar följande.

- En plan för att snarast uppnå en klimatneutral helhetslösning som inkluderar cementtillverkningen.
- Ammoniakkväve tas bort från det sprängmedelspåverkat länshållningsvatten som leds till Anerån och till havet via existerande och kommande täktsjöar. Halten i det bortledda vattnet ska vara inom tillåten årsmedelkoncentration om 1,0 ug/l (jfr HVMFS 2019:25).
- Ett tillstånd bör ges på begränsad tid, exempelvis fem år, vilket tillåter omprövning av ovanstående villkor.

återkommit med besked som Vattenmyndigheten – vid en helhetsbedömning baserad även på vägledningsdokument och praxis – tolkar som att artikel 4(7) även kan tillämpas på kemisk grundvattenstatus under förutsättning att det inte sker på grund av utsläpp av förorenande ämnen i förekomsten.

¹⁰⁷ Jfr SGU:s yttrande av den 27 augusti 2024, aktbil. 127.

¹⁰⁸ Ett meddelat undantag från försämringsförbudet innebär att Vattenmyndigheten kommer att behöva, när tillståndet tagits i anspråk och försämring konstaterats vid övervakning, fastställa ett mindre strängt krav för vattenförekomsten med stöd i artikel 4 (7) ramdirektivet för vatten.

Argumentation

SMHI har redovisat skälen för sin inställning och förslag på villkor m.m. i yttranden, se aktbil. 163, 311, 359, 400 och 490.

Huvudlinjerna i argumentationen återges också under avsnitt 6 nedan.

5.5 Sveriges geologiska undersökning

5.5.1 Inställning

Sveriges geologiska undersökning (SGU) har sin inställning och förslag på villkor m.m. i ett konsoliderat yttrande, se aktbil. 498, enligt följande.

Sveriges geologiska undersökning (SGU)

- anser att de hydrogeologiska utredningarna inklusive grundvattenmodellen kan läggas till grund för prövningen,
- finner att verksamheten inte är tillåtlig enligt 5 kap. 4 § miljöbalken på grund av otillfredsställande kvantitativ grundvattenstatus avseende kvalitetsfaktorerna vattenbalans och inträngning av saltvatten,
- bedömer att den sökta verksamheten uppfyller förutsättningar för att undantag ska kunna meddelas med stöd av 4 kap. 11 och 12 §§ vattenförvaltningsförordningen (VFF) under förutsättning att samtliga redovisade skyddsåtgärder vidtas,
- yrkar att villkoren i tillståndet ska formuleras på så sätt att de medger att ytterligare åtgärder eller förstärkning av befintliga åtgärder kan vidtas utifrån vad som framkommer i kontrollen av verksamheten, och
- yrkar att parametrarna som uppställs i bolagets förslag till villkor 30 behöver justeras och parametern kvicksilver (CAS-nummer 7439-97-6) fastställas till nivå 0,5 µg/l i enligt med SGU-FS 2023:1 om kartläggning, riskbedömning och klassificering av status för grundvatten, bilaga 3, tabell 1 och villkoret formuleras som ett beräkningsvärde enligt fastställd praxis.

I övrigt har SGU inget att anföra utöver vad som framförts i tidigare yttranden (aktbil. 17, 127, 314 och 425) samt vad som framfördes vid huvudförhandlingsdagen den 23 januari 2025.

Huvudlinjerna i argumentationen återges också under avsnitt 6 nedan.

5.5.2 Argumentation

5.5.2.1 Underlaget och grundvattenmodellen

SGU har gått igenom underlaget och konstaterar att relevanta och omfattande undersökningar har utförts och ligger till grund för en konceptuell modell som sammanfattats i en numerisk grundvattenmodell över verksamhetsområdet och dess omgivning. I denna modell utförs beräkning av grundvattenförhållanden. Modellen ger en trovärdig sammanställning av flödesmönster, nivåer och vattenbalanser inom modellområdet i stort. Modellen kan visa resultat utifrån både hög- och lågvatten-scenarier vilket ger tydlighet avseende de stora årstidsvariationer som finns i området. SGU anser att grundvattenmodellen kan användas för att bedöma storleken på grundvatteninflödet till täkterna, bedöma påverkan på Region Gotlands dricksvattentäkt vid Slite och ligga till grund för bedömning av referensläget för att

avgöra erforderliga skyddsåtgärder. SGU vidhåller vikten av att effekten av införda skyddsåtgärder följs upp i verksamhetens kontrollprogram och att skyddsåtgärder i sig ska kunna anpassas, också i takt med att verksamheten fortskrider och vad uppföljningen visar.

5.5.2.2 Tillåtlighet

Grundvattenförekomsten Mellersta Gotland Roma har idag otillfredsställande kvantitativ status med avseende på kvalitetsfaktorn vattenbalans och inträngning av saltvatten. Den har även otillfredsställande kemisk status med avseende på klorid samt förhöjda koncentrationer av trikloreten och tetrakloreten. Den beslutade miljö kvalitetsnormen för grundvattenförekomsten är god kvantitativ status och god kemisk status senast år 2027.

Bolaget bedömer att den ansökta verksamheten kommer att medföra en försämring av grundvattenförekomstens kvantitativa status med avseende på kvalitetsfaktorn vattenbalans. Bolaget får anses ha yrkat att mark- och miljödomstolen ska meddela undantag med stöd av 4 kap. 11 § vattenförvaltningsförordningen (2004:660) enbart med avseende på kvalitetsfaktorn vattenbalans. När det gäller övriga kvalitetsfaktorer, saltvatteninträngning, påverkan på grundvattenberoende terrestra ekosystem och kemisk status avseende klorid, gör bolaget gällande att verksamheten inte medför någon försämring eller äventyrande.

Kvantitativ status

Vad gäller kvantitativ status ska den bedömas utifrån fyra kvalitetsfaktorer, nämligen vattenbalans, inträngning av saltvatten eller förorening, påverkan på anslutna akvatiska system och påverkan på grundvattenberoende terrestra ekosystem. Det räcker med att en av kvalitetsfaktorerna visar på sämre status än god för att hela statusen för grundvattenförekomsten ska falla.

Kvalitetsfaktorn vattenbalans

Vad gäller kvalitetsfaktorn vattenbalans har grundvattenförekomsten otillfredsställande status på grund av stora bortledningar av grundvatten, dvs. det råder inte balans mellan uttagsnivån och grundvattenbildningen. Bolaget står för den enskilt största bortledningen av grundvatten från den aktuella förekomsten. Länsstyrelsen redovisade i samband med Mark- och miljööverdomstolens dom den 6 juli 2021 i mål M 1579-20 att bolagets grundvattenuttag från de två täkterna Filehajdar och Västra brottet vid den tidpunkten uppgick till cirka 80 procent av det totala vattenuttaget i grundvatten-förekomsten. Den ansökta verksamheten innebär fortsatt och utökad bortledning av grundvatten i varje fall inledningsvis under tillståndstiden i Västra brottet och under hela tillståndstiden i Filehajdar. Det innebär en försämring jämfört med dagens situation i en förekomst som redan befinner sig i sämsta statusklass med avseende på vattenbalans. Det innebär i sin tur även ett äventyrande av att uppnå god kvantitativ status till 2027. Verksamheten är utifrån denna kvalitetsfaktor inte tillåtlighet enligt 5 kap. 4 § miljöbalken.

Kvalitetsfaktorn inträngning av saltvatten eller förorening

SGU delar inte bolagets bedömning att verksamheten inte medför någon försämring eller äventyrande avseende saltvatteninträngning i Västra brottet. Begreppet försämring och äventyrande är inte kopplade till när en mänsklig påverkanskälla i sig upphör, utan när effekten eller påverkan från en sådan mänsklig påverkanskälla sjunkit till tillräckligt låg nivå och det i sin tur kan observeras och verifieras i övervakningen. Bolaget hävdar att grundvattnet är naturligt salt på djupa nivåer.

Området är visserligen känsligt för saltvatteninträngning på grund av det låga läget i terrängen och närheten till havet. Men förekomst av saltvatten på stora djup, havsvatten eller reliktsaltvatten, kan inte helt förklara saltvatteninträngningen i halter som uppmätts i anslutning till Västra brottet. Strömningsriktningen i området är starkt förändrad på grund av bolagets brytning och pumpningen i Västra brottet. Såsom redovisats i målet har det genom åren gjorts mycket stora uttag av grundvatten till verksamheten. Utredningen visar också att det i Västra brottet och det närliggande området har skett betydande saltvatteninträngningar, som i tiden sammanfaller med täktverksamheten. SGU drar därför slutsatsen att den huvudsakliga orsaken till de förhöjda salthalterna i grundvattnet i anslutning till Västra brottet är kopplad den storskaliga täktverksamhet som bedrivits och bedrivs på platsen. Enligt ansökan föreslås brytningen i Västra brottet dessutom att fortsätta fram till 2034. Under den perioden kommer bortledning av grundvatten att fortsätta pågå och ytterligare bidra till överuttag av grundvatten. När brytningsverksamheten avslutas, kommer länshållningen av och bortledningen av grundvatten från Västra brottet också att upphöra. Som efterbehandlingsåtgärd finns förslag på att Västra brottet ska vattenfyllas. SGU konstaterar att det kommer att ta lång tid att fylla tälten med vatten. I målet har redovisats att vattenfyllnaden av tälten kan pågå i över 90 år. Verksamheten kommer därför att bidra till förhöjda halter av salt långt efter att brytningsverksamheten upphört i Västra brottet och fram till dess tälten vattenfylles till en sådan nivå att kloridhalterna pressas nedåt. Det innebär att effekterna av den aktuella verksamheten kommer att kvarstå under lång tid och sträcka sig över flera vattenförvaltningscyklar.

Enligt SGU:s mening innebär den ansökta verksamheten en försämring jämfört med dagens situation, i en grundvattenförekomst som redan befinner sig i sämsta statusklass. Det innebär i sin tur även ett äventyrande att uppnå god kvantitativ status till 2027. Effekterna av verksamheten berör en central del av verksamhetsområdet och kan inte betraktas som marginell. Vattenförekomsten har därför en otillfredsställande kvantitativ status även med avseende på kvalitetsfaktorn inträngning av saltvatten. Verksamheten är utifrån denna kvalitetsfaktor inte tillåtlig enligt 5 kap. 4 § miljöbalken.

Påverkan på anslutna akvatiska ekosystem

Bolaget har uppgivit att influensområdet inte sträcker sig under Tingstäde träsk. SGU bedömer det dock som troligt att influensområdet sträcker sig in under Tingstäde träsk. En minskning av grundvattenpåfyllning till sjön kan komma att ske, men minskningen av inflödet på grund av den sökta verksamheten är enligt SGU:s bedömning sannolikt liten. SGU gör ingen egen bedömning av ekosystem-

påverkan på Tingstäde träsk och huruvida vattenförekomsten har en otillfredsställande kvantitativ status även med avseende på kvalitetsfaktorn påverkan på anslutna akvatiska ekosystem.

Påverkan på grundvattenberoende terrestra ekosystem

Det fjärde kvalitetsfaktorn för god kvantitativ status är att mänsklig påverkan på grundvattenförekomsten inte får leda till skada på grundvattenberoende terrestra ekosystem. I SGU:s vägledning för vattenförvaltning av grundvatten finns angivet vilka naturtyper som ska prioriteras högst. Prioriteringen är gjord utifrån hur känslig naturtypen är för förändringar i grundvattennivå och grundvattenkvalitet samt hur hotade naturtyperna är i Sverige. Agkärr, kalktuffkällor och rikkärr är exempel på naturtyper som har högsta prioritering i det område som ansökan avser. Om en naturtyp påverkas så att den övergår i en annan naturtyp utgör detta en skada. Grundvattnets roll för dessa ekosystem är odiskutabelt viktig, både kvantitativt och kvalitativt. Ett direkt beroende uppstår när en grundvattenförekomst tillhandahåller vatten i den kvantitet (flöde och nivå) eller kvalitet som är nödvändig för att upprätthålla ekosystemets artsammansättning och funktion under hela eller del av året. Den aktuella ansökan berör flera grundvattenberoende terrestra ekosystem som bland annat på grund av Gotlands tunna jordar är beroende av grundvattennivåer i berget. Dessa är belägna inom influensområdet för grundvattenbortledningen, där vissa områden dessutom är utpekade som Natura 2000-områden (Bojsvätar, Kallgatburg, Hejnum Kallgate och Filehajdar). SGU gör ingen egen bedömning av påverkan på grundvattenberoende terrestra ekosystemen.

Miljökvalitetsnormen kemisk status

Saltvatten (klorid) utgör en del av bedömningen av den kemiska statusen. Grundvattenförekomsten har otillfredsställande kemisk status även med avseende på klorid. Det är inte möjligt att få undantag från miljökvalitetsnormen god kemisk status, utan endast från miljökvalitetsnormen god kvantitativ status.

Det är enligt SGU:s mening ändå möjligt att meddela undantag för överskridande av den kemiska statusen kopplad till klorid, när överskridandet av den kemiska statusen är en direkt följd av förändringar i grundvattenförekomstens nivå, dvs. vattenbalans.

5.5.2.3 Frågan om undantag

Frågan är då om den sökta verksamheten uppfyller förutsättningar för att undantag ska medges med stöd av 4 kap. 11 och 12 §§ VFF. Nedan redovisas en bedömning utifrån de viktigaste förutsättningarna för att undantag ska vara tillämpligt.

Allmänintresse av större vikt

De i målet aktuella kalkstensfyndigheterna från yngre sedimentär berggrund är de bästa alternativen i landet som råvara för cementtillverkning. De förhållanden som finns vid brytningen i Slite avseende bl.a. storlek, kvalitet och tillgänglighet är en förutsättning för långvarig produktion. Det finns i dagsläget inga andra större kända kalkstensfyndigheter som helt kan ersätta cementproduktionen i Slite. Fabriken i Slite täcker behovet för ca 75% av Sveriges användning av cement. Den nu sökta

verksamheten behövs för att tillgodose ett allmänintresse av större vikt, nämligen Sveriges behov av cementförsörjning.

Alla möjliga åtgärder

Vidare måste alla genomförbara åtgärder vidtas för att mildra de negativa konsekvenserna för vattenförekomstens status. Bolaget har föreslagit åtgärder, såsom ridåinjektering, infiltration i brunnar, ytlig infiltration och restaurering av strandvallar. SGU anser att de är väl underbyggda och att de kan anpassas till situationen. Åtgärderna syftar till att skydda både djupt och ytligt grundvatten samt minska vattenunderskott. Om åtgärderna genomförs är bedömningen att alla möjliga och genomförbara åtgärder vidtas.

Adaptivitet

Om det vid kontrollen av verksamheten visar att det finns behov av ytterligare åtgärder eller förstärkning av redan föreslagna åtgärder behöver tillståndet vara adaptivt. Detta eftersom det är fråga om ett långt tillstånd och konsekvenserna av verksamheten kommer att kvarstå långt efter att verksamheten har avslutats. SGU anser att detta är nödvändigt för att kunna godkänna undantag från kravet på god kvantitativ status. Detta bör enligt SGU framgå som villkor i tillståndet.

Sammanfattningsvis

Med hänvisning till vad som angetts ovan bedömer SGU sammanfattningsvis att den ansökta verksamheten uppfyller förutsättningarna för att undantag ska medges med stöd av 4 kap. 11 och 12 §§ VFF.

SGU uppmärksammar mark- och miljödomstolen och bolaget på att det kan tillkomma fler parametrar och ändrade tröskelvärden utifrån pågående revision av flera EU-direktiv, bl.a. grundvattendirektivet. Sådana förnyade krav behöver kunna omhändertas i framtida kontrollprogram.

5.5.2.4 Villkor 30 om vattenkvalitet

SGU förde fram i sitt yttrande den 13 december 2024 (aktbil. 317) att tillståndet behöver förenas med villkor om vattenkvalitet på det vatten som ska infiltreras i jord och berg. Bolaget har i villkor 30 föreslagit ett sådant villkor, där bolaget i ursprungsförslaget relaterade krav på vattenkvaliteten enbart till fastställda gränsvärden i Livsmedelsverkets föreskrifter om dricksvatten (LIVSFS 2022:12). Vid huvudförhandlingen och i yttrande den 24 januari 2025 (aktbil. 425) yrkade SGU att parametrarna som uppställs i bolagets förslag till villkor 30 behöver anpassas till föreslagna generella tröskelvärden i SGU-FS 2023:1 om kartläggning, riskbedömning och klassificering av status för grundvatten, bilaga 3, tabell 1. Beslut om tröskelvärde för enskilda parametrar i grundvattenförekomsten fattas av Vattenmyndigheten i Södra Östersjön senast 22 december 2027, vilket innebär att de av SGU föreslagna värdena kan komma att ändras. Bolaget kan då behöva justera kontrollprogrammet, men i nuläget är dock SGU:s föreslagna generella tröskelvärden de mest aktuella, och kan därmed användas som utgångspunkt för krav på vattenkvalitet i infiltrationsvattnet.

SGU:s föreskrifter och Livsmedelsverkets föreskrifter är fastställda utifrån delvis olika syften. Livsmedelsverkets föreskrift avser dricksvattenändamål och gränsvärdena utgår från föroreningars påverkan på människors hälsa. Utgångspunkten för SGU:s tröskelvärden avser dels dricksvattenändamål, men inkluderar också föroreningars påverkan på grundvattenberoende akvatiska och terrestra ekosystem. Det mest skyddsvärda avgör tröskelvärdet för det enskilda ämnet i en grundvattenförekomst. Det föreslagna tröskelvärdet för kvicksilver i SGU:s föreskrifter är 0,5 µg/l, eftersom känsliga grundvattenberoende ekosystem och akvatiska system är det mest skyddsvärda avseende kvicksilver. Tröskelvärdet är därför lägre än Livsmedelsverkets gränsvärde för kvicksilver.

SGU är positiv till att bolaget nu har anpassat sig till föreslagna parametrar i enlighet med den nivå som fastställts i SGU-FS 2023:1 om kartläggning, riskbedömning och klassificering av status för grundvattenbilaga 3, tabell 1, avseende alifatiska kolväten Summa >C5-C35, PFAS 24 och Bens(o)pyren.

Bolaget vidhåller däremot att vatten som infiltreras i jord eller berg som månadsmedelvärde och gränsvärde vad avser kvicksilver CAS-nummer 7439-97-6, inte får överskrida Livsmedelsverkets gällande gränsvärde för dricksvatten om 1,0 µg/l.

Kvicksilver är definierad som en särskilt farlig förorening och utgör ett prioriterat utfasningsämne i EU-lagstiftningen. Den mycket giftiga organiska formen av kvicksilver, metylkvicksilver, bildas från oorganiskt kvicksilver genom olika grupper av bakterier i syrefria miljöer. Sådana syrefria miljöer finns exempelvis i sjösediment och våtmarker, inklusive miljöer som kan vara grundvattenberoende. Metylkvicksilver anrikas uppåt i näringskedjan, vilket gör att halterna i fisk kan bli höga. Det är därmed viktigt att halterna av kvicksilver i utströmmande grundvattnet är anpassade för ekosystemens behov av god vattenkvalitet och inte endast utgår från vad människor tål. SGU:s föreslagna tröskelvärdet för kvicksilver är även i nivå med tröskelvärden beslutade i majoriteten av övriga medlemsländer inom EU.

Eftersom infiltrerat vatten, utöver att tillgodose användning till dricksvatten, behöver ta hänsyn till ekosystemens behov av föroreningsskydd, behöver villkor 30 justeras och parametern kvicksilver sätts till 0,5 µg/l i nivå med SGU-FS 2023:1 om kartläggning, riskbedömning och klassificering av status för grundvattenbilaga 3, tabell 1. Vidare behöver villkoret formuleras som ett begränsningsvärde enligt utvecklad praxis.

5.6 Region Gotland

Inställning

Region Gotland har ingen erinran mot att ansökt tillstånd meddelas, dock att ett tillstånd (utöver bolagets förslag) förenas med villkor enligt följande.

Om det under tillståndstiden uppstår akut vattenbrist i enskild bergborrad brunn inom eller utanför det redovisade påverkansområdet, för tillgodoseende av fastighetens behov av vatten för hushåll, djurhållning eller näringsverksamhet – med undantag av vatten för bevattningsändamål – ska Heidelberg Materials efter begäran ordna provisoriskt tillhandahållande av vatten för det aktuella

ändamålet till dess permanent vattenförsörjning kan ordnas av bolaget. Skyldigheten gäller inte om det uppenbart saknas samband mellan den tillståndsgivna vattenverksamheten och vattenbristen.

Argumentation

Det finns flera skäl för att reglera frågan i ett särskilt villkor och inte genom ett åtagande.

- För omhändertagande av en skaderisk är det nödvändigt att reglera skyddet för de skadelidande i ett särskilt villkor och inte genom ett åtagande.
- Ett särskilt villkor ger erforderlig tydlighet vad som gäller, såväl för bolaget som för enskilda och tillsynsmyndigheten. Behovet av tydlighet genom att ha ett särskilt villkor är särskilt viktigt när det är frågan om en lång tillståndstid, här yrkade 30 år.
- Ett särskilt villkor innebär att frågan kommer att ingå i kontrollprogrammet och således i tillsynsmyndighetens tillsynsarbete.
- Lättare att ingripa mot ett villkorsbrott än ett brott mot ett åtagande.
- I domen gällande det nuvarande 4-årstillståndet (dom den 13 december 2022, mål M 2724-22) så finns ett liknande villkor till skydd för enskilda bergborrade brunnar. Det var bolagets egna villkorsförslag, se s. 21 och 149 i nämnda dom. Det är svårt att förstå varför bolaget väljer att inte göra på samma sätt i förevarande prövning.
- I domen från december 2022 finns inte "... eller utanför ..." med. I varje fall ska det särskilda villkoret utformas som i nämnda dom, dvs. omfattningen av villkoret ska omfatta fastighetsägare med enskild bergborrade brunn inom det redovisade påverkansområdet.

Region Gotland har redovisat skälen för sin inställning och förslag på villkor m.m. i yttranden, se aktbil. 221-223, 317 och 418.

Huvudlinjerna i argumentationen återges också under avsnitt 6 nedan.

5.7 Trafikverket

Inställning

Trafikverket har, under förutsättning att planerade åtgärder inte kommer påverka väg 147 negativt samt att planerade åtgärder inte kommer innebära ökade underhållskostnader för Trafikverket, ingen erinran mot att ansökt tillstånd meddelas. Trafikverket har påmint om tillståndskravet i 43 § väglagen.

Argumentation

Trafikverket har redovisat skälen för sin inställning i yttranden, se aktbil. 239, 353 och 485.

5.8 SLU, Artdatabanken

5.8.1 Inställning

SLU har – under förutsättning att frågan om dispens enligt artskyddsförordningen (vilket inkluderar fåglar) kan ges – ingen erinran mot att ansökt tillstånd meddelas.

5.8.2 Argumentation

SLU har redovisat skälen för sin inställning i yttranden, se aktbil. 312 och 399. Huvuddragen redovisas nedan.

Fjärilar

Uppföljning av kontinuerlig ekologisk funktion för apollofjäril och svartfläckig blåvinge i restaurerade/nyskapade områden måste innefatta reproduktiv framgång hos respektive art. Det räcker inte med att följa upp täckningsgraden av värdväxterna, täckningen av träd och buskar, samt för svartfläckig blåvinge även förekomst av vädmyran. Uppföljningen måste ske under flera på varandra följande år.

Val av områden för restaurering/nyskapande av habitat behöver ske i samråd med länsstyrelsen, och områdenas långsiktiga förvaltning måste kunna säkerställas.

Det finns oklarheter om hur de populationsskattningar som redovisas har gjorts då de skiljer sig från publicerade populationsskattningar baserade på samma dataunderlag. Dessutom presenteras uppskattade/beräknade populationsstorlekar som om de vore direkta observationer och extrapolering görs till hela Gotland utan att osäkerhet i beräkningarna redovisas.

Habitatnätverksmodeller ger indikation om potentiellt habitat för arterna, men kan inte användas direkt för att beräkna populationsstorlek särskilt inte utan att ha korrelerats med arternas faktiska förekomst.

Officiell statistik från Svensk Dagfjärilsövervakning visar arternas populationsutveckling på längre sikt (sedan 2010) – de ger en delvis annorlunda bild av svartfläckig blåvinges populationsutveckling än den som bolaget presenterat.

Ett åtgärdsprogram som stäcker sig över hela drifttiden är en god intention. Viktigt att ”funktionella livsmiljöer” är ytor där arterna har kontinuerligt reproducerande populationer och inte definieras utifrån otydliga proxyparametrar (täckningsgrad av växter mm.). Viktigt att funktionalitet skapas innan täktverksamheten påbörjas. Otydligheter som ”motsvarande” bör undvikas i villkorsformulering.

Insamling och förflyttning av larver av fjärilarna har ingen populationsförstärkande effekt. Att förflytta larver till ytor som arten redan har tillgång till är verkningslöst på lång sikt. Arten kan sprida sig dit och lägga ägg om habitatet är lämpligt. Risken är att man förflyttar larverna till olämpligt habitat. Förflyttning av individer fyller främst ett syfte om det sker till ytor utanför normalt spridningstillstånd och till ytor som restaurerats specifikt för arten.¹⁰⁹

Fåglar

Avbaning som påverkar fridlysta fågelarter bör kräva dispens. Livsmiljöerna för arterna blir förstörda. Att tidspecificera avbaningen kan inte ses som en skyddsåtgärd. Frågan bör lösas i beslut och inte av tillsynsmyndigheten i efterhand.

---

¹⁰⁹ Se exempelvis förflyttning av större ekbock från Öland till fastlandet där arten tidigare dött ut (LIFE – Bridging the gap)

Kompensationsåtgärder

Kommer kompensationsåtgärden (röjning) att fullt ut kompensera för de förluster som täkten orsakar? Uppföljning av arterna bör specificeras.

Beskrivningen av kompensationsåtgärder för förlust av naturvärden är allt för allmänt formulerat. CLIMB förefaller vara ett tillvägagångssätt som förutsätter att de naturvårdsbiologer som genomför bedömningarna har rätt kompetens och är oberoende av en eventuell tillståndsinnehavare. Kompensationsområdet bör dock vara funktionellt innan täktverksamheten påbörjas för att verkligen kunna kompensera för det som exploateras. Det område som försvinner i och med exploateringen går inte att återställa. Oklart vad 120 % relaterar till.

Övrigt

Otydliga formuleringar som "likvärdiga" och "alternativa". Funktionell ska inte definieras utifrån otydliga proxy-parametrar (täckningsgrad av växter m.m.) utan funktionell i form av kontinuerligt reproducerande populationer av fjärilsarterna.

5.9 Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har, utifrån myndighetens bevakningsområde, sakfrågor om risker för allvarliga olyckor, ingen erinran mot att tillstånd ges.

MSB har redovisat skälen för sina synpunkter och förslag på villkor m.m. i yttranden, se aktbil. 85 och 302.

5.10 Övriga myndigheter

Havs- och vattenmyndigheten, Kammarkollegiet och Miljö- och byggnämnden, Region Gotland, har avstått från att yttra sig.

5.11 Jur.kand. Gunilla Högberg Björcks huvudmän

Gunilla Högberg Björck har företrätt Urberggruppen och Karin Mårtensson.

Inställning

Urberggruppen och Karin Mårtensson har yrkat i första hand att ansökan ska avslås, i andra hand att den ska avvisas och i sista hand att ett tillstånd förenas med tydliga och kontrollerbara villkor.

Karin Mårtensson har motsatt sig alla åtgärder i form av återvätning och översvämning av skogsmark samt placering av observationsrör på fastigheten Hejnum Rings 3:1. Om åtgärder ändå tillåts har hot yrkat ersättning för intrånget med ett indexreglerat belopp om 82 150 kr/år respektive 15 000 kr/år.

Argumentation

Den ansökta verksamheten strider mot balkens lokaliseringsbestämmelser, främst 2 kap. 6 § miljöbalken, men även bestämmelserna om vattenkvalitet

5 kap. miljöbalken med tillhörande förordningar samt bestämmelser om naturvård och artskydd enligt 7 och 8 kap miljöbalken samt artskyddsförordningen.

MKB:n är så undermålig att den inte kan ligga till grund för beslut. Bristerna kan inte åtgärdas genom att domstolen förelägger sökanden att inkomma med kompletteringar.

Vare sig sökandens ansökan som sådan eller MKB:n är tillräckliga för att utgöra beslutsunderlag i ärendet. MKB:n kan inte godkännas. Den miljökonsekvensbeskrivning som ligger till grund för ansökan lever inte upp till kraven i 6 kap. 35 § miljöbalken samt miljöbedömningsförordningen.

Om domstolen finner att den inte kan avslå ansökan i sin helhet alternativt avvisa den, ska ett tillstånd förses med tydliga och kontrollerbara begränsningar och villkor, bl.a. enligt följande.

Villkor

Verksamheten får inte medföra försämring av vattenkvalitet eller vattenkvantitet i enskild dricksvattentäkt.

Verksamhetsutövaren ska två gånger per år under samtliga år som verksamhet bedrivs samt fem år efter att efterbehandlingen avslutats ta prov på vattnet i samtliga brunnar inom redovisat påverkansområde. Dessa prov ska gälla både vattenkvantitet samt vattenkvalitet. Proven ska genomgå kemisk standardanalys för vatten från enskild vattentäkt. Första provtagning ska göras innan verksamhetsstart.

Villkor

Om det under tillståndstiden uppstår vattenbrist eller försämring av vattenkvalitet i enskild vattentäkt, varmed avses brunn inom det redovisade påverkansområdet, för tillgodoseende av fastighetens behov av vatten för hushåll, djurhållning eller näringsverksamhet, ska verksamhetsutövaren efter begäran ersätta befintlig brunn eller på annat sätt ordna tillhandahållande av vatten för ovan angivet ändamål intill dess permanent vattenförsörjning kan ordnas.

Kostnader för provisorisk och permanent ny vattenförsörjning bekostas av verksamhetsutövaren.

I förarbetena miljöskyddslagen angavs att huvudregeln bör vara att ett beslut om tillstånd inte blir gällande förrän det har vunnit laga kraft. Detta eftersom det i regel rör många olika intressen och ofta är av mycket ingripande slag. Under miljöskyddslagens tid tillämpades bestämmelsen om verkställighetsförordnande restriktivt. Vid tillkomsten av miljöbalken var det inte lagstiftarens mening att miljöskyddet och skyddet för enskilda skulle bli lägre än den nivå som gällde på miljöskyddslagens tid, tvärtom. En restriktiv tillämpning av möjligheten till verkställighetsförordnande enligt 22 kap. 28 § miljöbalken har slagits fast i praxis, se bl.a. NJA 2012 s. 623 och MÖD 2002:91.

5.12 Föreningar; grupper av intressenter

Boge Byggnadsförening

Föreningen har begärt att föreningen ges staturs av vattenrättsliga sakägare och sakägare. Föreningen har begärt att Heidelberg Materials full ut ersätter föreningen för skador som kan uppkomma.

Vattnet från borrad brunn, som betjänar Bygdegården, löper risk att försämrats både avseende kvalitet och kvantitet. Det finns även risk för att brunnen helt torrläggas om grundvattennivåerna sänks som anges i ansökan. Heidelberg Materials talar om kompensationer och med ny borrad brunn vilket antagligen inte är möjligt med saltvatteninträngning m.m. Kommunalt vatten kan enligt Regionen inte dras till dessa fastigheter, men det påstår sig Heidelberg Materials bekosta enligt ovan, vilket vi önskar kravställa.

Stoppa kalkbrytningen – Rädda Gotlands grundvatten!

Det finns inte behov av råvaran från täkterna vid Slite eftersom det finns en överproduktion av cement inom EU. Den storskaliga kalkbrytningen på Gotland är av myndigheterna klassad som riksintresse. Varför har inte Gotlands grundvatten samma skydd? Sänkt vattennivå skadar såväl människor och djur som jordbruk och natur. Fler brunnar kommer att sina och drabbas av saltinträngning, jordbruksproduktion påverkas negativt, det blir fler döda träd och fler skogsbränder. Kalkbrytningen har redan påverkat vattenmiljön och brunnar negativt. Fortsatt brytning hotar hela norra och mellersta Gotlands grundvatten. Hälften av Visbys dricksvatten kommer från Tingstäde träsk, som hotas.

5.13 Enskilda

Yttranden har kommit in från Mikael Åslund, Jesper Åslund, Truls Nanneson, Stephan Gustafsson, Fredrik Petersson och Marie Johansson, Bo Pettersson, Susanne Reich och Joakim Wassberg, Peter Patomella, Anna-Karin Lönnheden och Per Lönnheden, Ann-Christin Östman, Claes Sirland och Pia Sirland, Åsa Lundquist, Sören Joelsson, Sara Edström, Helge Bingström och Siv Bingström, Hans Linder och Yvonne Linder, Beate Thyrén, Emil Mårtensson, Sanna Lergell, Niklas Lindh och Tomas Lindh, Kim Carlstedt, Birgitta Rasmusson och Lars-Benny Rondahl, Lars Lindh, Monika Borgman och Örnulf Borgman, Thomas Jäghammar och Nikolett Jäghammar, Anna Lena Ahnell och Anders Olsson, Patrik Åkerlöf, Bertil Rosenlund och Katharina Jacobsson, Larsgöran Gustafsson och Airi Gustafsson, Peter Östberg Pavlova och Tetyana Pavlova, Håkan Rundgren och Mattias Rundgren, Siv Key Nilsson, Urban Lindgren och Berit Lindgren, Agneta Söderberg och Stig Johansson, Maine Hasselborn och Jan-Olof Hasselborn, Torsten Samuelsson, Lennart Samuelsson och Ingelie Samuelsson, Lena Almqvist och Lennart Almqvist, Sofia Karlsson Kempe och Lars-Eve Jakobsson, Helen Jacobsson och Johnny Jacobsson, Peter Vingesköld och Åsa Vingesköld, Christina Hagvall-Wahlqvist, Berit Lavér, Hilding Johansson och Lena Johansson, Jill Harrysson, Kjell Nordberg och Ingrid Nordberg, Åsa Johansson, Åsa Thorsell, Ingemar Swenning, Kaisa Klintbom och Lennart Klintbom, Christer Berg och Alvar Andersson, Göran Radhe och Hanna Wärf Radhe, Per-Olof Winje, Anette Necander och Bill Necander, Agneta Göland, Thomas Forre, Yvonne Bogren och

Ronnie Bogren, Gunilla Wickman-Nydolf, Joakim Edlund och Ann Samuelsson, Emil Lillo och Birthe Jørgensen, Britt Silfvergren och Arne Silfvergren, Paula Cederberg Ahlsten, Anna Yttergren och Anders Yttergren, Benita Pettersson, Carl Larsson och Jenny Möllerström, Agneta Dahlberg, Elsa Langland, Henrik Brining och Josefin Brining med familj, Lill Näslund och Åke Näslund, Tage Wiklund, Mainy Myrbäck Westerholm, Linda Rasmusson och Johan Rasmusson, Monica Woolard, Airi Gahnström, Karin Gardell Andersson, Stina Lindholm, Anne-Lee Gahnström, Jenny Engström, Kathrin Hinrichs Degerblad, Maj-Gun Blomberg, Irene Bohman och Martin Rappe George, Annika Melin, Martin Broander, Tomas Carlsson och Ida Junker, Anders Lundkvist, Anneli Sandberg och Gusten Gustavsson, Ellen Lundkvist och Maria Lundkvist von Corswant, Linda Gomes, Hanna Angerud och Tomas Angerud, Beatrice Him Jensen, Annie Wallsköld, Kim Strandberg, Per Hallström och Susanne Hallström, Anders Persson, Maria Lyth och Joakim Lyth, Dan Engström, Eva Dandanell, Anders Kjellberg, Lena Palmborg, Stefan Olofsson och Kerstin Markgren, Hajni Wilson, Bo Carlsson och Sonja Carlsson, Catrine Wikström, Hans Löwenadler, Fredrik Multing Lindh, Leif Pettersson samt Margareta Johansson.

Flertalet enskilda har uttryckt oro för att fortsatt och utökad täktverksamhet kommer att påverka dricksvattenförsörjningen negativt, både vad gäller kvantitet och kvalitet. Många har också krävt att ersättning/kompensation för den skada som uppkommer om dricksvattenförsörjningen till deras respektive fastigheter påverkas negativt.

Några enskilda har också hänvisat till att den ansökta verksamheten ger upphov till olägenheter i form av bl.a. vibrationer, buller, damning och nedsmutsning och därför motsatt sig att tillstånd ges, alternativt krävs ersättning/kompensation för skada till följd av olägenheterna. Enskilda har också uttryckt oro för ökad ohälsa till följd av den pågående och nu ansökt verksamheten. Några enskilda har förbehållit sig rätt till ersättning för minskade fastighetsvärden som man menar blir följden om ett tillstånd ges enligt ansökan.

6. BEMÖTANDE

6.1 Påverkan på grundvattenförekomsten Mellersta Gotland – Roma

6.1.1 Kvantitativ status

6.1.1.1 Vattenbalans

SGU menar att den ansökta verksamheten i vart fall inledningsvis innebär en försämring och ett äventyrande med avseende på kvalitetsfaktorn vattenbalans. *SGU* uppger också att bolagets grundvattenbortledning uppgår till cirka 80 procent av det totala vattenuttaget i grundvattenförekomsten (aktbil. 498 s. 3).

Vattenmyndigheten menar att den sökta verksamheten innebär en försämring av status med avseende på kvalitetsfaktorn vattenbalans (aktbil. 500 s. 1).

Länsstyrelsen menar att verksamheten medför en ökad negativ påverkan på kvalitetsfaktorn vattenbalans (aktbil. 501 s. 3).

Heidelberg Materials instämmer i att den ansökta verksamheten, fram till dess att Västra brottet börjar vattenfyllas, kommer att medföra en försämring av grundvattenförekomstens kvantitativa status med avseende på vattenbalans samt äventyra möjligheten att uppnå god kvantitativ status med avseende på vattenbalans, se avsnitt 3.7.2 ovan.

Det stämmer dock inte att bolagets grundvattenbortledning uppgår till cirka 80 procent av det totala vattenuttaget i grundvattenförekomsten. Uppgiften har förvisso ingen självständig betydelse för prövningen men eftersom den florerat i både denna och tidigare prövning vill bolaget ta tillfället i akt att vederlägga den. Denna missuppfattning synes grunda sig på uppgifter redovisade av länsstyrelsen vid huvudförhandlingen i Mark- och miljööverdomstolen år 2021. Det länsstyrelsen i själva verket redovisade vid huvudförhandlingen var att bolaget står för ca 80 procent av den totala grundvattenbortledningen *i ett mindre område*, inom vilket de enda betydande grundvattenuttagen består i bolagets länshållning, de kommunala produktionsbrunnarna vid Dyhagen och mjölkgården vid Othemars. Med en tillräckligt liten avgränsning kan vilken vattenbortledning som helst stå för 80 procent – eller 100 procent för den delen – av uttaget från ett givet område. Grundvattenförekomsten Mellersta Gotland – Roma har dock en total area av 928 kvadratkilometer, varför det är mycket missvisande att jämföra grundvattenuttaget i ett litet område med grundvattenuttaget i hela grundvattenförekomsten.

Heidelberg Materials har låtit göra en översiktlig beräkning av det totala vattenuttaget från grundvattenförekomsten och hur stor andel av detta som består i bolagets grundvattenbortledning från täkterna i Slite. Det är svårt att beräkna det exakta vattenuttaget från en stor grundvattenförekomst. Bolaget har därför behövt använda vissa förenklingar, antaganden och schabloner.

Beräkningen utgår ifrån ett antagande om att privata brunnar, åkermark som bevattnas och boskap som behöver vatten är någorlunda jämnt fördelat över Gotlands yta. Uttaget inom grundvattenförekomsten Mellersta Gotland – Roma kan därmed, baserat på vattenförekomstens area, antas utgöra 31 procent av Gotlands samlade uttag.

Cirka 40 procent av hushållen på Gotland får sitt vatten från enskild brunn.¹¹⁰ Med en skriven befolkning om 61 000 personer och en vattenförbrukning enligt Svenskt Vattens schablon om 140 liter per person och dygn,¹¹¹ uppgår uttaget från enskilda brunnar inom grundvattenförekomsten till ca 390 000 m³ per år.

Det tillståndsgivna uttaget från Region Gotlands grundvattentäkter i berg inom Mellersta Gotland – Roma uppgår till totalt 1 260 000 m³ per år. Det faktiska

---

¹¹⁰ Region Gotland, Variationer i dricksvattnet (<https://gotland.se/bygga-bo-och-miljo/vatten-ochavlopp/dricksvatten/variationer-i-dricksvattnet>), besökt 2025-03-27.

¹¹¹ Svenskt Vatten, Dricksvattenfakta (<https://www.svensktvatten.se/om-oss/verksamhet-och-strategi/faktaom-vatten/dricksvattenfakta/>), besökt 2025-03-27.

uttaget är dock mindre. I denna beräkning används 2021 års uttag som uppgick till ca 570 000 m³.¹¹²

Jordbrukets vattenförbrukning utgör en stor del av den totala vattenförbrukningen. Enligt SCB:s studie *Vattenanvändningen i Sverige 2020* använde Gotland under år 2020 ca 3,5 miljoner m³ vatten för bevattning inom jordbruket samt ca 1,2 miljoner m³ vatten för boskap.¹¹³ Det är osäkert hur stor andel av detta som består av grundvatten, men baserat på nationella uppgifter om typ av vattentäkter för bevattning respektive boskap i samma studie antar Heidelberg Materials att 23 respektive 75 procent av vattenförbrukningen består av grundvatten. Det innebär att det inom vattenförekomsten Mellersta Gotland – Roma årligen sker ett uttag från brunnar inom jordbruksfastigheter som uppgår till ca 530 000 m³.

Grundvattenbortledningen från täkterna uppgår som medelvärde till ca 950 000 m³ per år.¹¹⁴ Angiven volym utgår ifrån att 60 respektive 40 procent av länshållningsvattnet från Östra och Västra brottet respektive File hajdar-täkten består i grundvatten. År 2024 var volymen länshållningsvatten lägre, men det berodde på en torr höst varför det är mer rättvisande att i denna beräkning använda det något högre medelvärdet.

Det totala uttaget från grundvattenförekomsten uppgår därmed till ca 2 440 000 m³ per år, varav 39 procent består av grundvattenbortledningen från bolagets täkter i Slite.

Beräkningen tar inte hänsyn till att Gotland har betydligt många fler boende sommartid än antalet personer som är skrivna på ön. Beräkningen tar inte heller hänsyn till uttagen från egna brunnar för andra verksamheter än jordbruk (t.ex. turistverksamhet, plantskolor och bryggerier). Grundvattenbortledningen från bolagets täkter utgör därmed sannolikt en mindre andel av den totala vattenbortledningen från grundvattenförekomsten än vad beräkningen ovan visar.

6.1.1.2 Inträngning av saltvatten

SGU menar att det i Västra brottet och täktens närområde har skett betydande saltvatteninträngningar som i tiden sammanfaller med täktverksamheten och att sökt verksamhet medför en försämring och ett äventyrande avseende saltvatteninträngning. *SGU* menar vidare att det i målet har redovisats att vattenfyllnaden av Västra brottet kan pågå i över 90 år och att verksamheten därför kommer att bidra till förhöjda salthalter långt efter att brytningen upphört (aktbil. 498 s. 3–4). *Vattenmyndigheten* menar att sökt verksamhet äventyrar miljökvalitetsnormen till följd av saltvatteninträngning (aktbil. 500 s. 1). *Länsstyrelsen* menar att verksamheten medför en bibehållen påverkan på kvalitetsfaktorn saltvatteninträngning, åtminstone till år 2034 (aktbil. 501 s. 3).

¹¹² Uppgifter från Region Gotland.

¹¹³ SCB, *Vattenanvändningen i Sverige 2020*, tillgänglig på SCB:s hemsida: https://www.scb.se/contentassets/54f765e90041445397b0fdc85aa04424/mi0902_2020a01_br_mi27br2201.pdf.

¹¹⁴ Avsnitt 4.12.5 i ansökansbilaga B3.3.

Som framgår av avsnitt 3.7.2 ovan, har den långvariga länshållningen av Västra brottet sannolikt medfört en viss ökad inströmning av havsvatten till ett område som redan innan täkten etablerades hade ett naturligt salt grundvatten till följd av närheten till havet och topografiska nivåer under det forna Littorinahavets högsta vattennivå.

Det stämmer dock inte att det i Västra brottet och täktens närområde har skett betydande saltvatteninträngningar som i tiden sammanfaller med täktverksamheten. Hydrogeologiska undersökningar från slutet av 1940-talet och början av 50-talet,¹¹⁵ dvs. innan brytningen i Västra brottet påbörjades, visar på kloridhalter som till stor del liknar de halter som uppmäts i nutid. I en rapport från 1955 anges:

”Av analyserna framgår, att ett område, i vilket saltkoncentrationen i grundvattnet är särskilt stor, ligger mellan Närs och Aner. [Med området mellan Närs och Aner menas ett stråk från nuvarande Västra brottet mot sydväst.] På översiktskartan har ett försök gjorts att med nivåkurvor illustrera gränsen mellan sött och salt grundvatten. Salt anses det grundvatten, vars kloridhalt överstiger smakgränsen dvs. omkring 300 mg Cl/l.”¹¹⁶

Vid en jämförelse mellan de nutida uppmätta salthalterna i området, vilket idag motsvarar ett område runt Västra brottet, och de tidigare uppmätta salthalterna från 1955 års rapport syns inte några markanta systematiska skillnader i salthalter.

- I brunn 46 (väster om nuvarande Västra brottet) uppmättes år 1953 en salthalt om 87 mg/l. De två närbelägna brunnarna Laxare 49 och Laxare 52, som ingår i Heidelberg Materials egenkontroll, uppvisade vid 2024 års provtagning salthalter mellan 55–110 mg/l.
- Brunn 20 (nordväst om nuvarande Spillingsmagasinet) användes tidigare för vattenuttag och uppvisade i en mätserie mellan 1945–1952 salthalter mellan ca 320–510 mg/l. Den närbelägna kontrollbrunnen BH2017 uppvisade under år 2022, då den provtogs regelbundet, salthalter mellan 11–25 mg/l.
- Brunnarna 270–272 (norr om nuvarande Västra brottet) uppvisade vid en provtagning i oktober 1953 salthalter mellan 280–360 mg/l. Den närmast belägna kontrollbrunnen BH1804B uppvisade under år 2022, då den provtogs regelbundet, salthalter mellan 33–780 mg/l (medelvärde var 406 mg/l).
- I brunnarna 282 och 315 (belägna nära havet i Slite) uppmättes år 1949 salthalter om 1270 mg/l respektive 1540 mg/l. Den närmast belägna nutida kontrollbrunnen, BH2302 (som ligger mellan Östra brottet och havet), har aldrig provtagits för klorid. Beräkningar utifrån vattnets konduktivitet visar att salthalten år 2023 uppgick till ca 255 mg/l.

Jämförelsen mellan nutida respektive tidigare uppmätta salthalter visar sammanfattningsvis att Västra brottet har haft en begränsad påverkan på salthalterna i området. Samma resultat ger de modelleringar som bolaget låtit utföra. De visar på en viss inträngning av saltvatten och upplyftande av djupare salt grundvatten under Västra brottet, men ger inte stöd för att det har skett någon betydande saltvatteninträngning (se avsnitt 12 i bilaga B3.3 till ansökan).

Det stämmer inte heller att vattenfyllnaden av Västra brottet kommer att pågå i över 90 år. Tiden för maximal vattenuppfyllnad beräknas till 30–40 år. Det är vattenfyllnaden av (den i framtiden större) File hajdar-täkten som beräknas till ca 90 år, se avsnitt 8.3.2 i bilaga B3 till ansökan. Bolaget instämmer dock i att det kommer

¹¹⁵ Tullström, Hydrogeologiska förhållanden inom Slite Köping på Gotland, 1955. Tillgänglig på SGU:s hemsida: <https://resource.sgu.se/dokument/publikation/c/c538rapport/c538-rapport.pdf>.

¹¹⁶ Ibid., s. 25.

att ta flera decennier innan vattenfyllnaden av Västra brottet får några mätbara effekter på kloridhalterna i täktens omgivning, vilket beror på de naturligt höga salthalterna vid kusten. Bedömningen enligt 5 kap. 4 § miljöbalken fokuserar dock inte på den övergripande statusklassificeringen, utan huruvida den ansökta verksamheten medför en otillåten försämring eller äventyrande. Från år 2034 består den ansökta verksamheten i en vattenfyllnad av Västra brottet och det är uppenbart att denna inte kan anses försämrar grundvattenförekomstens status eller äventyra uppnåendet av MKN.

Heidelberg Materials vidhåller sammanfattningsvis att den fortsatta brytningen och länshållningen av Västra brottet har en så marginell betydelse för (de naturligt höga) kloridhalterna i denna del av grundvattenförekomsten att det inte är fråga om ett otillåtet äventyrande, se avsnitt 3.7.2 ovan. För det fall domstolen skulle göra en annan bedömning och anse att den ansökta verksamheten medför en otillåten försämring eller äventyrande med avseende på saltvatteninträngning, finns det förutsättningar att tillåta verksamheten med stöd av 4 kap. 11–12 §§ vattenförvaltningsförordningen.

Vattenmyndigheten menar att det inte finns något som hindrar Region Gotland från att driva produktionsbrunnarna vid Dyhagen på så sätt att vattennivån sjunker lägre än idag och att kloridhalterna i grundvattenförekomsten höjs (aktbil. 315 s. 4–5).

Det finns enligt Heidelberg Materials inget skäl att anta att Region Gotland skulle driva sina brunnar på så sätt att saltvatten tränger in i dem och pumparna riskerar att skadas. Samma synpunkt framfördes vid prövningen av 2017 års ansökan och avfärdades då av Region Gotland.

6.1.1.3 Grundvattenberoende terrestra ekosystem

Länsstyrelsen menar att befintlig verksamhet kan ha påverkat och potentiellt skadat grundvattenberoende ekosystem och att ansökt verksamhet innebär att detta riskerar att fortsätta (aktbil. 501 s. 3). *Vattenmyndigheten* menar att den sökta verksamheten innebär en försämring av status med avseende på kvalitetsfaktorn grundvattenberoende terrestra ekosystem (aktbil. 500 s. 1).

Det finns ingenting som indikerar att täktverksamheten har haft en hydrologisk påverkan på skyddsvärda terrestra ekosystem, i vart fall inte på sådant sätt att det har haft betydelse för växtligheten i dessa områden, se avsnitt 6.3.2.2 nedan.

Heidelberg Materials vidhåller att den ansökta verksamheten inte kommer att leda till någon betydande skada på något Natura 2000-område eller andra skyddsvärda terrestra ekosystem, se avsnitt 3.7.2 ovan.

Länsstyrelsen menar att Othemarskärret bör omfattas av samma uppföljning som Natura 2000-områdena (aktbil. 502 s. 9).

Heidelberg Materials menar att det av bolaget föreslagna övervakningsprogrammet (aktbil. 255) är fullt tillräckligt.

6.1.2 Kemisk status

Vattenmyndigheten menar att sökt verksamhet äventyrar miljökvalitetsnormen till följd av saltvatteninträngning (aktbil. 500 s. 1).

Heidelberg Materials noterar att Vattenmyndigheten inledningsvis bedömde att den ansökta verksamheten inte medför någon försämring eller äventyrande avseende kemisk status (aktbil. 183 s. 4). Vattenmyndigheten har därefter ändrat uppfattning (aktbil. 315 s. 2 och aktbil. 500 s. 1), utan att tydligt ange detta eller förklara varför. Heidelberg Materials har mot denna bakgrund mycket svårt att förstå och bemöta Vattenmyndighetens ståndpunkt. Bolaget noterar dock att ingen annan remissmyndighet delar Vattenmyndighetens bedömning i denna del.

Heidelberg Materials vidhåller att den ansökta verksamheten inte medför någon försämring eller äventyrande med avseende på kemisk status. För det fall domstolen skulle göra en annan bedömning än bolaget, finns det förutsättningar att tillåta verksamheten med stöd av 4 kap. 11–12 §§ vattenförvaltningsförordningen.

6.1.3 Undantag enligt 4 kap. 11–12 §§ vattenförvaltningsförordningen

SGU bedömer att bolaget har åtagit sig att vidta alla möjliga och genomförbara åtgärder för att mildra de negativa konsekvenserna för vattenförekomstens status, men att det bör föreskrivas som villkor att bolaget vid behov ska vidta ytterligare åtgärder eller förstärka redan föreslagna åtgärder (aktbil. 498 s. 5). Länsstyrelsen menar att bolaget inte har visat att de föreslagna mildrande åtgärderna är tillräckliga och ifrågasätter om inte mildrande åtgärder behöver vidtas innan fortsatt brytning sker för att undantagskriteriet ska vara uppfyllt (aktbil. 501 s. 4–5).

Heidelberg Materials vidhåller att bolaget har åtagit sig att vidta alla genomförbara åtgärder för att mildra de negativa konsekvenserna för vattenförekomstens status.

Det är endast länshållningen av Västra brottet som kräver ett undantag enligt 4 kap. 11–12 §§ vattenförvaltningsförordningen. För länshållningen av Västra brottet finns inte någon annan lämplig skyddsåtgärd än den planerade vattenfyllnaden av tälten. Ytterligare ridåinjektering vid Västra brottet är inte motiverat med hänsyn till den korta tillståndstiden och att vattenfyllnaden av tälten skulle fördröjas.

Bolaget har därutöver åtagit sig att genomföra en rad andra skyddsåtgärder som gynnar vattenförekomsten och innebär att länshållningsvattnet nyttiggörs för kvalificerade ändamål istället för att ledas till Östersjön. De centrala skyddsåtgärderna är infiltrationen i berg och ridåinjekteringen vid File hajdar-tälten, som tillsammans säkerställer att det inte uppstår någon skada på de grundvattenberoende terrestra ekosystemen i Natura 2000-områdena. Dessa åtgärder säkerställer att länshållningen av File hajdar-tälten inte försämrar vattenförekomstens status eller äventyrar uppnåendet av MKN. De utgör alltså inte sådana mildrande

åtgärder som avses i 4 kap. 12 § vattenförvaltningsförordningen, utan är åtgärder som medför att länshållningen av File hajdar-täkten inte kräver något undantag enligt 4 kap. 11–12 §§ vattenförvaltningsförordningen.

Det är inte proportionerligt att kräva att en eller flera av de föreslagna skyddsåtgärderna ska finnas på plats redan innan det ansökta tillståndet tas i anspråk. Åtgärderna innebär en omfattande omställning av hela verksamheten och dess vattenhantering. Det är inte praktiskt möjligt att genomföra denna omställning på kortare tid än den som har föreslagits av bolaget utan att det riskerar att få stora negativa konsekvenser för både bolagets verksamhet och rikets cementförsörjning.

Heidelberg Materials motsätter sig också att det föreskrivs ett generellt villkor om att bolaget vid behov ska vidta ytterligare åtgärder eller förstärka redan föreslagna åtgärder. Både villkorsförslag 15 (infiltration i berg), 19 (restaurering av strandvallar) och 33 (övervakning av Othemarskärret) innefattar krav på uppföljande kontroll och vid behov korrigerande/kompletterande åtgärder. Bolaget anser att detta är fullt tillräckligt. Frågan om vilka skyddsåtgärder som behöver vidtas för att verksamheten ska vara förenlig med kraven i 5 kap. 4 § miljöbalken och 4 kap. 11–12 §§ vattenförvaltningsförordningen är också en tillåtlighetsfråga som ska avgöras av domstolen i samband med tillståndsprövningen. Det är därtill svårt att förstå hur det av SGU föreslagna villkoret skulle fungera i praktiken, t.ex. vilka kriterier som skulle tillämpas för att avgöra om ytterligare skyddsåtgärder ska vidtas och vem som ska bedöma vilka åtgärder som ska vidtas.

Länsstyrelsen saknar en beräkning av skyddsåtgärdernas effekt var för sig (aktbil. 501 s. 3).

Bolaget har redovisat en beräkning av effekten var för sig för ridåinjekteringen, infiltrationen i berg och vattenfyllnaden av Västra brottet, se avsnitt 3 och 12 i aktbil. 244. Av beräkningen framgår tydligt att skyddsåtgärderna samverkar, exempelvis genom att ridåinjekteringen förhindrar infiltrerat vatten att rinna tillbaka till File hajdar-täkten. I aktbil. 251 finns en sammanfattning av alla skyddsåtgärders samverkande effekter. Här inkluderas även åtgärder som inte är direkt grundvattenrelaterade, såsom restaurering av strandvallar.

Det ska påpekas att effekten av varje planerad åtgärd betraktad var för sig är av begränsat intresse eftersom det inte är fråga om att välja den bästa åtgärden av flera, utan alla åtgärder ska vidtas.

6.2 Påverkan på ytvattenförekomster

6.2.1 Anerån

6.2.1.1 Tillförsel av uran

Länsstyrelsen har på grund av den stora variationen i bakgrundshalter svårt att bedöma om föreslagna gränsvärden för uran är tillräckliga för att begränsa risken för ett äventyrande av MKN (aktbil. 501 s. 6 och aktbil. 502 s. 8).

Bolaget vidhåller att tillförseln av länshållningsvatten, med de föreslagna gränsvärdena för uran, inte innebär ett äventyrande av MKN för Anerån.

Av förarbetena till 5 kap. 4 § miljöbalken framgår att begreppet ”äventyrande” tar sikte på ett risktagande av en sådan dignitet att Sveriges möjlighet att uppfylla ramdirektivets krav hotas så allvarligt att risken måste betraktas som oacceptabel. I detta begrepp ligger ett moment av hasard, högt spel, vågspel eller chanstagande, dvs. att man medvetet tar en så stor risk att den inte kan betraktas som acceptabel när det gäller möjligheten att uppnå rätt vattenkvalitet eller tillåter att möjligheten att uppnå rätt vattenkvalitet lämnas åt slumpen. Det finns således ett ganska stort utrymme att tillåta verksamheter eller åtgärder som innebär påfrestningar för arbetet att förbättra vattenmiljön eller gör det svårare att uppnå rätt kvalitet.¹¹⁷

Det finns teoretiskt sett en risk att halten uran i Anerån vid enstaka tillfällen kommer att överskrida det värde som anges i HVMFS 2019:25. Det gäller under de första åtta åren och i slutet av tillståndstiden (dvs. då flödet av länshållningsvatten till Anerån är som högst) och förutsätter att det inträffar en kombination av höga halter i länshållningsvattnet och låga bakgrundshalter i ån. Det kan enligt bolagets mening inte anses utgöra ett sådant oacceptabelt risktagande som når upp till tröskeln för ett äventyrande.

Om domstolen gör en annan bedömning än bolaget och anser att det är fråga om ett äventyrande, är bolagets inställning att den maximala tillförseln av länshållningsvatten till Anerån under år 2–8 ska sänkas från 500 000 till 400 000 m³ /år, dvs. med 20 procent. Den teoretiska risken för ett överskridande av MKN-halten i Anerån är då helt försumbar. Det är inte skäligt att kräva att dessa 100 000 m³ i stället ska renas och sedan tillföras Anerån. Kostnaden för att bygga ut reningsverket – ca 5 miljoner kronor och i vart fall ett par hundratusen per år i driftskostnad – står inte i rimlig proportion till den obefintliga miljönyttan. Reningen innebär dessutom inte att uranet försvinner utan det hamnar istället i rejektvattnet och släpps till en annan recipient.

6.2.1.2 Tillförsel av kväve

Länsstyrelsen, Vattenmyndigheten och SMHI menar att gränsvärdet för ammoniakkväve behöver sänkas för att verksamheten inte ska innebära ett otillåtet äventyrande av MKN (aktbil. 501 s. 5–6, aktbil. 502 s. 7–8, aktbil. 500 s. 1–2 och aktbil. 311 s. 1). Naturvårdsverket menar att det kan krävas ytterligare rening av kväve (aktbil. 504 s. 37–38).

Bolaget vidhåller att tillförseln av länshållningsvatten, med det föreslagna gränsvärdet för ammoniakkväve, inte innebär ett otillåtet äventyrande av MKN för Anerån.

---

¹¹⁷ Se prop. 2017/18:243, s. 193 f. Se även MÖD, 2023-10-25, M 692-22.

Halten ammoniakkväve uppströms bolagets utsläppspunkt i Anerån är betydligt högre än halten ammoniakkväve i länshållningsvattnet. Det innebär att bolagets tillförsel av länshållningsvatten späder (sänker) halterna i ån. Även om domstolen skulle föreskriva ett strängare gränsvärde än det som bolaget har föreslagit, kommer halterna uppströms bolagets utsläppspunkt fortfarande vara så höga att det inte är möjligt att uppnå MKN trots den spädning som bolaget bidrar med genom länshållningsvattnet, se avsnitt 3.4 i aktbil. 243.¹¹⁸ Det är enligt bolagets mening uteslutet att övriga utsläppskällor under tillståndstiden skulle minska i sådan grad att bolagets tillförsel av länshållningsvatten inte längre skulle ha en sänkande effekt på halten i ån. En sådan minskning måste i vart fall anses vara så teoretisk och osannolik att det av bolaget föreslagna gränsvärdet inte kan anses utgöra ”ett risktagande av en sådan dignitet att Sveriges möjlighet att uppfylla ramdirektivets krav hotas så allvarligt att risken måste betraktas som oacceptabel”.¹¹⁹

Det ska därtill understrykas att de föreslagna gränsvärdena gäller för vattnet som leds till våtmarken, där det kommer att genomgå ytterligare rening innan det leds vidare till Anerån. Det går inte att kvantifiera reningsgraden i våtmarken men det kan konstateras att kvävehalten i det vatten som når Anerån i vart fall kommer vara lägre än kvävehalten i det vatten som leds till våtmarken. Våtmarken innebär därmed en ytterligare säkerhetsmarginal för att verksamheten inte kommer att äventyra MKN för ammoniakkväve i Anerån, trots att detta egentligen redan är säkerställt genom det av bolaget föreslagna gränsvärdet.

Bolaget vidhåller vidare att det inte heller vid en avvägning enligt 2 kap. 7 § miljöbalken (dvs. efter att man kunnat konstatera att 5 kap. 4 § miljöbalken inte aktualiseras) är skäligt att kräva ytterligare rening av kväve.

Naturvårdsverkets synpunkt att det kan krävas ytterligare rening av kväve bör ses mot bakgrund av att myndigheten har uppfattat att bolagets revidering av villkorsförslag 31 innebär en ökning av det årliga utsläppet av nitratkväve jämfört med bolagets tidigare villkorsförslag, vilket inte stämmer. Det som påverkar utgående kvävemängder är flöde och halt. Flödet påverkas inte av det reviderade villkorsförslaget. Den tillåtna halten nitratkväve vid ett lägre utgående flöde ($< 220\,000\text{ m}^3$ per år) har sänkts, samtidigt som den tillåtna halten nitratkväve vid ett högre utgående flöde ($220\,000 < 500\,000\text{ m}^3$ per år) är densamma som tidigare. Det reviderade villkorsförslaget innebär att det totala utsläppet av nitratkväve, sett under hela den ansökta tillståndstiden, minskar med ca 10 procent jämfört med det tidigare villkorsförslaget.

Bolaget har låtit utreda ytterligare reningstekniker för kväve, se aktbil. 387¹²⁰ och s. 37–39 i aktbil. 435. Utredningen visar sammanfattningsvis att ytterligare rening

---

¹¹⁸ Observera att bolaget i samband med huvudförhandlingen, dvs. efter det att aktbil. 243 togs fram, sänkte det föreslagna gränsvärdet för ammoniakkväve från 6 till 4 $\mu\text{g/l}$. De övergripande beskrivningarna och resonemangen i aktbil. 243 är dock fortfarande relevanta.

¹¹⁹ Se prop. 2017/18:243, s. 193 f. Se även MÖD dom 2023-10-25, mål M 692-22.

¹²⁰ Observera att bolaget i samband med huvudförhandlingen, dvs. efter det att aktbil. 387 togs fram, åtog sig att anlägga en ny våtmark för det vatten som leds till Anerån. Beskrivningarna och

skulle medföra en mycket begränsad miljönytta som inte står i rimlig proportion till den förväntade kostnaden och resursförbrukningen.

Bolaget har därtill gått igenom 16 stycken tidigare meddelade tillstånd till täkt- och vattenverksamhet, i syfte att jämföra föreskrivna haltgränser för kväve med de haltgränser som nu föreslås av Heidelberg Materials. Två domar saknar haltvillkor.¹²¹ Resterande domar innefattar följande haltgränser för totalkväve: 10 mg/l (fem domar),¹²² 5 mg/l (sex domar)¹²³ och lägre haltgränser än 5 mg/l (tre domar, i två fall föreslogs halten av sökanden självt).¹²⁴ Heidelberg Materials villkorsförslag om 4,8 respektive 7,5 mg/l nitratkväve (som utgör i princip hela kvävefraktionen) är därmed i linje med praxis.

Heidelberg Materials menar sammanfattningsvis att det inte är skäligt att föreskriva strängare gränsvärden för kväve eller kräva ytterligare reningstekniker för kväve. Om domstolen skulle göra en annan bedömning än Heidelberg Materials, är bolagets inställning att tillförseln av länshållningsvatten till Anerån ska avslutas när vattenledningen från File hajdar-täkten till Västra brottet är färdigställd så att vatten som skulle ledas till Anerån i stället leds till Västra brottet.

6.2.1.3 Övriga synpunkter avseende villkorsförslag 31

Naturvårdsverket menar att villkoret behöver förtydligas med avseende på vilken metod som ska användas för att beräkna årsmedelvärden (aktbil. 504 s. 38).

Som redovisades vid huvudförhandlingen (se aktbil. 435 s. 35), är bolagets avsikt att de angivna gränsvärdena ska gälla för hela vattenvolymen inom respektive volymintervall. Det innebär att de mindre stränga gränsvärdena endast tillämpas om det totala utgående flödet under ett kalenderår understiger 220 000 m³. Om årsflödet uppgår till eller är större än 220 000 m³, kommer bolaget tillämpa de strängare gränsvärdena i förhållande till hela vattenvolymen. Detta har nu förtydligats i villkorsförslag 31 (se avsnitt 3.17 ovan).

Bolaget lägger också till i villkorsförslag 31 att våtmarken ska anläggas inom 18 månader från det att tillståndet tas i anspråk, se avsnitt 3.17 ovan). Projektering och anläggande bedöms ta cirka ett år, men villkoret bör innehålla en rimlig marginal för oförutsedda fördröjningar. Det kommer därefter ta ungefär två år för våtmarken att nå full funktion.

---

bedömningarna i aktbil. 387 är dock fortfarande relevanta såvitt avser de övriga utredda reningsteknikerna.

¹²¹ MMD Nacka 2023-03-15, mål M 8944-22; MMD Nacka 2021-12-01, mål M 8144-20.

¹²² MMD Vänersborg 2020-12-15, mål M 3787-29; MMD Växjö 2021-08-30, mål M 3415-20; MMD Nacka 2021-08-31, mål M 8985-19; MMD Vänersborg 2023-01-09, mål M 1706-22; MMD Umeå 2024-07-03, mål M 1559-23.

¹²³ MMD Vänersborg 2022-05-17, mål M 4952-20; MMD Umeå 2022-09-08, mål M 1837-21; MMD Vänersborg 2022-10-31, mål M 777-21; MMD Vänersborg 2023-03-09, mål M 1988-22; MMD Vänersborg 2024-02-08, mål M 4639-22; MMD Vänersborg 2023-12-14, mål M 2806-22.

¹²⁴ MMD Växjö 2022-02-16, mål M 3496-20; MMD Växjö 2022-03-02, mål M 5089-20; MMD Växjö 2021-12-30, mål M 4188-18.

Naturvårdsverket och Vattenmyndigheten menar att gränsvärdena bör gälla efter utsläppspunkten från våtmarken samt att provtagning av vattnet bör ske både före och efter våtmarken (aktbil. 504 s. 38 och aktbil. 500 s. 1–2).

Som redovisades vid huvudförhandlingen (se aktbil. 445), är det svårt att i detta skede bedöma reningsgraden i våtmarken. Det beror i korthet på att kvävehalterna är så låga i det ingående vattnet, att halterna kan komma att variera något och att det inte är bestämt hur det tillförda vattnet ska fördelas över året (det sistnämnda ska enligt villkorsförslag 18 beslutas i samråd med tillsynsmyndigheten). Bolaget vidhåller mot denna bakgrund att gränsvärdena ska gälla för det vatten som leds till våtmarken. Den rening som därefter sker i våtmarken får betraktas som en bonus eller ytterligare säkerhet utöver de föreskrivna gränsvärdena.

Bolaget kommer att följa upp våtmarkens funktion genom kontinuerliga mätningar av in- och utgående vatten, men menar att detta inte behöver villkorsregleras utan lämpligen hanteras inom ramen för tillsynen.

Naturvårdsverket menar att våtmarken bör dimensioneras för att kunna hantera den beräknade vattenvolymen (aktbil. 504 s. 38).

Bolaget instämmer i detta, men anser inte att det behöver framgå av villkoret. Det gäller särskilt eftersom det redan framgår av villkoret att våtmarken ska utformas i samråd med tillsynsmyndigheten.

6.2.2 Östra Gotlands norra kustvatten

Länsstyrelsen menar att det bör föreskrivas som villkor att det vatten som leds till Östra Gotlands norra kustvatten inte vid något mättillfälle får överskrida de maxhalter som anges i HVMFS 2019:25 (aktbil. 502 s. 21). SMHI menar att det bör föreskrivas som villkor att halten ammoniakkväve i det vatten som leds till Östersjön inte ska överstiga 1,0 µg/l som årsmedelvärde (aktbil. 311 s. 1).

Heidelberg Materials motsätter sig att det föreskrivs haltgränser för det vatten som leds direkt till Östra Gotlands norra kustvatten.

Halten arsenik i länshållningsvattnet är stabilt lägre än halten arsenik i Östra Gotlands norra kustvatten. Det är redan av det skälet inte miljömässigt motiverat att föreskriva något villkor om arsenik. Volymen vatten som tillförs Östra Gotlands norra kustvatten från täktverksamheten är dessutom helt försumbar jämfört med vattenförekomstens totala volym.

Halten ammoniakkväve och uran är generellt något högre i länshållningsvattnet än i Östra Gotlands norra kustvatten. Tillflödet från täktverksamheten kommer dock vara så litet i förhållande till det totala tillflödet och vattenomsättningen i vattenförekomsten att belastningen endast kommer att vara mätbar precis vid utsläppspunkten. Halterna i länshållningsvattnet ligger vid de flesta mättillfällen med god marginal under de maxhalter som anges i HVMFS 2019:25. Vid vissa mättillfällen

är dock halterna högre. Det kan exempelvis bero på tillförseln av kväve från närliggande jordbruksmark i vatten som tillrinner täkten samt då och då bräddning av kommunalt avloppsvatten till Spillingsmagasinet (som tränger in i Västra brottet). Rening av volymer i denna storlek vore mycket kostsamt och är inte rimligt med tanke på den mycket begränsade miljönyttan. Det gäller särskilt med tanke på att länshållningen av Västra brottet ska upphöra senast den 31 december 2034 och att det under de efterföljande decennierna inte kommer att ske någon direkt avledning till Östersjön.

6.2.3 Rejektvatten från vattenreningsanläggningen

Naturvårdsverket menar att det ska föreskrivas som villkor att rejektivattnet ska passera ett kolfilter innan det avleds till Västra brottet (aktbil. 504 s. 38).

Heidelberg Materials har utrett förutsättningarna för och behovet av ytterligare rening av rejektivattnet, se aktbil. 243, avsnitt 2.3 jämte underbilaga 1. Utredningen visar att den hantering av rejektivattnet som bolaget föreslagit – sedimentering och utspädning i Västra brottet – är skälig vid en avvägning mellan kostnad och miljönytta.

Utredningen visar att det förvisso finns tekniker för rening utöver spädning och sedimentering som skulle minska påverkan på vattnet i Östersjön och den framtida täktsjön i Västra brottet, men att sådan rening inte självklart innebär att miljönyttan totalt sett förbättras. Miljönyttan är beroende av att restprodukterna från reningen kan transporteras bort från verksamhetsområdet och omhändertas. Merparten av de tillgängliga reningsteknikerna innebär dessutom att mängden restprodukter, och förbrukningen av energi och råvaror, ökar.

Bolaget menar mot denna bakgrund att det vid en avvägning enligt 2 kap. 7 § miljöbalken inte är motiverat med ytterligare reningsåtgärder. Det är härvid viktigt att framhålla att täktverksamheten inte bidrar med några processämnen, utan ämnena i vattnet är endast de som är naturligt förekommande i berget. Vidare ska nämnas att bolaget regelbundet kommer att kontrollera vattenkemin i både rejektivattnet och länshållningsvattnet inom ramen för egenkontrollen.

För det fall domstolen skulle göra en annan bedömning än bolaget avseende skäligheten i ytterligare rening, anser Heidelberg Materials att det av Naturvårdsverket föreslagna villkoret i och för sig är lämpligt utformat.

6.3 Natura 2000-områdena Hejnum hällar, Bojsvätar och Kallgatburg

6.3.1 Det adaptiva förhållningssättet

Länsstyrelsen instämmer i att ett flertal skyddsåtgärder och ett adaptivt förhållningssätt ger den bästa möjligheten att uppnå önskad effekt, men det förhållningssättet är inte förenligt med Natura 2000-lagstiftningen (aktbil. 501 s. 9).

Heidelberg Materials anser inte att det finns någon motsättning mellan å ena sidan bolagets adaptiva villkorsförslag och å andra sidan kraven på en fullständig, exakt och slutlig prövning.

Villkorsförslag 15 (infiltration i berg) säkerställer att den ansökta verksamheten inte orsakar en avvikelse från de nuvarande grundvattennivåerna. För att åstadkomma en fullständig, exakt och slutlig prövning krävs inte att domstolen i tillståndet beslutar vilka volymer vatten som ska infiltreras och när. Det är tillräckligt att domstolen prövar huruvida den föreslagna metoden för att styra infiltrationen säkerställer att det inte uppstår någon skada på Natura 2000-områdena.

Samma sak gäller villkorsförslag 19 (restaurering av strandvallar). Bolaget har redovisat hur åtgärden kommer att utformas, vilka mål som ska uppnås och vilken uppföljning som ska ske. Domstolen kan därigenom göra en fullständig, exakt och slutlig prövning av påverkan på Natura 2000. Adaptiviteten innebär inte att bolaget senare får utforma åtgärden på så sätt att den får helt andra effekter än de som har redovisats vid tillståndsprövningen utan endast att korrigerande åtgärder vidtas i syfte att uppnå målet.

6.3.2 Infiltration i berg

6.3.2.1 Den övergripande villkorskonstruktionen

Naturvårdsverket och länsstyrelsen godtar den övergripande villkorskonstruktionen i bolagets villkorsförslag (jfr aktbil. 504 s. 4 och aktbil. 502 s. 4). Vattenmyndigheten menar att det bör upprättas en plan för infiltrerade volymer vatten (aktbil. 315 s. 3).

Heidelberg Materials föreslog inledningsvis att infiltrationsvolymerna skulle anges direkt i villkor 15 och kunna justeras efter beslut från tillsynsmyndigheten. Detta kritiserades av flera remissmyndigheter, varför bolaget justerade villkorsförslaget på så sätt att volymerna ska räknas ut successivt under tillståndstiden enligt en i målet beskriven metodik. I det senaste villkorsförslaget har volymer (och andra faktorer i infiltrationsregimen) tydligare knutits till övervakning i fält. Bolaget vidhåller att det är en lämplig villkorskonstruktion.

6.3.2.2 Kontrollnivåer

Länsstyrelsen menar att det minskade flödet i Orgbäcken indikerar att de hydrologiska förhållandena har förändrats sedan täktverksamheten på Filehajdar påbörjades och att det därmed finns en risk att kontrollnivåerna inte representerar ett gynnsamt bevarandetillstånd (aktbil. 501 s. 9–10).

Det finns ingenting som indikerar att täktverksamheten har haft en påverkan på de hydrologiska förhållandena i de berörda Natura 2000-områdena, i vart fall inte på sådant sätt att det har haft betydelse för växtligheten i dessa områden.

Vad gäller det minskade flödet i Orgbäcken, visar bolagets utredning att det på Gotland finns en generell nedåtgående trend i vattenföring under den för växtligheten kritiska vegetationsperioden. Det finns ingen signifikant skillnad mellan minskningen i flöde vid mätstationen i Orgvätar och minskningen i flöde vid mätstationen i Hörsne, som har använts som jämförelse. Det minskade flödet bedöms till största del bero på ökad temperatur och därmed ökad evaporation. Mindre skillnader kan bero på förändringar inom avrinningsområden, exempelvis ändrad markanvändning såsom igenväxning eller dikning, se vidare avsnitt 5.7 i ansökansbilaga B6 (hydrologisk utredning) och s. 14–15 i aktbil. 435 (bolagets presentation vid huvudförhandlingen).

Bolagets utredning av verksamhetens historiska påverkan är omfattande och innefattar fler aspekter än förändringar i flödet i Orgbäcken. Utredningen ger en samstämmig bild av att verksamheten inte har haft någon märkbar påverkan på naturvärdena i Natura 2000-områdena.

- Mätningar av grundvattennivåer i berg visar att länshållningen av File hajdar-täkten har haft en påverkan på grundvattennivåerna inom ett avstånd av några hundra meter från täkten, men det går inte att identifiera någon påverkan på längre avstånd från täkten, se avsnitt 5.4.3 och 5.4.4 (särskilt s. 91) i ansökansbilaga B3.
- Bolagets analyser av historiska vegetationsförändringar indikerar inga förändringar i våtmarkernas utbredning i Natura 2000-områdena som har med hydrologisk påverkan från täkten att göra, se ansökansbilaga B7.4 och B7.5 (s. 120 ff. i Natura 2000-utredningen).
- Samtliga historiska noteringar av hydrologiskt känsliga arter i Natura 2000- områdena har också kunnat bekräftas vid bolagets senare gjorda inventeringar, vilket också tyder på att det inte har skett några väsentliga förändringar i yt- och grundvattenförhållandena.
- Heidelberg Materials har sedan 2017 genomfört omfattande undersökningar av de hydrologiska och biologiska förhållandena i Natura 2000-områdena. Det finns inga resultat som tyder på en förändring i grundvattennivåer eller en nedåtgående trend för hydrologiskt känsliga naturtyper eller arter.
- Länsstyrelsen har i bevarandeplanerna för respektive Natura 2000-område bedömt att samtliga hydrologiskt känsliga naturtyper uppnår en gynnsam bevarandestatus i områdena, med undantag för rikkärr som till följd av en längre tids ohävd – men inte på grund av bristande hydrologiska förut- sättningar – inte bedöms uppnå gynnsam bevarandestatus i delar av Hejnum Kallgate Natura 2000-område.¹²⁵

Det finns sammanfattningsvis ingenting som indikerar att grundvattennivåerna i de berörda Natura 2000-områdena har påverkats av täktverksamheten, i vart fall inte på sådant sätt att det har haft betydelse för växtligheten i dessa områden (som under vegetationsperioden endast till marginell del berörs av berggrundvatten). Samma slutsats drog mark- och miljödomstolen vid den föregående tillståndsprövningen av täktverksamheten i Slite. Domstolen konstaterade då att bolagets utredning gav stöd för att ”verksamheten inte har påverkat områdena historiskt och att det inte i nuläget går att se någon nedåtgående trend av betydelse med avseende på förhållandena i områdena”.¹²⁶

¹²⁵ Bevarandeplan för Natura 2000-området SE0340147 Hejnum Kallgate (dnr 511-3748-2017); Bevarandeplan för Natura 2000-området SE0340103 Kallgatburg (dnr 511-3748-2017); Bevarandeplan för Natura 2000-området SE0340118 Bojsvätar (dnr 511-3748-2017).

¹²⁶ MMD Nacka 2022-12-13, mål M 2724-22, s. 171f.

Heidelberg Materials vidhåller mot denna bakgrund att de nuvarande grundvattennivåerna återspeglar ett gynnsamt tillstånd för de grundvattenberoende ekosystemen och är lämpliga som underlag för att bestämma kontrollnivåer.

Vattenmyndigheten menar att bolaget vid beräkningen av infiltrerade volymer bör ta större hänsyn till en situation där påverkan på grundvattenförekomsten är obefintlig (aktbil. 315 s. 3).

Syftet med infiltrationen i berg är att bibehålla de nuvarande grundvattennivåerna i Natura 2000-områdena och därigenom förhindra en påverkan på utpekade arter och naturtyper. Som framgår ovan, visar bolagets utredning att de nuvarande grundvattennivåerna återspeglar ett gynnsamt tillstånd för de grundvattenberoende ekosystemen.

Heidelberg Materials menar för övrigt att utgångspunkten för prövningen och de skyddsåtgärder som bolaget ska vidta är den nuvarande, faktiska situationen för grundvattenförekomsten. Bolagets skyddsåtgärder kan inte syfta till att uppnå en teoretisk situation där påverkan av historiska och nu pågående verksamheter inte existerar. Bolagets inställning stämmer väl överens med mark- och miljödomstolens bedömning vid den föregående tillståndsprövningen av täktverksamheten i Slite.

Naturvårdsverket menar att kontrollnivån bör representera en nivå som bolaget är tvunget att innehålla, även i det fall en avvikelse orsakas av klimatförändringar och/eller uttaget från Dyhagen eller annan befintlig verksamhet (aktbil. 504 s. 5–6).

Heidelberg Materials vidhåller att syftet med infiltrationen ska vara att balansera (radera) den påverkan som *den ansökta verksamheten* har på grundvattennivåerna i de berörda Natura 2000-områdena. Det är inte skäligt att kräva att bolaget ska ansvara för att upprätthålla de nuvarande grundvattennivåerna i området, helt oberoende av effekterna av framtida klimatförändringar och andra omständigheter som inte har med bolagets täktverksamhet att göra. Av praxis följer dessutom att villkor endast kan avse sådant som bolaget har rådighet över.¹²⁷

Bolaget har vid beräkningarna av framtida infiltrationsvolymer tagit hänsyn till uttaget av grundvatten i Dyhagen och använt en nettonederbörd som definieras av klimatscenario RCP4.5. Det är emellertid inte säkert att klimatet kommer att förändras på det sätt som RCP4.5 förutsätter och att bolaget har tillgång till den volym vatten som krävs för att kompensera för effekterna av klimatförändringarna och/eller effekter som följer av framtida förändringar i mark- och vattenanvändningen i området som inte har med bolagets täktverksamhet att göra.

En infiltrationsvolym som inte är knuten till verksamhetens påverkan utan till ett allmänt bibehållande av hydrologin i (en del av) Natura 2000-områdena kan dessutom resultera i en så hög infiltrationsvolym att det efter täktverksamhetens upphörande tar oproportionerligt lång tid innan vattennivån i File hajdar-täkten når +10 m ö.h. och bolagets ansvar för infiltrationen kan upphöra – trots att de

---

¹²⁷ NJA 2004 s. 421; MÖD 2007:55.

förändrade förhållandena inte har med täktverksamheten att göra. Detta är inte skäligt.

Bolaget menar sammantaget att det inte finns rättsliga förutsättningar att föreskriva att bolaget ska kompensera för både effekterna av täktverksamheten och effekterna av andra förändringar som ligger bortom bolagets kontroll. Med detta sagt ska det påpekas att det i praktiken kommer att vara i det närmaste omöjligt att under tillståndstiden särskilja effekter av täktverksamheten från effekter av exempelvis klimatförändringar. Bolagets infiltration kommer därmed troligtvis att balansera ut effekterna av både den ansökta verksamheten, klimatförändringar och eventuell påverkan från andra källor. Detta får dock ses som en positiv bieffekt utöver villkorsregleringen.

Naturvårdsverket menar att om kontrollnivån inte ska representera en nivå som bolaget är skyldigt att innehålla, bör i vart fall tröskeln för när bolaget är skyldigt att justera infiltrationen sänkas (aktbil. 504 s. 9).

Heidelberg Materials motsätter sig detta. Med hänsyn till normala inom- och mellanårsvariationer i naturen menar bolaget att ”kan antas vara hänförlig till bolagets verksamhet” är ett lämpligare krav än det omvända uppenbarhetsrekvisit som Naturvårdsverket föreslår (”uppenbart att avvikelserna inte kan hänföras till bolagets verksamhet”).

Länsstyrelsen menar att det bör anses som en avvikelse om kontrollnivåerna underskrids under 11 dagar (aktbil. 502 s. 4). Naturvårdsverket önskar att det i aktbil. 475 förtydligas att de 15 dygnen av avvikande grundvattennivåer inte behöver ske i en följd (aktbil. 504 s. 5).

Heidelberg Materials vidhåller att det ska krävas minst 15 dygn av grundvattennivåer som underskrider kontrollnivåerna för att det ska betraktas som en avvikelse. Antalet dagar har beräknats med hänsyn till den korrigerade femte percentilen under infiltrationsperioden, se s. 10 i aktbil. 437. Om man i enlighet med länsstyrelsens förslag skulle sänka tröskeln till 11 dygn finns en alltför stor sannolikhet för avvikelser även vid ostörda förhållanden, dvs. utan påverkan av den ansökta verksamheten.

Bolaget har i enlighet med Naturvårdsverkets önskemål förtydligat i dokumentet *Bestämning av kontrollnivåer och identifiering av avvikelse* (aktbil. 475) att de 15 dygnen inte behöver ske i en följd för att det ska anses som en avvikelse, se aktbil. 529 (avsnitt 3, stycke 3). Bolaget har även justerat villkorsförslag 15 på så sätt att villkoret hänvisar till den senaste versionen av dokumentet (se avsnitt 3.17 ovan).

Naturvårdsverket ifrågasätter om mätresultat efter det att infiltrationen har påbörjats kan användas för beräkningen av kontrollnivåer och menar att den bortre gränsen för representativa mätresultat därför bör vara tre år från det att tillståndet tagits i anspråk (aktbil. 504 s. 4).

Heidelberg Materials godtar att beräkningen av kontrollnivåer ska baseras på data insamlad före det att bolaget påbörjar infiltrationen i berg eller brytningen av pall 2 i File hajdar-täkten, beroende på vad som inträffar först, se justeringarna kontrollprogrammet aktbil. 529 (avsnitt 2, stycke 3 och 7). Med tanke på att infiltrationen ska påbörjas senast tre år från det att tillståndet tas i anspråk är det enligt bolagets mening mer lämpligt att utgå ifrån tidpunkten då infiltrationen rent faktiskt påbörjas istället för tidpunkten då infiltrationen som senast ska påbörjas.

Naturvårdsverket anser att kontrollnivåer bör bestämmas i samråd med tillsynsmyndigheten (aktbil. 504 s. 4).

Heidelberg Materials motsätter sig detta. Bolaget har redovisat en tydlig metod för beräkning av kontrollnivåer och blir genom villkorsförslag 15 bunden av denna beskrivning. Att själva kontrollnivåerna därtill ska bestämmas i samråd med tillsynsmyndigheten innebär en omotiverad administrativ börda för såväl bolaget som tillsynsmyndigheten.

Naturvårdsverket saknar en metodbeskrivning som redogör för hur bolaget avser jämföra grundvattennivåer i kontrollbrunnarna med referensborrhål för att utesluta att avvikande grundvattennivåer orsakas av annan yttre påverkan samt vilken toleransnivå som ska tillämpas (aktbil. 504 s. 9).

Som redovisades av bolaget vid huvudförhandlingen (se s. 31–32 i aktbil. 433), är det inte ändamålsenligt att vid tillståndsprövningen bestämma vilken metod som ska användas för jämförelser mellan grundvattennivåer eller fastställa en låst toleransnivå som ska gälla för alla rör vid alla tidpunkter.

Det finns ett stort antal statistiska metoder för att analysera tidsserier. För att jämföra tidsserier med referensrör är regressionsanalys eller double mass de två vanligaste metoderna. Double mass har förespråkats av både Naturvårdsverket och länsstyrelsen vid denna och tidigare provningar. När tidsserier med likartad tidsupplösning för kontrollhål och referensbrunnar finns tillgängligt bör double mass i huvudsak vara en lämplig metod för analyser av eventuell nivåpåverkan. Andra metoder kan dock vara mer ändamålsenliga för att fastställa påverkan som endast gör sig gällande under särskilda hydrologiska situationer. Det är därför olämpligt att redan nu bestämma vilken metod som ska användas.

Hur stor avvikelse som kan detekteras och säkerställas statistiskt är beroende av hur väl kontrollröret samvarierar med referensröret. Samvariationen varierar mellan olika rör. I den hydrogeologiska miljön vid Slite varierar samvariationen även vid olika vattennivåer eller nederbördsmonster. Det finns många exempel på rör som samvarierar väl vid en hydrologisk situation (t.ex. höga nivåer), men sämre vid en annan (t.ex. kan en enskild spricka tydligt styra avsänkingsförloppet). I jordrör skulle en påverkan på under en decimeter som regel kunna detekteras, men i bergbrunnar kan det ibland krävas en påverkan om många meter.

Det är mot denna bakgrund inte lämpligt att fastställa en låst toleransnivå som ska gälla för alla rör vid alla tidpunkter. En låst toleransnivå kräver dessutom

full kontroll över referensbrunnen. En jämförelse mellan de två befintliga referensbrunnarna i berg inom området visar på avvikelser på åtskilliga meter inom de historiska mätserier som finns tillgängliga.

6.3.2.3 Svämningsvaraktighet och biologisk övervakning i Natura 2000-områden

Naturvårdsverket menar att tröskeln för när bolaget är skyldigt att justera infiltrationen behöver sänkas (aktbil. 504 s. 7–8).

Heidelberg Materials motsätter sig detta. Som framgår av avsnitt 6.3.2.2 ovan, menar bolaget att det med hänsyn till normala inom- och mellanårsvariationer i naturen är mer lämpligt att tillämpa ”kan antas vara hänförlig till verksamhetens påverkan på grundvattennivåer i berg” än det omvända uppenbarhetsrekvisit som Naturvårdsverket föreslår (”uppenbart att avvikelserna inte kan hänföras till verksamhetens påverkan på grundvattennivåer i berg”).

6.3.3 Infiltration i jord

Länsstyrelsen anser att bolaget vid behov bör utföra ytterligare infiltration av vatten i jord, om det vid uppföljningen av svämningsvaraktighet i Natura 2000-områdena identifieras en avvikelse och justering av infiltrationen i berg och dämningen av strandvallar inte är tillräcklig för att åtgärda avvikelserna (aktbil. 502 s. 5).

Heidelberg Materials motsätter sig detta. Bolaget har genom sin utredning visat att den ansökte verksamheten med de föreslagna skyddsåtgärderna inte kommer att få någon negativ påverkan på naturmiljöerna i Natura 2000-områdena. Bolaget har därtill åtagit sig att följa upp effekterna av infiltrationen i berg och restaureringen av strandvallarna och vid behov vidta korrigerande åtgärder (villkorsförslag 15 och 19). Det saknas skäl att föreskriva villkor om ytterligare infiltration.

Om det i en tillståndsgiven verksamhet uppstår oförutsedda miljökonsekvenser hanteras dessa genom de befogenheter som ges myndigheter i framför allt 24 och 26 kap. miljöbalken. Det finns ingen anledning att i detta fall införa reglering i tillståndet av en sådan hypotetisk situation. Det gäller särskilt som prövningen redan har skett mot de krav som gäller för Natura 2000-områden, dvs. att det ur ett vetenskapligt perspektiv inte finns rimliga tvivel om att verksamheten inte kommer att skada skyddade värdena. I det fall oförutsedda konsekvenser skulle uppstå i ett Natura 2000-område är det för övrigt inte säkert att den lämpligaste skyddsåtgärden är infiltration i jord.

6.3.4 Kvaliteten på vattnet som används för infiltration

SGU menar att gränsvärdet för kvicksilver bör sänkas (aktbil. 498 s. 6).

Heidelberg Materials motsätter sig detta. Vattnet som infiltreras i berg förväntas i huvudsak tillrinna de kommunala produktionsbrunnarna i Dyhagen. Livsmedels-

verkets vid var tid gällande gränsvärde för dricksvatten är därför en relevant norm att förhålla sig till. Det generella tröskelvärde i SGU-FS 2023:1 (0,5 µg/l) är förvisso strängare än nu gällande gränsvärde i LIVSFS 2022:12 (1,0 µg/l), men gäller inte för infiltrationsvattnet i sig utan för representativa mätpunkter i grundvattenförekomsten. Infiltrationsvattnet kommer att spädas kraftigt i grundvattnet och bedöms därmed inte medföra att tröskelvärde för kvicksilver i SGU-FS 2023:1 överskrids i någon representativ mätpunkt i grundvatten-förekomsten.

Länsstyrelsen anser att det bör föreskrivas ett gränsvärde för klorid (aktbil. 502 s. 7).

Bolaget motsätter sig detta. Kloridhalterna i länshållningsvattnet (ca 15 mg/l) är mer än sex gånger lägre än tröskelvärde i SGU-FS 2023:1 (100 mg/l) och mer än tio gånger lägre än gränsvärdena i LIVSFS 2022:12 (250 mg/l). Kloridhalter i denna storleksordning saknar även betydelse för naturmiljön i Natura 2000-områdena. Varje ämne/parameter som villkorsregleras innebär kostnader för provtagning, analys och rapportering och det är inte skäligt att reglera parametrar som uppenbart aldrig kommer att överskridas.

Länsstyrelsen anser att gränsvärdet för ammoniumkväve och nitratkväve bör sänkas samt att gränsvärdena bör vara månadsmedelvärden i stället för årsmedelvärden (aktbil. 501 s. 10–11 och aktbil. 502 s. 7). Naturvårdsverket accepterar bolagets föreslagna gränsvärden för ammoniumkväve, nitratkväve och nitritkväve, men menar att de bör gälla som månadsmedelvärde i stället för årsmedelvärde (aktbil. 504 s. 10).

Heidelberg Materials vidhåller de föreslagna gränsvärdena för kväve.

De föreslagna värdena bygger på av en analys av uppmätta kvävehalter inom Natura 2000-områdena söder om File hajdar. Kvävehalterna varierar relativt mycket mellan de olika områdena. Strax uppströms Natura 2000-områdena Bojsvätar och Hejnum Kallgate är medelhalterna för totalkväve omkring 0,45–0,5 mg/l. I Natura 2000-området Kallgatburg finns två mätpunkter med medelhalter av totalkväve kring 1,2–1,9 mg/l. Trots skillnaderna i kvävehalter finns det inga naturvärdesmässiga skillnader mellan rikkärren i Kallgatburg och rikkärren i Bojsvätar och Hejnum Kallgate, vilket indikerar att kvävehalten inte är styrande för vilka arter och habitat som förekommer i rikkärren. Därtill visar bolagets genomgång av kvävehalter i rikkärr på Gotland samt i södra Sverige och Europa (avsnitt 6.8 i bilaga B7 till ansökan och s. 15 i aktbil. 432) att det förekommer totalkvävehalter på upp till ca 6 mg/l.

De föreslagna gränsvärdena ska även ses i ljuset av att det infiltrerade vattnet inte släpps direkt i Natura 2000-områdena, där kvävehalterna är känsliga, och att mer parten av vattnet kommer att rinna mot Dyhagens vattentäkt. Vatten som infiltreras i berg rinner inte i första hand in i Natura 2000-områdena och höjer nivåerna, utan fungerar som en ”vattenmur” som förhindrar annat grundvatten från att rinna ifrån Natura 2000-områdena. Det vatten som ändå når Natura 2000-områdena kommer att blir föremål för naturlig rening och spädning på vägen dit.

Det vatten som infiltreras i jord tillförs Vikeåns avrinningsområde. Föreslagna gränsvärden är 2–12 gånger högre än uppmätta medelhalter i yt- och jordgrundvatten inom Vikeåns avrinningsområde. Från infiltrationsområdet kommer vattnet infiltrera och transporteras genom isälvsavlagringar längs en sträcka om ca 500 meter innan det flödar ut i ytvattenssystemet. Beräkningar med modellen StormTac och litteraturstudier av rening av kväve i markbäddar eller genom infiltration i jordlager indikerar att reningsgraden för kväve kommer vara 20–40 procent innan det infiltrerade vattnet strömmar ut som ytvatten.

Vattnet som infiltreras i jord kommer därtill att spädas kraftigt i grund- och ytvattenssystemet. Vid inflödet till Bojsvätar Natura 2000-område beräknas utspädningen vara cirka 100 gånger sett som medelflöde under perioderna april–maj respektive september–oktober.

Som redovisades vid huvudförhandlingen (aktbil. 437 s. 21–22), kommer mängden kväve i infiltrationsvattnet utgöra en försumbar del av den totala mängden kväve som tillförs området. Vid ett antagande om att 10 procent av det vatten som infiltreras i berg hamnar i Bojsvätar Natura 2000-område, och att det *inte* sker någon rening eller utspädning i vare sig grund- eller ytvattenssystemet, kommer det totala infiltrationsflödet i berg och jord år 30 (då infiltrationsvolymerna är som störst) utgöra ca 0,75 procent av den årliga belastningen av totalkväve vid inflödet till Natura 2000-området och ca 0,38 procent av den årliga belastningen av totalkväve vid utflödet ur Natura 2000-området. Med hänsyn till den ovan beskrivna reningen och utspädningen kommer den faktiska andelen av den årliga belastningen vara försvinnande liten.

Utredningen visar sammanfattningsvis att infiltrationen i berg och jord inte kommer att medföra någon mätbar ökning av kvävehalterna i Natura 2000-områdena och det finns därmed inte heller någon risk för påverkan på områdenas naturtyper eller arter. Det finns således ingen anledning att föreskriva strängare gränsvärden för kväve.

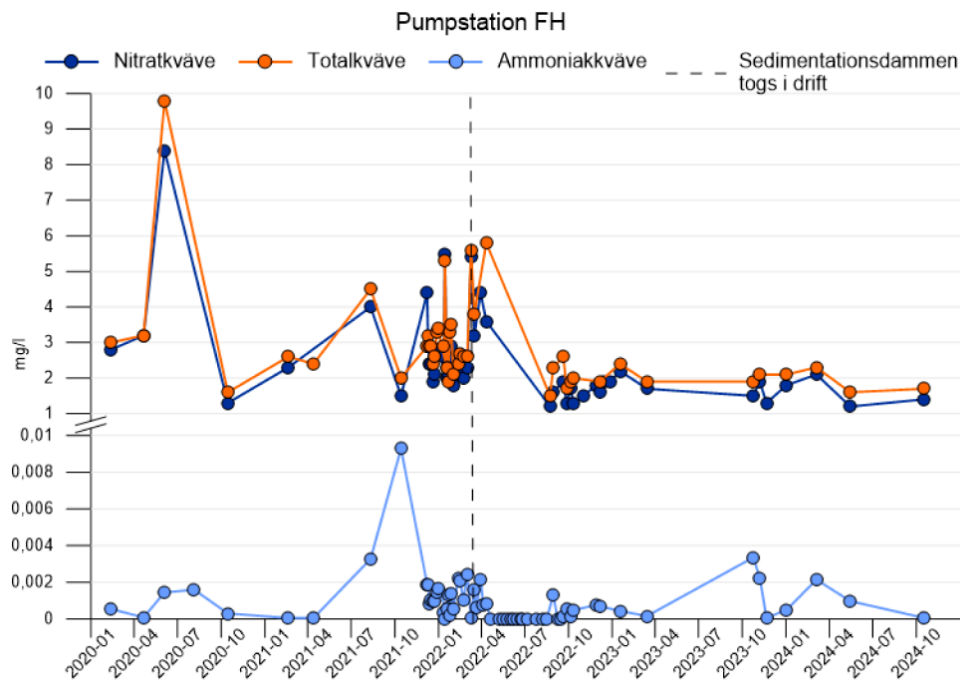
Heidelberg Materials vidhåller vidare att de föreslagna gränsvärdena ska gälla som årsmedelvärde.

Som framgår av Figur 6 nedan, har det skett en tydlig stabilisering av halten nitratkväve (som utgör i princip hela kvävefraktionen) i länshållningsvattnet från File hajdar-täkten sedan sedimentationsdammen togs i drift. Det har inte förekommit några enskilda höga toppar över de av bolaget föreslagna gränsvärdena. Det nya vattenmagasinet i File hajdar-täkten bedöms dessutom leda till en ytterligare stabilisering av halterna jämfört med nuvarande förhållanden. Miljönyttan med att mäta månadsmedelvärden i stället för årsmedelvärden är därför mycket liten.

Uppföljning av månadsmedelvärden medför högre analyskostnader än uppföljning av årsmedelvärden. För ett representativt månadsmedelvärde krävs typiskt sett tre mätningar per månad. För ett representativt årsmedelvärde kan det i stället räcka med en mätning per månad. Sett över hela den tidsperiod som infiltrationen i berg

ska pågå, skulle månadsmedelvärden – med dagens analyskostnader – ge en ökad kostnad på 350 000–800 000 kronor (beroende på önskemål om svarstid) jämfört med årsmedelvärden.

Bolaget menar mot denna bakgrund att det vid en avvägning enligt 2 kap. 7 § miljöbalken inte är motiverat att föreskriva att gränsvärdena ska gälla som månadsmedelvärde istället för årsmedelvärde.

Figur 6. Kvävehalter i utgående länshållningsvatten från File hajdar-täkten under perioden januari 2020–oktober 2024, med markering för tidpunkten då sedimentationsdammen togs i drift. Observera att y-axeln är bruten.

SGU menar villkoret bör formuleras som ett begränsningsvärde (aktbil. 498 s. 6).

Med ”gränsvärde” menar bolaget ett värde som aldrig får överskridas. Detta är, såvitt bolaget förstår, samma sak som SGU menar med ”begränsningsvärde”.

6.3.5 Ridåinjektering

Naturvårdsverket godtar bolagets villkorsförslag (aktbil. 504 s. 10). *Länsstyrelsen* menar att det är skäligt att ställa krav på kompletterande injekteringssträckor och/eller högre krav på tätande effekt för att uppnå kraven enligt 4 kap. 11–12 §§ vattenförvaltningsförordningen (aktbil. 501 s. 5 och aktbil. 502 s. 2–3).

Vattenmyndigheten menar att det inte är tydligt motiverat varför genomsläppligheten ska överstiga just $2 \cdot 10^{-6}$ m/s (aktbil. 315 s. 4).

Ridåinjekteringen – och de andra skyddsåtgärderna – är utformade med beaktande av åtgärdernas *samlade och samverkande effekt*. Åtgärderna ska tillsammans mildra effekten för grundvattenförekomsten och förhindra påverkan på Natura 2000-

områdena. Injekteringen kommer året om att minska inflödet av vatten till File hajdar-täkten, men en lika viktig funktion är att under infiltrationsperioden (ca april–oktober) förhindra att infiltrerat vatten rinner tillbaka in i täkten. På det viset samverkar injekteringen och infiltrationen.

Tätheten i injekteringsvillkoret (villkorsförslag 32) är utformad mot bakgrund av vad ridåinjekteringen vid Västra brottet och injekteringstesterna vid File hejdar-täkten har visat går att uppnå.¹²⁸ Nivån i villkoret är en lägstanivå för ridåinjekteringens effekt. Den tätande effekten kommer att blir större i de delar av berget som är mer genomsläppliga än 2×10^{-6} m/s. På de mest genomsläppliga strukturerna kommer effekten bli mycket stor och överstiga 90 procent.

Mer injektering bedöms kunna öka den tätande effekten med ytterligare några procent, dock till priset av betydande kostnadsökningar och resursförbrukning. Att uppnå en tätande effekt utöver vad som föreskrivs genom villkorsförslag 32 är dock inte nödvändigt för att uppnå den avsedda effekten av skyddsåtgärderna injektering och infiltration. Den i villkor 32 angivna effekten innebär därför en god avvägning mellan å ena sidan tätande effekt (effekt på strömningsriktning) och å andra sidan kostnader och resursförbrukning. Ett krav på att åtgärden ska uppnå en högre tätande effekt skulle på sin höjd innebära att något mindre volymer läns-hållningsvatten behöver infiltreras i berg för att nå de avsedda resultaten avseende grundvattennivåer i Natura 2000-områdena. Detta är inte skäl nog att motivera de betydande kostnadsökningar och den större resursförbrukning som hade krävts för att uppnå en högre tätande effekt.

6.3.6 Restaureringen av Ancylusvallen

6.3.6.1 Inledning

Länsstyrelsen menar att restaureringen av Ancylusvallen medför skada på Natura 2000-området Hejnum Kallgate eftersom naturtyper i fullgott tillstånd försvinner samt att åtgärden är osäker och inte bidrar till att återställa området till ett naturligt hydrologiskt tillstånd (aktbil. 501 s. 6–7). *Naturvårdsverket* menar att åtgärden är förenad med viss osäkerhet, men om åtgärden får de effekter som har beskrivits av bolaget så är det inte rimligt att i detta specifika fall betrakta övergången av trädklädd betesmark till rikkärr som en skada (aktbil. 504 s. 11–12).

Heidelberg Materials vidhåller att den planerade restaureringen av Ancylusvallen inte medför skada på Natura 2000-området. Åtgärden har starkt vetenskapligt och erfarenhetsmässigt stöd, bidrar till att återställa området till ett naturligt hydrologiskt tillstånd och leder till en förbättring av naturvärdena i området. Detta utvecklas i det nedanstående.

---

¹²⁸ Se ansökansbilaga B3.3F, aktbil. 47 och aktbil. 51.

6.3.6.2 Åtgärden har starkt vetenskapligt och erfarenhetsmässigt stöd

Heidelberg Materials instämmer inte i att den planerade åtgärden är förenad med osäkerhet. Som redovisades vid huvudförhandlingen (se aktbil. 445 s. 9), är de metoder som avses användas väl beprövade och finns beskrivna i exempelvis länsstyrelsernas *Handbok för skötsel och restaurering av rikkärr*.¹²⁹ Handboken nämner ett antal exempel på lyckade restaureringar. Bolaget vill lyfta fram ytterligare tre framgångsrika projekt. I de två förstnämnda har bolagets anlitade expert, Calluna, varit involverade.

- *Örbackens kalkkärr* utgör idag ett av Östergötlands mest värdefulla rikkärr och skyddas som både naturreservat och Natura 2000-område. Merparten av rikkärret har tidigare varit kraftigt igenväxt med skog (betad skog) och har därför restaurerats i omgångar. Av skötselplanen för naturreservatet framgår att "[r]estaureeringarna har varit lyckosamma och inneburit att kalkkärrs-floran, med axag som typart, har utvecklats och spridit sig längre österut i området".¹³⁰ Figur 7¹³¹ visar flygbilder tagna före och efter restaureringarna. Bilderna visar att området tidigare var mycket igenväxt och till övervägande del klätt med skog. Det har därefter restaurerats till ett rikkärr som motsvarar det som är målbilden vid Ancyclusvallen.
- *Lagmansro rikkärr* är ett Natura 2000-område i Östergötland. Området består av ett kalkkärr som till största del är restaurerat och återställt efter att tidigare ha dikats ut och brukats som åker. Efter att åkerbruket upphörde lämnades det att växa igen och därefter har omfattande restaureringar skett i flera steg. Calluna, som utförde uppföljningen av de två första restaurerings-stegen, kunde konstatera att rikkärrsvegetationen med både mossor och kärlväxter hade god etablering efter fem år. Efter tio år var miljön att betrakta som naturtypen rikkärr. Vid senare uppföljningar hade även sällsynta landsnäckor etablerat sig. Restaureringarna fungerar som modell för landets just nu största restaureringsprojekt vid Hagebyhöga i Östergötland där flera hektar är under återställning.
- *Träskmyr* är ett Natura 2000-område och naturreservat på norra Gotland. I Träskmyr påträffades på 1940-talet den mycket sällsynta orkidén kärrnycklar och senare kunde konstateras att Sveriges största population fanns i myren. I början av 1980-talet förändrades hydrologin till följd av en ändrad reglering av Vasteån. Det resulterade i att kärrnycklarna nästan försvann. På 1990-talet ändrades regleringen och uppföljningar visade att kärrnycklarna då återhämtade sig till viss del.¹³² Exemplet handlar (till skillnad från de två förstnämnda) om reglering vid ett dämme och visar att det genom en ändrad reglering är möjligt att snabbt nå önskade resultat. I Träskmyr handlade det om att säkerställa rikkärrstypen knappagärr med kärrnycklar, men principerna för rikkärrsrestaureringen vid Ancyclusvallen är desamma. Genom att anpassa svämning under rätt tider på året och med rätt varaktighet är det möjligt att nå målet med restaureringen.

Jämfört med många andra restaureringar av rikkärr är betingelserna särskilt goda vid Ancyclusvallen. Det förekommer ofta problem med höga näringshalter och ett högt organiskt innehåll i jorden, men det kommer inte vara fallet vid de nya svämningsytorna vid Ancyclusvallen.

¹²⁹ Länsstyrelsen Dalarnas rapport 2022:11.

¹³⁰ Länsstyrelsen Östergötland, Skötselplan för naturreservatet Örbackens kalkkärr, upprättad år 2013. Se s. 12 i skötselplanen.

¹³¹ Se aktbil. 526, s. 39.

¹³² Arbetet utfördes av botanikern Stig Högström. I Svensk Botanisk tidskrift från 1999 (volym 93, häfte 3) finns en god sammanställning och ytterligare referenser av Högströms arbeten.

6.3.6.3 Åtgärden bidrar till att återställa området till ett naturligt hydrologiskt tillstånd

Länsstyrelsen menar att strandvallarna ursprungligen är naturligt genombrutna (dock utan att ha presterat någon särskild bevisning i den riktningen). Frågan har förvisso ingen självständig betydelse för prövningen, men bolaget vill ändå understryka att det är ett felaktigt påstående. Bolagets jordprofiler från den tidigare myren (se avsnitt 2.2 i aktbil. 41) visar att området historiskt har haft ett permanent högre vattenstånd med tanke på att det finns ett flera decimeter tjockt torvlager som dessutom är underlagrat av bleke. Denna bleke är med all sannolikhet mycket gammal och kan bara bildas i permanent vattensvämmade miljöer. Detsamma gäller kärrtorv. Den kan på Gotland bara bildas där det finns permanenta vattensamlingar – i annat fall oxideras allt organiskt material.

6.3.6.4 Åtgärden medför en förbättring av områdets naturvärden

Heidelberg Materials vidhåller att de förändringar som restaureringen av Ancylovallen ger upphov till inte kan betraktas som en skada på området enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken, utan tvärtom är en förbättring av dess naturvärden. Det gäller även om det skulle förhålla sig på det sättet att de ursprungliga genom-brotten i strandvallen är naturliga, som länsstyrelsen påstår.

Det unika i Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg, Bojsvätar och Bälsalvret är just kärrskomplexen med naturtypen rikkärr. Bolagets utredning visar att restaureringen av Ancylovallen kommer att leda till att den totala arealen av den i området ovanligare och av det skälet mer skyddsvärda naturtypen rikkärr ökar och antalet kalktuffkällor möjligen blir fler, på bekostnad av en förlust av den vanliga naturtypen trädklädd betesmark. Konkret väntas ca 0,4 hektar lågkvalitativt rikkärr övergå i agmyr och i gengäld skapas ca 2 hektar rikkärr av god kvalitet. Naturtypen trädklädd betesmark får en nettominus om 5–6 hektar. Den trädklädda betesmark som försvinner övergår i rikkärr eller kalkfuktäng, dvs. våtmark av olika slag. Förlusten av trädklädd betesmark kommer sannolikt vara temporär eftersom det inom och invid Natura 2000-området finns flera ytor som med tiden kommer att utvecklas till trädklädd betesmark om nuvarande skötsel fortsätter.¹³³ Att förlusten sannolikt är temporär är emellertid inte en förutsättning för bolagets bedömning att restaureringen inte kommer att orsaka någon skada på området. Den bedömningen gäller oavsett om förlusten av trädklädd betesmark är tillfällig eller bestående.

Det finns mycket stora ytor trädklädd betesmark i Natura 2000-området. Av bevarandeplanen från 2019 framgår att arealen uppgår till 543,6 ha och av Naturtypskartan från 2017 framgår att arealen uppgår till 626,0 ha. Bolagets egen utredning visar att potentialen för trädklädda betesmarker ligger inom intervallet 488–679 ha. Det mest troliga utfallet, dvs. en ”normalavgränsning”, ger en areal på 629 ha. Det är också en mycket vanlig naturtyp i Natura 2000-områdets närområde. Arealen trädklädd betesmark i riksintresseområdet för naturvård, *Filehajdar*,

---

¹³³ Se vidare avsnitt 2.2 i aktbil. 41 och avsnitt 3 och 5 i aktbil. 250.

Hejnum hållar och Kallgatburg, i den del som är belägen söder om länsväg 148, uppgår till hela 1 566 ha.¹³⁴

Sammantaget visar bolagets utredning att det även fortsättningsvis kommer att finnas mycket stora ytor trädklädd betesmark i området och en god marginal till bevarandemålet för Natura 2000-området (543,6 ha).

Länsstyrelsen menar att förlusten av en vanligt förekommande naturtyp är otillåten trots att den möjliggör ökad utbredning av en ovanlig och mer skyddsvärd naturtyp (rikkärr), som dessutom är den naturtyp som ger Natura 2000-områdena deras unika karaktär. Det är enligt bolagets mening ett uppenbart kontraproduktivt och felaktigt synsätt. Det huvudsakliga syftet med Natura 2000-regelverket är att främja den biologiska mångfalden.¹³⁵ För att det ska vara möjligt måste påverkansbedömningen utgå ifrån Natura 2000-området som helhet. Annars omöjliggörs många naturvärdeshöjande åtgärder inom Natura 2000-områden, med tanke på att de positiva effekter som man vill uppnå för en viss naturtyp eller art i princip alltid sker på bekostnad av en annan naturtyp eller art.

Om domstolen i motsats till bolaget och Naturvårdsverket finner att åtgärden med planerad utformning skulle medföra en skada på Natura 2000-området, har Heidelberg Materials föreslagit att utskovet sätts vid en lägre dämningssnivå, se avsnitt 3–4 i aktbil. 250 samt aktbil. 294. Det skulle förhindra en minskning av arealen trädklädd betesmark, men innebär samtidigt en utebliven ökning av arealen rikkärr. Det innebär också att en större volym vatten istället kommer behöva däckas vid den mellersta strandvallen, för att kompensera för den mer än halverade vattenvolymen som kan däckas vid Ancylusvallen. Detta är möjligt men ger mindre möjligheter att optimera magasineringen mellan de två strandvallarna för att både nyskapa rikkärr vid Ancylusvallen, förbättra flödet av vatten till rikkärr nedströms Ancylusvallen under vegetationsperioden och förbättra flödet till kalktuffkällor nedströms den mellersta strandvallen.

6.3.7 Övervakning av Natura 2000-områdena

Länsstyrelsen menar att kontrollprogrammet behöver kompletteras med vissa målbildikatorer, tröskelnivåer och arter för att det ska vara komplett (aktbil. 502 s. 17–18). *Naturvårdsverket* välkomnar bolagets kontrollprogram såvitt avser uppföljningen av målbildikatorer och metoden för uppföljning, men menar att det också behöver framgå hur kontrollnivåerna i villkorsförslag 15 ska bedömas och utvärderas, vilka grundvattenrör som omfattas av villkoret och hur avvikelser ska bedömas (aktbil. 504 s. 12).

Heidelberg Materials anser inte att övervakningsprogrammet behöver kompletteras med ytterligare målbildikatorer, tröskelnivåer eller arter.

---

¹³⁴ Se vidare aktbil. 293.

¹³⁵ Av art- och habitatdirektivet (rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter) framgår uttryckligen att ”huvudsyftet med detta direktiv är att främja att den biologiska mångfalden bibehålls”.

Bolaget har beskrivit den planerade uppföljningen av villkorsförslag 15 (infiltration i berg), se avsnitt 4 i aktbil. 244 och kontrollprogrammet, aktbil. 529. När tillstånd har meddelats kan bolaget i samråd med tillsynsmyndigheten överväga om denna uppföljning ska ingå i kontrollprogrammet för Natura 2000-områdena eller regleras i ett separat dokument.

Länsstyrelsen menar att det krävs ett samlat övervakningsprogram för verksamhetens påverkan på Natura 2000-områdena och Othemarskärret samt effekten av infiltrationen i berg och restaureringen av strandvallarna. Programmet och eventuella justeringar av detsamma ska godkännas av tillsynsmyndigheten. Övervakningen bör pågå så länge som infiltrationen sker (aktbil. 502 s. 17–18).

Heidelberg Materials har redovisat ett förslag till övervakningsprogram för Natura 2000-områdena,¹³⁶ Othemarskärret¹³⁷ och infiltrationen i berg.¹³⁸ Huruvida den föreslagna övervakningen är lämplig och ändamålsenlig bör därför avgöras av domstolen i samband med tillståndsprövningen. Det finns ingen anledning att föreskriva som villkor att övervakningsprogrammet också ska godkännas av tillsynsmyndigheten.

Bolaget instämmer dock i att avvikelser från övervakningsprogrammet bör godkännas av tillsynsmyndigheten (villkorsförslag 20).

Vad gäller restaureringen av strandvallarna, har Heidelberg Materials föreslagit att bolaget i samråd med tillsynsmyndigheten ska ta fram ett särskilt kontrollprogram för uppföljning av åtgärden (villkorsförslag 19).

Övervakningen av infiltrationen i berg (grundvattennivåer, svämningsvaraktighet i våtmarker och biologisk övervakning av rikkärr) kommer att pågå fram till dess att infiltrationen i berg avslutas. Det är inte motiverat att bolagets övriga övervakning av Natura 2000-områdena eller Othemarskärret pågår efter det att täktverksamheten har avslutats och File hajdar-täkten har börjat vattenfyllas. Länsstyrelsens önskemål om att övervakningen ska samlas i ett och samma dokument kan enligt bolaget diskuteras inom ramen för tillsynen.

Länsstyrelsen menar att det ska finnas krav på justerade och/eller ytterligare skyddsåtgärder vid avvikelser från målindikatorernas tröskelvärden, om det kan antas att avvikelserna är kopplade till verksamheten (aktbil. 502 s. 17–18).

Heidelberg Materials motsätter sig detta. Bolagets villkorsförslag 15 (infiltration i berg), 19 (restaurering av strandvallar) och 33 (övervakning av Othemarskärret) innefattar krav på att bolaget vid behov ska vidta korrigering/kompletterande åtgärder. Bolaget uppfattar länsstyrelsens förslag som att tillsynsmyndigheten ska ges en närmast oinskränkt rätt att besluta om justeringar av övriga skyddsåtgärder eller helt nya skyddsåtgärder. Det är en olämplig ordning och skulle innebära att

---

¹³⁶ Se aktbil. 248 och avsnitt B.2 i aktbil. 290.

¹³⁷ Se aktbil. 255.

¹³⁸ Se avsnitt 4 i aktbil. 244, avsnitt 6 i aktbil. 248 och aktbil 529.

utgångspunkten att skyddsåtgärderna ska prövas som en del av tillåtlighetsfrågan enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken undergrävs. Det skulle också innebära att det blir omöjligt för bolaget att förutse vilka skyddsåtgärder som bolaget kan komma att behöva vidta.

6.4 Natura 2000-området Filehajdar

Länsstyrelsen anser att den ansökta verksamheten medför att arten nipsippa utsätts för en störning som på ett betydande sätt kan försvåra dess bevarande i Natura 2000-området Filehajdar. Länsstyrelsen menar att plantor och potentiellt habitat kommer att gå förlorat i brytområdet samt att spridningsmöjligheter norr om tåkten kommer att försvinna, vilket kommer att ha negativa effekter på populationen inom Natura 2000-området (aktbil. 501 s. 11–14).

Bolaget har noga utrett den ansökta verksamhetens påverkan på nipsippa, se aktbil. 40. Av utredningen framgår sammanfattningsvis att alla nipsippor inom Natura 2000-området, och i princip alla nipsippor utanför Natura 2000-området, kommer att finnas kvar. Verksamheten bedöms, i ett värsta scenario, innebära att en promille av populationen på Filehajdar försvinner, i ett område mer än en kilometer från Natura 2000-området Filehajdar.¹³⁹ Det är mot denna bakgrund uppenbart att verksamheten inte kommer att påverka arten i Natura 2000-området Filehajdar på ett betydande sätt (7 kap. 28 a §) och än mindre försvåra bevarandet av nipsippa i området (7 kap. 28 b §).

Länsstyrelsen påstår att den ansökta verksamheten innebär att 7 procent av nipsippans ”potentiella habitat” kommer att försvinna. Bolaget vidhåller att det är ett felaktigt och missvisande påstående. Länsstyrelsen utgår ifrån att hela Filehajdar hyser livsmiljöer för arten. Den procentuella habitatförlusten som länsstyrelsen anger avser alltså det sökta brytområdets andel av hela Filehajdar. Länsstyrelsens utgångspunkt har inget stöd i inventeringar genomförda av Gotlands Botaniska Förening och länsstyrelsen självt vilka visar att huvudförekomsten är koncentrerad till Natura 2000-området och dess närhet. Det planerade verksamhetsområdet har placerats i ett område med låg täthet av plantor. I vissa delar av det ansökta verksamhetsområdet saknas arten helt. I andra delar ligger tätheterna på mellan 2,8–21 blommande plantor per hektar. Dessa siffror ska jämföras med kärnområdets 410 blommande plantor per hektar. Detta visar enligt bolaget att de delar som berörs av det ansökta verksamhetsområdet utgör en väsentligt sämre livsmiljö för nipsippa än kärnområdet.¹⁴⁰ Den ansökta brytningen i området kommer inte att ha någon betydelse för populationen inom Natura 2000-området.

Länsstyrelsen påstår även att utökningen av File hajdar-tåkten kommer att fragmentera den befintliga populationen genom att spridningsmöjligheter norr om tåkten försvinner. Bolagets utredning visar tvärtom att den ansökta verksamheten inte kommer att förhindra artens vidare spridning i någon riktning, och under alla omständigheter inte på något sätt som får betydelse för populationen i Natura 2000-

---

¹³⁹ Se avsnitt 4 i aktbil. 40.

¹⁴⁰ Se avsnitt 3–4 i aktbil. 40.

området. Verksamheten kommer inte heller förhindra genetiskt utbyte mellan individer inom respektive utom Natura 2000-området.¹⁴¹

Länsstyrelsen menar att det behöver föreskrivas som villkor att bolaget ska återskapa funktionella livsmiljöer för nipsippa och nyetablera plantor (aktbil. 502 s. 10–11).

Med hänsyn till verksamhetens mycket begränsade påverkan på arten, vidhåller Heidelberg Materials att det inte finns stöd i vare sig Natura 2000-regelverket, artskyddsförordningen eller 2 kap. 3 och 7 §§ miljöbalken att föreskriva villkor om skyddsåtgärder för nipsippa. För det fall domstolen gör en annan bedömning, vidhåller Heidelberg Materials att det under alla omständigheter är fullt tillräckligt att föreskriva som villkor att bolaget:

- (i) inom det område som markeras med gul streckad linje i kartan [...] ¹⁴², ska etablera minst 200 nya plantor av nipsippa samt vid behov motverka igenväxning vid etableringsytorna för att upprätthålla goda livsbetingelser för de nyetablerade nipsipporna under tillståndstiden, och
- (ii) i samråd med tillsynsmyndigheten ska ta fram ett särskilt kontrollprogram som har syftet att säkerställa att etableringen av nipsippa uppnår önskat resultat. Etableringen ska anses lyckad när minst 200 plantor har överlevt i tre år efter sådden.

Antalet 200 motsvarar det antal plantor som växer inom det ansökta verksamhetsområdet. Att koncentrera åtgärderna till området söder om File hajdar-täkten är ändamålsenligt av flera skäl. Av bolaget anlitade experter från Ecogain bedömer att området söder om täkten har bättre förutsättningar för att etableringen ska ge upphov till långsiktigt fortlevande individer med goda spridningsmöjligheter utifrån hur naturmiljöerna ser ut. Området norr om täkten hyser en tätare skog med sämre ljusinsläpp vilket passar nipsippan sämre. Därtill kommer att området norr om täkten utgör ett område där det är betydligt troligare att samhället kommer att prioritera mineralutvinning i framtiden jämfört med området söder om täkten, vilket skulle göra etableringen av nipsippor till en kortvarigare åtgärd av (än mer) begränsad nytta.

6.5 Skyddade arter

6.5.1 Apollofjäril, svartfläckig blåvinge och väddnätfjäril

6.5.1.1 Insamling och flytt av larver

Artdatabanken menar att den föreslagna insamlingen och flytten av larver inte har någon populationsförstärkande effekt. Åtgärden fyller främst ett syfte om flytten sker till ytor utanför normalt spridningsavstånd som har restaurerats specifikt för arten (aktbil. 312 s. 1).

Åtgärden vidtas inte i första hand i syfte att förstärka populationen på någon specifik plats utan för att rädda individer i det område som påverkas av brytning. Åtgärden är en följd av att bolaget i enlighet med kraven i 4 a § artskyddsförordningen behöver vidta åtgärder för att begränsa antalet individer som dödas eller

¹⁴¹ Se avsnitt 4 i aktbil. 40.

¹⁴² Hänvisningen till karta avser Figur 4 i aktbil. 526. Figur 7 utgör domsbilaga 7.

utsätts för en störning. Insamling och flytt av larver har identifierats som den mest lämpliga åtgärden. Larverna kommer att flyttas till närliggande habitat som inte påverkas av den ansökta verksamheten, i första hand ytor som har restaurerats för respektive art, se vidare bilaga B11 till ansökan. Detta bedöms ha en på kort sikt populationsförstärkande effekt eftersom larver kan etableras i området direkt, i stället för efter parningssäsongen.

6.5.1.2 Restaurering av nya livsmiljöer

6.5.1.2.1 Inledning

Naturvårdsverket accepterar de uppdaterade kriterierna för täckningsgrad av buskar och träd, men vidhåller att de ursprungliga kriterierna för täckningsgrad av värdväxt bör tillämpas samt att dessa bör gälla som ett medelvärde under i vart fall tre år. Verket menar vidare att bolaget behöver inkomma med förslag på kriterier avseende förekomst/reproduktion samt att tillsynsmyndigheten bör godkänna att restaureringsområden är funktionella innan nya brytområden får tas i anspråk. Verket menar även att bolaget inte har förmått visa att kriterierna kommer kunna uppfyllas innan nya brytområden behöver tas i anspråk och att bolaget därmed bör överväga att söka en artskyddsdispens. Verket har ingen erinran mot att en sådan dispens meddelas, under förutsättning att domstolen anser att bedömningen om artens lokala bevarandestatus ska göras mot populationen på nordöstra Gotland och att restaureringsåtgärderna i stället vidtas som kompensationsåtgärder. Verket lämnar även ett antal förslag på vad som bör framgå av åtgärdsprogrammet (aktbil. 504 s. 14–21). *Länsstyrelsen* synes godta bolagets villkorsförslag, inklusive de uppdaterade funktionalitetskriterierna. Länsstyrelsen menar dock att kriterierna ska beräknas utifrån ett medelvärde på tre år samt att kriteriet för täckningsgrad av buskar i habitat för väddnätfjäril ska justeras något (aktbil. 502 s. 10 och 18–21). *Artdatabanken* menar att begreppet ”funktionella livsmiljöer” ska syfta till ytor där arterna har kontinuerligt reproducerande populationer och att uppföljning av de restaurerade habitaterna måste ske under flera år (aktbil. 399 s. 1 och 4).

Heidelberg Materials har vid såväl denna som tidigare tillståndsprövningar haft ambitionen att så långt som möjligt balansera ut verksamhetens påverkan på de tre fjärilsarterna. Målet har alltid varit att garantera att områdets ekologiska funktion för arterna inte ens kortvarigt drabbas av en försämring. Bolaget har därför självt (hittills) föreslagit en villkorskonstruktion som innebär att befintliga livsmiljöer inte får tas i anspråk förrän nya livsmiljöer har skapats på annan plats, trots att det innebär att bolaget tar en risk för avbrott i verksamheten i det fall de planerade restaureringsåtgärderna inte får avsedd effekt. Samma höga ambitionsnivå har gällt för väddnätfjäril, trots att det för den arten egentligen inte behövs några restaureringsåtgärder för att verksamheten ska vara förenlig med artskydds-förordningen och Natura 2000-regelverket.

Det råder fortsatt skilda meningar om vilka kriterier som ska tillämpas för att säkerställa att restaureringsområdena har uppnått erforderlig funktionalitet. Samtidigt innebär det allvarliga säkerhetspolitiska läget i omvärlden att det nu finns ett ännu större samhälleligt behov av en stabil kalkstensbrytning och cement-

tillverkning i Slite. Heidelberg Materials gör mot denna bakgrund bedömningen att det nu är av stor vikt att tillståndet ger bolaget möjlighet att ta nya områden i anspråk även i det fall det tar längre tid än planerat att skapa nya livsmiljöer för fjärilarna. Bolaget ansöker därför om en dispens från förbudet i 4 a § 4 p. artskyddsförordningen för apollofjäril och svartfläckig blåvinge samt justerar villkorsförslag 21 så att det inte längre hindrar att befintliga livsmiljöer tas i anspråk innan nya är skapade. Förutsättningarna för en sådan dispens är uppfyllda. Villkorsändringen berör även väddnätfjäril, men eftersom 6 § artskyddsförordningen inte omfattar något skydd för artens livsmiljöer krävs ingen dispens för den arten.

Bolaget har fortfarande för avsikt att restaurera nya livsmiljöer för alla tre arter, som är av minst lika stor yta och kvalitet som de livsmiljöer som går förlorade. Åtgärderna vidtas dock som kompensationsåtgärder i stället för skyddsåtgärder. Den enda reella skillnaden för fjärilarna är att det inte kan uteslutas att det vid vissa tillfällen uppstår ett tidsmässigt glapp mellan ianspråktagandet av befintliga livsmiljöer och färdigställandet av nya funktionella livsmiljöer.

Heidelberg Materials har även omvärderat behovet av en prövotid för att utveckla en ny habitatfunktionalitetsmodell. Syftet med att utveckla en ny modell var i första hand att kunna uppnå samma positiva effekter för arterna genom restaurerande insatser på en mindre yta. Bolaget godtar emellertid nu det större ytbehov som tillämpning av de nu existerande kriterierna kräver.

Bolaget yrkar därmed att domstolen inom ramen för förevarande prövning slutligt avgör vilka kriterier som ska tillämpas för att utvärdera när restaurerade habitat har uppnått erforderlig funktionalitet. Villkoret ska utgå ifrån de uppdaterade kriterier som redovisades av bolaget i december 2024.

Det ovanstående utvecklas i avsnitt avsnitt 6.5.1.2.2 – 6.5.1.2.4 nedan.

6.5.1.2.2 Tillståndet behöver ge bolaget möjlighet att ta nya områden i anspråk även i det fall det tar längre tid än planerat att skapa nya livsmiljöer för fjärilarna
Med hänsyn till att det fortsatt råder skilda uppfattningar om vilka kriterier som ska gälla för restaureringarna, och det rådande säkerhetspolitiska läget i omvärlden, anser Heidelberg Materials att det nu är av stor vikt att tillståndet ger bolaget möjlighet att ta nya områden i anspråk även i det fall det tar längre tid än planerat att skapa nya livsmiljöer för fjärilarna. Detta utvecklas nedan.

Remissmyndigheterna menar att de av bolaget föreslagna kriterierna för restaurerade fjärilshabitat behöver skärpas för att det ska vara möjligt att garantera en kontinuerlig ekologisk funktion. Vidare menar Naturvårdsverket och Artdatabanken att fjärilarnas ekologi är mer komplicerad än vad de föreslagna kriterierna kan fånga in och att det därför krävs kompletterande kriterier avseende förekomst och reproduktion. Bolaget instämmer i att det finns många olika faktorer som avgör om fjärilarna förekommer i ett visst område eller inte. Flera av dessa faktorer tillgodoses redan vid bolagets urval av lämpliga restaureringsområden, exempelvis konnektivitet (närhet till befintligt habitat), tunna jordmånar på kalkberg och i huvudsak torr mark. Bolaget instämmer också i att det tydligaste tecknet på att en

restaurering har lyckats är att fjärilarna förekommer och reproducerar sig i området. Hittills genomförda uppföljningar visar också på ett ökat antal flygande individer av samtliga tre arter och en ökad reproduktion för apollofjäril och vädnnätfjäril (reproduktion av svartfläckig blåvinge är inte möjlig att studera).¹⁴³ De naturliga svängningarna i arternas populationsstorlek och reproduktion innebär emellertid att det finns stora variationer från år till år som inte beror på livsmiljöernas kvalitet eller funktion (i en metapopulation nyttjas exempelvis inte alla habitatytor samtidigt). Det gäller även de livsmiljöer som ligger inom brytområdet. Om det uppställs kriterier avseende förekomst och reproduktion skulle förutsättningarna för att uppfylla villkoret till stor del ligga bortom bolagets kontroll, vilket inte är förenligt med praxis.¹⁴⁴

Bolaget kan sammantaget inte acceptera de kriterier som har föreslagits av remissmyndigheterna. De skulle medföra en alltför stor risk för avbrott i bolagets verksamhet och i förlängningen den svenska cementförsörjningen.

Samtidigt bedöms Europa befinna sig i det allvarligaste säkerhetspolitiska läget sedan andra världskrigets slut och regeringen genomför den största upprustningen av det svenska totalförsvaret sedan 1950-talet.¹⁴⁵ MSB har så sent som i januari 2025 bedömt att fortsatt brytning i Slite är av stor nationell betydelse för att upprätthålla vitala funktioner inom totalförsvaret såsom byggnad, anläggande och reparation av en mängd samhällsviktiga verksamheter.¹⁴⁶ Det är mot denna bakgrund viktigt att bolaget kan ta nya områden i anspråk för brytning, även om det senare skulle visa sig vara svårt att genomföra restaureringsinsatserna på det sätt som bolaget har planerat. Det gäller oavsett vilka kriterier som ska gälla för restaureringsområdena.

Heidelberg Materials bedömer sammantaget att det nu är motiverat att utforma tillståndet på så sätt att befintliga livsmiljöer för svartfläckig blåvinge, apollofjäril och vädnnätfjäril får tas i anspråk för brytning även i det fall de nya livsmiljöerna inte ännu har hunnit uppnå erforderlig funktion. Som framgår av Heidelberg Materials justerade villkorsförslag 21 nedan, har bolaget fortfarande för avsikt att vidta lika omfattande restaureringsåtgärder för alla tre fjärilsarter som tidigare har redovisats. Åtgärderna vidtas dock som kompensationsåtgärder i stället för skyddsåtgärder. Den enda reella skillnaden för fjärilarna är att det inte kan uteslutas att det vid vissa tillfällen uppstår ett tidsmässigt glapp mellan ianspråktagandet av befintliga livsmiljöer och färdigställandet av nya funktionella livsmiljöer.

Bolaget ansöker mot denna bakgrund om en dispens från förbudet i 4 a § 4 p. artskyddsförordningen för svartfläckig blåvinge och apollofjäril. Heidelberg Materials har tidigare framställt ett yrkande reservationsvis om en sådan dispens, se yrkande 4(a). Bolagets ändrade talan medför därför ingen uttrycklig justering

¹⁴³ Se avsnitt 8 i aktbil. 295 och s. 38, 42 och 45 i aktbil. 438.

¹⁴⁴ NJA 2004 s. 421; MÖD 2007:55.

¹⁴⁵ Regeringskansliet, Regeringens prioritering: Säkerhetspolitiska läget, <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/regeringens-prioriteringar/sakerhetspolitiska-laget/> (besökt 2025-04-01).

¹⁴⁶ MSB beslut 2025-01-20, ärendenr MSB 2024-14645. Se aktbil. 403–404.

av bolagets tidigare redovisade yrkanden, men innebär att yrkandet om dispens inte längre framställs endast reservationsvis.

Ändringen berör även väddnätfjäril. Skyddet i 6 § artskyddsförordningen omfattar dock inte arters livsmiljöer och det krävs följaktligen inte någon dispens för att bolaget ska kunna ta livsmiljöer för väddnätfjäril i anspråk innan nya livsmiljöer har skapats på annan plats.¹⁴⁷ Ändringen får inte heller någon betydelse för verksamhetens påverkan på väddnätfjäril inom de Natura 2000-områden där fjärilen är en utpekad art. Som framgår av avsnitt 9.2.1 i ansökansbilaga B11.4, bedöms den ansökta verksamheten få en helt försumbar påverkan på arten i de aktuella Natura 2000-områdena. Det gäller även i det fall bolaget inte skulle restaurera några nya livsmiljöer för väddnätfjäril. Som framgår ovan, har bolaget för avsikt att ändå restaurera nya livsmiljöer för väddnätfjäril. Det innebär att verksamheten kommer att få en helt obetydlig påverkan på arten, både lokalt på Filehajdar och i de aktuella Natura 2000-områdena.

6.5.1.2.3 Förutsättningarna för en artskyddsdispens är uppfyllda

Heidelberg Materials menar att förutsättningarna för dispens, vilka stadgas i 14 § artskyddsförordningen, är uppfyllda.

Verksamheten tillgodoser ett allt överskuggande allmänintresse och det finns inte någon annan lämplig lösning, se avsnitt 3.10.2 ovan.

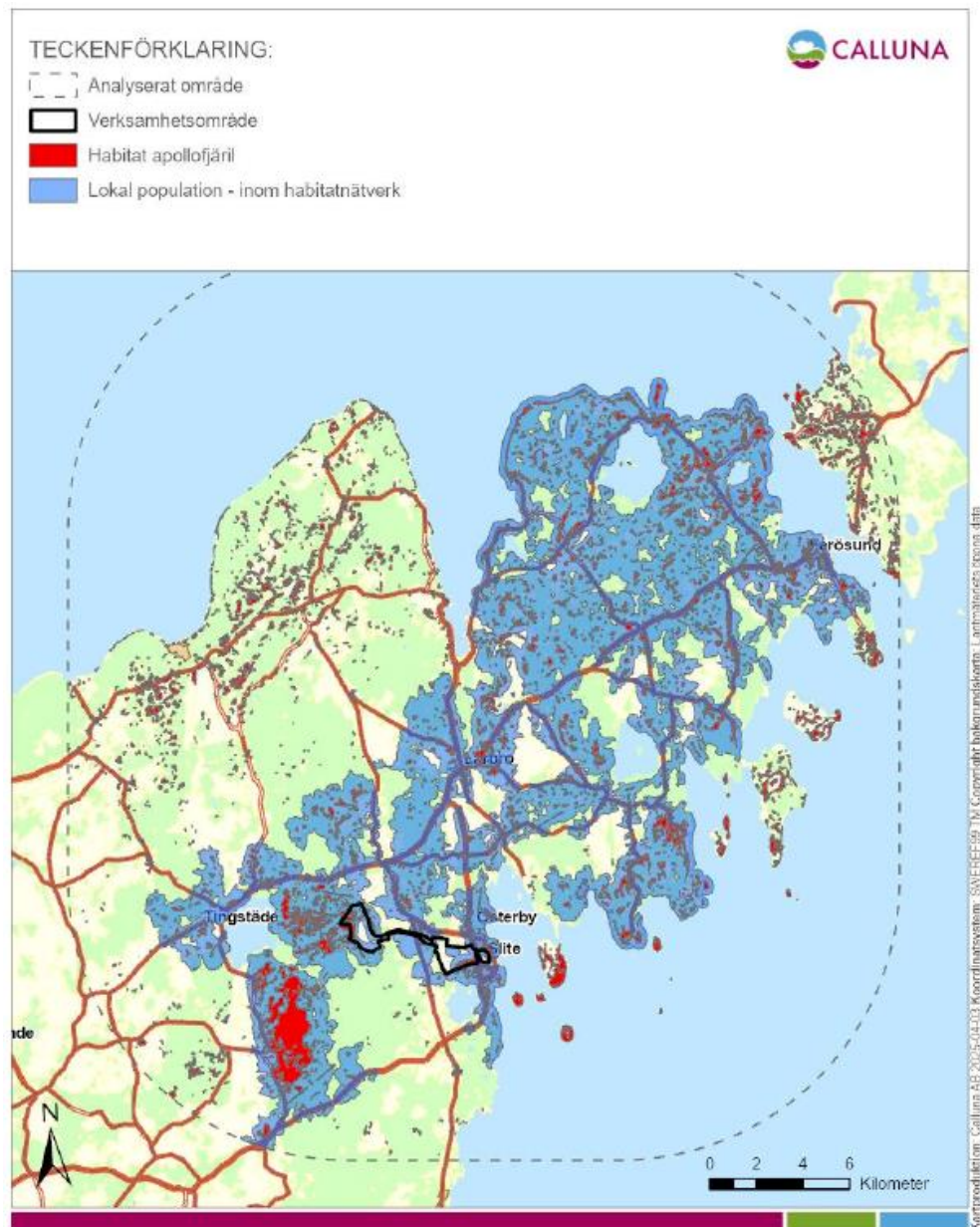
Vidare skulle en dispens inte försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus för arterna. Som redovisades vid huvudförhandlingen (s. 30 i aktbil. 445), har bolaget i sina utredningar avgränsat den lokala populationen till ett litet område på Filehajdar, det vill säga en del av den lokala populationen (delpopulationen). Vid tillämpning av dispensbestämmelsen bör dock den lokala populationen omfatta hela populationen på nordöstra Gotland (apollofjäril) respektive norra Gotland (svartfläckig blåvinge), där det finns ett stort sammanhängande habitatnätverk för dessa två arter, se Figur 7 och 8 nedan. Det stämmer väl överens med Mark- och miljööverdomstolens bedömningar vid 2016 och 2021 års tillståndsprövningar av Klinthagentäkten på norra Gotland. I båda dessa fall bedömde domstolen att de lokala populationerna av apollofjäril och svartfläckig blåvinge omfattade hela nordöstra Gotland.¹⁴⁸ Det är en konservativ avgränsning. Heidelberg Materials utredningar visar att spridningssambanden för både svartfläckig blåvinge och apollofjäril är mycket starka på Gotland och att metapopulationen omfattar stora delar av eller möjligen hela ön, se avsnitt 5.6 i ansökansbilaga B11.2 (apollofjäril) och avsnitt 5.5 i ansökansbilaga B11.3 (svartfläckig blåvinge).

Utan vidtagande av några restaureringsåtgärder, medför den ansökta verksamheten en förlust av 0,6 % av apollofjärilens livsmiljöer på nordöstra Gotland och 0,3 % av svartfläckig blåvinges livsmiljöer på norra Gotland. Det är uppenbart att detta inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus. Det gäller även med

¹⁴⁷ Jfr Naturvårdsverkets Handbok för artskyddsförordningen, del I, s. 27.

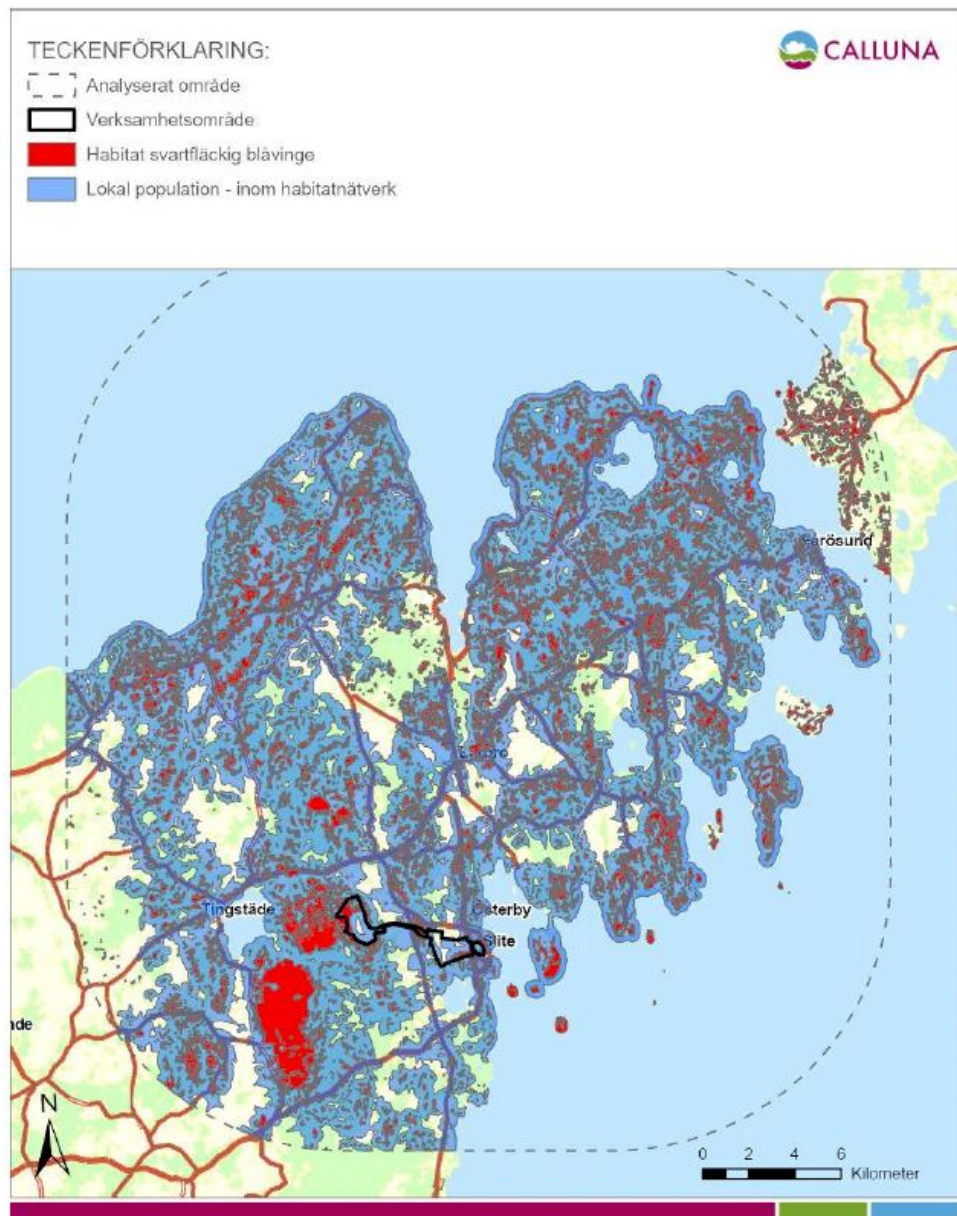
¹⁴⁸ MÖD 2016:1; MÖD dom 2021-02-26, mål M 7168-19, s. 19–20.

hänsyn till verksamhetens påverkan på vuxna individer, larver och ägg. I realiteten kommer förlusten av livsmiljöer bli ännu mer begränsad eftersom bolaget som en kompensationsåtgärd kommer att skapa nya livsmiljöer för fjärilarna.

Figur 7. Utbredning av lokal population och habitat för apollofjäril på nordöstra Gotland.

Figur 8. Utbredning av lokal population och habitat för svartfläckig blåvinge på norra Gotland.

6.5.1.2.4 Domstolen ska inom ramen för denna prövning föreskriva ett slutligt villkor som utgår ifrån de uppdaterade funktionalitetskriterierna

Bolagets ändrade talan innebär som ovan nämnt att de föreslagna restaureringsåtgärderna kommer att vidtas som kompensationsåtgärder i stället för skyddsåtgärder. Det måste därmed fortfarande framgå av tillståndet vilka kriterier som ska tillämpas för att värdera funktionaliteten hos restaurerade habitat.

Heidelberg Materials har tidigare yrkat att frågan om kriterier för att värdera funktionaliteten hos restaurerade habitat skjuts upp under en prövotid. De befintliga funktionalitetskriterierna innebär att varje hektar habitat som tas i anspråk av täktverksamheten måste ersättas med minst ett hektar restaurerat habitat, vilket betyder

att bolaget behöver avsätta stora arealer mark för fjärilarna. Syftet med den yrkade prøvotiden var att utveckla en ny habitatfunktionalitetsmodell som kan möjliggöra att de restaurerande insatserna begränsas till en mindre yta, utan att det medför några negativa konsekvenser för fjärilarna.

Bolaget frånfaller nu yrkandet om en prøvotid och godtar i stället det större ytbehov som tillämpning av de nu existerande kriterierna kräver under villkorets löptid.

Bolaget yrkar att domstolen föreskriver nedanstående slutliga villkor 21. Villkoret innebär att bolaget är skyldigt att vidta åtgärder för att skapa nya livsmiljöer för fjärilarna. De områden som avsätts för restaureringsinsatser ska vara av minst lika stor yta som de livsmiljöer som vid var tid har gått förlorade, men till skillnad från bolagets tidigare villkorsförslag krävs inte att restaureringsområdena har uppnått erforderlig funktionalitet innan nya brytområden tas i anspråk. Villkorsförslaget utgör i övrigt en konsolidering av det som har framgått av bolagets tidigare föreslagna villkor 21 och provisoriska föreskrift P1 (kriterier för funktionalitet).

21. Bolaget ska i samråd med tillsynsmyndigheten upprätta ett åtgärdsprogram som omfattar att skapa nya funktionella livsmiljöer för svartfläckig blåvinge, apollofjäril och vädnnätfjäril. De områden som markeras på kartan i bilaga H till ansökan ska betraktas som befintliga livsmiljöer. Innan befintliga livsmiljöer tas i anspråk för täktverksamheten ska bolaget avsätta andra områden för fjärilarna samt påbörja åtgärder för att miljöerna inom dessa områden ska utvecklas till funktionella livsmiljöer. De områden som avsätts för fjärilarna ska vara av minst lika stor yta som de livsmiljöer som vid var tid har gått förlorade. Aktiva åtgärder ska vidtas till dess att miljön inom de områden som avsatts för fjärilarna uppnår de kriterier för funktionalitet som framgår av tabellen nedan. Därefter ska bibehållande åtgärder vidtas.

Om åtgärder vidtas för att områden som inte är habitat ska övergå till funktionella habitat tillgodoräknas 100 % av den restaurerade ytan. Om åtgärder vidtas för att områden som är suboptimala habitat ska övergå till funktionella habitat tillgodoräknas 50 % av den restaurerade ytan.

Om bolaget ska skapa eller restaurera nya livsmiljöer inom Natura 2000-områden ska åtgärderna först godkännas av tillsynsmyndigheten.

Åtgärdsprogrammet ska omfatta minst 33 år från det att tillståndet tas i anspråk.

	Täckningsgrad av träd	Täckningsgrad av buskar	Förekomst av värdväxt	Övrigt
Vädnnätfjäril	0–2,5 %	0–15 %	>27,6 bio- massindex	Obetat
Apollofjäril	10–15 %	20–30 %	≥0,4 % täckningsgrad	–
Svartfläckig blåvinge	15–35 %	21–35 %	≥1,6 % täckningsgrad	Förekomst av värdmyra

Bolaget vidhåller således att det är de uppdaterade funktionalitetskriterierna som ska tillämpas. Som framgår av aktbil. 295, bygger de tidigare kriterierna på data från ett eller enstaka år och definierades utifrån habitatet inom det brytområde som omfattades av 2017 års ansökan. De uppdaterade kriterierna vilar på betydligt mer

och bättre kvalitetssäkrad data, från inventeringar i det nu ansökta brytområdet, dvs. det habitat som faktiskt kommer att gå förlorat.

Bolaget vill därtill understryka att syftet med restaureringsåtgärderna alltid har varit att skapa nya livsmiljöer som motsvarar de befintliga livsmiljöerna inom det ansökta brytområdet. De framtagna funktionalitetskriterierna motsvarar därför kvaliteten på det habitat som finns inom brytområdet. Avsikten har aldrig varit att utarbeta kriterier som motsvarar ”det perfekta habitatet” för arterna. Något sådant kan heller inte krävas enligt artskyddsförordningen.

Naturvårdsverket menar att det finns en risk att de uppdaterade kriterierna avseende förekomst av värdväxt för apollofjäril och svartfläckig blåvinge är för lågt satta, eftersom de baseras på en period efter torråret 2018 då täckningsgraden har haft en nedåtgående trend. Bolaget menar att det inte finns något stöd för en sådan slutsats. Det krävs mer data och en längre tidsserie för att statistiskt kunna uttala sig om populationsförändringar, särskilt eftersom värdväxterna förekommer naturligt i låga täckningsgrader vilket medför att spridningen i datamaterialet procentuellt blir mycket stor. Att den uppmätta täckningsgraden är lägre vid undersökningen 2020–2023 jämfört med undersökningen 2019 (se tabell 1 i aktbil. 295) beror på att kalibreringen har förbättrats och att täckningsgraden därmed inte har överskattats på samma sätt som vid 2019 års undersökning, se avsnitt 2.3 i aktbil. 295.

Det finns ingen anledning att anta att backtimjan och vit fetknopp har fått en stor populationsnedgång till följd av torråret 2018. Arterna är mycket torktåliga och motståndskraftiga. Vit fetknopp använder både vanlig fotosyntes (C3-fotosyntes) och CAM-fotosyntes, vilket innebär att fotosyntesen kan fortgå med stängda klyvöppningar under dagen och därmed kraftigt reducera avdunstning vid torra förhållanden. Arten gynnas därmed vid torka i jämförelse med andra arter som endast använder C3-fotosyntes. Vidare är vit fetknopp flerårig och därmed inte lika känslig för exempelvis nedsatt sexuell reproduktion under enstaka år. Därutöver förökar sig arten vegetativt genom rotsläende kloner, dvs. att enskilda grenar och fragment kan rotslå av sig själva.

Backtimjan är också en mycket torkanpassad art och kan gå i vilostadium vid torka. Den kan då tappa blad och blomningen kan utebli. Den överlever då i de vedartade delarna av stammen och i pålroten. Det får inga större konsekvenser för vare sig backtimjan eller svartfläckig blåvinge om blomningen uteblir ett år, eftersom backtimjan liksom vit fetknopp är flerårig och kan blomma kommande år i stället. I tillägg till sexuell förökning har den också, precis som vit fetknopp, en vegetativ förökning med rotsläende grenar. Dessutom har backtimjan en förmåga att efter en torka tillväxa och till och med blomma senare under säsongen samma år om förutsättningarna är goda. Denna säsongsanpassning är vanlig hos flera torrmarksväxter. Under riktigt ogynnsam torka kan backtimjan dö, men arten förekommer också som fröbank i jord med fröer som aktiveras vid högre temperaturer.

Det finns förvisso en nedåtgående trend för backtimjan på nationell nivå, men den beror inte på torka utan igenväxning och gödsling av marker.¹⁴⁹

Det är inte rimligt att med hänvisning till försiktighetsprincipen tillämpa de tidigare (strängare) kriterierna för förekomst av värdväxt, som Naturvårdsverket förespråkar. De tidigare kriterierna saknar som ovan nämnt stöd i det omfattande dataunderlag som har vuxit fram under de senaste åren och är dessutom definierade utifrån habitatet inom ett annat område än det som omfattas av nu aktuell ansökan. Det är orimligt att kräva att bolaget ska skapa miljöer med en högre förekomst av värdväxt än vad bolagets återkommande inventeringar visar finns i brytområdet. Bolaget vill därtill understryka att de uppdaterade kriterierna redan innefattar en skälig säkerhetsmarginal jämfört med den faktiska förekomsten av värdväxt inom brytområdet.

För det fall domstolen bedömer att det krävs en ytterligare säkerhetsmarginal (utöver den i kriterierna redan inbyggda säkerhetsmarginalen), är det enligt bolagets mening en bättre lösning att utgå ifrån de uppdaterade kriterierna och göra ett påslag med 10–20 procent, än att tillämpa de tidigare (numera inaktuella) kriterierna.

Naturvårdsverket och länsstyrelsen menar vidare att kriterierna för täckningsgrad av värdväxt behöver gälla som ett medelvärde under i vart fall tre år. Denna synpunkt har inte samma betydelse som förut eftersom bolaget nu ansöker om en artskyddsdispens och justerar villkorsförslag 21 på så sätt att nya brytområden får tas i anspråk innan restaureringsområdena har uppnått erforderlig funktionalitet. Frågan har emellertid ändå stor betydelse för det praktiska arbetet och när ett restaurerat område kan betraktas som färdigt. Heidelberg Materials vidhåller att det är fullt tillräckligt att det ett år kan konstateras att kriterierna har uppnåtts. Både backtimjan och vit fetknopp är fleråriga växter och därtill mycket torktåliga och motståndskraftiga, vilket har beskrivits mer ingående ovan. När den täckningsgrad som behövs för att ett område ska vara funktionellt som habitat väl uppnåtts är det därför mycket osannolikt att habitatet förlorar sin funktionalitet till följd av en minskad täthet av värdväxter. Även väddnätfjärilens värdväxt ängsvädd är flerårig och stabil i sin populationsdynamik, men kan dö av extrem torka. Under sådana extremår drabbas dock både befintliga och restaurerade habitat på samma sätt.

Länsstyrelsen och Naturvårdsverket lämnade vid tillståndsprövningen av Klinthagentäkten samma synpunkt, dvs. att kriterierna ska vara uppnådda under tre på varandra följande år för att funktionalitet för fjärilarna ska anses föreligga. Mark- och miljödomstolen fann i det målet att det inte fanns skäl att föreskriva detta som villkor.¹⁵⁰ Det finns ingen anledning att göra en annan bedömning i förevarande mål. Naturvårdsverket har avslutningsvis lämnat ett antal förslag på vad som bör framgå av åtgärdsprogrammet (se s. 20–21 i aktbil. 504). Heidelberg Materials är fortsatt positivt inställt till samtliga förslag och kommer att beakta dessa vid framtagandet av åtgärdsprogrammet.

¹⁴⁹ SLU Artdatabanken, Artfakta, Backtimjan *Thymus serpyllum* (<https://artfakta.se/taxa/221849/-information>), besökt 2025-04-03.

¹⁵⁰ MMD Nacka dom 2024-12-23, mål M 4550-23, s. 152.

6.5.2 Nipsippa

Länsstyrelsen menar att förlusten av plantor och potentiellt habitat kräver en dispens från 7 § artskyddsförordningen. För att sådan dispens ska kunna meddelas måste bolaget vidta de skyddsåtgärder som länsstyrelsen föreslagit (aktbil. 501 s. 14–16).

Heidelberg Materials vidhåller att förbudet i 7 § artskyddsförordningen, i situationer som den nu aktuella, utlöses först om verksamheten bedöms ha en påverkan på artens population eller bevarandestatus, se avsnitt F.2 i aktbil. 37. Denna tolkning stöds av Skogsstyrelsens och Naturvårdsverkets *Gemensamma riktlinjer för handläggning av artskyddsärenden i skogsbruket* (version 2.1, s. 37), som länsstyrelsen hänvisar till i sitt yttrande.

Bolagets utredning visar att verksamheten sannolikt kommer att medföra en förlust av 200–400 plantor, men i värsta fall kan antalet uppgå till cirka 550 plantor. Nipsippans population på Filehajdar beräknas omfatta 380 000–500 000 plantor. Den antalsmässiga påverkan är därmed omkring 0,005–0,1 % av populationen. Detta utgör en försumbar del av den totala populationen och arten bedöms förekomma rikligt på Filehajdar även i fortsättningen, utan att genomgå bestående populationsnedgångar till följd av verksamheten. Se vidare avsnitt 4 i aktbil. 40. Det är enligt bolagets mening uppenbart att den ansökta verksamheten inte utlöser förbudet i 7 § artskyddsförordningen.

För det fall domstolen bedömer att det krävs en dispens för påverkan på arten och att det därtill krävs skyddsåtgärder för att uppfylla rekvisitet i 14 § andra punkten artskyddsförordningen (”inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde”) redovisas möjliga åtgärder i avsnitt 6.4 ovan.

Slutligen ska noteras att 7 § artskyddsförordningen inte omfattar ett skydd för livsmiljöer (än mindre ”potentiella livsmiljöer”, som länsstyrelsen resonerar kring i sitt yttrande).¹⁵¹ Bolaget har ändå gjort en helhetsbedömning av den ansökta verksamhetens påverkan på såväl plantor som livsmiljö. Utredningen visar att förlusten av livsmiljö inte kommer att ha någon betydelse för populationen. Tätheten i det ansökta brytområdet är låg och området har ingen betydelse för spridningsmöjligheterna. Se vidare avsnitt 4 i aktbil. 40.

---

¹⁵¹ Jfr MÖD dom 2021-07-12, mål M 3276-20. Domen avser skyddet i 4 § 4 p. artskyddsförordningen, som omfattar skydd för fortplantningsområden och viloplatser. Bestämmelsen är inte aktuell i förhållande till nipsippa, men det kan ändå noteras att MÖD på s. 8 i domen understryker att bestämmelsen ”avser endast artens fortplantningsområden och viloplatser, inte dess livsmiljö i sin helhet och inte heller miljöer som är lämpliga biotoper för arten”. Jfr även MMD Nacka dom 2022-12-13, mål M 2724-22, s. 163.

6.5.3 Svärdskrissla

Länsstyrelsen menar att det bör föreskrivas som villkor att bolaget ska transplantera minst 100 plantor av svärdskrissla till det område söder om File hajdar-täkten som har föreslagits av bolaget och att åtgärden ska följas upp under hela tillståndstiden (aktbil. 502 s. 10).

Heidelberg Materials har åtagit sig att i studiesyfte transplantera svärdskrissla till området söder om File hajdar-täkten (se domsbilaga 7). Bolaget har inget emot att det specificeras att åtgärden ska omfatta minst 100 plantor. Det finns som tidigare nämnt inga garantier för att plantorna kommer att överleva flytten, men försöken kommer att bidra med viktig kunskap vad gäller arternas förutsättningar att återetablera sig på annan plats och på så sätt gynna arterna på längre sikt.

Bolagets planerade restaurering av diken och körskador sydväst om File hajdar-täkten (villkorsförslag 20) bedöms förbättra förutsättningarna för svärdskrissla i området. Flytten av svärdskrissla kommer av den anledningen genomföras efter restaureringen.

Såvitt avser uppföljning menar bolaget att det räcker att uppföljning sker under så lång tid att det kan konstateras huruvida plantorna klarat den första svåra tiden efter flytten eller ej, och i vad mån de har överlevt långsiktigt. Bolaget föreslår därför att uppföljning sker vid tre tillfällen: 1, 2 och 7 år efter flytten.

Heidelberg Materials har ingenting emot att domstolen föreskriver ett uttryckligt villkor om åtgärden, förutsatt att det tydligt framgår av villkoret att det handlar om ett forskningsförsök och att det inte finns något krav på att plantorna ska överleva flytten.

Artdatabanken menar att villkorsförslag 25 (röjningar öster om File hajdar-täkten) behöver specificeras vad gäller uppföljning av arter (aktbil. 312 s. 2).

Heidelberg Materials har beskrivit den planerade uppföljningen, se aktbil. 54. Bolaget anser inte att detta behöver specificeras i villkoret.

6.5.4 Fåglar

Artdatabanken menar att verksamheten kräver en artskyddsdispens för fåglar (aktbil. 312 s. 2).

Bolaget vidhåller att verksamheten inte kräver någon artskyddsdispens med avseende på fåglar, se avsnitt 3.10.2 ovan.

6.6 Riksintressen

Länsstyrelsen och *Naturvårdsverket* anser att den sökta verksamheten riskerar att medföra en påtaglig skada på riksintresset för naturvård. Myndigheterna menar att skadebedömningen ska göras mot delområdet Filehajdar. Myndigheterna

överlämnar till domstolen att bedöma huruvida riksintresset för naturvård eller mineralutvinning ska ha företräde (aktbil. 501 s. 16–18 och aktbil. 504 s. 23–25).

Heidelberg Materials har inget att invända mot myndigheternas beskrivning i sak av naturvärdena i riksintresseområdet. Bolaget konstaterar att beskrivningarna vinner gott stöd i underlagsutredningarna i målet.

Bolaget vidhåller att det inte föreligger någon risk för påtaglig skada på riksintresset för naturvård, se avsnitt H i aktbil. 37 och avsnitt 3.14.2 ovan. Som tidigare framhållits är det mycket svårt att peka ut områden inom riksintresseområdet som skulle vara av större naturvärde än andra områden. Enligt bolaget är det därför mer relevant att betrakta hela riksintresseområdet som en stor och sammanhängande värdekärna för biologisk mångfald, än att peka ut lokala områden med höga naturvärden. I linje med praxis ska skadebedömningen göras mot bakgrund av områdets naturmiljö som helhet.¹⁵²

Naturvårdsverket och länsstyrelsen förespråkar ett mer lokalt synsätt, där bedömningen sker utifrån skilda naturområden och värdekärnor. Om domstolen delar myndigheternas bedömning vill bolaget på nytt framhålla att den planerade verksamheten utformats för att undvika de allra mest känsliga områdena för biologisk mångfald, se avsnitt 9.2.1 i MKB och aktbil. 55.

Bolaget konstaterar att mark- och miljödomstolen vid prövningen av 2017 års ansökan fann att då sökt verksamhet inte förväntades medföra någon påtaglig negativ påverkan på riksintresset för naturvård.¹⁵³ Den nu ansökta verksamheten avser förvisso ett större brytområde, men inkluderar också mer omfattande skydds- och kompensationsåtgärder för omgivande naturmiljöer.

Heidelberg Materials menar sammanfattningsvis att den ansökta verksamheten inte riskerar att medföra någon påtaglig skada på riksintresset för naturvård, oavsett om bedömningen görs mot området som helhet eller delområdet Filehajdar. Om mark- och miljödomstolen inte delar bolagets bedömning, aktualiseras en intresseavvägning enligt 3 kap. 10 § miljöbalken mellan riksintresset för värdefulla ämnen eller material respektive riksintresset för naturvård. Företräde ska ges åt det eller de ändamål som på lämpligast sätt främjar god hushållning med mark, vattnet och den fysiska miljön i övrigt.

Täktverksamheten i Slite är en mycket samhällsviktig verksamhet. Det speglas inte minst i SGU:s nyligen fattade beslut om ny detaljavgränsning för riksintresseområdet för mineral. I beslutet anges att mineralfyndigheten utgör en ”synnerligen viktig grundpelare för stora delar av samhällsbygget” och att ”[u]tebliven produktion av cement från kalksten i Slite skulle få stora konsekvenser för såväl industri som samhälle i övrigt”.¹⁵⁴

---

¹⁵² MÖD 2006:48.

¹⁵³ MMD Nacka dom 2020-01-17, mål M 7575-17, s. 150.

¹⁵⁴ SGU beslut 2024-09-03, dnr 31–2981/2023. Se aktbil. 231.

I avvägningen enligt 3 kap. 10 § miljöbalken bör det enligt bolaget också beaktas att riksintresset med mineral sammanfaller i sitt syfte med utpekandet av området som ett område av betydelse för totalförsvaret enligt 3 kap. 9 § första stycket miljöbalken. MSB beslutade nyligen att utöka detta område. I beslutet framhålls att fortsatt kalkstensbrytning i Slite är av stor nationell betydelse för att upprätthålla vitala funktioner inom totalförsvaret såsom byggande, anläggande och reparation av en mängd samhällsviktiga verksamheter.¹⁵⁵

Bolaget menar sammantaget att den ansökta verksamheten, med vald utformning och med beaktande av föreslagna skydds- och kompensationsåtgärder, utgör den mest lämpliga markanvändningen vid en avvägning enligt 3 kap. 10 § miljöbalken. Intresset av mineralutvinning bör därför ges företräde.

6.7 Ekologisk kompensation

6.7.1 Användningen av CLIMB

Naturvårdsverket menar att CLIMB-modellen riskerar att undervärdera de naturtyper och ekologiska funktioner som finns i ansökningsområdet (aktbil. 504 s. 34).

Heidelberg Materials instämmer inte i detta. Som framgår av avsnitt 3 i aktbil. 254, har CLIMB konstruerats på ett sätt som medför en exponentiellt ökande värdering av områden med höga naturvärden. Det innebär att förlusten av höga naturvärden inom brytområdet värderas högre av CLIMB jämfört med en beräkningsmodell som endast tar hänsyn till areal.

Naturvårdsverket menar att det kan ske ändringar i modellen som medför att poäng delas ut på ett annat sätt än vid tiden för prövningen (aktbil. 504 s. 34).

Bolaget instämmer inte i detta. Om det sker någon substantiell uppdatering av modellen som får en påverkan på beräkningarna så kommer det hanteras i en ny version av modellen, se avsnitt 1.5 i aktbil. 254. Eftersom bolagets villkorsförslag är knutet till den nuvarande versionen av modellen så kommer en sådan eventuell uppdatering inte påverka bolagets åtaganden enligt det sökta tillståndet.

Naturvårdsverket menar att bolagets villkorsförslag med CLIMB öppnar upp för att ersätta de naturtyper som går förlorade med helt andra naturtyper (aktbil. 504 s. 34).

Heidelberg Materials vill erinra om att det av bolagets villkorsförslag uttryckligen framgår att bolaget ska prioritera åtgärder som syftar till att återskapa och/eller bevara sådana naturtyper som kommer att gå förlorade med anledning av den tillståndsgivna verksamheten och/eller gynnar de typiska arter som förekommer i det område som kommer att brytas bort. I de delar detta inte är möjligt kommer andra ekologiska värden att skapas men eftersom dessa värderas med en transparent

---

¹⁵⁵ MSB beslut 2025-01-20, ärendenr MSB 2024-14645. Se aktbil. 403–404.

metodik finns det ingen risk för att höga värden ersätts med låga, vilket exempelvis blir fallet om kompensationen bara bygger på en bestämd areal.

Naturvårdsverket och länsstyrelsen redovisar villkorsförslag som inte utgår från CLIMB, utan istället anger att bolaget inom specificerade områden ska vidta åtgärder för att återskapa och/eller bevara sådana naturtyper och artförekomster som kommer att gå förlorade till följd av verksamheten (aktbil. 504 s. 34 och aktbil. 502 s. 12–13).

Heidelberg Materials menar att de av myndigheterna föreslagna villkorsformuleringarna är alltför vaga i fråga om vad som ska uppnås med kompensationsåtgärderna. Det går inte att utläsa av villkoren vilka eller hur omfattande åtgärder som krävs för att de ska vara uppfyllda. Sådana villkor är inte förenliga med de krav på konkreta, exakta och entydiga villkor som följer av förarbeten¹⁵⁶ och praxis.¹⁵⁷

Bolaget har övervägt flera olika typer av villkorsutformningar. Ett alternativ är att villkoret anger exakt vilka naturvårdeshöjande åtgärder som ska vidtas och inom vilka områden. Ett sådant villkor skulle dock bli alldeles för detaljerat och dessutom innebära att åtgärderna låses i ett för tidigt skede. I ett projekt som det aktuella, där miljöpåverkan kommer att ske successivt över 30 år och där kompensationsåtagandet sträcker sig över 100 år, är det viktigt att planen kan anpassas över tid. Metoder och prioriteringar för att bevara biologisk mångfald kommer sannolikt att utvecklas, och en fast plan riskerar att förhindra ett adaptivt arbetssätt och kan leda till ineffektiva eller kontraproduktiva insatser på sikt. Ett sådant villkor hade dessutom förutsatt att domstolen redan nu värderar i vad mån de föreslagna åtgärderna kompenserar för den påverkan som verksamheten innebär på naturmiljöerna i området, för att ta ställning till om kompensationen är tillräcklig. För denna värdering hade domstolen behövt analysera naturvärdena inom ianspråktaget område och värdet av kompensationen på ett sätt som motsvarar den analys som CLIMB-modellen föreskriver. Bolaget har av dessa skäl avfärdat ett villkor som exakt listar de kompensationsåtgärder som ska vidtas.

Bolaget har även övervägt att villkoret knyts till resultatet av en naturvärdesinventering enligt svensk standard i såväl ianspråktaget område som inom kompensationsområdena. Ett sådant villkor skulle kunna formuleras som att bolaget genom aktiva åtgärder ska höja naturvärdet från klass 2 till klass 1 avseende X hektar mark inom de områden och i enlighet med de principer som anges i kompensationsplanen, alternativt att genom skydd av områden om X hektar med naturvärdesklass 1 bidra till ett långsiktigt säkrande av dessa naturvärden. Ett sådant villkor skulle dock motsvara den underliggande metodiken i CLIMB samtidigt som villkoret skulle bli trubbigare och mindre flexibelt. En stor fördel med ett villkor som knyter an till CLIMB är att de naturvårdeshöjande åtgärderna kan anpassas efter hand. Dessutom fångar ett sådant villkor på ett tydligare och mer välgrundat sätt vad som ska uppnås för att aktuell naturvärdesförlust ska

---

¹⁵⁶ Prop. 1997/98:45, del I, s. 171–172 och 495.

¹⁵⁷ NJA 2006 s. 310; MÖD 2009:2; MÖD 2009:9.

kompenseras. Det lär vara av just dessa skäl som kompensationsvillkor som hänvisar till CLIMB föreskrivits i fyra domar från senare tid.¹⁵⁸

Heidelberg Materials vidhåller mot denna bakgrund att omfattningen av den ekologiska kompensationen ska utgå från en beräkning i CLIMB. Det finns enligt bolagets mening ingen alternativ villkorsutformning som kan hantera en kompensation av sådan omfattning i tid och rum som det nu är fråga om, och samtidigt uppfyller kraven på rättssäkerhet.

Heidelberg Materials vill avslutningsvis understryka att bolagets invändningar inte avser de stora ytorna i Naturvårdsverkets eller länsstyrelsens villkorsförslag. Myndigheternas villkorsförslag omfattar uppemot 450 hektar, dvs. en yta som är tre gånger så stor som det ianspråktaga området och nästan sex gånger så stort som det ansökta brytområdet. Även med bolagets förslag krävs minst denna yta, se avsnitt 5.2 i aktbil. 476.¹⁵⁹ Skillnaden mellan de olika villkorsutformningarna är att bolagets villkorsförslag är rättssäkert eftersom CLIMB gör det möjligt att veta när villkoret är uppfyllt.

6.7.2 Kompensationsgrad

Naturvårdsverket anser att kompensationen ska uppgå till minst 200 procent av det beräknade påverkansvärdet, om CLIMB ska användas i villkorskonstruktionen (aktbil. 504 s. 35).

Heidelberg Materials vidhåller att en kompensation om 120 procent av det beräknade påverkansvärdet är tillräcklig.

Från ett *ekologiskt perspektiv* saknas klara rekommendationer i fråga om omfattning av en kompensationsåtgärd, men 120 procent kompensation bedöms vara väl tilltaget. Det gäller särskilt som det redan finns ett antal osäkerhetsfaktorer inbyggda i CLIMB, bland annat vad gäller leveranstiden (tiden det beräknas ta att uppnå målet med åtgärderna). En kompensation som enligt CLIMB motsvarar 100 procent av påverkansvärdet motsvarar i själva verket en kompensation om cirka 110–120 procent. Den av bolaget föreslagna kompensationsgraden är därmed i realiteten större än 120 procent, se vidare avsnitt 3 och 4 i aktbil. 56.

Från ett *juridiskt perspektiv* innefattar inte 16 kap. 9 § miljöbalken, enligt sin ordalydelse, något krav på att en kompensationsåtgärd ska överstiga det intrång eller den skada som åtgärden avser kompensera för. I praxis saknas uttryckliga

---

¹⁵⁸ Se MMD Umeå dom 2023-04-05, mål M 1573-20; MMD Umeå dom 2023-06-21, mål M 1829-22; MMD Umeå dom 2024-05-06, mål M 954-22; MMD Umeå dom 2024-07-05, mål M 302-23.

¹⁵⁹ Såvitt avser arealer förtjänar att erinras om att bolagets bedömning av påverkan är mycket konservativ. Brytområdet vid File hajdar-täkten är endast cirka 80 hektar men förlusten av naturvärden har antagits vara total även längs truckvägen och vid Klints backar, trots att det där inte är fråga om en lika stor eller irreversibel påverkan som i brytområdet. Därtill har påverkan på sedan länge ianspråktaga ytor söder om Västra brottet inkluderats. Detta sammantaget innebär att kompensationen rent areellt har beräknats till 150 hektar (motsvarande de ytor som har naturvärdesklass 1–6), vilket alltså är en cirka dubbelt så stor yta som brytområdet (se Figur 2 och Tabell 1B i kompensationsutredningen, bilaga 12 till MKB).

besked om hur omfattande en kompensationsåtgärd ska vara. I underrättspraxis har det förekommit kompensationsåtgärder som uppgått till 115 procent av påverkan.¹⁶⁰ I andra fall har det endast föreskrivits att kompensationsåtgärderna ska svara mot den förlust av naturvärden och skyddsvärda arter som verksamheten riskerar medföra.¹⁶¹

En analogi kan göras till artikel 7 kap. 29 § miljöbalken, som bygger på 6.4 i art- och habitatdirektivet. Någon specifik ”marginal” framgår inte av bestämmelsen, men av EU-kommissionens upplysning framgår följande.

Den rådande meningen är att kompensationsgraden vanligen bör ligga en bra bit över 1:1. En kompensationsgrad på 1:1 eller lägre bör endast övervägas om det kan visas att åtgärderna med en sådan omfattning kommer att bli 100 procent effektiva när det gäller att på kort tid återställa strukturen och funktionaliteten (t.ex. utan att riskera bevarandet av livsmiljöerna eller populationerna av nyckelarter som kan antas påverkas av planen eller projektet eller deras bevarandemål).¹⁶²

Bolaget menar sammantaget att det saknas skäl att föreskriva en högre kompensationsgrad än 120 procent.

6.7.3 Kompensationsområden

Länsstyrelsen menar att kompensationen i första hand ska omfatta det område på västra Filehajdar som finns markerat på figur i länsstyrelsens yttrande. I andra hand ska kompensationen omfatta ett mindre område på Filehajdar samt Kyllaj och Strandhagen (aktbil. 502 s. 11–13). *Naturvårdsverket* menar att kompensationen i första hand ska omfatta det område på nordvästra Filehajdar som finns markerat på figur i Naturvårdsverkets yttrande. Kompensationen bör i andra hand omfatta ett mindre område på Filehajdar samt Bläse och Kyllaj (aktbil. 504 s. 35).

Heidelberg Materials vidhåller att kompensationsområdenas geografiska avgränsning bör fastställas i samråd med tillsynsmyndigheten efter det att tillstånd har meddelats.

Heidelberg Materials motsätter sig att ett större område på Filehajdar än det bolaget har föreslagit (s. 35 i aktbil. 445) avsätts för ekologisk kompensation. Bolaget menar sammanfattningsvis att ett större kompensationsområde på Filehajdar skulle innebära en betydande begränsning i möjligheten att nyttja en viktig kalkstensresurs och riskera att medföra stora negativa konsekvenser för både bolagets verksamhet och det svenska samhället. Det finns enligt Heidelberg Materials mening inte rättsligt stöd för att mot bolagets vilja föreskriva att ett större område på Filehajdar

¹⁶⁰ MMD Umeå dom 2023-06-21, mål M 1826-22 (villkor 15); MMD Umeå dom 2023-04-05, mål M 1573-20 (villkor 19); MMD Umeå dom 2021-04-29, mål M 2672-18 (villkor 49).

¹⁶¹ MMD Umeå dom 2013-07-03, mål M 595-12 (s. 59); MMD Umeå dom 2024-01-26, mål M 2697-21 (ytan som enligt villkor 12.1 ska restaureras är lika stor som den beräknade förlusten). I andra mål är åtgärderna inte kvantifierade på samma sätt, utan endast uttryckta som vad som ska göras, se t.ex. MMD Vänersborg dom 2022-11-11, mål M 2232-20, s. 9 och 11–12.

¹⁶² Europeiska kommissionens upplysning Förvaltning av Natura 2000-områden. Bestämmelserna i artikel 6 i habitatdirektivet (92/43/EEG), 2019/C 33/01, avsnitt 5.5.4.

än det bolaget föreslagit ska avsättas för kompensation. Bolaget menar därtill att kompensationsåtgärder på Filehajdar brister i additionalitet och därmed endast bidrar med liten naturvårdsnytta. Skälen utvecklas nedan.

Vad gäller myndigheternas andrahandsyrkande om att kompensationen bland annat ska omfatta ett större område i Kyllaj, vill bolaget understryka att Lantmäteriet ännu inte fattat något beslut avseende bolagets förvärv (genom fastighetsreglering) av fastigheten Hellvi Sudergårde 1:33 vid Kyllaj.¹⁶³ Det är osannolikt att beslut hinner fattas och vinna laga kraft innan mark- och miljödomstolen ska meddela dom i förevarande mål. Villkoret om ekologisk kompensation måste således utformas med hänsyn till att bolaget inte nödvändigtvis kommer ha rådighet över denna fastighet.

6.7.3.1 Ett kompensationsområde på Filehajdar innebär en betydande begränsning i möjligheten att nyttja en viktig kalkstensresurs

Inledningsvis ska erinras om att kompensationsåtgärder inte är en tillåtlighetsfråga. Frågan om en verksamhets tillåtlighet ska bedömas separat från frågan om kompensationsåtgärder och sådana åtgärder kan således inte göras till en förutsättning för att bevilja tillstånd.¹⁶⁴

Möjligheten att besluta om kompensationsåtgärder följer av 16 kap. 9 § miljöbalken.¹⁶⁵ Bestämmelsen preciserar inte hur långtgående eller omfattande sådana åtgärder får vara. Av förarbetena till miljöbalken framgår endast att hänsyn ska tas till allvaret av intrånget i det allmänna intresset liksom nyttan av de åtgärder som vidtas för att kompensera för detta intrång.¹⁶⁶ Naturvårdsverkets handbok och SOU 2017:34 om ekologisk kompensation förordar att det i brist på annan vägledning ska göras en rimlighetsbedömning med stöd av 2 kap. 7 § miljöbalken.¹⁶⁷

I förevarande fall har bolaget åtagit sig att vidta mycket omfattande och långvariga kompensationsåtgärder och bolaget har förvärvat respektive avstått från att avyttra mark på nordöstra Gotland i förberedelse för sådana åtgärder. Åtagandet innebär att bolagets användning av de berörda markområdena kraftigt inskränks under ett helt sekel. Frågan nu är om bolaget kan tvingas att för kompensationen upplåta mark inom potentiella framtida brytområden istället för den mark, utanför brytområden, som bolaget föreslagit. I den bedömningen ska även beaktas kalkstensfyndighetens betydelse för riket eftersom den försörjer landets största cementfabrik.

Naturvårdsverket och länsstyrelsen hänvisar i sina yttranden till den så kallade lika-för-lika-principen, dvs. att kompensationsåtgärder bör utföras i närheten av det

---

¹⁶³ Ansökan om fastighetsreglering och fastighetsbestämning har tilldelats ärendenummer I2514 hos Lantmäteriet. Ansvarig handläggare vid Lantmäteriet uppgav den 25 mars 2025 att beslut i ärendet kan förväntas under hösten 2025.

¹⁶⁴ MÖD dom 2016-02-03, mål M 2114-15; MÖD dom 2014-06-18, mål M 7307-13; MÖD dom 2014-06-18, mål M 11820-13. Se även SOU 2017:34 s. 165 och 274 f. samt Naturvårdsverkets handbok 2016:1 s. 42 ff.

¹⁶⁵ Jfr MÖD dom 2017-12-08, mål M 11101-16.

¹⁶⁶ Prop. 1997/98:45, del 2, s. 209.

¹⁶⁷ Naturvårdsverkets handbok 2016:1, s. 48; SOU 2017:34 s. 170.

område där skadan uppstår och avse återskapa och/eller bevara naturtyper och arter som går förlorade eller missgynnas av verksamheten. Bolaget vill understryka att denna princip har beaktats i arbetet med kompensationen (se avsnitt 5 i bilaga B12 till ansökan) även om ett större kompensationsområde inte föreslås på just Filehajdar. Principen uttrycks också i villkorsförslag 26.

Ett större kompensationsområde än de 15 hektar som bolaget föreslår är inte lämpligt att förlägga till Filehajdar. Att för det kommande seklet undanta en del av bolagets fastighet från möjlig brytning innebär en betydande begränsning i möjligheten att lokalisera eller utforma en framtida ny eller utvidgad täkt, när det nu ansökta tillståndet löper ut.

Det är inte möjligt att inom ramen för den här prövningen förutse inom vilka delar av Filehajdar som det under de kommande hundra åren kommer anses vara mest ändamålsenligt att bryta kalksten. Det är beroende av framtida prospektering, teknikutveckling, värdering av motstående intressen, utvecklingen i omgivningen m.m. Med tanke på de motstående intressena söder om File hajdar-täkten, i form av skyddade naturområden, kan det på intet sätt uteslutas att den befintliga täkten lämpligast utvidgas norrut eller att en ny täkts öppnas i den nordvästra delen av Filehajdar, inom eller utanför det nuvarande riksintresset för mineralutvinning. Ett kompensationsområde kan dessutom förhindra eller påtagligt försvåra brytning i sin omgivning eftersom brytningen kan ha indirekta effekter på området, exempelvis genom hydrologisk påverkan.

Den brytvärda kalkstensfyndigheten på Filehajdar sträcker sig utanför det område som idag är utpekad som riksintresse för mineralutvinning och området av betydelse för totalförsvarets civila del. Bolaget har inte prospekterat norra delen av Filehajdar men det finns inget som tyder på att kalkstenen inte skulle hålla samma kvalitet där, och det är inte osannolikt att framtida prospektering ger underlag för en utökning av riksintresseområdet. Det nuvarande riksintresset har avgränsats till det område som hittills har undersökts i detalj av bolaget och SGU genom prospekteringsborrningar och geofysiska undersökningar.¹⁶⁸

Oavsett dagens och framtida intresseområdets gränser är det mycket olämpligt att för så lång tid som hundra år förbjuda brytning inom en del av kalkstensfyndigheten. Begränsningar i möjligheten att utforma framtida lämpliga brytområden på en plats som överlag hyser flera motstående intressen kan få stora negativa konsekvenser för både bolagets verksamhet och det svenska samhället. SGU understryker i 2024 års beslut om utökning av riksintresset för mineralutvinning att kalkstensfyndigheten i Slite utgör ”en synnerligen viktig grundpelare för stora delar av samhällsbygget” och att en utebliven produktion av cement från kalksten i Slite skulle få stora konsekvenser för såväl industri som samhället i övrigt. Det bör i detta sammanhang nämnas att SGU vid sin bedömning av riksintresset har utgått ifrån ett perspektiv på upp till hundra år.¹⁶⁹ MSB framhåller i 2025 års beslut om utökning av området av betydelse för totalförsvarets civila

¹⁶⁸ Jfr SGU beslut 2024-09-03, dnr 31-2981/2023.

¹⁶⁹ Ibid., s. 3.

del att fortsatt brytning i Slite är av stor nationell betydelse för att upprätthålla vitala funktioner inom totalförsvaret såsom byggande, anläggande och reparation av en mängd samhällsviktiga verksamheter. Även denna bedömning gäller på både kort och lång sikt.¹⁷⁰ Det är mot denna bakgrund orimligt att kräva att kompensation ska ske på Filehajdar, särskilt när det finns andra alternativ som innebär bättre eller i vart fall likvärdig naturvårdsnytta utan att samtidigt förhindra eller försvåra framtida kalkstensbrytning.

Av ovanstående skäl är det inte lämpligt att genom ett domstolsbeslut år 2025 begränsa vilka delar av fyndigheten som kan nyttiggöras ända fram till år 2125.

6.7.3.2 En hundraårig begränsning i nyttjandet av mark som hyser brytvärd kalksten är en inskränkning i egendomsskyddet som saknar rättslig grund och i vart fall är oproportionerlig

Kalkstensfyndigheten är inte bara ett allmänt intresse. Den representerar också ett betydande värde för Heidelberg Materials som enskild.

Egendomsskyddet är grundlagsstadgat genom 2 kap. 15 § regeringsformen. Bestämmelsen föreskriver att vars och ens egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Egendomsskyddet följer även av Europakonventionen. Enligt artikel 1 i konventionens första tilläggsprotokoll ska varje fysisk eller juridisk person ha rätt till respekt för sin egendom. Vidare gäller att ingen får berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som anges i lag och i folkrättens allmänna grundsatser.

Att genom villkor besluta att Heidelberg Materials under det kommande seklet ska vara förhindrat att nyttja en stor del av sin fastighet på Filehajdar för andra ändamål än naturvård utgör otvivelaktigt en betydande inskränkning av bolagets egendomsskydd. Ett sådant villkor är så långtgående att det, när det sker mot sökandens vilja, i praktiken kan likställas med en expropriation av den berörda delen av bolagets fastighet. Situationen är inte jämförbar med sådana mindre begränsningar i markanvändning som kan följa av att exempelvis behöva uppföra en bullervall eller en sedimentationsdamm. Sådana krav följer dessutom av miljöbalkens tillåtlighetsregler, vilket ekologisk kompensation inte gör.

Inskränkningar av egendomsskyddet måste enligt Europadomstolens praxis ha stöd i den inhemska rätten, till exempel genom etablerad rättspraxis eller föreskrifter i någon form. Den rättsliga grunden för inskränkningen måste vara tillräckligt precis, tillgänglig och förutsägbar för den som kommer att påverkas av den.¹⁷¹

¹⁷⁰ MSB beslut den 2025-01-20, dnr MSB 2024-14645, s. 2–3.

¹⁷¹ Se t.ex. *Beyeler mot Italien*, 2000-01-05, p. 109; *Hentrich v. France*, 1994-09-22, p. 42; *James m.fl. mot Förenade Kungariket*, 1986-02-21, p. 67; *Lithgow m.fl. mot Förenade Kungariket*, 1986-07-08, p. 110.

Möjligheten att besluta om kompensationsåtgärder följer av 16 kap. 9 § miljöbalken. Det går inte att utläsa av bestämmelsens ordalydelse att domstolen, mot sökandens vilja, kan besluta att mark utanför det sökta verksamhetsområdet kan tas i anspråk för kompensationsåtgärder. Någon sådan möjlighet kan inte heller utläsas av förarbetena till miljöbalken.¹⁷² Det förekommer inte heller i praxis avseende ekologisk kompensation att kompensationen omfattar långvariga begränsningar i användningen av annan mark än den som sökanden frivilligt upplåter för detta ändamål. Det finns sammantaget ingenting som indikerar att enskilda som söker tillstånd eller dispens enligt miljöbalken ska förvänta sig att staten begränsar sökandens rådighet över mark som inte berörs av det sökta tillståndet eller dispensen. Att besluta att Heidelberg Materials, mot bolagets vilja, ska avsätta ett område på Filehajdar för kompensation kan mot denna bakgrund inte anses nå upp till kraven på förutsägbarhet.

Även om det i och för sig funnits lagstöd för att med stöd av 16 kap. 9 § miljöbalken besluta om ianspråktagande av mark, följer det av både regeringsformen och Europakonventionen att det vid inskränkningar från det allmännas sida av en enskilds rätt att använda sin egendom också ska föreligga en rimlig balans mellan vad det allmänna vinner och den enskilde förlorar på grund av inskränkningen. En proportionalitetsbedömning ska göras i varje enskilt fall. Proportionalitetsbedömningen omfattar en prövning i tre led: (i) om det aktuella ingreppet är ägnat att tillgodose det avsedda ändamålet (ändamålsenlighet), (ii) om ingreppet är nödvändigt för att uppnå det avsedda ändamålet eller om det finns likvärdiga, mindre ingripande alternativ (nödvändighet) och (iii) om den fördel som det allmänna vinner står i rimlig proportion till den skada som ingreppet förorsakar den enskilde (proportionalitet i strikt mening).¹⁷³

Vad gäller kravet på ändamålsenlighet, menar bolaget att kompensationsåtgärder på Filehajdar brister i additionalitet och därmed endast bidrar med liten naturvårdsnytta. Skälen för detta utvecklas längre ned.

Avseende kravet på nödvändighet, menar Heidelberg Materials att den av bolaget föreslagna kompensationen i andra, närliggande områden skulle medföra större eller under alla omständigheter likvärdig naturvårdsnytta som kompensationsåtgärder på Filehajdar. Bolagets förslag vilar på frivillighet och innefattar således inte något intrång i bolagets (eller någon annans) egendomsskydd.

Slutligen, vad gäller kravet på proportionalitet i strikt mening, är det enligt bolagets mening uppenbart att ett kompensationsområde på Filehajdar skulle innebära en långtgående inskränkning i bolagets egendomsskydd. Inrättande av ett kompensationsområde innebär i praktiken att bolaget under kommande sekel är förhindrat att bedriva kalkstensbrytning inom det området. Härvid ska beaktas att kalkstensfyndigheten representerar ett mycket stort ekonomiskt värde. Fyndigheten inom det 300 hektar stora område som omfattas av Naturvårdsverkets

¹⁷² Prop. 1997/98:45, del 2, s. 209 f.

¹⁷³ Se t.ex. NJA 2018 s. 753 och där refererade domar från såväl Högsta domstolen som Europadomstolen.

villkorsförslag (se Figur 1 i aktbil. 504) bedöms uppgå till ett värde av i vart fall 12 miljarder kronor, beräknat som kalkstenens utbrutna lagervärde. Denna skada ska vägas mot fördelarna för det allmänna. I värderingen av dessa fördelar, måste domstolen beakta att en kompensation på Filehajdar riskerar att förhindra eller påtagligt försvåra nyttjandet av en för samhället viktig mineralresurs, potentiellt även i områden som är av riksintresse för mineralförsörjningen och intresse av betydelse för totalförsvaret. Det kan medföra negativa konsekvenser för det svenska samhället i stort.

Sammantaget är ett stort kompensationsområde på Filehajdar, som ska skyddas under hundra års tid, en så stor inskränkning av det grundlagsstadgade egendoms-skyddet att bestämmelsen i 16 kap. 9 § miljöbalken inte kan läggas till grund för att besluta om detta mot sökandens vilja. Även om det fanns grund för ett sådant beslut vore det inte proportionerligt. Det gäller särskilt med hänsyn till att bolaget redan har utformat den sökta verksamheten på sådant sätt att den tillsammans med föreslagna skyddsåtgärder uppfyller miljöbalkens högt uppställda krav för tillåtlighet och att bolaget har åtagit sig att genomföra ambitiösa kompensations-åtgärder i andra områden.

6.7.3.3 Kompensationsåtgärder på Filehajdar uppfyller i låg grad additionalitetsprincipen och har därmed liten naturvårdsnytta

Vidare anser bolaget att kompensationsåtgärder på Filehajdar endast bidrar med liten naturvårdsnytta eftersom de brister i additionalitet. Utgångspunkten för den av bolaget föreslagna kompensationen är att vidtagna åtgärder ska medföra en reell naturvårdsnytta i förhållande till ett scenario där ingen kompensation genomförs (additionalitetsprincipen). Fokus är aktiva åtgärder för att stärka naturvärden. Bolaget har i sitt förslag endast tillgodoräknat sig kompensation i form av skydd av områden i det fall området ifråga är utsatt för ett reellt exploateringshot, se exempel i avsnitt 4 i aktbil. 476. Detta är i överensstämmelse med riktlinjerna i Naturvårdsverkets handbok och SOU 2017:34 om ekologisk kompensation.¹⁷⁴

Med tanke på de höga naturvärdena på Filehajdar hade en kompensation framför allt behövt fokusera på skydd, inte aktiva åtgärder. Det enda reella exploaterings-hotet på File + hajdar består emellertid av bolagets täktverksamhet. Det är inte aktuellt att bedriva någon annan verksamhet på bolagets fastighet som kan leda till en försämring av naturvärdena i området, exempelvis skogsbruk. Under de kommande trettio åren kommer det inte finnas något behov av att ta nya områden i anspråk för kalkstensbrytning. Skydd av ett kompensationsområde på Filehajdar skulle följaktligen inte medföra någon som helst skillnad för naturvärdena i det området i förhållande till ett scenario utan sådant skydd. Efter dessa 30 år är det sannolikt att tillstånd till fortsatt brytning ska prövas. Sådan brytning kommer att få ske någon annanstans än i kompensationsområdet men så länge samhället har behov av kalkstenen blir slutresultatet inte att fler hektar naturmark bibehålls, utan endast att brytningen sker någon annanstans på Filehajdar. En sådan kompensation kan inte anses medföra någon reell naturvårdsnytta. Tvärtom kan områden med

---

¹⁷⁴ Naturvårdsverkets handbok 2016:1 s. 56 f.; SOU 2017:34 s. 272 f.

högre naturvärden behöva tas i anspråk för brytning eftersom den ekologiska kompensationen har omöjliggjort brytning inom eller i nära anslutning till det skyddade området.

Naturvårdsverket menar att bolagets CLIMB-värdering avseende ett 50 hektar stort kompensationsområde på Filehajdar (avsnitt 5.1 i aktbil. 476) visar att kompensationspotentialen är mycket hög och att det därmed saknas fog för bolagets påstående om att kompensationsåtgärder på Filehajdar inte medför naturvårdsnytta. Som framgår av tabell 3 i aktbil. 476, har bolaget vid den nämnda CLIMB-värderingen utgått ifrån att skydd av området på Filehajdar uppfyller krav på additionalitet, vilket bolaget inte anser att det gör. Syftet med CLIMB-värderingen var endast att illustrera att en kompensation som omfattar 50 hektar på Filehajdar, 60 hektar på Strandhagen och 320 hektar på Kyllaj inte når upp till de 2523 CLIMB-enheter som bolaget anger i sitt villkorsförslag, även om man till skillnad från bolaget skulle anse att skydd av områden på Filehajdar bidrar med additionalitet.

6.7.4 Formellt skydd av kompensationsområden

Länsstyrelsen anser att markområdena ska skyddas för all framtid, t.ex. genom bildande av naturreservat (aktbil. 502 s. 14).

Heidelberg Materials kommer genom tillståndet vara förpliktigt att förvalta kompensationsområdena under minst 100 år. För det fall täktverksamheten skulle överlåtas till någon annan verksamhetsutövare kommer även denne vara bunden av tillståndsvillkoret. Det är enligt bolaget inte motiverat att kräva att kompensationsområdena ska ges något ytterligare formellt skydd utöver det som följer av tillståndets rättskraft och av de regelverk myndigheter och domstolar har tillgång till för att säkerställa efterlevnad av tillståndsvillkoren, se avsnitt I i aktbil. 37. Alla kompensationsområden är i bolagets ägo och det krävs därmed inga åtgärder för att säkra markåtkomst.

I praxis förekommer det inte att kompensationsområden ges något ytterligare skydd utöver det som följer av tillståndet.¹⁷⁵ I det enda fall som metod för långsiktigt säkerställandet alls diskuteras är det, som det får förstås, utifrån perspektivet hur sökanden ska säkra rådighet över kompensationsmarken (genom t.ex. servitut). I förevarande fall äger Heidelberg Materials all berörd mark, varför denna fråga redan är löst.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Se t.ex. MMD Nacka dom 2024-10-10, mål M 1540-23 (bergtäkt); MMD Växjö dom 2024-09-06, mål M 673-23 (täktverksamhet och betongfabrik); MMD Umeå dom 2024-05-06, mål M 954-22 (gruvverksamhet); MMD Umeå dom 2023-06-21, mål M 1826-22 (batteritillverkning); MMD Umeå dom 2023-04-05, mål M 1573-20 (gruvverksamhet); MMD Nacka dom 2022-04-28, mål M 8249-20 (anläggande av bergtunnel); MMD Nacka dom 2014-03-20, mål M 3812-12 (gruvverksamhet); MMD Umeå dom 2014-10-03, mål M 3093-12 (gruvverksamhet), se även MMD Umeå dom 2024-07-05, mål M 302-23 (ändringstillstånd för samma gruva).

¹⁷⁶ MMD Umeå dom 2014-10-03, mål M 3093-12 (gruvverksamhet). Se även MMD Umeå dom 2024-07-05, mål M 302-23 (ändringstillstånd för samma gruva). Det kan noteras att delegationen till tillsynsmyndigheten inte bara avser godkännande av kompensationsplan utan också hur områdena ”i förekommande fall långsiktigt ska skyddas”. Av omständigheterna i målet och formuleringen

Heidelberg Materials har i detta fall åtagit sig att förvalta kompensationsområdena under minst hundra års tid. Bolaget har inte kunnat hitta något annat exempel från praxis där en verksamhetsutövare har åtagit sig eller en prövningsmyndighet har beslutat att kompensationsåtgärder ska bibehållas under en så lång tidsperiod. I de fall denna fråga överhuvudtaget har diskuterats har det i de flesta fall utmynnat i åtaganden eller uttryckliga villkor om att kompensationsåtgärderna ska pågå under hela drifttiden.¹⁷⁷ Det är enligt bolagets mening en olämplig ordning att långvariga åtaganden förenas med strängare krav än åtaganden som inte preciseras i tid eller som är kortvariga. Det riskerar att leda till en situation där verksamhetsutövare avstår från långsiktiga åtaganden.

För det fall någon ytterligare mekanism skulle användas för att säkra långsiktigheten, anser Heidelberg Materials att naturvårdsavtal (7 kap. 3 § jordabalken) är den minst olämpliga åtgärden. Tillståndsvillkor kan endast avse sådant som bolaget har rådighet över.¹⁷⁸ Domstolen kan därmed inte föreskriva som villkor att ett naturvårdsavtal ska ingås utan endast att bolaget ska verka för att ett sådant avtal ska tecknas.

Naturvårdsavtal kan vara giltiga i som längst 50 år¹⁷⁹, men det skulle kunna föreskrivas att bolaget ska verka för att i framtiden teckna nya naturvårdsavtal för att täcka hela hundraårsperioden. Bolagets inställning är dock att det inte är motiverat att kräva att kompensationsområdena ska ges ytterligare skydd utöver det som följer av tillståndet. Alternativet att inrätta naturreservat innebär att bolaget i större utsträckning förlorar kontrollen över marken, både under och sannolikt efter de 100 år som bolaget har åtagit sig att förvalta kompensationsområdena (ett reservatsbeslut får antas vara obegränsat i tid). Bolaget är inte berett att göra ett sådant avstående av rådigheten över markområdena.

6.7.5 Övriga synpunkter

Naturvårdsverket menar att tillsynsmyndigheten vid behov bör få besluta om kompensationsåtgärdernas utförande samt om uppföljning och kontroll av åtgärderna (aktbil. 504 s. 36).

Heidelberg Materials motsätter sig detta. Det är enligt bolagets mening fullt tillräckligt att genomförandeplanen tas fram i samråd med tillsynsmyndigheten.

Artdatabanken menar att kompensationsområdena bör vara funktionella innan brytningen påbörjas (aktbil. 312 s. 2).

”i förekommande fall” framgår att det som avses är hur sökanden ska säkra rådighet över annans mark för kompensationen, något som i förevarande fall är löst genom ägande.

¹⁷⁷ Se t.ex. MMD Umeå dom 2025-02-04, mål M 1531-24; MMD Växjö dom 2024-09-06, mål M 673-23.

¹⁷⁸ NJA 2004 s. 421; MÖD 2007:55.

¹⁷⁹ 7 kap. 5 § första stycket jordabalken.

Bolaget motsätter sig detta. Ett sådant krav skulle få oproportionerligt stora konsekvenser för bolagets verksamhet och i förlängningen Sveriges cementförsörjning.

6.8 Övriga synpunkter

6.8.1 Enskild vattenförsörjning

Region Gotland menar att bolagets åtagande om ersättning till enskilda i fall av försämrad vattenkvalitet eller kvantitet bör villkorsregleras och att skyldigheten bör gälla brunnar både inom och utanför det redovisade påverkansområdet (aktbil. 221 s. 6).

Heidelberg Materials vidhåller att bolagets åtagande inte bör föreskrivas som villkor. Skälet är att det inte rör sig om en tillsynsfråga utan en fråga om skadereglering mot enskilda. Om domstolen finner att ett villkor är lämpligt föreslår bolaget att åtagandetexten används som villkorstext.

Såvitt avser Region Gotlands invändning att ersättningserbjudandet också bör omfatta brunnar utanför det redovisade påverkansområdet, skulle en sådan händelse utgöra en så kallad oförutsedd skada. Ersättning för sådana skador bestäms inte i den här tillståndsprövningen och bör därför inte villkorsregleras. Prövningen av krav på ersättning för oförutsedd skada sker i särskild ordning.¹⁸⁰ Det vore för övrigt oaktat detta orimligt att utsträcka bolagets ansvar för provisorisk och permanent vattenförsörjning till hela Gotland.

6.8.2 Efterbehandling och ekonomisk säkerhet

Naturvårdsverket anser att villkorsförslag 27 även ska omfatta efterbehandling av Östra brottet (aktbil. 504 s. 36).

Heidelberg Materials vidhåller att efterbehandlingen av Östra brottet bör utformas i samband med en eventuell avveckling av fabriksverksamheten, i enlighet med vad som anges i avsnitt L i bolagets konsoliderade ansökan (aktbil. 296).

Den yta som Östra brottet utgör används av cementfabriken och verksamheten där regleras i cementfabrikens tillstånd. Länshållningen har dock prövats inom ramen för täktillståndet, vilket har fördelen att all grundvattenpåverkan kan prövas samlat. Nuvarande ansökan omfattar länshållning av Östra brottet som är obegränsad i tid. Även cementfabrikens tillstånd är obegränsat i tid.

Brytningen i Östra brottet avslutades för över ett halvt sekel sedan och området är idag snarare ett industriområde än ett täktområde. Efterbehandlingen av Östra brottet prövades för första och enda gången inom ramen för det nu gällande tillståndet, som avser fyra års länshållning av brottet. Bolaget bedömde att det då var rimligt att efterbehandlingsplanen omfattade Östra brottet med hänsyn till den korta tillståndstiden.

---

¹⁸⁰ 24 kap. 18 § miljöbalken.

Under nuvarande omständigheter, att ansökan avser tidsobegränsad länshållning och att fabriken tillstånd är obegränsat i tid, menar bolaget att det inte är motiverat att nu planera efterbehandlingen av Östra brottet. Trots att den prövningen inte är avslutad bör det också beaktas att fabriken gett in en ansökan som innefattar nya anläggningar i Östra brottet. Även om ytan kräver länshållning kan den inte längre betraktas som en täkt som ska efterbehandlas.

För det fall domstolen skulle göra en annan bedömning än bolaget och anse att efterbehandlingen av Östra brottet bör regleras i detta mål, har bolaget låtit ta fram en konceptuell beskrivning av en lämplig efterbehandling, se aktbil. 386.

Naturvårdsverket anser att villkorsförslag 28 även ska omfatta ekonomisk säkerhet för fullgörandet av efterbehandlingen av Östra brottet (aktbil. 504 s. 36).

Heidelberg Materials motsätter sig att bolaget ska ställa ekonomisk säkerhet för efterbehandlingen av Östra brottet. Det gäller även i det fall domstolen, trots det ovan anförda, bedömer att efterbehandlingen av Östra brottet bör regleras i detta mål.

Det är typiskt sett tillstånd för sådana verksamheter som kan förutses avslutas inom viss tid och samtidigt föranleda ett omfattande efterbehandlingsbehov som, enligt förarbetena till 16 kap. 3 § miljöbalken, bör göras beroende av att den som avser att bedriva verksamheten ställer ekonomisk säkerhet.¹⁸¹ Hänsyn måste även tas till verksamhetens ägandeförhållanden och sannolikheten för att verksamheten skulle upphöra utan att sökanden tar sitt efterbehandlingsansvar.¹⁸²

Som framgår ovan, har Heidelberg Materials för avsikt att bedriva verksamhet i Östra brottet under lång tid framöver. Förevarande ansökan omfattar en tidsobegränsad länshållning av Östra brottet. Fabriken har också ett tillstånd som är obegränsat i tid och har därtill ansökt om tillstånd för att uppföra nya anläggningar i Östra brottet. När verksamheten i Östra brottet sedermera avslutas kommer området behöva efterbehandlas, men det är med tanke på ägarförhållandena och den stora efterfrågan på cement ytterst osannolikt att Heidelberg Materials exempelvis skulle gå i konkurs och inte kunna fullgöra sitt efterbehandlingsansvar. Heidelberg Materials vidhåller mot denna bakgrund att det inte är motiverat att kräva att den ekonomiska säkerheten ska omfatta efterbehandling av Östra brottet.

6.8.3 Verkställighetsförordnande

Naturvårdsverket menar att bolaget inte har visat tillräckliga skäl för att meddela ett verkställighetsförordnande (aktbil. 504 s. 38).

Heidelberg Materials vidhåller att det finns starka skäl att meddela ett verkställighetsförordnande, se avsnitt 3.15 ovan. För det fall domstolen skulle anse att det inte föreligger förutsättningar att meddela ett fullständigt verkställighets-

¹⁸¹ Prop. 1997/98:45, del II, s. 205.

¹⁸² MÖD dom 2013-12-10, mål M 2647-13.

förordnande i enlighet med bolagets förstahandsyrkande, finns det under alla omständigheter skäl att meddela ett begränsat verkställighetsförordnande i enlighet med bolagets andrahandsyrkande.

6.8.4 Upplagsplatsen norr om Västra brottet

Länsstyrelsen menar att upplaget bör förläggas till ett område med lägre naturvärden, exempelvis väster om Västra brottet (aktbil. 502 s. 21–22).

Syftet med upplagsytan är att möjliggöra avvecklingen av verksamheten i Västra brottet, anläggandet av transportbandet och den nya transportbandstunneln, samt möjliggöra viss flexibilitet och redundans för den framtida verksamheten vid till exempel större driftstörningar. När Västra brottet vattenfylls försvinner stora ytor som idag används när det i verksamheten uppstår oväntade behov av framför allt lagring. För att uppfylla sitt syfte måste den nya ytan vara lättåtkomlig och lokaliserad i området kring Västra brottet och cementfabriken.

Vid Västra brottet råder relativ platsbrist och ingen annan yta än den föreslagna ger lika stor tillgänglig yta och flexibilitet. Andra tillgängliga ytor i området kring Västra brottet har mindre sammanlagd yta än den ansökta upplagsytan, är belägna på större avstånd ifrån truckvägen och övrig infrastruktur eller avses nyttjas för lagring under konstruktionen av den koldioxidinfångning m.m. som planeras för cementfabriken. Den av länsstyrelsen föreslagna lokaliseringen bedöms vara ett sämre alternativ av flera olika skäl:

- Ytan ligger ca 300 meter söder om truckvägen och förutsätter att bolaget anlägger nya tillfartsvägar till och från platsen. Det innebär att ytterligare mark behöver tas i anspråk, utöver den mark som krävs för själva upplaget. Detta framgår inte av länsstyrelsens Figur i aktbil. 502.
- Ytan ligger på motsatt sida av truckvägen i förhållande till de upplagsytor som bolaget planerar att nyttja inom ramen för ombyggnationen av fabriken. Det skulle medföra en mer komplicerad och riskfylld trafiksituation.
- Som nämnts ovan, är syftet med upplagsytan bland annat att möjliggöra anläggandet av transportbandet och möjliggöra viss redundans vid t.ex. större driftstörningar. Det är mot den bakgrunden inte ändamålsenligt att upplagsytan förläggs i ett område som ligger flera hundra meter ifrån det planerade transportbandet, truckvägen och övrig infrastruktur.

Den av bolaget föreslagna upplagsytan ligger inom ett naturvärdesobjekt av högsta naturvärde, som dock inte visat sig hysa några arter som omfattas av det strikta skyddet i 4 a § artskyddsförordningen. Ytan är också förhållandevis isolerad från andra områden med samma slags biotoper och ingår inte i riksintresseområdet för (Spillingsmagasinet och Västra brottet) och utgör inte en viktig spridningskorridor för naturvårdsintressanta arter.

Av ovan redovisade skäl menar Heidelberg Materials att det saknas alternativ till den föreslagna upplagsytan och att lokaliseringen är lämplig trots negativ påverkan på lokala naturvärden.

6.8.5 Transportbandets dragning över Klints backar

Länsstyrelsen menar att transportbandet bör anläggas på den befintliga truckvägen, alternativt söder om truckvägen, för att undvika Klints backar (aktbil. 502 s. 22–23).

Det är inte möjligt att förlägga transportbandet på truckvägen. Transportbandet kan inte konstrueras med så pass snäva svängar utan måste ha en vid horisontell svängradie. Vidare måste truckvägen fortsatt kunna användas som transportväg. Det gäller både under normal drift då vägen används för transporter till File hajdar-täkten och vid driftstörningar på transportbandet då vägen kan användas för kalkstenstransport.

Det bedöms av flera skäl inte heller vara möjligt att förlägga transportbandet söder om truckvägen (se figuren på s. 23 i aktbil. 502):

- Transportbandet måste då förläggas nära en bostadsfastighet (Othem Klints 1:49) med bland annat oacceptabla ljudnivåer som följd.
- För att komma över på södra sidan från sin inledande sträcka norr om truckvägen måste transportbandet korsa truckvägen i flack vinkel och, på grund av avståndet, måste fundament anläggas mitt på truckvägen. Det är inte acceptabelt med hänsyn till att vägen är viktig infrastruktur och de medför också olycksrisker.
- Transportbandet skulle behöva korsa över väg 657 i form av brokonstruktion med begränsningar i möjliga transporthöjder som följd. På den norra sidan kan transportbandet dras under väg 657 som där går på en bro.

Av ovan redovisade skäl bedömer bolaget att det saknas alternativ till den ansökta sträckningen av transportbandet och att lokaliseringen är lämplig trots negativ påverkan på lokala naturvärden. Det ska påpekas att efterbehandlingsplanen inkluderar området norr om truckvägen och väster om Västra brottet, där transportbandet kommer uppföras. Målbilden för efterbehandlingen är att återskapa alvarmark med dungar av tall och buskar, se bilaga C till ansökan.

6.8.6 Buller från bygg- och anläggningsarbeten

Länsstyrelsen menar att strängare värden ska gälla för kvällar, nätter och helger samt att skyldigheten att underrätta tillsynsmyndigheten vid avsteg ska utgå (aktbil. 502 s. 1–2).

Heidelberg Materials motsätter sig att det föreskrivs strängare värden för kvällar, nätter och helger. Det är sedan länge etablerad praxis att villkor avseende buller från bygg- och anläggningsarbeten utformas i enlighet med Naturvårdsverkets allmänna råd (NFS 2004:15) om buller från byggarbetsplatser.¹⁸³ Det gäller även i de fall

¹⁸³ Se t.ex. MÖD dom 2024-01-26, mål M 2327-22; MMD Umeå dom 2024-01-26, mål M 2697-21; MMD Östersund dom 2023-10-17, mål M 3766-21; MMD Vänersborg dom 2022-11-11, mål M 2232-20; MMD Umeå dom 2022-05-17, mål M 1430-20; MMD Östersund dom 2022-01-28, mål M 3000-20; MMD Umeå dom 2020-03-04, mål M 3166-19; MMD Växjö dom 2016-05-23, mål M 2686-15; MMD Växjö dom 2012-10-30, mål M 105-11; MMD Nacka dom 2012-10-18, mål M 6065-08; MMD Östersund dom 2008-10-15, mål M 1225-07.

arbeten ska utföras parallellt med den ordinarie driften av en bullrande verksamhet.¹⁸⁴

Det finns inget som motiverar att domstolen föreskriver strängare värden i detta fall. Det är förhållandevis få närboende som kommer att påverkas jämfört med bygg- och anläggningsprojekt i mer tätbefolkade områden. Vid tillämpningen av villkoret kommer bolaget dessutom räkna samman ljudbidraget från bygg- och anläggningsarbeten vid tåkten och fabriken, om sådana pågår samtidigt. Den kumulativa ljudnivån från planerade anläggningsarbeten och den ordinarie verksamheten vid tågerna och fabriken kommer att ligga på en acceptabel nivå, se s. 17 i aktbil. 414. Om domstolen föreskriver strängare värden kommer arbetena i praktiken behöva pågå under längre tid och utförandet blir mindre flexibelt. Det innebär både en mer långvarig störning från arbetena för omgivningen – avseende buller såväl som transporter och annat förknippat med byggarbete – och högre kostnader för bolaget. Heidelberg Materials vidhåller mot denna bakgrund att det vid en bedömning enligt 2 kap. 7 § miljöbalken inte är skäligt att göra avsteg från de ljudnivåer som anges i Naturvårdsverkets allmänna råd.

När det i praxis har föreskrivits strängare villkor än vad som följer av Naturvårdsverkets allmänna råd, har det huvudsakligen handlat om att särskilt bullrande arbeten (oftast pålning och spontning) endast tillåts dagtid på vardagar.¹⁸⁵ Mark- och miljööverdomstolen har emellertid betonat att det som en allmän utgångspunkt är rimligt att så långt som möjligt korta ned den tid under vilken bullrande arbeten ska fortgå och att det därmed bör finnas möjligheter att utföra arbeten även under andra tider än dagtid.¹⁸⁶ Utgångspunkten är således att begränsningar av arbetstiden endast ska förekomma i de fall det är särskilt motiverat.

De moment som i förvarande fall bedöms kunna alstra högst bullernivåer vid bostäder är användningen av borrhjor för att anlägga den nya tunneln mellan Västra och Östra brottet, ridåinjekteringen vid Östra brottet samt eventuellt bergarbete med hydraulhammare. Bolagets villkorsförslag 6 innebär i praktiken att dessa moment huvudsakligen måste genomföras dagtid på vardagar för att gällande värden ska kunna innehållas. Bolaget anser mot denna bakgrund att det inte är motiverat att genom villkor ytterligare begränsa när dessa arbeten får utföras.

Under alla omständigheter finns det inget som i detta fall talar för en generell skärpning av värdena för kvällar, nätter och helger, på det sätt som länsstyrelsen yrkat. En begränsning av vissa arbetsmoment innebär enligt bolagets mening en bättre avvägning mellan å ena sidan intresset av att begränsa olägenheterna för närboende och å andra sidan intresset av att inte förlänga och fördyra anläggningskedet. Denna slutsats speglas också i den praxis som finns avseende skärpningar

---

¹⁸⁴ Se för nyare exempel de sju första domarna i föregående fotnot.

¹⁸⁵ Se t.ex. MÖD dom 2011-04-19, mål M 1956-10; MMD Östersund dom 2020-09-30, mål M 757-19 och M 860-19; MMD Nacka dom 2016-02-08, mål M 2587-14; MMD Växjö dom 2010-03-31, mål M 1241-09.

¹⁸⁶ Se MÖD dom 2015-01-21, mål M 2008-14. Bedömningen har bekräftats genom senare meddelade domar, se t.ex. MÖD dom 2018-10-08, mål M 1808-18.

i förhållande till de allmänna råden. Bolagets inställning är dock alltså att ingen skärpning är motiverad i detta fall, utan att värdena i de allmänna råden ska gälla.

Om domstolen trots det ovan anförda finner skäl att föreskriva strängare ljudnivåer för kvällar, nätter och/eller helger än vad som framgår av Naturvårdsverkets allmänna råd, måste det tydligt framgå av villkoret om möjligheten till avsteg från de ordinarie ljudnivåerna i villkoret avser de "avstegsnivåer" som anges i råden eller om det är de i villkoret angivna med påslag om 5 eller 10 dBA (jfr s. 2 i NFS 2004:15).

Heidelberg Materials har ingenting emot länsstyrelsens förslag att bolagets skyldighet att underrätta tillsynsmyndigheten vid avsteg från de ordinarie ljudnivåerna utgår. Se justerat villkorsförslag, avsnitt 3.17 ovan.

6.8.7 Tankning av fordon eller cisterner

Länsstyrelsen menar att villkorsförslag 10 bör justeras på så sätt att tankning av fordon eller cisterner alltid ska ske över tät yta (aktbil. 502 s. 2).

Bolaget har inget emot detta, se justerat villkorsförslag, avsnitt 3.17 ovan.

6.8.8 Klimatanpassning

SMHI menar att bolaget bör införa en plan för att snarast uppnå en klimatneutral helhetslösning som också innefattar påföljande cementproduktion (aktbil. 311 s. 1).

Heidelberg Materials motsätter sig att ett villkor föreskrivs om detta.

Krossanläggningen är redan idag eldriven och sorteringsverk används inte mer än tillfälligtvis i verksamheten. Inom ramen för den ansökta verksamheten kommer fordonstransporterna mellan File hajdar-täkten och fabriken att ersättas av ett (eldrivet) transportband. Vad gäller arbetsfordonen som rör sig i täkten, fram för allt bergtruckar och hjullastare, pågår en relativt snabb teknikutveckling och bolaget samverkar med flera fordons- och teknikleverantörer kring logistiklösningar för täktverksamhet. Än så länge finns det inga bra alternativ på marknaden, och täkten behöver därtill en utbyggd elinfrastruktur.

Med hänsyn till att det är så få moment/maskintyper i verksamheten som ännu inte är fossilfria anser bolaget inte att det är motiverat att i detta fall föreskriva ett villkor rörande övergången till fossilfria alternativ. Tidplanen för övergången är helt beroende av teknikutveckling som bolaget inte styr över, vilket innebär att ett villkor aldrig kan bli mer konkret än att föreskriva att bolaget ska ha en plan för övergången eller liknande. Den administrativa börda som ett villkor innebär står inte i proportion till den obefintliga miljönyttan av ett sådant villkor i en verksamhet med få fossildrivna inslag. Frågan hanteras bäst även fortsättningsvis inom ramen för bolagets eget miljö- och utvecklingsarbete. Verksamheten vid fabriken omfattas inte av förevarande prövning.

6.8.9 Tillståndstid

SMHI menar att tillstånd bör ges på en begränsad tid, t.ex. fem år (aktbil. 311 s. 1).

Heidelberg Materials vidhåller att domstolen ska meddela tillstånd till 30 års täktverksamhet. Det finns inte förutsättningar att hållbart bedriva verksamheten eller göra nödvändiga investeringar i täkt- och fabriksverksamheten om det sökta tillståndet skulle begränsas till exempelvis fem år.

7. DOMSKÄL

7.1 Processuella förutsättningar

7.1.1 Rådighet

Genom eget ägande av fastigheter respektive avtal med markägare har sökanden nödvändig rådighet enligt tillämpliga bestämmelser i 2 kap. lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet.¹⁸⁷

7.1.2 Den hydrogeologiska utredningen och grundvattenmodellen

7.1.2.1 Påverkan på grundvattenförhållandena

Hittillsvarande brytning i Västra brottet och i File hajdar-täkten har påverkat grundvattennivåerna i täkternas omgivning. Mark- och miljödomstolens utgångspunkt för bedömningen av grundvattenpåverkan från den nu sökta verksamheten är de förhållanden som beräknas råda vid utgången av det befintliga tillståndet, vilket väsentligen motsvarar förhållandena i dagsläget.

Den ansökta verksamheten innebär att brytningen i Västra brottet fortgår till och med år 2034 och att brottet sedan vattenfylls. File hajdar-täkten kommer att brytas till ett djup av +5 m.ö.h. från dagens +20 m.ö.h. och under tillståndstiden på 30 år successivt öka i horisontell utbredning. Detta får till följd att grundvatten kommer att strömma mot File hajdar-täkten från ett betydligt större geografiskt område än i dagsläget. Förutom förlust av naturmark är den generella avsänkningen av grundvattennivåerna i täktens omgivning den enskilt största påverkan. Modelleringen av den horisontella utbredningen av det område som berörs av sänkta grundvattennivåer är central för bedömningen av miljökonsekvenser och annan relevant påverkan, särskilt med avseende på grundvattenberoende terrestra ekosystem, vattentäkter och saltvatteninträngning. Påverkansområdets utbredning och påverkan på säsongsdynamiken vad gäller grundvattenflöden och -nivåer blir avgörande för bedömningen av effekten av de skyddsåtgärder som behöver vidtas för att förhindra eller mildra negativ påverkan på miljön.

En central del i prövningen är att ta ställning till om den hydrogeologiska utredningen av påverkan på grundvattennivåer och grundvattenflöden är tillräcklig för att kunna användas som underlag för en konsekvensbedömning för fortsatt

---

¹⁸⁷ Se avsnitt 3.3.1 i denna dom, och aktbil. 354.

brytning i Västra brottet och utvidgningen av File hajdar-täkten. I det ligger också att ta ställning till om den upprättade grundvattenmodellen med tillräcklig säkerhet kan beskriva de hydrogeologiska förhållandena i området och om modellresultaten möjliggör en tillräckligt noggrann påverkansbeskrivning för den tidshorisont då brytning i täkten kommer att pågå. Om svaret blir nekande ska ansökan avvisas.

7.1.2.2. Grundvattenmodellen

Bolaget har upprättat en grundvattenmodell och låtit simulera den ansökta verksamhetens påverkansområde, dvs. det område inom vilket grundvattnet kan förväntas sänkas av i sådan omfattning att det kan leda till en icke försumbar påverkan på vatten- och energibrunnars funktion. Gränsen för påverkansområdet har bestämts till 0,3 meters förändring. Simuleringar av påverkansområden består av en jämförelse mellan de förväntade grundvattennivåerna i två olika situationer (a) de förväntade grundvattennivåerna vid utgången av det befintliga tillståndet, och (b) de förväntade grundvattennivåerna vid maximal grundvattenpåverkan enligt ansökt tillstånd. En sådan jämförelse visar det område inom vilket brunnar kan drabbas av lägre vattennivåer än idag, om den ansökta verksamheten kommer till stånd. Efter önskemål från länsstyrelsen har bolaget också redovisat en jämförelse mellan (a) de förväntade vattennivåerna om den ansökta verksamheten inte kommer till stånd och täkterna efter ca 50 år har fyllts med vatten, och (b) de förväntade vattennivåerna vid utgången av det ansökta tillståndet.

7.1.2.3 Synpunkter på grundvattenmodelleringen

Sveriges geologiska undersökning (SGU) har angett att grundvattenmodellen ger en trovärdig sammanställning av flödesmönster, nivåer och vattenbalanser inom modellområdet i stort och att grundvattenmodellen kan användas för att bedöma storleken på grundvatteninflödet till täkterna, bedöma påverkan på Region Gotlands dricksvattentäkt vid Slite och ligga till grund för bedömning av referensläget för att ta ställning till behovet av skyddsåtgärder.¹⁸⁸

Naturvårdsverket och länsstyrelsen har sammantaget ifrågasatt om grundvattenmodellen med tillräcklig säkerhet beskriver de hydrogeologiska förhållandena i området för att möjliggöra en tillräckligt noggrann påverkansbeskrivning för omgivningen för den tidshorisont då brytning i täkten kommer att pågå.¹⁸⁹ Kritiken behandlas i det följande.

7.1.2.3.1 Beskrivningen av de geologiska och hydrologiska förhållandena

Länsstyrelsen, Naturvårdsverket och bolaget

Länsstyrelsen bedömer att grundvattenmodelleringen ger en rimlig översiktlig bild av grundvattenförhållanden och påverkan, men att modellen inte kan anses vara tillförlitlig för bedömningen av påverkan på grundvattenförhållandena vid en enskild plats, t.ex. en våtmark. Den skattade effekten av skyddsåtgärderna bygger

---

¹⁸⁸ Se aktbil. 498.

¹⁸⁹ För länsstyrelsen, se aktbil. 419 och 501, och för Naturvårdsverket, se aktbil. 504.

till stor del på beräkningar utförda med grundvattenmodellen men den innehåller antaganden om, och förenklingar av, områdets verkliga förhållanden avseende geologiska och hydrologiska parametrar och medför därför osäkerheter i beräkningsresultaten.

Naturvårdsverket har angett att bolagets grundvattenmodell främsta syfte är att dra mer generella slutsatser om verksamhetens grundvattenpåverkan. Myndigheten har hänvisat till bedömningen i Mark- och miljööverdomstolens beslut den 6 juli 2021 i mål nr M 1579-20 och anfört att även om grundvattenmodellen har förbättrats sedan den senaste prövningen så kvarstår den synpunkten.

Bolaget har angett att simuleringarna i modellen inte behöver överensstämma exakt med de faktiska förhållandena på varje enskild plats. De föreslagna skyddsåtgärderna har utformats för att undvika skada på både övergripande och lokal skala. För bedömningen av påverkan på Natura 2000-områden utgör simuleringar i grundvattenmodellen endast en liten del av bolagets utredningar. Bedömningarna i den delen baseras i första hand på faktiska observationer i fält och vetenskapliga studier av de hydrologiska förutsättningarna för olika naturtyper och områden. Dessa ger en samstämmig bild av hur vegetationen i berörda Natura 2000-områden vattenförsörjs.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Den upprättade grundvattenmodellen simulerar grundvattenflöden och grundvattennivåer med vedertagna metoder och har använts i flera tidigare prövningar av täktverksamheter i Slite-området. Grundvattenmodellen är alltså beprövad och för varje ny tillståndsprövning har nya data tillkommit som underlag till ytterligare kalibrering och validering av modellresultaten. Modellen har använts för att beräkna påverkansområdets utbredning och för att bedöma effekten av föreslagna skyddsåtgärder såsom infiltration av vatten i berg och i jord samt ridåinjektering för tätning av berget närmast tälten. Domstolen bedömer att grundvattenmodellen är uppbyggd på ett sätt som gör den lämpad att integrera ett stort antal olika typer av data som observerats i olika skalor. De områdesdata som tillkommit inför denna tillståndsprövning och avser beskrivningen av de geologiska förhållandena inom modelldomänen, har gett ytterligare underlag för att säkrare kunna bedöma effekten av de skyddsåtgärder som föreslås.

Mark- och miljödomstolen anser att underlaget för att bedöma områdets hydrogeologiska förhållanden är gediget och består av omfattande geologiska och geofysiska undersökningar, flödesmätningar och mätningar av grundvattennivåer i ett stort antal grundvattenrör, i vissa rör ända sedan 1960-talet. Dessa mer grundläggande undersökningar har kompletterats med fördjupade fältundersökningar av exempelvis ytvattenförhållandena, främst i Natura 2000-områdena söder om tälten, som har gett en bättre förståelse för kopplingen mellan yt- och grundvattensystemen. Genom hydrauliska undersökningar av borrhål och utförandet av spårämnesförsök har kalkberggrundens vattengenomsläppliga egenskaper och grundvattnets huvudsakliga transportvägar undersökts. Resistivitetsmätningar har gett areell information i djupled om den geografiska förekomsten av kalksten, mangelsten och revkalksten med olika vattenledande egenskaper.

Domstolen bedömer att bolaget med utgångspunkt i det omfattande dataunderlaget har visat att beskrivningen av grundvattentransporten i berggrunden är rimlig, dvs. att den främst sker längs vattenförande subhorisontella lager av kalksten och mörgel med stor horisontell utbredning och med begränsad vattengenomsläpplighet i det vertikala spricksystemet. Den geologiska karteringen bekräftar att förekomsten av andra större vattenledande strukturer såsom karst inte är utbredd inom påverkansområdet. Den karst som karterats är främst yttlig med begränsad förmåga att transportera större volymer vatten.

Genomförda undersökningar ger en realistisk beskrivning av de geologiska och hydrogeologiska förhållandena i området. När denna så kallade konceptuella modell över det undersökta området ska beskrivas med den numeriska grundvattenmodellen behöver parametrar anges för varje beräkningscell. På grund av skillnaden mellan den skala för vilka data och observationer är representativa och den skala för vilken modellberäkningarna utförs behöver olika statistiska metoder tillämpas för att ansätta parametervärden i modellen. Hydrologiska processer sker i olika rumsliga och tidsmässiga skalor och grundvattenmodellen har kalibrerats mot tidsberoende flöden och grundvattennivåer som är representativa för en större skala än den lokala. Även om grundvattenutströmning och påverkan på grundvattennivåer de facto kan observeras vid en enskild plats, så är dessa lokala grundvattenförhållanden kopplade till den grundvattentransport som sker i en större skala i sammanhängande strukturer av kalksten och mörgelsten med en betydande horisontell utbredning som grundvattenmodellen är anpassad till att simulera. De olika typer av våtmarker som främst kan komma att påverkas av ändrade grundvattenförhållanden utgör enheter med en tydlig areell utbredning. Bedömningen av påverkan på dessa är inte avhängig de exakta grundvattenförhållandena i den skala som skulle motsvara en enskild plats.

Vilken skala som är relevant för beskrivningen av grundvattentransporten i påverkansområdet har tydliggjorts bland annat genom de infiltrationsförsök som utförts där respons kan observeras på grundvattennivåerna i observationsrör flertalet kilometer från injektionsplatserna. Grundvattenmodellen simulerar detta på ett tillfredsställande sätt vilket visar att grundvattenströmningen beskrivs i en relevant skala. Även simuleringarna av de utförda spårämnesförsöken visar att modellen kan beskriva grundvattenflödet i ett sammanhängande heterogent system då spårämnesgenombrotten vid uttagsbrunnarna i Dyhagen flera kilometer från injektionsplatsen intill File hajdar-täkten simuleras tillfredsställande både vad gäller transporttid och beräknad utspädning.

Mark- och miljödomstolen kommer sammantaget fram till att grundvattenmodellen är lämplig att simulera hydrogeologin i relevanta rumsliga och tidsmässiga skalor samt att påverkansområdets säsongsvisa utbredning, grundvattenflöden och grundvattennivåer kan simuleras på ett sätt som möjliggör en tillräckligt noggrann beskrivning av täktens påverkan på grundvattenförhållandena.

7.1.2.3.2 Genomsläpplighetsvärden

Länsstyrelsen och bolaget

Länsstyrelsen anser att grundvattenmodellen använder en slumpmässig fördelning av konduktivitetens värden.

Bolaget anför att användandet av en stokastisk (slumpmässig) beskrivning av konduktiviteten är ett sätt att hantera heterogena förhållanden när det gäller kalkberggrundens vattenförande egenskaper. Genomsläppligheten för de olika lagren i den upprättade modellen baseras på utförda fältundersökningar och genom kalibreringen av den hydrogeologiska grundvattenmodellen. Bergmassans genomsläpplighet är mycket heterogen och har en betydande variation inom de vattenförande lagren. Även mellan de vattenförande lagren varierar genomsläppligheten kraftigt på grund av förekomsten av vertikala sprickor i det i övrigt relativt täta berget. Denna heterogenitet är inkluderad i den upprättade modellen, genom att konduktivitetens värden har specificerats som heterogena. Konduktivitetens värden varierar från beräkningscell till beräkningscell. Varje cell har ett individuellt konduktivitetens värde och heterogeniteten beskrivs genom att konduktivitetens värde varierar enligt en log-normalfördelning. Det betyder att lokala heterogena egenskaper skapas slumpmässigt i modellen utifrån en matematisk beskrivning. Därmed erhålls varierande lokala egenskaper över hela modellen, även om det inte går att mäta lokala egenskaper över hela det studerade området.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Användandet av en stokastisk beskrivning av den hydrauliska konduktiviteten i grundvattenmodellen är en etablerad metod för att hantera modellparametrar som kan ha en betydande småskalig variation. Till skillnad mot att utföra simuleringarna med ett representativt konduktivitetens värde för varje beräkningscell som alltid ger samma modellresultat, innebär stokastisk modellering av parametern att hänsyn tas till den förväntade heterogeniteten. Eftersom konduktiviteten antar olika värden kan man göra många modellsimuleringar och därigenom få fram ett intervall inom vilket det sannolika modellresultatet befinner sig. Detta innebär att spridningen i modellresultaten kan uppskattas vilket kan vara fördelaktigt för en påverkansanalys men även för andra tillämpningar av modellen, exempelvis vid simuleringen av spårämnesförsök.

Mark- och miljödomstolen kommer sammantaget fram till att stokastisk modellering är en lämplig metod för att beskriva och hantera heterogeniteten för en i grundvattenmodellen så central kalibreringsmodellparameter som den hydrauliska konduktiviteten. Domstolen bedömer också att ett omfattande dataunderlag, som också är tillgängligt i detta fall, ger bra förutsättningar för att använda en stokastisk beskrivning av den hydrauliska konduktiviteten.

7.1.2.3.3 Är kalibreringen av modellen tillräckligt redovisad?

Länsstyrelsen och bolaget

Länsstyrelsen anser att det råder osäkerheter angående den redovisade modellkalibreringen. Kompletterande data från grundvattenmodellens kalibrering behöver

redovisas, med jämförelser mellan beräknade och uppmätta grundvattennivåer för mer än lågvattennivåer. Data för samtliga punkter/grundvattenrör som används vid kalibrering och verifiering av modellen behöver redovisas. Länsstyrelsen anser också att det råder oklarheter gällande volymerna inläckande grundvatten som använts vid kalibreringen.

Enligt bolaget har kalibreringen utförts genom att modellens vattengenomsläpplighet (hydraulisk konduktivitet) och magasinsegenskaper korrigeras till dess att kalibreringsmålen uppnås. Modellen är transient (tidsberoende) och kalibrerad mot olika kalibreringsmål:

- Inflöde till File hajdar-täkten
- Inflöde till Västra och Östra brotten
- Uttag från de kommunala produktionsbrunnarna
- Grundvattennivåer i de kommunala produktionsbrunnarna
- Grundvattennivåer i utvalda borrhål (primärt minimumnivåer, sekundärt amplitud)
- Salthalter

Att modellen är kalibrerad betyder att den kan reproducera observerade och uppmätta tidsberoende variationer i t.ex. grundvattennivåer på ett tillfredsställande sätt. Samtidig transient kalibrering mot multipla mål ger en robust modell som kan simulera hur de framtida grundvattennivåerna kommer att variera under ett teoretiskt medelår/normalår. Detta möjliggör en analys av både högvattensituationen (vinter) och lågvattensituationen (sommar).

Avseende inläckande grundvatten är modellen kalibrerad mot representativa värden motsvarande vattenbortledningen från dagbrotten.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Täktens påverkan på områdets grundvattennivåer och grundvattenflöden är som störst under våren, sommaren och hösten. Den ökade inströmningen av grundvatten mot täkten leder till att avsänkningen av grundvattennivån sker tidigare under våren och återhämtningen av grundvattennivåerna sker senare på hösten.

Grundvattenmodellen har kalibrerats mot ett omfattande dataunderlag, bland annat för ett stort spann av grundvattennivåer på olika platser både inom och utanför det beräknade påverkansområdet. Kalibreringen mot låga grundvattennivåer har varit särskilt viktig eftersom den potentiella påverkan på naturmiljön då är som störst. Domstolen konstaterar också att modellen kalibrerats mot inläckage av grundvatten till täkten motsvarande den vattenbortledning som har utförts. Det redovisade underlaget avseende kalibreringen av modellen bedöms vara fullt tillräckligt.

7.1.2.3.4 Är modellen verifierad och validerad?

Länsstyrelsen och bolaget

Länsstyrelsen anser att grundvattenmodellen inte är tillräckligt verifierad eller validerad.

Bolaget har utfört spårämnesförsök för att validera grundvattenmodellen. Modellens blinda prediktion av de första genombrottstiderna i produktionsbrunnarna vid

Dyhagen av spårämnet som injicerades i brunn BH2212 är en validering av den etablerade grundvattenmodellens hydrogeologiska egenskaper. En väl genomförd validering mot det storskaliga spårämnestestet tvärs över Filehajdar, från BH2212 till produktionsbrunnarna, är ett tydligt bevis på att modellen väl representerar det studerade hydrogeologiska systemet, och att modellen väl kan prediktera framtida förhållanden. De simulerade flödesvägarnas medianlängd är närmare 2,8 kilometer, vilket visar på ett spårämnestest som täcker ett betydande område. Den etablerade grundvattenmodellens förmåga att inte bara reproducera de första genombrotten av spårämne i produktionsbrunnarna, utan att även kunna reproducera toppvärdet i den uppmätta genombrottskurvan i produktionsbrunnarna, bekräftar att modellen väl representerar det studerade hydrogeologiska systemet.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Grundvattenmodellens förmåga att simulera spårämnesgenombrotten visar att modellen kan anses vara tillräckligt validerad. Domstolen bedömer att modellen kan simulera grundvattenströmningen i området i de relevanta skalorna och ge en trovärdig beskrivning av den långsiktiga och säsongsvisa variationen av grundvattennivåer och grundvattenflöden i täktens påverkansområde.

7.1.2.3.5 Har en tillräcklig osäkerhetsanalys utförts för grundvattenmodellen?

Länsstyrelsen och bolaget

Länsstyrelsen anser att en tillräcklig osäkerhetsanalys av modellen saknas.

Enligt bolaget baseras modellen på den konceptuella beskrivningen. Modellen är kalibrerad och validerad. Endast kalibrerade beskrivningar av det studerade systemet förmår att reproducera de observerade vattennivåerna och flödena. Endast beskrivningar där de betydelsefulla egenskaperna ligger mycket nära den kalibrerade modellen kan reproducera de observerade vattennivåerna och de observerade flödena. En känslighetsanalys har utförts av modellens kalibrering och visar att kalibreringen får en god bestämmande kraft när alla de olika kalibreringsmålen utvärderas tillsammans och samtidigt. Det är viktigt att kalibreringen har god bestämmande kraft, då detta demonstrerar att osäkerheterna i kalibreringen är små.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Den utförda känslighetsanalysen bedöms som relevant och tillräcklig för en grundvattenmodell som har kalibrerats mot flera variabler samtidigt. Domstolen anser att grundvattenmodellen med tillfredsställande noggrannhet kan simulera grundvattenflöden och grundvattennivåer för att möjliggöra en tillräckligt säker analys av påverkan från verksamheten i Västra brottet och File hajdar-täkten.

7.1.2.3.6 Sammanfattning

Grundvattenmodellen har inte bara har en god förmåga att reproducera dagens grundvattenförhållanden utan kan även på ett trovärdigt sätt användas för att simulera effekten av föreslagna skyddsåtgärder. Det dataunderlag som har använts för att upprätta modellen är gediget. Kalibreringen av modellen har skett mot flera tidsserier med olika typer av mätdata såsom tidsberoende inflöden till täkterna,

vattenuttag i Dyhagen, grundvattennivåer i flertalet observationsrör samt uppmätta salthalter. Den oberoende valideringen mot spårämnesförsöken som utförts visar att grundvattenmodellen med tillräcklig tidsmässig och rumslig upplösning kan beskriva grundvattenströmningen i påverkansområdet.

Mark- och miljödomstolen kommer sammanfattningsvis fram till att den upprättade grundvattenmodellen är väl lämpad för beräkningen av påverkansområdet och de grundvattenförhållanden som främst en utökning av File hajdar-täkten ger upphov till. Den kritik som remissmyndigheter och andra motparter riktat mot grundvattenmodelleringen saknar fog. Det anförda innebär alltså att en prövning i sak kan göras av grundvattenrelaterade aspekter av den ansökta verksamheten.

7.1.3 Prövningsunderlaget i övrigt

Enligt mark- och miljödomstolens bedömning är det material¹⁹⁰ i övrigt som bolaget tagit fram tillräckligt för att en prövning i sak ska kunna göras av varje aspekt av den ansökta verksamheten. Vad remissmyndigheter och andra motparter har anfört i den delen motiverar ingen annan bedömning.

7.1.4 Specifik miljöbedömning

Av aktmaterialet framgår att samrådsförfarandet motsvarar de krav som ställts av lagstiftaren. Detsamma gäller miljökonsekvensbeskrivningen, som med genomförda kompletteringar bedöms uppfylla kraven i 6 kap. miljöbalken med avseende på såväl förfarandet och innehåll som dokumentation (se avsnitt 7.1.2-7.1.3 ovan). Miljöbedömningen kan därmed slutföras.

7.2 Val av plats m.m.

7.2.1 Orientering; planer

Verksamhetsområdet med omgivning

File hajdar-täkten med utökade verksamhets- och brytområden ligger inom ett hållmarksområde som till största del är bevuxet med hållmarkstallskog. De närmast belägna bostäderna finns ca 900 meter norr respektive öster om det ansökta verksamhetsområdet.

Västra brottet avgränsas i norr av truckvägen (en transportväg till File hajdar-täkten). Norr om truckvägen finns jordbruks- och skogsmark. I söder avgränsas täkten av en kraftledningsgata samt tre äldre deponier. Väster om täkten ligger ett skogbeklätt höjdområde och Spillingsån, och i öster ligger riksväg 147. De närmast belägna bostäderna finns ca 200 meter nordost respektive 300 meter sydost om täkten.

Mellan File hajdar-täkten och Västra brottet, vid Dyhagen, ligger sju kommunala produktionsbrunnar, som försörjer Slite med dricksvatten.

---

¹⁹⁰ Se avsnitt 3.1 i denna dom för en förteckning över materialet i ansökan.

Östra brottet är en sedan lång tid tillbaka utbruten täkt. Platsen hyser numera lager av bränslen och råvaror, bl.a. krossad kalk- och mörgelsten för cementfabriken. Östra och Västra brottet är förbundna med tunnlar för intern trafik. Öster och söder om Östra brottet ligger cementfabriken med tillhörande hamnanläggning. Norr och söder om fabriksområdet ligger Slite samhälle.

Riksväg 147 passerar i nord-sydlig riktning mellan Västra och Östra brottet.

Den ansökta verksamheten avses bedrivas inom de områden som redovisas i Figur 1 (se avsnitt 3.4.1 ovan).

Planförhållanden

Ansökta brytområden och truckvägen mellan File hajdar-täkten och Västra brottet är inte detaljplanlagda. Östra brottet är tillsammans med resten av fabriksområdet planlagt för industriändamål.¹⁹¹

Den planerade tunneln, som ska leda transportbandet för krossad sten genom berget ned i Östra brottet, passerar under marken på fastigheten Othem Vägmarken 1:2, som i aktuell del är planlagd som väg.¹⁹²

I gällande översiktsplan för perioden 2025-2040¹⁹³ har Region Gotland redovisat sina ställningstaganden till användning av mark och vatten.

7.2.2 Skyddade områden

I närheten av verksamhetsområdet finns ett antal *Natura 2000-områden*. De flesta ligger samlade söder om täkten, men det närmast belägna Natura 2000-området ligger drygt en kilometer väster om File hajdar-täkten. I verksamhetsområdets omgivningarna finns även ett antal *naturreservat*. Det närmast belägna naturreservatet ligger ca en halv kilometer väster om Västra brottet. Sydväst om File hajdar-täkten finns ett flertal *skogliga biotopskyddsområden* på ett avstånd om 1-3 kilometer. I närheten av täktena finns tre *vattenskyddsområden*. Ett av områdena (Othem Slite) ligger öster om File hajdar-täkten och syftar till att skydda den kommunala grundvattentäkten Dyhagen, som förser Slite med dricksvatten. Väster om Filehajdar ligger ett annat vattenskyddsområde (Tingstäde träsk) som skyddar sjön med samma namn, vilken utgör en ytvattentäkt och förser delar av Visby med dricksvatten. Det tredje vattenskyddsområdet (Othem Ytings Klint) inrättades i syfte att skydda en numera avslutad grundvattentäkt.

---

¹⁹¹ Detaljplan för Österby 1:214 m.m. i Othems socken, Slite samhälle, Gotlands kommun, 09-OTH-593, antagen den 1 december 1983. Region Gotland har i november 2023 inlett arbete med att upprätta en ny detaljplan för området för att möjliggöra utveckling av cementfabriken.

¹⁹² Detaljplan för Österby 1:214 m.m. i Othems socken, Slite samhälle, Gotlands kommun, 09-OTH-593, antagen den 1 december 1983.

¹⁹³ Översiktsplan Vårt Gotland 2040, antaget av Regionfullmäktige Gotland den 17 februari 2025.

7.2.3 Riksintressen

Bestämmelser om hushållning med mark- och vatten

I 3 kap. miljöbalken finns grundläggande bestämmelser för hushållning med mark- och vattenområden. Bestämmelserna kan beskrivas som markpolitiska avvägningsregler, med prioritering av utpekade intressen. Vissa centrala myndigheter har getts ansvaret att, inom olika samhällssektorer, ange vilka områden som är av riksintresse, men myndigheternas ställningstagande är inte rättsligt bindande; ett utpekande av ett område som riksintressant är endast preliminärt. Det är först vid en tillståndsprövning som det slutligt avgörs om ett område (utpekad enligt 3 kap. miljöbalken) är av riksintresse och om den ansökta verksamheten påtagligt skadar riksintresset.¹⁹⁴

Det ansökta verksamhetsområdet berörs av preliminärt utpekade riksintresse för mineralutvinning (3 kap. 7 § miljöbalken), riksintressen för naturvård och friluftslivet (3 kap. 6 §), riksintresse med avseende på vindbruk (3 kap. 8 § miljöbalken) samt ligger inom ett område som har betydelse för totalförsvaret (3 kap. 9 § första stycket miljöbalken).

I 4 kap. miljöbalken finns särskilda bestämmelser om hushållning med mark och vatten för vissa områden. Innebörden av bestämmelserna är att lagstiftaren på förhand har pekat ut vissa geografiska områden, som belagts med restriktioner. Enligt 4 kap. 2 § miljöbalken gäller att för hela Gotland ska turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets intressen särskilt beaktas vid bedömningen av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön.

Riksintressen för turism och friluftsliv

Med hänsyn till den påverkan som befintliga täkter redan gett upphov till bedömer mark- och miljödomstolen att den ytterligare påverkan som en utökning av File hajdar-täkten kan medföra inte utgör en påtaglig skada på beslutade riksintressen för friluftsliv respektive turism och det rörliga friluftslivet enligt 3 kap. 6 § och 4 kap. 2 § miljöbalken. Att de riksintressena i någon mån skadas utgör alltså inte hinder för att den ansökta verksamheten kan anses tillåtlig.

Riksintressen för naturvård och mineralutvinning respektive område för totalförsvarets intressen

Det ansökta verksamhetsområdet ligger inom ett område som pekats ut som riksintresse för naturvård¹⁹⁵ enligt 3 kap. 6 § miljöbalken men också inom ett område som är av riksintresse för mineralutvinning¹⁹⁶ enligt 3 kap. 7 § miljöbalken respektive ett område som har betydelse för totalförsvarets intressen¹⁹⁷ enligt 3 kap.

¹⁹⁴ Se prop. 1997/98:45 del 1 s. 242.

¹⁹⁵ Det berörda riksintresseområdet har områdesnamn "Filehajdar, Hejnum Höllar och Kallgatburg" och områdesnummer NRO0917. Området förklarades som riksintresse för naturvård genom beslut den 7 februari 2000. De värden som ligger till grund för utpekandet finns beskrivna i ett s.k. registerblad (tillgängligt på länsstyrelsens webbplats). En närmare beskrivning av området och dess värden finns i *PM påverkan på riksintresse för naturvård* (aktbil. 55).

¹⁹⁶ SGU beslut 2024-09-03, dnr 31-2981/2023.

¹⁹⁷ MSB beslut 2025-01-20, dnr MSB 2024-14645.

9 § första stycket miljöbalken. Flera viktiga intressen står alltså mot varandra. En tillämpning av avvägningsregeln i 3 kap. 10 § miljöbalken kan därför aktualiseras om den planerade verksamheten bedöms medföra påtaglig skada på riksintresset för naturvård, vilket länsstyrelsen och Naturvårdsverket har argumenterat för.

Riksintresseområdet Filehajdar, Hejnum hällar och Kallgatburg (NRO09017) omfattar 8 043 hektar, varav drygt 7 583 hektar utgör landareal. De riksvärden som utpekandet grundas på är knutna till *geologi* med bl.a. förekomst av hållmarker med tunna vittringsjordar med en mosaik av hållmarkstallskog, naturalvar, rikkärr, agkärr m.m.; *sjöar och våtmarker* med olika våtmarkstyper utspridda i hela riksintresseområdet; *skogslandskap* med bl.a. orörd kalktallskog med lång kontinuitet och naturskogsliknande strukturer; samt *arter* med ett stort antal rödlistade arter, varav många starkt hotade och förekomst av flera för området unika arter.

De riksvärden som utpekandet av riksintresseområdet grundas på finns representerade över stora delar av Filehajdar, Hejnum hällar och Kallgatburg. Riksintresseområdet kan beskrivas som en mosaik av sällsynta naturtyper med ett stort antal hotade och skyddade arter.

Verksamhetsområdet vid File hajdar-täkten¹⁹⁸ omfattar totalt ca 186 hektar, varav ca 74 hektar avser planerad utökning av brytområdet för File hajdar-täkten. Verksamhetsområdet domineras av luckig kalktallskog med lång kontinuitet, varvat med gläntor med alvarmark, fuktängar och rikkärr. Artrikedomen är stor med fynd av 174 rödlistade arter, varav 60 är klassade som hotade (däribland nipsippa och svärdrissla, som omnämns i riksintressets registerblad). Det ansökta verksamhetsområdet hyser alltså flera av de riksvärden som riksintresset är avsett att skydda.

Bolaget har pekat på att de berörda riksvärdena förekommer i hela riksintresseområdet och att andelen av ett visst riksvärde inom verksamhetsområdet är liten sett i relation till riksvärdets förekomst i hela riksintresseområdet. Som exempel har bolaget lyft fram att av alvarmark berörs ca 1,5 procent av den totala förekomsten inom riksintresseområdet; av kalktallskog berörs ca 1,9 procent av den totala förekomsten inom riksintresseområdet; och av rikkärr och fuktängar berörs mindre än 0,1 procent av den totala förekomsten inom riksintresseområdet.

Naturvårdsverket har argumenterat för att skadebedömningen ska göras med utgångspunkt i de riksvärden som finns representerade inom ett delområde. Enligt Naturvårdsverket ska delområde Filehajdar (som är en del av undergruppen Höjdområden med kalkhållmarker¹⁹⁹) utgöra utgångspunkt för skadebedömningen. Länsstyrelsen har fört ett likartat resonemang.²⁰⁰

---

¹⁹⁸ Det totala verksamhetsområdet enligt ansökan har en area om ca 400 ha. Av dessa är ca 186 ha belägna vid File hajdar-täkten. Se vidare under avsnitt 3.4.1 ovan och Figur 1 ovan.

¹⁹⁹ Naturvårdsverket har angett att områdets naturvärden varierar stort inom riksintresseområdet och har argumenterat för en indelning i fyra undergrupper/delområden med olika karaktärstik, varav delområdet Höjdområden med kalkhållmarker i sin tur kan delas in i undergrupperna Filehajdar respektive Hejnum hällar och Kallgate, se Naturvårdsverkets yttrande, sid. 15f (aktbil. 220).

²⁰⁰ Länsstyrelsens yttrande, sid. 18f (aktbil. 181).

Vid tillämpningen av bestämmelserna om riksintressen har utgångspunkten i praxis varit att det är skadornas påverkan på riksintressena som helhet som i första hand ska bedömas. Detta har dock inte uteslutit att ett lokalt ingrepp i ett riksintresseområde bedömts ha medfört att riksintresset skadats påtagligt om det avsett en plats med betydande värden för riksintresseområdet. Ett åtagande att bevara och restaurera andra näraliggande områden så att deras karaktär bibehålls eller nya tillskapas har i praxis anförts som en omständighet som kan beaktas vid bedömningen.²⁰¹

Enligt mark- och miljödomstolen har det inte någon avgörande betydelse hur stort det påverkade området är eller hur stor dess ytmässiga andel är av hela riksintresseområdet. I det här fallet framstår det också som svårt att göra någon meningsfull uppdelning av riksintresseområdet i delområden, dels för att det inte finns någon entydig definition av begreppet naturvärde som det råder konsensus kring, dels för att riksintresseområdet utgör en mosaik av de riksvärden som utpekandet grundas på.²⁰² I stället bör skadebedömningen baseras på en mer allsidig prövning av påverkan på berörda skyddsvärda arter och deras livsmiljöer med referens till de riksvärden som riksintresseområdet avser att skydda. Vid den bedömningen bör hänsyn även tas bl.a. till åtaganden att bevara och restaurera andra näraliggande områden.

Av utredningen framgår att den ansökta verksamheten kommer att ha *direkt påverkan* på flera värden som riksintresset avser att skydda genom att naturmiljöer och arter inom verksamhetsområdet försvinner. Den direkta påverkan berör drygt 74 hektar av nuvarande naturmark, men även naturmiljöer i verksamhetsområdets omedelbara närhet kan påverkas genom att naturmiljöer degraderas och arter försvinner. Den direkta påverkan berör ett stort antal arter och deras livsmiljöer, av vilka 24 är kända endast från ett fåtal lokaler i Sverige.²⁰³ För sistnämnda kan den ansökta verksamheten medföra en risk för försämrad bevarandestatus nationellt då deras kända utbredning är liten och det bortfall av livsmiljö som täktverksamheten medför har väsentlig betydelse. Den ansökta verksamheten kommer även att ha *indirekt påverkan*, främst på lång sikt genom att delar av täktområdet omvandlas till en täktsjö när verksamheten upphört.²⁰⁴

För mark- och miljödomstolen står det alltså klart att den ansökta verksamheten kommer att ha en betydande påverkan på flera av de riksvärden som utpekandet grundas på. För att begränsa påverkan har bolaget undantagit de delar av riksintresseområdet som kan sägas vara allra känsligast från naturvårdssynpunkt. Bolaget har också åtagit sig omfattande skydds- och kompensationsåtgärder (se avsnitt 7.5 och 7.6 nedan). Trots det bedömer mark- och miljödomstolen att en utvidgning av File hajdar-täkten medför påtaglig skada på det utpekade riksintresset för naturvård. Flera viktiga intressen står alltså mot varandra och en bedömning enligt 3 kap. 10 § miljöbalken behöver därför göras. Vid den bedömningen ska företräde ska ges åt det ändamål som på lämpligast sätt främjar god hushållning.

²⁰¹ Se MÖD dom 2016-11-17, mål M 3129-16.

²⁰² Se *PM påverkan på riksintresse för naturvård*, sid. 19ff (aktbil. 55).

²⁰³ Ibid., sid. 30.

²⁰⁴ Ibid., sid. 31.

Sveriges geologiska undersökning (SGU) och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har nyligen omprövat sina ställningstaganden med avseende på mineralförsörjning respektive totalförsvarets civila del. Genom besluten omfattas numera verksamhetsområdet i sin helhet av riksintresset enligt 3 kap. 7 § miljöbalken respektive pekas ut som ett område av betydelse för de intressen som avses i 3 kap. 9 § första stycket miljöbalken. I SGU:s beslut betonas betydelsen av mineralfyndigheten och produktionen av cement från kalksten i Slite för industrin och samhället i övrigt. MSB anger i sitt beslut bl.a. att "[e]n fungerande cementförsörjning, genom fortsatt brytning av kalk- och mörgelsten samt tillverkning av cement i Slite på Gotland, är [därmed] av stor nationell vikt för att upprätthålla vitala funktioner inom totalförsvaret såsom byggande, anläggande och reparation av en mängd samhällsviktiga verksamheter. Därav är det angeläget att långsiktigt säkerställa kalk- och mörgelfyndigheterna, möjliggöra en fortsatt brytning av kalk- och mörgelsten samt tillverkning av cement i Slite på Gotland. Detta för att långsiktigt säkerställa en robust cementförsörjning för Sverige, som tillgodoser både samhällets och totalförsvarets behov."

Mot bakgrund av det anförda bedömer mark- och miljödomstolen att exploateringsintresset ska ges försteg framför bevarandointresset vid en avvägning enligt 3 kap. 10 § miljöbalken. Den förutsedda påverkan på riksintresset för naturvård hindrar alltså inte att den ansökta verksamheten kan anses tillåtlig.

Övriga riksintressen enligt 3 kap. miljöbalken

Det bedöms inte uppkomma någon beaktansvärd skada på de riksintressen i övrigt som aktualiserats i målet, bl.a. riksintresse för vattenförsörjning respektive för vindbruk. Utpekade riksintressen hindrar alltså inte att den ansökta verksamheten kan anses tillåtlig.

7.2.4 Behovsprövning

Merparten av den cement som tillverkas vid Heidelberg Materials anläggningar i Slite och Skövde används i Sverige. Slitefabriken ensam står för närmare 75 procent av all den cement som används i Sverige. Av det skälet ska behovet av cement (och därmed efterfrågan på råvara från File hajdar-täkten och Västra brottet) bedömas på nationell bas. Det nationella behovet av cement i Sverige uppskattas till ca 3 miljoner ton per år och bedöms inte avta under överskådlig tid. Betong används i stort sett vid all typ av byggnation – infrastruktur-anläggningar, industrianläggningar, sjukhus, skolor och bostäder.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att Sverige har ett behov av cement och att behovet är ett väsentligt allmänt intresse i den meningen att det har särskild betydelse för samhällsutvecklingen men också för regionalpolitiska och sysselsättningspolitiska intressen i Sverige.²⁰⁵

---

²⁰⁵ Se prop. 2021/22:15, s. 51.

På initiativ av länsstyrelsen har bolaget utfört en utökad alternativbeskrivning enligt 17 § 4 punkten miljöbedömningsförordningen (2017:966) för att belysa inte bara alternativa sätt att förse cementfabriken i Slite med råvara, utan även alternativa sätt att förse Sverige med cement.²⁰⁶

Utredningen ger vid handen att det inte är realistiskt att förlita sig på import av cement eller råvara för cementtillverkning för att säkra behovet av cement i Sverige. Vid den bedömningen har beaktats även ett förändrat omvärldsläge och betydelsen av resiliens; att samhällets förmåga att stå emot och hantera sektorsövergripande utmaningar kan bibehållas och stärkas.

Bolaget har undersökt 13 alternativa lokaliseringar, av vilka sju är belägna på Gotland, tre i Skåne, två i Västergötland och en på Öland. Utredningen ger vid handen att täkterna i Slite är det lämpligaste alternativet för att tillgodose behov av råvara. Vid den bedömningen har hänsyn tagits till storleken på täkterna och den specifika mineralsammansättningen som råvaran har i File hajdar-täkten och Västra brottet, närheten till cementfabriken samt påverkan på allmänna och enskilda intressen.²⁰⁷ Utredningen talar även för att fortsatt verksamhet i File hajdar-täkten och Västra brottet är det lämpligaste alternativet för att tillgodose Sveriges behov av cement.

7.2.5 Sammanfattning

Enligt 2 kap. 6 § miljöbalken ska den plats väljas för verksamheten som är lämplig med hänsyn till att ändamålet ska kunna uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljö. Den är tillämplig vid såväl lokalisering av ny verksamhet som utökning av befintlig verksamhet, även om den får störst betydelse för en ny verksamhet där tidigare orörd mark ska tas i anspråk. För täkter gäller att lokaliseringsprövningen ska omfatta en bedömning om det finns behov av råvaran och om behovet i så fall bäst tillgodoses genom den ansökta verksamheten.²⁰⁸

Den ansökta verksamheten strider inte mot någon gällande detaljplan (avsnitt 7.2.1 ovan). Det finns behov av råvara för tillverkning av cement i Slitefabriken (avsnitt 7.2.4 ovan). De riksintressen som är knutna till den ansökta verksamheten har försteg framför riksintresset för naturvård. Verksamheten är förenlig med gällande riksintressen i övrigt (avsnitt 7.2.3 ovan). Valet av plats bedöms i övrigt som lämplig med hänsyn till att verksamheten ska kunna bedrivas med minsta intrång och olägenhet för allmänna och enskilda intressen (jfr avsnitt 7.13 nedan). Den ansökta verksamheten bedöms även i övrigt motsvara de krav som följer av 2 kap. 6 § miljöbalken.

---

²⁰⁶ Se *PM Alternativutredning avseende ansökan om tillstånd till täkt- och vattenverksamhet vid Slite, Gotland* (bilaga B2 till ansökan).

²⁰⁷ Ibid., sid. 9-33.

²⁰⁸ Se prop. 2008/09:144 s. 13.

7.3 Natura 2000

7.3.1 Utgångspunkter

I 7 kap. 28 a § miljöbalken anges att tillstånd krävs för att bedriva verksamheter eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område. Avgörande för bedömningen av om en verksamhet eller en åtgärd kräver tillstånd är inte var verksamheten bedrivs eller var åtgärden vidtas utan i stället den påverkan som den kan få på miljön i ett Natura 2000-område.

Ett Natura 2000-tillstånd får lämnas endast om verksamheten eller åtgärden inte kan skada den livsmiljö eller de livsmiljöer i området som avses att skyddas eller inte medför att den art eller de arter som avses att skyddas utsätts för störning som på ett betydande sätt kan försvåra bevarandet i området (7 kap. 28 b § miljöbalken). Prövningen ska ske samlat genom en fullständig, exakt och slutlig bedömning och utgå från att bevarandestatusen hos samtliga utpekade livsmiljöer och arter ska vara fortsatt gynnsam. Hänsyn tas inte enbart till effekterna av den planerade verksamheten i sig utan även om den tillsammans med andra pågående eller planerade verksamheter eller åtgärder kan påverka miljön eller arter i ett skyddat område. Den avgörande frågan vid prövningen av ett Natura 2000-tillstånd blir därmed om det i tillräcklig grad är säkerställt att de skyddsåtgärder som verksamhetsutövaren avser att vidta är tillräckliga för att undvika skada på utpekade arter och naturtyper inom Natura 2000-området.²⁰⁹

7.3.2 Aktualiseras tillståndsplikten?

Risk för påverkan

Natura 2000-områdena Bojsvätar, Hejnum Kallgate, Kallgatburg, Tiselhagen, Hejnum hällar, Grodvät, Bälsalvret, Forsvide och Filehajdar är belägna inom det av bolaget beräknade påverkansområdet för grundvattenavsänkning motsvarande minst 0,3 meter. Det är inom dessa Natura 2000-områden som det skulle kunna uppstå en påverkan till följd av den planerade verksamheten. Risk för påverkan föreligger även med avseende på utpekade arter – väddnätfjäril (Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg och Bojsvätar) respektive nipsippa (Natura 2000-området Filehajdar). I det följande tar mark- och miljödomstolen ställning till om bedömd påverkan på nämnda Natura 2000-områden medför att tillståndsplikten aktualiseras.

Natura 2000-områdena Tiselhagen, Grodvät, Bälsalvret, Forsviden och Hejnum hällar

Mark- och miljödomstolen delar i allt väsentligt de bedömningar som bolaget har gjort avseende risk för påverkan på de områden som anges i rubriken (jfr avsnitt 3.9 ovan). Det betyder att tillståndsplikten inte aktualiseras för Natura 2000-områdena Tiselhagen, Grodvät, Bälsalvret, Forsviden och Hejnum hällar.

---

²⁰⁹ Se bl.a. EU-domstolens avgöranden i målen C-404/09 (Alto Sil), C-127/02 (Waddenzee), C-258/11 (Sweetman) samt NJA 2013 s. 613 punkterna 7-13 med där gjorda hänvisningar. För bedömningen av upprätthållandet av en god bevarandestatus hos utpekade arter och naturtyper, se Naturvårdsverket Handbok 2017:1, avsnitt 1.8.

Natura 2000-området Filehajdar

Den ansökta verksamheten tar i anspråk livsmiljöer för nipsippa, vilket även leder till att ett antal individer försvinner. Nipsippa är en utpekad art i Natura 2000-området Filehajdar.

Bolaget har från artskyddssynpunkt åtagit sig att etablera minst 200 nya plantor av nipsippa, och att vid behov motverka igenväxning vid etableringsytorna för att upprätthålla goda livsbetingelser för nyetablerade nipsippor under hela tillståndstiden. Bolaget har reservationsvis föreslagit ett villkor, som godtagits av mark- och miljödomstolen (se avsnitt 7.5.5 nedan). De skyddsåtgärder som bedömts nödvändiga för att dispens från förbuden i 7 § artskyddsförordningen ska kunna ges är även relevanta vid bedömning av påverkan på Natura 2000-området. Genom att redovisade skyddsåtgärder vidtas, bedömer mark- och miljödomstolen att det inte föreligger någon risk för fragmentering av populationen och därmed inte heller någon risk för betydande påverkan på Natura 2000-området Filehajdar. Tillståndsplikten enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken aktualiseras alltså inte med avseende på risk för påverkan på den utpekade arten nipsippa. Den utredning som bolaget tagit fram ger vid handen att tillståndsplikten inte heller aktualiseras av något annat skäl.

Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg och Bojsvätar

Den ansökta verksamheten medför risk för att vuxna exemplar, larver och ägg av väddnätfjäril dödas eller förstörs samt att ca 6,5 hektar väddnätfjärilshabitat går förlorade. Väddnätfjäril är en utpekad art i Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg och Bojsvätar.

Bolaget har från artskyddssynpunkt åtagit sig skydds- och kompensationsåtgärder som syftar till att skapa och restaurera nya funktionella livsmiljöer för bl.a. väddnätfjäril. Bolaget har också föreslagit villkor, som godtagits av mark- och miljödomstolen (se avsnitt 7.5.4 och 7.6.5 nedan). Dessa skydds- och kompensationsåtgärder är även relevanta vid bedömning av påverkan på Natura 2000-områdena. Genom att redovisade skydds- och kompensationsåtgärder vidtas, bedömer mark- och miljödomstolen att det inte föreligger någon risk för betydande påverkan på berörda Natura 2000-områden med avseende på den utpekade fjärilsarten.

Den ansökta verksamheten bedöms medföra både direkt och indirekt påverkan på Natura 2000-områdena genom minskad ytvattenavrinning, lägre grundvattennivåer, och minskad grundvattenutträngning.

Restaurering av Ancylusvallen medför bestående påverkan på Natura 2000-området Hejnum Kallgate till följd av att ytvattennivåerna ökar. Detta leder till att arealen rikkärr uppströms Ancylusvallen ökar på bekostnad av arealen trädklädd betesmark.

Installation av observationsrör för grundvattennivåer i berg inom Natura 2000-området Hejnum Kallgate riskerar att medföra skada på Natura 2000-området genom förflyttning av borrhugg och fyrhjuling inom Natura 2000-området samt genom viss röjning av träd och buskar.

Pågående verksamheter som kan ge upphov till kumulativa effekter inom Natura 2000-områdena är befintliga vattentäkter (privata och kommunala brunnar), den fortsatta inverkan av den historiska dikningen, skogsbruksåtgärder samt förvaltning av skyddade områden. Bolaget har inkluderat påverkan från den kommunala grundvattentäkten i Dyhagen i beräkningar och redovisningar av den sökta verksamhetens påverkan på grundvatten.

Det anförda innebär sammantaget att tillståndsplikten aktualiseras i förhållande till Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg och Bojsvätar, dock inte med avseende på den utpekade arten vädndärfjäril.

7.3.3 Kan Natura 2000-tillstånd ges?

Planerade skyddsåtgärder

Bolaget har redovisat ett flertal skyddsåtgärder som ska förhindra att det uppstår betydande påverkan på miljön inom Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg och Bojsvätar. Dessa är

- ridåinjektering vid File hajdar-täkten för att minska grundvattenflödet från Natura 2000-områdena mot den dränerade täkten,
- infiltration av grundvatten i berg,
- tillförsel av ytvatten till jordlagren under vissa tider på året,
- restaurering av två strandvallar, den ena inom Natura 2000-området Hejnum Kallgate (Ancyclusvallen) och den andra strax utanför området (mellersta strandvallen), samt
- återställning av körvägar och diken uppströms Bojsvätar.

En närmare redovisning av planerade skyddsåtgärder finns i avsnitt 3.9.2 ovan. Skyddsåtgärderna ger tillsammans, enligt bolaget, ett fullgott skydd för att ingen betydande skada ska uppstå inom någon del av Natura 2000-områdena.

Remissmyndigheternas inställning

Naturvårdsverket anser att det – trots att grundvattenmodellen har förbättrats sedan den senaste prövningen – kvarstår osäkerheter gällande hur mycket vatten som faktiskt läcker in i File hajdar-täkten, dess ursprung och hur mycket vatten som behöver infiltreras i jord respektive i berg för att minska risken på skada på Natura 2000-områdena. Villkoren behöver formuleras så att dessa risker beaktas. Naturvårdsverket godtar bolagets villkorsförslag gällande ridåinjektering men har Naturvårdsverket synpunkter på utformningen av villkorsförslaget för infiltration i berg. Naturvårdsverket godtar i huvudsak villkoret om infiltration till jord, men anser att domstolen bör besluta om ett uttryckligt delegationsvillkor samt bestämma gränsvärdena för kvaliteten på infiltrationsvattnet som månadsmedelvärde. Naturvårdsverket ser positivt på att bolaget ska restaurera både Ancyclusvallen och den mellersta strand-vallen och delar bedömningen att villkoret generellt leder till en förbättrad vattenhållande förmåga i landskapet och gynnar våtmarkerna nedströms strandvallarna. Givet de speciella förhållandena i detta fall anser myndigheten att det inte är rimligt att betrakta övergången av 5–6 hektar trädklädd betesmark till rikkärr som en skada enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken.

Länsstyrelsen anser att flera av de föreslagna skyddsåtgärderna är obeprövade för det avsedda ändamålet, med oklara mål och osäkert utfall. Trots föreslagna skyddsåtgärder går det inte att utesluta skada genom hydrologisk påverkan på Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg och Bojsvätar framför allt på grund av osäkerheter i skyddsåtgärdernas mål och effekt, tidigare täktverksamhets påverkan, förekomst av kväve i infiltrationsvattnet och den långa tillståndstiden. Länsstyrelsen godtar i huvudsak bolagets villkorsförslag gällande ridåinjektering, men föreslår en justering i kravet på reduktion av hydraulisk konduktivitet. Länsstyrelsen godtar villkoret om infiltration till jord, men anser att gränsvärdena för ammoniumkväve och nitratkväve ska sättas lägre samt att gränsvärdena ska anges som månadsmedelvärde. Länsstyrelsen menar att bolagets huvudalternativ för dämningssnivån av Ancylusvallen innebär skada på Natura 2000-området Hejnum Kallgate. Villkoret avseende övervakningsprogram för Natura 2000-områdena godtas, men länsstyrelsen föreslår vissa ändringar i fråga om vad programmet ska innehålla. De föreslår även ändringar i villkoret som rör restaurering av strandvallarna.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Från hydrogeologisk synpunkt är området kring Filehajdar bland de mest välundersökta i hela Sverige. Undersökningarna har genomförts under en mycket lång tid och med en rad aktörer inblandade, däribland SGU. I arbetet med denna ansökan har bolaget utfört omfattande fältundersökningar och kompletterat det befintliga dataunderlaget för att minska osäkerheterna i bedömningen av den sökta verksamhetens miljöpåverkan. De beräkningar som utförts med den upprättade grundvattenmodellen utgör grunden för analysen av täktverksamhetens påverkan på grundvatten- och ytvattenförhållanden. Modellen har kalibrerats för en situation som motsvarar de förhållanden som kommer att råda vid utgången av nuvarande tillstånd, med brytning i både Västra brottet och File hajdar-täkten, vilket nära motsvarar situationen i dagsläget.

Mark- och miljödomstolen har bedömt grundvattenmodellens förmåga att simulera grundvattennivåer och grundvattenflöden i täkternas omgivning och särskilt beaktat den kritik som myndigheterna framfört (se avsnitt 7.1.2.3 ovan). Domstolens samlade bedömning är att den använda grundvattenmodellen ger en realistisk beskrivning av grundvattenförhållandena i området och att modellen är tillräckligt kalibrerad och validerad för att kunna användas för att med tillräcklig noggrannhet beräkna effekterna av och följa upp de skyddsåtgärder som föreslagits av bolaget. Modellen kan simulera påverkan på de hydrogeologiska förhållandena i de Natura-2000-områden med naturtyper och arter som är känsliga för hydrologisk påverkan.

Ridåinjektering är en beprövad metod för att motverka inläckage av grundvatten, bl.a. i samband med tunneldrivning i infrastrukturprojekt. Då ridåinjektering ska utföras med samma tillvägagångssätt som vid en tunneldrivning saknas det enligt domstolens mening anledning att anta att den skulle vara mindre effektiv i detta fall. Bolaget har dessutom i närtid förvärvat egen erfarenhet av täktrelaterad ridåinjektering vid det närliggande Västra brottet. Därtill har bolaget gjort injekteringsförsök vid File hajdar-täkten och undersökt effekten av injekteringsborrhål vid olika avstånd för att beräkna en optimal utformning av skyddsåtgärden. Bolaget kommer

att kontrollera skyddsåtgärdens effekt med hjälp av ytterligare borrhål. Domstolen bedömer att strängare krav på minskning av den hydrauliska konduktiviteten på platser där den initiala konduktiviteten är högre, inte medför mer än marginell miljönytta. Mot den bakgrunden och med hänsyn till den ytterligare resursåtgång som ett krav på större minskning av hydraulisk konduktivitet medför, är det inte motiverat att utforma villkoret på något annat sätt än det som bolaget har föreslagit. Mark- och miljödomstolen kommer sammantaget fram till att villkorsförslagen 14, 32 och 33 är lämpliga och ska beslutas.

Vad gäller infiltration till berg konstaterar domstolen att den vattenvolym som ska infiltreras kommer att bestämmas adaptivt, utifrån de berörda våtmarkernas behov. Bolaget har redovisat ett gediget underlag för hur beräkningen av infiltrationsvattnet ska ske. Bolaget har även åtagit sig att genom ett särskilt övervakningsprogram kontrollera effekten av infiltrationen. Syftet med skyddsåtgärderna är att upprätthålla de grund- och ytvattenförhållanden som råder i området, som om den planerade verksamheten inte skulle komma till stånd, för att undvika att verksamheten medför skada på hydrologiskt känsliga naturtyper och arter i berörda Natura 2000-områden. Som angetts ovan ska kumulativa effekter på Natura 2000-områden beaktas vid skadebedömningen enligt 7 kap 28 b § miljöbalken. Det innebär dock inte att de åtgärder som bolaget planerar att vidta för att undvika att *verksamheten* orsakar skada på Natura 2000-områden ska fungera som en garant för undvikande av påverkan som sker oberoende av bolagets verksamhet. Av det skälet är det enligt domstolens mening inte motiverat att kräva att bolaget ska justera infiltrationsvolymen i de fall grundvattennivån understiger ansatta kontrollnivåer på grund av andra verksamheter utanför bolagets kontroll eller klimatförändringar. Samtidigt är det, för att en justering av infiltrationsvolymen ska aktualiseras, nödvändigt att med ett visst mått av säkerhet kunna säkerställa att en avvikelse är hänförlig till bolagets verksamhet. Kravet bör dock inte ställas alltför högt, utan det är tillräckligt att en avvikelse *kan antas* vara hänförlig till bolagets verksamhet. Det bedöms inte nödvändigt att involvera tillsynsmyndigheten vid beräkningen av kontrollnivåerna. Mark- och miljödomstolen kommer sammantaget fram till att villkorsförslag 15 är lämpligt och ska beslutas.

Infiltrationen till jord avser mycket små årliga volymer som kan komma Natura 2000-området Bojsvätar till del. Bolaget har åtagit sig att tillämpa flera utsläppspunkter för infiltrationsvattnet samt vidta åtgärder för att begränsa flödeshastigheten och minska risken för erosion (åtagande nr 17). Myndigheterna har inte ifrågasatt att infiltration av ytvatten till jord i sig bidrar positivt till att säkerställa att ingen skadlig påverkan sker på hydrologiskt känsliga naturtyper och arter inom det berörda Natura 2000-området. Mark- och miljödomstolen bedömer att villkorsförslag 16 är lämpligt och ska beslutas.

Myndigheterna har haft synpunkter på kvaliteten på det vatten som infiltreras i jord och i berg. Enligt mark- och miljödomstolen är kvävehalterna i infiltrationsvattnet inte av någon avgörande betydelse för att skada på de hydrologiskt känsliga naturtyperna och arterna ska undvikas. När det gäller infiltrationen av vatten till jord är volymerna små och utspädningen så stor att haltökningen blivit försumbar när vattnet till slut når Natura 2000-området Bojsvätar. Infiltration till berg syftar

främst till att upprätthålla grundvattennivåerna närmast täkten och den naturliga strömningen österut i riktning mot Östersjön, varför det infiltrerade vattnet primärt inte kommer Natura 2000-områdena till del.

Mot den bakgrunden bedömer mark- och miljödomstolen att de av bolaget föreslagna gränsvärdena för kväve i infiltrationsvattnet är tillräckliga för att undvika skador som kan hänföras till ökad tillförsel av näringsämnen oavsett om det sker till följd av infiltration i berg eller i jord. Villkorsförslag 30 är lämpligt och ska beslutas.

Domstolen bedömer att bolaget visat att restaurering av den mellersta strandvallen ökar den vattenhållande förmågan i landskapet och säkerställer vattentillgången för de närliggande kalktuffkällorna. Vidare bedömer domstolen att restaurering av Ancylusvallen till dämningshöjden +35,8 m.ö.h. är lämplig. Förlusten av trädklädd betesmark skattas till 5-6 hektar men trots detta finns en god marginal till bevarandemålet för Natura 2000-området. Samtidigt beräknas arealen rikkärr öka med minst 2 hektar. Mark- och miljödomstolen instämmer i Naturvårdsverkets bedömning att en utökning av arealen rikkärr inom Hejnum Kallgate har en större positiv påverkan på Natura 2000-området än den relativt begränsade förlusten av trädklädd betesmark. Denna minskade areal av trädklädd betesmark leder inte till någon negativ påverkan på naturtypens bevarandestatus i området. Förlusten av trädklädd betesmark utgör, enligt mark- och miljödomstolens mening, inte en skada enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken. Mark- och miljödomstolen bedömer att villkorsförslag 19 är lämpligt och ska beslutas.

Det har inte ifrågasatts att restaurering av körsador och diken bidrar positivt till att säkerställa att ingen skadlig påverkan sker på hydrologiskt känsliga naturtyper och arter inom berörda Natura 2000-områden. Villkorsförslag 20 är lämpligt och ska beslutas.

Bolaget har yrkat att Natura 2000-tillstånd ges för installation av två observationsrör i Natura 2000-området Hejnum Kallgate. Skyddsåtgärder i samband med installationen av observationsrören omfattar åtgärder för att minimera körsador, minska risken för utsläpp och läckage, samt åtgärder mot hydrogeologiska risker såsom låsbara lock, fastgjutning av foderrör vid behov och kontroll av kloridhalt. Enligt mark- och miljödomstolen är de skyddsåtgärder som bolaget föreslagit tillräckliga, varför ett Natura 2000-tillstånd avseende de två observationsrören kan ges. Bolagets villkorsförslag 37 och 38 är lämpliga och ska beslutas.

En placering av de båda observationsrören inom Natura 2000-området är bolagets förstahandsval. För det fall man inte på civilrättslig grund kan säkra en rätt att installera ett av observationsrören inom fastigheten Hejnum Rings 3:1 avser bolaget att placera det strax utanför Natura 2000-området (och inom fastigheten Othem Österby 1:229), alternativt har bolaget yrkat att domstolen beslutar om tillträde enligt 28 kap. 3 § miljöbalken.

Det är inte möjligt för en mark- och miljödomstol att besluta om tillträde med stöd av den bestämmelsen. Skälen för det har utvecklats närmare under avsnitt 7.8

nedan. Den alternativa placeringen på fastigheten Othem Österby 1:229 bedöms inte påverka möjligheterna att övervaka och på ett fullgott sätt verkställa skyddsåtgärden infiltration. Både en placering inom Natura 2000-området (som är att föredra) och en placering strax utanför uppfyller alltså sitt syfte.

Bolaget har åtagit sig att genom ett särskilt övervakningsprogram kontrollera effekten av infiltrationen, både kvantitativt med avseende på grundvattennivåerna i de berörda Natura 2000-områdena, och kvalitativt med avseende på biologiska parametrar hos berörda naturtyper och arter i områdena. Mark- och miljödomstolen bedömer att det underlag som bolaget har presenterat ger ett fullgott stöd för att uppföljningen enligt detta kontrollprogram²¹⁰ kommer att ge rättvisande resultat och goda förutsättningar för att vidta de justerande åtgärder som kan komma att krävas för att undvika skador relaterade till förändrade hydrologiska förhållanden på grund av verksamheten. Villkorsförslag 34 är lämpligt och ska beslutas.

Sammanfattning

Den utredning som bolaget tagit fram visar med tillräcklig styrka att förutsättningarna enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken för ett Natura 2000-tillstånd är uppfyllda i detta fall. Bolaget kan alltså ges Natura 2000-tillstånd enligt ansökan för Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg och Bojsvätar.

7.4 Miljökvalitetsnormer för vatten

7.4.1 Utgångspunkter

Förvaltning av gemensamma vattenresurser

EU:s ramdirektiv för vatten²¹¹ syftar till att uppnå en långsiktigt hållbar förvaltning av gemensamma vattenresurser. Direktivet är genomfört i Sverige genom bl.a. 5 kap. miljöbalken, vattenförvaltningsförordningen (2004:660) och Sveriges geologiska undersöknings föreskrifter om kartläggning, riskbedömning och klassificering av status för grundvatten (SGU-FS 2023:1) respektive Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter om klassificering och miljökvalitetsnormer avseende ytvatten (HVMFS 2019:25).

Regleringen innefattar ett system där vattenförekomsternas befintliga vattenkvalitet statusklassificeras. Utifrån klassificeringen m.m. fastställs sedan miljökvalitetsnormer som anger vilken vattenkvalitet som ska uppnås vid en viss tidpunkt.

Statusklassificering och miljökvalitetsnormer

För grundvatten beskriver klassificeringen grundvattnets kvalitet och kvantitet i en grundvattenförekomst vid en viss tidpunkt. Grundvattenstatus anges som god eller otillfredsställande *kvantitativ status* respektive god eller otillfredsställande *kemisk grundvattenstatus*.²¹²

---

²¹⁰ Se aktbil. 529.

²¹¹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG av den 23 oktober 2000 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder på vattenpolitikens område (ramvattendirektivet).

²¹² Processen för klassificering av grundvattenstatus beskrivs i 4 kap. 1-8 §§ SGU-FS 2023:1.

Klassificeringen för ytvatten avser *ekologisk status* och *kemisk ytvattenstatus*. Ekologisk status klassificeras som hög, god, måttlig, otillfredsställande eller dålig. Kemisk ytvattenstatus klassificeras som att den uppnår eller inte uppnår god status.²¹³

Vattenmyndigheten fastställer miljökvalitetsnormer för varje typ av status (kvantitativ status och kemisk grundvattenstatus respektive ekologisk status och kemisk ytvattenstatus) för varje vattenförekomst.

Statusklassificeringen anger nuläget för en vattenförekomst, medan en beslutad miljökvalitetsnorm anger vilken status vattenförekomsten ska ha i framtiden och när det målvärde som anges i normen ska nås.

Förbud mot försämring respektive äventyrande

Vid prövningen för ett miljötillstånd ska de bestämmelser och villkor beslutas som behövs för att verksamheten inte ska ge upphov till en sådan ökad förorening eller störning som innebär att vattenmiljön försämras på ett otillåtet sätt, eller som har sådan betydelse att det äventyrar möjligheten att uppnå den status som vattnet ska ha enligt en miljökvalitetsnorm (5 kap. 4 § miljöbalken). Bestämmelsen i 5 kap. 4 § miljöbalken är alltså en anvisning till prövningsmyndigheten att inte meddela ett miljötillstånd om den ansökta verksamheten strider mot *försämringsförbudet* eller innebär ett otillåtet *äventyrande av möjligheten att uppnå den status* vattenförekomsten ska ha enligt en beslutad miljökvalitetsnorm.

Försämringsförbudet innebär att en verksamhet inte får medföra en så stor försämring av vattnets kvalitet att vattnet måste klassificeras till en lägre status än den status som vattenförekomsten har innan verksamheten påbörjas.^{214, 215}

Med äventyra avses ett risktagande av en sådan dignitet att Sveriges möjlighet att uppfylla ramdirektivets krav hotas så allvarligt att risken betraktas som oacceptabel. Det är avgörande om prövningsmyndigheten bedömer det som möjligt att uppnå rätt kvalitet på vattenmiljön även om verksamheten tillåts. Hanterliga risker, dvs. risker som bedöms kunna hanteras på ett sätt som gör att det fortfarande är möjligt och sannolikt att rätt kvalitet på vattenmiljön kan uppnås, är inte att betrakta som ett äventyrande. Det finns ett relativt stort utrymme för att tillåta verksamheter som i och för sig innebär påfrestningar för arbetet att förbättra vattenmiljön eller gör det svårare att uppnå rätt kvalitet. Avgörande är om det, trots verksamheten, är möjligt att uppnå rätt kvalitet på vattenmiljön (se prop. 2017/18:243 s. 193–194).

²¹³ Processen för klassificering av ytvattenstatus beskrivs i 2 kap. 1-12 §§ HVMFS 2019:25.

²¹⁴ Enligt Weserdomen (EU-domstolens dom den 1 juli 2015 i mål C 461/13, punkt 70) inträffar en otillåten försämring redan om en av de relevanta kvalitetsfaktorerna försämras till en lägre status, även om vattenförekomsten som helhet, med hänsyn till samtliga kvalitetsfaktorer, inte behöver karakteriseras till en lägre status. Om en kvalitetsfaktor redan är i den sämsta kvalitetsklassen, ska varje försämring inom den kvalitetsfaktorn anses som en otillåten försämring.

²¹⁵ I Weserdomen gällde frågan en ytvattenförekomst men av Bielefelddomen (EU-domstolens förhandsavgörande den 28 maj 2020 i mål C-535/18, punkt 94) framgår att samma principer som bestämmer innebörden i begreppet försämring ska tillämpas oberoende av om det rör sig om ytvatten eller grundvatten.

Undantag

I 4 kap. 11-12 §§ vattenförvaltningsförordningen anges under vilka förutsättningar en prövningsmyndighet får tillåta en verksamhet som inte uppfyller krav som följer av gällande miljökvalitetsnormer.

7.4.2 Miljökvalitetsnormer för grundvatten

7.4.2.1 Utgångspunkter för bedömningen

En grundvattenförekomst har god *kvantitativ status* när grundvattennivån är sådan att den

1. inte påverkas till följd av att det långsiktiga vattenuttaget överskrider den tillgängliga grundvattenresursen,
2. inte kan leda till att en miljökvalitetsnorm i en grundvattenansluten ytvattenförekomst inte kan uppnås eller till betydande sänkning av statusen i sådana ytvattenförekomster,
3. inte kan leda till betydande skada på skyddsvärda grundvattenberoende terrestra ekosystem, och
4. inte ens inom ett begränsat område ger upphov till förändringar i strömningsriktningen som kan leda till inträngning av saltvatten eller annan förorening.

Om någon av de ovanstående fyra kvantitativa kvalitetsfaktorerna inte uppfylls ska den kvantitativa kvalitetsfaktorn klassificeras till otillfredsställande kvantitativ status. Om någon kvantitativ kvalitetsfaktor har otillfredsställande kvantitativ status ska grundvattenförekomsten klassificeras till otillfredsställande kvantitativ status.²¹⁶

En grundvattenförekomst har god *kemisk status* om de för grundvattenförekomsten beslutade tröskelvärdena för förorenande ämnen eller indikatorer inte överskrids i någon övervakningspunkt.²¹⁷ Värdet för god kemisk status med avseende på klorid är 100 mg/l.²¹⁸ Men en grundvattenförekomst kan klassificeras till god kemisk status även om tröskelvärdena överskrids i en eller flera övervakningspunkter om det är möjligt att visa att överskridandet

1. endast omfattar en mindre och avgränsad del av grundvattenförekomsten,
2. inte begränsar möjligheten till nuvarande eller potentiell legitim användning av grundvattnet,
3. inte leder till att en miljökvalitetsnorm i en grundvattenansluten ytvattenförekomst inte kan uppnås eller till betydande sänkning av statusen i sådana ytvattenförekomster,
4. inte leder till betydande skada på skyddsvärda grundvattenberoende terrestra ekosystem,
5. inte beror på inträngning av saltvatten eller annan förorening i grundvattenförekomsten, och
6. inte hindrar att krav för övriga grundvattenberoende skyddade områden uppfylls.²¹⁹

Den ansökta verksamheten berör fem grundvattenförekomster – tre förekomster i berg (Mellersta Gotland Roma, Norra Gotland Stenkyrka och Norra Gotland Kappelshamn) samt två förekomster i jord (Lärbro respektive Tingstädeåsen).

---

²¹⁶ 4 kap. 5 § SGU-FS 2023:1.

²¹⁷ 4 kap. 3 § SGU-FS 2023:1.

²¹⁸ Se tabell 1 i bilaga 3 till SGU-FS 2023:1.

²¹⁹ 4 kap. 4 § SGU-FS 2023:1.

7.4.2.2 Grundvattenförekomsten Mellersta Gotland Roma

Statusklassning och miljökvalitetsnormer

Grundvattenförekomsten Mellersta Gotland–Roma har *otillfredsställande kvantitativ status*, med hänvisning till kvalitetsfaktorerna god vattenbalans och inträngning av saltvatten samt *otillfredsställande kemisk grundvattenstatus* med avseende på klorid samt förekomst av trikloreten och tetrakloreten (i ett område vid en nedlagd kemptvätt). Den beslutade miljökvalitetsnormen är god kvantitativ status och god kemisk grundvattenstatus år 2027.

Påverkan på kvantitativ status med avseende på vattenbalans

Det råder i allt väsentligt samsyn mellan bolaget å ena sidan och länsstyrelsen, vattenmyndigheten och SGU å andra sidan att en ökad vattenbortledning från Västra brottet medför risk för en otillåten försämring av vattenförekomstens kvantitativa status med avseende på vattenbalans. Enligt bolaget, länsstyrelsen och SGU medför verksamheten i det här avseendet även ett äventyrande av möjligheten att uppnå god kvantitativ status.

Av utredningen framgår att den årliga vattenbortledningen från vattenförekomsten kommer att öka under de första åren av tillståndstiden fram till dess att länshållningen av Västra brottet upphör (vilket sker senast den 31 december 2034) och täkten börjar fyllas med vatten. Den ökade bortledningen, som kan variera från år till år, beräknas uppgå till maximalt 100 000 m³ ett enskilt år.

Mark- och miljödomstolen bedömer att den ökade vattenbortledningen innebär en otillåten försämring och ett äventyrande av möjligheten att uppnå god kvantitativ status med avseende på vattenbalans. För att verksamheten ska vara tillåten krävs därför att förutsättningar för undantag enligt 4 kap. 11-12 §§ vattenförvaltningsförordningen är uppfyllda, se avsnitt 7.4.2.4 nedan.

Påverkan på kvantitativ status med avseende på saltvatteninträngning

Länsstyrelsen och vattenmyndigheten har angett att verksamheten medför ett äventyrande av möjligheten att uppnå god kvantitativ status med avseende på inträngning av saltvatten. SGU har angett bl.a. att obalansen mellan vattenuttag och grundvattenbildning har lett till ökad saltvatteninträngning till följd av förändrad strömningsriktning och att den effekten kommer att kvarstå även efter det att länshållningen av Västra brottet har upphört eftersom det tar lång tid innan täkten har vattenfyllts i sådan omfattning att kloridhalterna pressas nedåt. Enligt SGU medför den ansökta verksamheten en försämring och ett äventyrande med avseende på saltvatteninträngning.

Mätningar i borrhål i Västra brottet visar på kloridhalter som klart överstiger gällande riktvärde med avseende på klorid. De höga kloridhalterna är kopplade till att naturlig inträngning av saltvatten (längs kusten) och förekomsten av relikt²²⁰ saltvatten. Men enligt mark- och miljödomstolens bedömning går det inte att bortse

---

²²⁰ Relikt grundvatten är grundvatten som bildats under ett tidigare geologiskt skede eller under en period med annat klimat.

från att länshållningen av Västra brottet har bidragit till att öka inträngningen av saltvatten.

Ansökan avser fortsatt länshållning av Västra brottet t.o.m. den 31 december 2034. För tiden därefter består den ansökta verksamheten enbart av en vattenfylld av Västra brottet som på sikt bedöms eliminera påverkan från länshållningen. Att effekten av en ändrad strömriktning med viss ökad saltvatteninträngning kommer att kvarstå lång tid efter det att länshållningen har upphört innebär inte i sig en försämring av grundvattenförekomstens status eller ett äventyrande av uppnåendet av gällande miljökvalitetsnorm. Men i linje med myndigheternas argumentation, bedömer mark- och miljödomstolen att verksamheten för tiden t.o.m. utgången av 2034 medför ett äventyrande av möjligheten att uppnå god kvantitativ status med avseende på inträngning av saltvatten. För att verksamheten ska vara tillåten krävs därför att förutsättningar för undantag enligt 4 kap. 11-12 §§ vattenförvaltningsförordningen är uppfyllda, se avsnitt 7.4.2.4 nedan.

Påverkan på kvantitativ status i övrigt

Det har inte framkommit något som tyder på att verksamheten skulle kunna medföra negativa effekter för några grundvattenanslutna ytvattenförekomster. Med beaktande av de skyddsåtgärder som bolaget har åtagit sig att utföra bedömer mark- och miljödomstolen att verksamheten inte heller medför några negativa effekter för grundvattenberoende terrestra ekosystem.

Mark- och miljödomstolen kommer alltså fram till att verksamheten varken innebär en otillåten försämring eller ett äventyrande av möjligheten att uppnå god kvantitativ status med avseende på anslutna ytvattenförekomster och grundvattenberoende terrestra ekosystem.

Påverkan på kemisk grundvattenstatus

Som angetts ovan visar mätningar i borrhål i Västra brottet på kloridhalter som klart överstiger gällande riktvärde med avseende på klorid. De högsta halterna har uppmätts i borrhål i den sydöstra delen av Västra brottet (närmast havet) för att klinga av i borrhål norr om Västra brottet respektive i täktens sydvästra del. Uppmätta halter ligger i ett spann från 170 mg/l till 1 200 mg/l med lägsta halter uppmätta i borrhål i norra delen av Västra brottet. I produktionsbrunnar i den kommunala vattentäkten Dyhagen (väster om Västra brottet) ligger kloridhalten regelmässigt inom ett spann från ca 8,9 mg/l till 22 mg/l.

I *Bielefelddomen*, som gällde kemisk grundvattenstatus, har EU-domstolen uttalat att den kemiska grundvattenstatusen ska anses ha försämrats till följd av ett projekt dels om minst en kvalitetsnorm eller ett gränsvärde enligt artikel 3.1 i direktiv 2006/118 har överskridits, dels vid en förutsägbar höjning av koncentrationen av ett förorenande ämne när tröskelvärdet för ämnet redan har överskridits. De värden som uppmätts vid varje övervakningspunkt ska beaktas vart och ett för sig.²²¹

---

²²¹ Se EU-domstolens dom den 28 maj 2020 i mål C-535/18 (*Bielefelddomen*), punkt 119.

I *Nature Environnement* har EU-domstolen uttalat att en prövningsmyndighet inte kan undvika att beakta tillfällig, kortvarig påverkan utan långsiktiga konsekvenser för vattenförekomster, såvida det inte är *uppenbart* att den förutsedda påverkan endast kan medföra liten inverkan på vattenförekomstens status och inte kan orsaka någon försämring av vattenförekomstens status.²²²

Enligt mark- och miljödomstolen visar inte utredningen med tillräcklig säkerhet att fortsatt bortledning av grundvatten från Västra brottet inte medför en otillåten försämring av kemisk grundvattenstatus. Risker för fortsatt försämring är inte heller så kortvarig att man kan bortse från den av det skälet. Fortsatt bortledning från Västra brottet strider därför mot försämringsförbudet. För att verksamheten ska vara tillåten krävs därför att förutsättningar för undantag enligt 4 kap. 11-12 §§ vattenförvaltningsförordningen är uppfyllda, se 7.4.2.4 nedan.

7.4.2.3 Övriga grundvattenförekomster

Grundvattenförekomsterna Norra Gotland Stenkyrka och Norra Gotland Kappelshamn respektive Tingstädeåsen och Lärbro har *god kvantitativ status* och *god kemisk grundvattenstatus*. Beslutade miljökvalitetsnormer för samtliga förekomster är god kvantitativ status och god kemisk grundvattenstatus år 2027.

Den ansökta verksamheten medför att vattenbortledningen från *Norra Gotland Stenkyrka* och *Norra Gotland Kappelshamn* kommer att öka något jämfört med nuläget. Ökningen sker successivt för att vid tillståndstidens utgång beräknas uppgå till 220 000 m³/år respektive 115 000 m³/år. För Norra Gotland Stenkyrka motsvarar ökningen som mest 5 promille av nettonederbörden över grundvattenförekomsten, medan motsvarande andel för Norra Gotland Kappelshamn är 3 promille. Vattenbortledningen från *Lärbro* beräknas vara helt oförändrad jämfört med nuläget, medan vattenbortledningen från *Tingstädeåsen* kan bli något större jämfört med nuläget. Utredningen ger alltså vid handen att den ansökta verksamheten kommer att ha obefintlig eller mycket liten påverkan på övriga berörda grundvattenförekomster. Mot den bakgrunden och då inte någon remissmyndighet har rest någon invändning, bedömer mark- och miljödomstolen att den ansökta verksamheten inte riskerar att medföra någon försämring av kvantitativ status för grundvattenförekomsterna Norra Gotland Stenkyrka, Norra Gotland Kappelshamn, Lärbro och Tingstädeåsen. Samma bedömning kan göras för kemisk grundvattenstatus.

7.4.2.4 Kan undantag från beslutade miljökvalitetsnormer ges?

Utgångspunkter

En prövningsmyndighet kan tillåta verksamheter som ändrar en grundvattenförekomsts nivå och därigenom försämrar grundvattenförekomstens status eller äventyrar uppnåendet av god status för grundvattenförekomsten, förutsatt att

1. verksamheten eller åtgärden
  - a) behöver vidtas för att tillgodose ett allmänintresse av större vikt, eller

---

²²² Se EU-domstolens dom den 5 maj 2022 i mål C-525/20 (*Nature Environnement*), punkt 45.

- b) innebär att dess fördelar för människors hälsa och säkerhet eller för hållbar utveckling uppväger nackdelarna med en sådan ändring eller försämring som avses i 11 §,
2. det av tekniska skäl eller på grund av orimliga kostnader inte är möjligt att uppfylla syftet med verksamheten eller åtgärden på något annat sätt som är väsentligt bättre för miljön, och
3. alla genomförbara åtgärder vidtas för att mildra de negativa konsekvenserna för vattenförekomstens status.²²³

Bestämmelserna i 4 kap. 11-12 §§ vattenförvaltningsförordningen avser primärt förändringar i en grundvattenförekomsts nivå och därmed försämring eller äventyrande av en förekomsts kvantitativa status. Men undantagsmöjligheten omfattar även äventyrande av kemisk grundvattenstatus om äventyrandet är en följd av nivåförändring i grundvattenförekomsten.²²⁴

Som angetts ovan (avsnitt 7.4.2.2 ovan) innebär verksamheten ett äventyrande av möjligheten att uppnå god *kvantitativ status* med avseende på vattenbalans och saltvatteninträngning respektive god *kemisk grundvattenstatus* för grundvattenförekomsten Mellersta Gotland Roma. Frågan blir därmed om förutsättningarna för undantag är uppfyllda i detta fall.

Allmänintresse av större vikt (4 kap. 12 § 1a)

Heidelberg Materials är den enda tillverkaren av cement i Sverige, med produktion vid anläggningar i Slite och Skövde. Den kalk- och mägersten som bryts i File-hajdar-täkten och i Västra brottet utgör råvara till närmare 75 procent av den cement som används i Sverige. Mot den bakgrunden och då ingen remissmyndighet har uttryckt någon annan uppfattning, bedömer mark- och miljödomstolen att den ansökta verksamheten utgör ett allmänintresse av större vikt.

Tekniska skäl eller orimliga kostnader (4 kap. 12 § 2)

Utredningen ger vid handen att det inte finns någon plats för verksamheten som är mer lämplig (se avsnitt 7.2 ovan). Det är inte heller ekonomiskt, tekniskt eller miljömässigt försvarbart att förse cementfabriken med råvara från andra täkter eller fabriker utomlands.²²⁵ Mot den bakgrunden och då inte någon remissmyndighet har uttryckt någon annan uppfattning, bedömer mark- och miljödomstolen att det inte är möjligt att uppfylla syftet med verksamheten eller åtgärden på något annat sätt som är väsentligt bättre för miljön.

Alla genomförbara åtgärder vidtas (4 kap. 12 § 3)

Länsstyrelsen har ifrågasatt om förslagna skyddsåtgärder tillsammans i tillräcklig grad motsvarar kravnivån för ett undantag (se avsnitt 5.1.2 ovan).

Enligt mark- och miljödomstolen ger utredningen stöd för bedömningen att alla genomförbara åtgärder kommer att vidtas, varvid domstolen noterar följande. För att begränsa den befintliga verksamhetens påverkan på grundvattenförekomsten

²²³ Se 4 kap. 11-12 §§ vattenförvaltningsförordningen.

²²⁴ Mark- och miljödomstolen delar vattenmyndighetens ställningstagande i frågan i vilka fall möjligheten till undantag kan tillämpas även avseende påverkan på kemisk grundvattenstatus, se aktbil. 183, s. 7-8, och aktbil. 315, fotnot 8.

²²⁵ Se *PM Alternativutredning avseende ansökan om tillstånd till täkt- och vattenverksamhet vid Slite, Gotland* (bilaga B2 till ansökan).

Mellersta Gotland Roma har bolaget låtit ridåinjektera en sträcka om cirka 1,3 kilometer vid Västra brottet. Åtgärden bedöms ha haft viss positiv effekt på grundvattenförekomsten. Därutöver kommer bolaget att ridåinjektera en sträcka om drygt två kilometer vid File hajdar-täktens södra och västra sida. Bolaget har även åtagit sig en rad andra åtgärder som var för sig men också tillsammans mildrar eller neutraliserar den negativa påverkan på grundvattenförekomsten som verksamheten annars skulle ha.²²⁶ Listan på åtgärder avser alltså ytterligare ridåinjektering, infiltration av länshållningsvatten i jord och berg, vattenfyllnad av Västra brottet (efter den 31 december 2034) samt magasinering och rening av länshållningsvatten för dricksvattenändamål. Det finns inte någon information i underlaget för ansökan som tyder på att ytterligare åtgärder kan eller borde vidtas eller att de åtgärder som bolaget vidtar skulle kunna vidtas med en snävare tidsram. Utredningen visar alltså att bolaget kommer att vidta alla genomförbara åtgärder för att mildra de negativa konsekvenserna för vattenförekomsten.

7.4.3 Miljökvalitetsnormer för ytvatten

7.4.3.1 Utgångspunkter för bedömningen

Ekologisk ytvattenstatus klassificeras som hög, god, måttlig, otillfredsställande eller dålig. Vid klassificeringen bedöms först de enskilda parametrarna för de biologiska, fysikalisk-kemiska och hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna och därefter vägs resultatet samman. Vid sammanvägningen blir den kvalitetsfaktor som klassificerats till sämst status styrande för vattenförekomstens ekologiska ytvattenstatus.²²⁷

Kemisk ytvattenstatus klassificeras som att den uppnår god eller uppnår ej god. Klassificeringen görs utifrån en bedömning av om koncentrationen av prioriterade ämnen m.m. som släpps ut eller tillförs en ytvattenförekomst, överskrider specifika gränsvärden enligt en rimlighets-, osäkerhets- eller expertbedömning.²²⁸

I den ansökta verksamhetens omgivning finns fyra vattenområden som har pekats ut som ytvattenförekomster – sjön *Tingstäde träsk*, kustvattnen *Bogevik* och *Östra Gotlands norra kustvatten* samt vattendraget *Anerån*.

7.4.3.2 Ytvattenförekomsten Laxarveån/Anerån

Statusklassning och miljökvalitetsnormer

Vattenförekomsten Laxarveån/Anerån är klassificerad till *måttlig ekologisk status* med hänsyn till morfologiska förändringar och övergödningsproblematik. Bedömningen baseras främst på de biologiska kvalitetsfaktorerna (fisk och kiselalger) och dess underliggande stödparametrar som näringsämnen och morfologi. Vattenförekomstens är klassificerad till *uppnår ej god kemisk status* med hänsyn till långväga luftburen spridning och atmosfärisk deposition av kvicksilver, kvicksilverföreningar

²²⁶ I aktbil. 251 finns en sammanfattning av skyddsåtgärders samverkande effekter.

²²⁷ 2 kap. 3-5 §§ HVMFS 2019:25.

²²⁸ 2 kap. 9-10 §§ HVMFS 2019:25.

och bromerade difenyletrar. Miljökvalitetsnormen är god ekologisk status respektive god kemisk ytvattenstatus.

Länshållningsvatten

Länshållningsvatten från File hajdar-täkten avses ledas till Anerån för att motverka den flödesförlust som uppkommer i ån till följd av att mark inom Aneråns avrinningsområde bryts ut. Under det första verksamhetsåret avses allt länshållningsvatten ledas till Anerån. Därefter kommer länshållningsvattnet att användas för andra ändamål, men en delström leds fortsatt till Anerån i syfte att dämpa minskningen i åns vattenföring. När tillförseln av vatten minskar efter det första året, minskar vattenföringen i Anerån. Vilka vattenvolymer som på årsbasis leds till Anerån framgår av villkorsförslag 18. Allt länshållningsvatten kommer att genomgå slam- och oljeavskiljning i en anpassad sedimentationsdamm. Länshållningsvatten som leds till Anerån kommer att genomgå ytterligare rening i en anlagd våtmark. Gränsvärden har ansatts för det länshållningsvatten som leds till Anerån, (villkorsförslag 31).

Påverkan på Anerån

Det kan inte uteslutas att ett minskat flöde i Anerån påverkar kvalitetsfaktorn hydrologisk regim eller någon av de biologiska kvalitetsfaktorerna negativt. Men hydrologisk regim är inte klassad för Anerån. Att flödet i ån beror på tillförsel av länshållningsvatten och att flödet kommer att minska och återgå till mer naturliga förhållanden var ett känt faktum redan då vattenförekomsten inrättades och de nuvarande miljökvalitetsnormerna fastställdes.

Genom länshållningsvattnet tillförs Anerån vissa särskilda förorenande ämnen. I villkorsförslag 31 har bolaget presenterat anpassade haltgränser för olika ämnen.

Halter av nitratkväve och uran baseras på beräkningar av vilka halter som kan tillföras ån utan att bedömningsgrunderna riskerar att överskridas. För dessa parametrar råder idag god status i Anerån och de kommer inte att försämrats, särskilt inte som länshållningsvattnet i framtiden kommer att utgöra en mindre andel av flödet i ån än idag.

Vattenförekomsten bedöms ha måttlig status för näringsämnen baserat på totalhalten fosfor i ytvatten. För ammoniakkväve föreslås halva medelvärdet för uppmätta halter i mätpunkten (belägen ca 600 meter uppströms sammanflödespunkten). Halterna uppströms vid mätpunkten (till följd av näringsläckage från främst jordbruket) är så höga att det inte är möjligt att uppnå god ekologisk status, trots att länshållningsvattnet (med låga halter) späder halterna i ån nedströms sammanflödespunkten.

För suspenderat material föreslår bolaget ett gränsvärde som svarar mot riktvärdet för fiskevatten enligt förordningen (2001:554) om miljökvalitetsnormer för fisk- och musselvatten (även om förordningen inte är tillämplig på Anerån).

Mot bakgrund av det anförda bedömer mark- och miljödomstolen att det minskade flödet respektive tillförseln av vissa förorenande ämnen inte kan betraktas som en

otillåten försämring av vattenförekomstens ekologiska eller kemiska status eller ett äventyrande av möjligheten att uppnå god ekologisk status och god kemisk ytvattenstatus. Villkorsförslagen 18 och 31 bedöms lämpliga och ska beslutas.

7.4.3.3 Ytvattenförekomsten Bogeviden

Klassning av miljö kvalitetsnormer

Ytvattenförekomsten Bogeviden är klassificerad till *otillfredställande ekologisk status*, främst på grund av övergödningssproblem, och *uppnår ej god kemisk status*, med hänvisning till bl.a. långväga luftburen spridning och atmosfärisk deposition av kvicksilver, kvicksilverföreningar och bromerade difenyletrar. Miljö kvalitetsnormen är god ekologisk status respektive god kemisk ytvattenstatus.

Bedömning

Bogeviden kommer att tillföras vatten med något högre halter av främst uran och ammoniakkväve. Vattenförekomsten uppnår god status med avseende på parametern uran och måttlig status med avseende på parametern ammoniakkväve. Halterna ammoniakkväve i länshållningsvattnet är väsentligt lägre än de av täktverksamheten opåverkade halterna uppströms sammanflödespunkten i Anerån. De halter av uran som förekommer i länshållningsvattnet och som är något högre än vad som uppmätts i Anerån bedöms inte kunna ge ett sådant bidrag till Bogeviden att haltgränsen för parametern överskrids.

Mot den bakgrunden bedömer mark- och miljödomstolen att den ansökta verksamheten inte kommer att påverka vattenförekomstens status eller äventyra möjligheten att uppnå beslutade miljö kvalitetsnormer.

7.4.3.4 Ytvattenförekomsten Östra Gotlands norra kustvatten

Klassning av miljö kvalitetsnormer

Ytvattenförekomsten Östra Gotlands norra kustvatten är klassificerad till *måttlig ekologisk status*, med hänvisning till övergödningssproblem, och *uppnår ej god kemisk status*, som baseras på långväga luftburen spridning och atmosfärisk deposition av kvicksilver, kvicksilverföreningar och bromerade difenyletrar. Miljö kvalitetsnormen är god ekologisk status respektive god kemisk ytvattenstatus.

Bedömning

Östra Gotlands norra kustvatten kommer genom länshållningsvattnet att tillföras något förhöjda halter av främst ammoniakkväve, uran och zink. Tillflödet av vatten från täktverksamheten kommer att vara så litet i förhållande till det totala tillflödet och vattenomsättningen i vattenförekomsten att belastningen endast kommer att vara mätbar precis vid utsläppspunkten.

Mot den bakgrunden bedömer mark- och miljödomstolen att den ansökta verksamheten inte kommer att påverka vattenförekomstens status eller äventyra möjligheten att uppnå beslutade miljö kvalitetsnormer.

7.4.3.5 Ytvattenförekomsten Tingstäde träsk

Klassning av miljö kvalitetsnormer

Ytvattenförekomsten Tingstäde träsk har *god ekologisk status* och har klassificerats till *uppnår ej god kemisk status*, med hänvisning till långväga luftburen spridning och atmosfärisk deposition av kvicksilver, kvicksilverföreningar och bromerade difenyletrar. Miljö kvalitetsnormen är god ekologisk status och god kemisk ytvattenstatus.

Bedömning

Den ansökta verksamheten är belägen i ett annat avrinningsområde än Tingstäde träsk och kommer därför inte att ha någon direkt ytvattenpåverkan på sjön. Det finns inte heller något i utredningen som talar för att bortledning av grundvatten från File hajdar-täkten och Västra brottet kommer att ha någon indirekt ytvattenpåverkan på sjön genom minskad tillförsel av utströmmande grundvatten.

Mot den bakgrunden bedömer mark- och miljödomstolen att den ansökta verksamheten inte kommer att påverka vattenförekomstens status eller äventyra möjligheten att uppnå beslutade miljö kvalitetsnormer.

7.4.3.6 Vattendragen Spillingsån och Vikeån

Vattenmyndigheten har inför kommande förvaltningscykel föreslagit att vattendragen Spillingsån och Vikeån ska pekas ut som ytvattenförekomster. Det har alltså inte gjorts någon statusklassificering eller beslutats några miljö kvalitetsnormer för de båda vattendragen (se avsnitt 3.8.6 ovan). Annat har inte framkommit av utredningen än att Spillingsån och Vikeån inte kommer att påverkas av den ansökta verksamheten på ett sätt som hindrar att den bedöms tillåtlig.

7.5 Artskydd

7.5.1 Utgångspunkter

Vid de inventeringar som bolaget har låtit utföra inom Filehajdar 2000–2023 har det påträffats 37 fridlysta arter (utöver fåglar) och 245 rödlistade arter (varav vissa är fridlysta). Bolaget har bedömt att 174 rödlistade arter påverkas negativt av den planerade verksamheten. Ett antal skyddade arter riskerar att störas eller dödas och dessa arters växtplatser, fortplantingsområden och viloplatsen kan komma att försämrats eller förstöras på platsen. Sammantaget bedöms verksamheten medföra stora negativa konsekvenser för biologisk mångfald.

Mark- och miljödomstolen prövar i detta avsnitt om fridlysningsbestämmelserna i artskyddsförordningen (2007:845) utgör hinder för att tillåta verksamheten. Påverkan på arter som inte är fridlysta enligt artskyddsförordningen, men ändå skyddsvärda, t.ex. på grund av rödlistning, beaktas vid den sammantagna bedömningen av verksamhetens tillåtlighet.

Artskyddsförordningen är att se som en precisering av miljöbalkens allmänna hänsynsregler. I tillståndsprövningen ingår därför att, med tillämpning av relevanta bestämmelser i artskyddsförordningen, bedöma hur skyddade arter påverkas av den planerade verksamheten. Om det är möjligt att besluta skyddsåtgärder som innebär att verksamheten inte kommer i konflikt med fridlysningsbestämmelserna blir det inte aktuellt med en dispensprövning, och verksamheten kan tillåtas. Om prövningsmyndigheten i stället kommer fram till att verksamheten, trots sådana åtgärder, strider mot fridlysningsbestämmelserna är den i grunden förbjuden och förutsättningarna för en dispens måste då prövas. Om det i sådana fall inte finns förutsättningar för dispens är verksamheten olämpligt lokaliserad och inte tillåtlig.²²⁹

7.5.2 Fåglar – 4 § artskyddsförordningen

Alla vilt levande fåglar i Sverige skyddas enligt 4 § artskyddsförordningen. Enligt bestämmelsen är det förbjudet att avsiktligt döda vilda fåglar samt skada dess bon eller ägg. Vidare är det förbjudet att avsiktligt störa vilda fåglar, särskilt under deras häckningsperiod. Det följer direkt av förordningstexten att förbudet mot störningar endast gäller i den utsträckning det är nödvändigt för att bibehålla eller återupprätta populationen av fågelarten på en tillfredsställande nivå. Enligt förordningsmotiven bör även förbudet mot dödande och skadande tillämpas på motsvarande sätt, förutsatt att verksamheten har ett annat syfte än att döda eller skada fåglars bon och ägg.²³⁰

Den utökade verksamheten innebär att cirka 300 fågelrevir går förlorade och 43 fågelarter påverkas negativt, varav tre (spillkråka, nattskärja och trädlärka) är utpekade i bilaga 1 till EU:s fågeldirektiv.²³¹ Till skydd för häckande fåglar har bolaget föreslagit ett villkor om att avverkning och avbanning inte får ske under perioden 15 mars–31 juli. Om tillståndet tas i anspråk under perioden februari–juli gäller dock inte förbudet under den förbudsperiod som följer på eller pågår vid tidpunkten för ianspråktagandet (villkorsförslag 24). Undantaget innebär att det under vissa förutsättningar är tillåtet att avverka och avbana delar av expansionsområdet när fåglars häckning pågår under cirka fyra månader av det första verksamhetsåret. Undantaget innebär *inte* att tidsbestämmelserna i villkor som rör väddnätfjäril och apollofjäril upphör att gälla (se villkorsförslag 22 och 23).

Mark- och miljödomstolen delar bolagets bedömning²³² att endast ett mindre antal fågelindivider berörs i den situationen att bolaget använder undantaget i villkor 24. Verksamheten riskerar därmed inte att äventyra möjligheten att bibehålla eller återupprätta populationen av någon fågelart på en tillfredsställande nivå. Mot denna bakgrund bedömer domstolen att den föreslagna skyddsåtgärden är tillräcklig för att undvika att förbuden i 4 § artskyddsförordningen aktualiseras. Villkorsförslag 24 är ändamålsenligt och ska beslutas.

²²⁹ Se t.ex. MÖD 2013:13 och MÖD 2014:47, jfr även SOU 2021:51 s. 53 och 1107.

²³⁰ Förordningsmotiv: ändring i artskyddsförordningen (2007:845), Fm 2022:5 s. 4.

²³¹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/147/EG av den 30 november 2009 om bevarande av vilda fåglar.

²³² Se aktbil. 472, avsnitt D.

7.5.3 Andra djur än fåglar – 4 a § artskyddsförordningen

Inledning

Inom expansionsområdet vid File hajdar-täkten har det påträffats vuxna individer av svartfläckig blåvinge och apollofjäril samt lämpliga livsmiljöer för dessa arter. Även apollofjärilslarvens värdväxt vit fetknopp och den svartfläckiga blåvingens värdmyra samt värdväxten backtimjan har påträffats i expansionsområdena.

Hasselsnok bedömdes inledningsvis kunna förekomma i området men har genom inventeringar kunnat avskrivas då inga observationer har gjorts. Pudrad kärrtrollslända och nordfladdermus har observerats i närområdet. Då inga lämpliga habitat för dessa arter tas i anspråk av den ansökta verksamheten är det inte sannolikt att de påverkas av densamma. För att minska påverkan på fladdermössens möjlighet att födosöka har bolaget föreslagit skyddsåtgärder i form av anpassad belysning (se åtagande nr 8).

Sammantaget bedömer mark- och miljödomstolen, i likhet med bolaget, att de arter som omfattas av 4 a § artskyddsförordningen och berörs av den sökta verksamheten är svartfläckig blåvinge och apollofjäril.

Individskyddet – 4 a § 1–3 artskyddsförordningen

Bestämmelserna i 4 a § 1–3 artskyddsförordningen innebär ett förbud mot att avsiktligt fänga eller döda djur, avsiktligt störa djur – särskilt under djurens parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder – och avsiktligt förstöra eller samla in ägg i naturen. Förbudet gäller på individnivå oavsett om den berörda artens bevarandestatus påverkas negativt eller inte.²³³ Förbudet gäller de vilt levande djurarter som har markerats med N eller n i bilaga 1 till artskyddsförordningen.

I samband med avbaning och/eller brytning finns en konkret risk för att larver och vuxna fjärilar dödas och störs samt att ägg förstörs om inte skyddsåtgärder vidtas. Bolaget bedömer att cirka 500 respektive 250 vuxna individer av apollofjäril och svartfläckig blåvinge riskerar att dödas. Då bolaget är medvetet om detta är handlingarna att betrakta som avsiktliga och omfattas därmed av förbuden enligt 4 a § 1–3 artskyddsförordningen.²³⁴

Bolaget har som skyddsåtgärd för apollofjäril föreslagit att larver av apollofjäril i expansionsområden samlas in och flyttas till annat lämpligt habitat. Åtgärden ska genomföras under maj månad. Avverkning och avbaning ska ske senast den 14 mars året därpå (se villkorsförslag 22). Det är inte möjligt att samla in larver av svartfläckig blåvinge eftersom de befinner sig under marken i myrbon större delen av tiden.

²³³ Se EU-domstolens avgörande i de förenade målen C-473/19 och C-474/19 (Skydda skogen).

²³⁴ Se EU-domstolens avgöranden i målen C-103/00 *Caretta caretta* och C-221/04 (Spanska uttern).

Mark- och miljödomstolen konstaterar att ägg, larver och vuxna individer av båda fjärilsarterna kommer att dödas eller skadas. Det krävs därför – trots den föreslagna skyddsåtgärden (villkorsförslag 22) – dispens från förbuden i 4 a § 1–3 för apollofjäril och svartfläckig blåvinge. Vidare krävs dispens från förbuden i 4 a § 1-2 för insamling och flytt av larver av apollofjäril. Den ansökta verksamheten är därmed inte tillåten enligt förbuden i 4 a § 1–3 artskyddsförordningen och en dispensprövning krävs i denna del.

Habitatskyddet – 4 a § 4 artskyddsförordningen

Enligt 4 a § 4 artskyddsförordningen är det förbjudet att skada eller förstöra berörda arters fortplantningsområden och viloplatser. Förbudet gäller även om en åtgärd inte riskerar att påverka den berörda djurartens bevarandestatus negativt och skyddet upphör inte att gälla för arter med gynnsam bevarandestatus.

Syftet med bestämmelsen är att skydda den kontinuerliga ekologiska funktionen i sådana områden och på sådana platser, och på så vis säkerställa att de fortsätter ge det djuret behöver för vila eller att föröka sig framgångsrikt. Skyddet gäller under hela året om dessa områden används regelbundet. Begreppet ”avsiktligt” nämns inte i 4 a § 4 vilket innebär att samtliga handlingar som leder till skada eller förstörelse av fortplantningsområden eller viloplatser är otillåtna, oavsett om de är avsiktliga eller inte.²³⁵

Den ansökta expansionen innebär att cirka 23 hektar habitat för apollofjäril och cirka 41,5 hektar habitat för svartfläckig blåvinge tas i anspråk. Bolaget har som skyddsåtgärd för den ansökta verksamheten restaurerat nya fjärilshabitat om sammanlagt 13,5 hektar vardera för apollofjäril och svartfläckig blåvinge, av motsvarande kvalitet som det som förloras. Bolaget har tidigare i målet redovisat förslag på ytterligare skyddsåtgärder som syftade till att garantera att områdets ekologiska funktion för arterna inte ens kortvarigt drabbades av en försämring. Med hänvisning till att det allvarliga säkerhetspolitiska läget i omvärlden medför att det finns ett uttalat samhälleligt behov av stabil kalkstensbrytning och cementtillverkning i Slite, har bolaget justerat villkorsförslag 21 och ansökt om dispens från förbudet i 4 a § 4 artskyddsförordningen för svartfläckig blåvinge och apollofjäril (se avsnitt 6.5.1.2.2 ovan). De tidigare skyddsåtgärderna föreslås nu i stället att genomföras som kompensationsåtgärder. Eftersom förbudet i 4 a § 4 artskyddsförordningen aktualiseras har mark- och miljödomstolen att pröva om dispens kan ges även i denna del.

Kan dispens ges från förbuden i 4 a § 1–4 artskyddsförordningen?

Dispens enligt § 14 artskyddsförordningen kan medges om (i) det inte finns någon annan lämplig lösning, (ii) dispensen inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos arten och att (iii) dispensen behövs av tvingande skäl som har ett allt överskuggande allmänintresse.

---

²³⁵ Se bl.a. EU-kommissionens dokument Vägledning om strikt skydd för djurarter av gemenskapsintresse enligt habitatdirektivet 2021, s. 40.

När det gäller frågan om verksamheten tillgodoser ett allt överskuggande allmänintresse hänvisar mark- och miljödomstolen till den bedömning som redovisas under avsnitt 7.2 ovan vad avser det liknande rekvisitet att ”verksamheten eller åtgärden behöver vidtas för att tillgodose ett allmänintresse av större vikt”.

Det kan tilläggas att domstolen bedömer att den ansökta verksamheten är jämförbar med EU-kommissionens exempel på tvingande orsaker som har ett väsentligt allmänintresse.²³⁶

Vid bedömning av en arts bevarandestatus jämförs nuläget med ett ansatt referensvärde. Referensvärdena tas fram på vetenskaplig grund i enlighet med EU:s vägledning och beskriver ett läge då arten har en tillräckligt stor population och ett tillräckligt utbredningsområde för att säkra dess långsiktiga överlevnad. I 2019-års rapportering till EU angavs referensvärdet för apollofjäril och svartfläckig blåvinge till 20 000 respektive 16 000 individer i boreal region.

Bolagets populationsskattningar, baserat på inventering och täthetsanalyser, visar att det mellan 2017 och 2024 fanns 27 950 respektive 19 700 vuxna individer i medeltal inom utredningsområdet. I populationsskattningen för hela Gotland för samma tidsperiod beräknas det finnas 411 000 respektive 275 000 vuxna individer apollofjäril och svartfläckig blåvinge. Årsvariationen av populationerna är stor med en tydlig minskning av svartfläckig blåvinge 2018 och 2019 på grund av torkan 2018.

Som anförts ovan innebär den planerade expansionen av brytområdet att cirka 23 hektar habitat för apollofjäril och cirka 41,5 hektar habitat för svartfläckig blåvinge tas i anspråk. Detta motsvarar en förlust av 0,1 procent respektive 0,09 procent av habitatet på Gotland (regional nivå) för apollofjäril och svartfläckig blåvinge samt en förlust av 1,7 procent respektive 1,3 procent av habitatet inom utredningsområdet (lokal nivå). På lokal nivå kan förlusten av fjärilshabitat påverka den lokala bevarandestatusen.

De inventeringar, analyser och skyddsåtgärder som bolaget har gjort och kommer att genomföra visar enligt mark- och miljödomstolen att den ansökta verksamheten inte medför att gynnsam bevarandestatus äventyras för apollofjäril eller svartfläckig blåvinge trots att individer i olika utvecklingsstadier kommer att dödas. Bolagets populationsskattningar visar att antalet individer både inom utredningsområdet (lokal nivå) och på hela Gotland (regional nivå) i nuläget med god marginal överstiger referensvärdena för de två arterna. Utökningen av täkten medför visserligen att fjärilshabitat tas i anspråk men det framgår även att tillräckliga arealer habitat finns kvar för att kontinuerlig ekologisk funktion – tillgång till lämpliga livsmiljöer – i området kan bibehållas. De fjärilshabitat som bolaget har restaurerat inför sin ansökan stärker området i det avseendet. Innan befintliga livsmiljöer tas i anspråk ska också andra områden för fjärilarna avsättas och åtgärder påbörjas för att dessa områden ska utvecklas till funktionella livsmiljöer. Även om dessa restaurerade och nyskapade habitat inte har nått full funktionalitet vid tidpunkten för ianspråktagandet av befintliga livsmiljöer, bedömer mark- och

---

²³⁶ Se Guidance document on Article 6(4) of the 'Habitats Directive' 92/43/EEC (2007/2012), delvis återgiven i MÖD 2015:3.

miljödomstolen att de bidrar till att kontinuerlig ekologisk funktion bibehålls på lokal nivå.

Domstolen anser även att bolaget har visat att det inte finns någon annan lämplig lösning. Som framgår av avsnitt 7.2 ovan finns det inga realistiska alternativa lokaliseringar för kalkstensbrytning i Sverige och det är inte heller ekonomiskt, tekniskt eller miljömässigt försvarbart att förse cementfabriken i Slite med kalksten eller cementklinker från andra täkter eller fabriker. Vidare har det ansökta brytområdet avgränsats med hänsyn till bland annat viktiga miljöer för apollofjäril och det bedöms under rådande omständigheter inte vara praktiskt möjligt att som skyddsåtgärd restaurera och nyskapa livsmiljöer som är fullt funktionella innan brytområdets livsmiljöer tas i anspråk.

Sammantaget innebär det anförda att samtliga förutsättningar för att bevilja artskyddsdispens är uppfyllda. Dispens från förbuden i 4 a § 1–4 artskyddsförordningen för apollofjäril och svartfläckig blåvinge kan alltså ges. Verksamheten är därmed tillåtlig i denna del. Villkorsförslag 22 är lämpligt och ska beslutas.

7.5.4 Väddnätfjäril m.fl. arter – 6 § 1–2 artskyddsförordningen

Förbuden i 6 § artskyddsförordningen gäller de vilt levande kräldjur, groddjur och ryggradslösa djur som anges i bilaga 2 till artskyddsförordningen. För dessa arter är det förbjudet att döda, skada, fanga eller på annat sätt samla in exemplar, och ta bort eller skada ägg, rom, larver eller bon.

Hårig dolkstekel, mindre vattensalamander, vanlig padda, gotlandssnok, huggorm och skogsödlå förekommer sporadiskt inom expansionsområdet. Vidare medför den ansökta verksamheten dels en risk för att vuxna exemplar, larver och ägg av väddnätfjäril dödas eller förstörs, dels att cirka 6,5 hektar väddnätfjärilshabitat går förlorade.

Eftersom 6 § artskyddsförordningen är en nationell fridlysningsbestämmelse gäller enligt praxis, i de fall verksamhetens syfte uppenbart är ett annat än att döda, skada eller ta bort arterna, att det krävs en påverkan på artens bevarandestatus i området för att förbuden ska aktualiseras.²³⁷

Som skyddsåtgärd ska larver av väddnätfjäril i expansionsområdet samlas in och flyttas till annat lämpligt habitat. Åtgärden ska genomföras under augusti–september månad. Avverkning och avbaning ska ske senast den 14 mars året därpå (villkorsförslag 23). Bolaget har gjort gällande att det inte krävs dispens för att ta livsmiljöer för väddnätfjäril i anspråk innan nya livsmiljöer har skapats och att det under rådande omständigheter inte är praktiskt möjligt att som skyddsåtgärd restaurera och nyskapa livsmiljöer som är fullt funktionella innan brytområdets livsmiljöer behöver tas i anspråk (se avsnitt 6.5.1.2.2 ovan).

---

²³⁷ Se bl.a. MÖD 2016:1 och MÖD 2019:20.

Även om skyddet i 6 § artskyddsförordningen inte omfattar arters livsmiljöer har domstolen vid en prövning att ta ställning till om åtgärden försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde (se MÖD 2016:1). Tillgången på lämpliga livsmiljöer – kontinuerlig ekologisk funktion – är en förutsättning för att en gynnsam bevarandestatus ska kunna upprätthållas. Bolaget har inför sin ansökan restaurerat fjärilshabitat som stärker områdets kontinuerliga ekologiska funktion på lokal nivå. Innan befintliga livsmiljöer tas i anspråk ska andra områden avsättas och åtgärder påbörjas för att dessa områden ska utvecklas till funktionella livsmiljöer. Även om dessa restaurerade och nyskapade habitat inte nått full funktionalitet vid tidpunkten för ianspråktagandet av befintliga livsmiljöer bedömer mark- och miljödomstolen att de bidrar till att kontinuerlig ekologisk funktion bibehålls på lokal nivå.

Utifrån utredningen i målet bedömer mark- och miljödomstolen att de föreslagna skyddsåtgärderna innebär att väddnätfjärilens bevarandestatus inte påverkas och att verksamheten därför inte träffas av förbuden i 6 § artskyddsförordningen. Inte heller för övriga arter bedöms förbuden i 6 § artskyddsförordningen aktualiseras.

Vad gäller skyddsåtgärden att samla in och flytta väddnätfjärilslarver har bolaget gjort gällande att åtgärden ska ses som en del av den ansökta verksamheten (vars syfte inte är att samla in larver) och att åtgärden därför inte kräver dispens. Domstolen konstaterar att syftet med att samla in och flytta väddnätfjärilslarver är att bevara artens population – vilket överensstämmer med fridlysningsbestämmelsernas syfte. Enligt domstolens mening utlöser åtgärden därmed inte förbudet i 6 § artskyddsförordningen (jfr uttalanden i MÖD 2016:1 som ännu är giltiga avseende de nationella fridlysningsbestämmelserna).

Det anförda innebär sammantaget att den planerade flytten av väddnätfjärilslarver i sig inte är en förbjuden åtgärd och att någon dispens därmed inte krävs. Villkorsförslag 23 är lämpligt och ska beslutas.

7.5.5 Nipsippa – 7 § artskyddsförordningen

Aktualiseras förbudet?

Enligt 7 § artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt plocka, samla in, skära av, dra upp med rötterna eller förstöra växter i deras naturliga utbredningsområde i naturen. Förbudet gäller alla stadier i växternas biologiska cykel.

Den ansökta verksamheten medför ett bortfall av plantor av kärlväxten nipsippa. Bolaget har med hänvisning till bl.a. MÖD 2016:1 gjort gällande att förbudet i 7 § aktualiseras endast för det fall nipsippans bevarandestatus riskerar att påverkas. I den frågan gör mark- och miljödomstolen följande överväganden.

Som redogjorts för ovan har EU-domstolen slagit fast att skyddet för djurarter som omfattas av artikel 12 i art- och habitatdirektivet, dvs. 4 a § artskyddsförordningen, gäller även om en arts bevarandestatus inte riskerar att påverkas negativt. Förbuden enligt den bestämmelsen aktualiseras så snart det finns en risk för skada för enskilda exemplar av djur och skyddet gäller även för arter som uppnått en gynnsam

bevarandestatus.²³⁸ Vid bedömningen att skyddet i artikel 12 gäller på individnivå och inte på populationsnivå har EU-domstolen fäst avseende vid framför allt bestämmelsens ordalydelse och det sammanhang som den förekommer i samt syftet med direktivet.

Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen har i sina gemensamma riktlinjer för handläggning av artskyddsärenden i skogsbruket²³⁹ bedömt att förbudet i artikel 13 i art- och habitatdirektivet inte kopplar till varje enskild växtindivid/exemplar i samband med skogsbruk, utan att skyddet syftar till upprätthållandet av en livskraftig population på lokal, regional och nationell nivå. Detta bland annat med hänvisning till att termen ”exemplar” inte nämns i artikel 13.1.a i direktivet, till skillnad från i artikel 12.1.a.

Även om det inte framgår av ordalydelsen av artikel 13.1.a i art- och habitatdirektivet att skyddet gäller på individnivå utesluter den emellertid inte heller en sådan tolkning. Mark- och miljödomstolen konstaterar att möjligheten till dispens från förbuden i artikel 13 – i likhet med artikel 12 – regleras uttömmande i artikel 16 i direktivet. På motsvarande sätt som för de djurarter som omfattas av artikel 12 skulle ett krav på att det ska finnas en risk för att berörd växtarts bevarandestatus påverkas negativt för att förbudet i artikel 13.1.a ska vara tillämpligt kunna leda till ett kringgående av den prövning som är föreskriven i artikel 16 och att de dispenser och stränga villkor som är kopplade till den artikeln berövas sin ändamålsenliga verkan. Vidare är en tolkning som innebär att skyddet i artikel 13.1.a gäller på individnivå förenlig med art- och habitatdirektivets syfte att gynnsam bevarandestatus ska upprätthållas och att arter som har uppnått en sådan bevarandestatus ska skyddas mot varje försämring av denna status. Mot denna bakgrund bedömer mark- och miljödomstolen att skyddet enligt 7 § artskyddsförordningen gäller på individnivå. Bedömningen av om förbudet i denna bestämmelse aktualiseras ska alltså inte göras på det sätt som bolaget har gjort gällande.

Bolaget uppskattar att mellan 200 och 400 plantor av nipsippa försvinner till följd av den ansökta verksamheten och att så många som 550 plantor kan försvinna i ett värsta scenario. Eftersom bolaget är medvetet om att avbaning innebär att plantor och frön förstörs är handlingarna att betrakta som avsiktliga och träffas därmed av förbudet. Med hänsyn till detta och bedömningen att nipsippa omfattas av ett strikt skydd på individnivå aktualiseras förbudet i 7 § artskyddsförordningen.

Kan dispens ges?

Nipsippa förekommer på ett fåtal lokaler i Ångermanland samt ett tiotal lokaler på Gotland. Europas största bestånd av nipsippa finns på Filehajdar och uppskattas av Artdatabanken uppgå till cirka 375 000 plantor. Ytterligare cirka 22 000 individer växer på övriga Gotland och 5 000 i Ångermanland. I rapporteringen till EU 2019 angavs referensvärdet för nipsippa till 400 000 individer inom boreal region. Bolagets inventeringar visar att antalet plantor i området är stabilt sedan 2004,

²³⁸ Se EU-domstolens domar i de förenade målen C-473/19 och C-474/19 (Skydda skogen), samt MÖD dom 2023-02-03, mål F 14661-20.

²³⁹ Gemensamma riktlinjer för handläggning av artskyddsärenden i skogsbruket (Version 2.1. 2024-06-20).

dvs. det syns ingen statistiskt signifikant ökning. Populationsstorleken av nipsippa på Filehajdar har av bolaget skattats till cirka 497 000 plantor.

Länsstyrelsen har framhållit att nipsippan är en långlivad växt och att de plantor som försvinner från Filehajdar hade kunnat producera frön under flera decennier. Myndigheten påtalar även att det finns en hög dödlighet bland unga plantor särskilt under de första 20 åren samt att bolagets egna utredningar visar en nedåtgående trend till följd av att populationen består av äldre plantor med svag förnygring. Enligt länsstyrelsen är bevarandestatusen för nipsippa regionalt och nationellt beroende av att habitat och individantal på Filehajdar är konstant eller ökande och att det finns en naturlig dynamik och spridning inom hela Filehajdar.

Enligt mark- och miljödomstolen är den skattning av antalet plantor som har gjorts behäftad med för stora osäkerheter för att ligga till grund för bedömning av påverkan på artens bevarandestatus. Den officiella uppgiften anger cirka 400 000 plantor totalt i Sverige, vilket, mot bakgrund av det som länsstyrelsen har anfört, innebär att det inte kan uteslutas att sökt verksamhet får en negativ påverkan på nipsippans bevarandestatus. För att dispens från förbudet i 7 § artskyddsförordningen ska kunna ges behöver därmed tillräckliga skyddsåtgärder föreskrivas.

Bolaget har argumenterat för att skyddsåtgärder inte är nödvändiga men har ändå reservationsvis ansökt om dispens samt presenterat ett villkorsförslag som har följande lydelse.²⁴⁰

Bolaget ska inom det område som markeras med gul streckad linje i kartan nedan, Figur 4, etablera minst 200 nya plantor av nipsippa samt vid behov motverka igenväxning vid etableringsytorna för att upprätthålla goda livsbetingelser för de nyetablerade nipsipporna under tillståndstiden.

Bolaget ska i samråd med tillsynsmyndigheten ta fram ett särskilt kontrollprogram som har syftet att säkerställa att etableringen av nipsippa uppnår önskat resultat. Etableringen ska anses lyckad när minst 200 plantor har överlevt i tre år efter sådden.

Länsstyrelsen har lämnat ett alternativt förslag på villkor för nipsippa som omfattar framtagande av ett åtgärdsprogram, restaurering av livsmiljöer, nyetablering av plantor och uppföljning.²⁴¹ Vidare menar länsstyrelsen att dispens inte kan medges då de skyddsåtgärder som bolaget har föreslagit inte säkerställer att plantorna överlever den första mest känsliga tiden, inte ger en tillräcklig konnektivitet samt inte bibehåller arealen tillgängligt habitat.

Enligt mark- och miljödomstolen är de skyddsåtgärder som bolaget har föreslagit i villkorsformuleringen tillräckliga för att verksamheten inte ska försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus för nipsippa. Domstolen godtar därför bolagets förslag till villkor. Beträffande frågorna om det inte finns någon annan lämplig lösning och att dispensen behövs av tvingande skäl som har ett allt över- skuggande allmänintresse hänvisar domstolen till den bedömning som har gjorts

²⁴⁰ Se aktbil. 526, sid. 46-47, se även domsbilaga 7.

²⁴¹ Se aktbil. 502, sid. 10-11.

i det föregående (se avsnitt 7.5.3 ovan). Samtliga förutsättningar för att bevilja artskyddsdispens är därmed uppfyllda.

Det anförda innebär att dispens från förbudet i 7 § artskyddsförordningen kan ges och att verksamheten därmed är tillåtlig i denna del. Bolagets villkorsförslag beträffande nipsippa är lämpligt och ska beslutas.

7.5.6 Svärdrissla – 8 § artskyddsförordningen

Enligt 8 § artskyddsförordningen är det förbjudet att plocka, gräva upp eller på annat sätt ta bort eller skada exemplar av växter och ta bort eller skada frön eller andra delar för de arter som anges i bilaga 2 till förordningen. Bestämmelsen är en nationell fridlysningsbestämmelse och praxis är densamma som för 6 § artskyddsförordningen.²⁴²

Av de arter som omfattas av 8 § artskyddsförordningen bedömer domstolen att förbudet skulle kunna aktualiseras för svärdrissla. Bolagets utredningar visar att sökt verksamhet innebär en minskning med cirka 10 procent av populationen av svärdrissla på Filehajdar. Detta medför enligt mark- och miljödomstolen att det föreligger en risk för påverkan på svärdrisslans bevarandestatus i området (jfr avsnitt 3.10.6 ovan).

Bolaget har föreslagit skyddsåtgärder i form av röjningar i våtmarks-/alvarområdet för att förhindra att svärdrissla och luktsporre försvinner från området till följd av igenväxning (villkorsförslag 25). Vidare har bolaget åtagit sig att ta tillvara plantor innan avbaning och transplantera dessa till nya växtplatser på Filehajdar utanför brytområdet (se åtagande nr 7). Beträffande den senare åtgärden gör domstolen samma bedömning som avseende skyddsåtgärden insamling och flytt av väddnät-fjärilslarver, dvs. att åtgärden syftar till att bevara artens population och därmed inte är dispenspliktig.

Även med beaktande av föreslagna skyddsåtgärder bedömer domstolen att verksamheten kommer att påverka svärdrisslans bevarandestatus och att förbudet i 8 § 1 artskyddsförordningen aktualiseras. Möjligheterna till dispens från detta förbud regleras i 15 § där det föreskrivs att dispens kan medges om (i) det inte finns någon annan lämplig lösning och (ii) dispensen inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos arten.

Domstolen delar bolagets bedömning att det inte finns några andra praktiskt genomförbara skydds- eller kompensationsåtgärder än de som bolaget redan har åtagit sig. I frågan om det finns någon annan lämplig lösning hänvisar domstolen till den bedömning som har gjorts ovan (se avsnitt 7.5.3 ovan). Domstolen delar även bolagets bedömning att en dispens inte försvårar upprätthållandet av gynnsam bevarandestatus för svärdrisslan, vare sig lokalt, regionalt eller nationellt. Samtliga förutsättningar för att bevilja artskyddsdispens är därmed uppfyllda. Det innebär att

---

²⁴² Se bl.a. MÖD 2016:1 och MÖD 2019:20.

dispens från förbudet i 8 § i artskyddsförordningen kan ges och att verksamheten är tillåtlig i denna del. Villkorsförslag 25 är lämpligt och ska beslutas.

7.5.7 Blåsippa och gullviva – 9 § artskyddsförordningen

Bolagets utredningar visar att ett stort antal exemplar av blåsippa och gullviva går förlorade på grund av den sökta verksamheten. Då 9 § artskyddsförordningen är en nationell fridlysningsbestämmelse gäller samma praxis som har redogjorts för ovan. Utifrån utredningen i målet bedömer mark- och miljödomstolen att den ansökta utvidgningen av täkten inte påverkar blåsippan eller gullvivans bevarandestatus och att den därför inte träffas av förbuden i 9 § artskyddsförordningen.

7.6 Ekologisk kompensation

7.6.1 Utgångspunkter

Vid prövningen om en verksamhet kan tillåtas – efter att alla rimliga åtgärder för att undvika och begränsa negativ påverkan på biologisk mångfald har vidtagits – finns ofta en negativ påverkan kvar. I sådana fall kan det vara rimligt att ställa krav på ekologisk kompensation som, enligt principen om att förorenaren betalar, åläggs den som förorsakat påverkan. Ekologisk kompensation innebär att värden som går förlorade vid exploatering i ett område gottgörs genom att värden tillförs i ett annat område. Dessa värden kan skapas genom restaurering, nyskapande och skötsel av naturmiljöer, eller genom skydd av områden som annars riskerar att exploateras.

Möjligheten att besluta om kompensationsåtgärder följer av 16 kap. 9 § miljöbalken. Bestämmelsen preciserar inte hur långtgående eller omfattande sådana åtgärder får vara. Av förarbetena till miljöbalken framgår endast att hänsyn ska tas till allvaret av intrånget i det allmänna intresset liksom nyttan av de åtgärder som vidtas för att kompensera för detta intrång.²⁴³ I brist på annan vägledning bör det göras en rimlighetsbedömning med stöd av 2 kap. 7 § miljöbalken.²⁴⁴

7.6.2 Påverkan och kvarstående skada

Riksintresseområde för naturvård

Den ansökta verksamheten sker inom ett riksintresseområde för naturvård – Filehajdar, Hejnum hållar och Kallgatburg. Bolaget har angett att den planerade verksamheten har en direkt påverkan på drygt 150 hektar naturmark, varav cirka 90 hektar av högsta naturvärde, 12 hektar av högt naturvärde och 13 hektar av påtagligt naturvärde. Bolagets bedömning omfattar förutom nya brytområden (som uppgår till cirka 74 hektar) även förlust av naturvärden längs truckvägen och vid Klints backar trots att det där inte är fråga om en lika stor eller irreversibel påverkan som i brytområdet. Ytor söder om Västra brottet har också inkluderats trots att de sedan länge är ianspråktagna. Bolaget har också angett att det uppkommer en indirekt påverkan i täktens närhet genom så kallade kanteffekter, som beräknas uppgå till cirka 56 hektar. Verksamheten påverkar (direkt eller

²⁴³ Se prop. 1997/98:45, del 2, s. 209.

²⁴⁴ Se SOU 2017:34 s. 170 och Naturvårdsverkets handbok 2016:1, s. 48.

indirekt) områden med naturvärdesklass 1-6 med en sammanlagd area om 207 hektar.²⁴⁵ Inom verksamhetsområdet påverkas dessutom uppskattningsvis 174 rödlistade arter negativt.

Fjärilshabitat

Den ansökta expansionen innebär att cirka 23 hektar habitat för apollofjäril och cirka 41,5 hektar habitat för svartfläckig blåvinge tas i anspråk. Dessutom försvinner cirka 3 hektar väddnätfjärilshabitat och ytterligare cirka 3,5 ha försämras på grund av minskad ytvattentillförsel. Under 2022 och 2023 har bolaget inför denna ansökan restaurerat 13,5 hektar apollofjärilshabitat och habitat för svartfläckig blåvinge samt 3,2 hektar väddnätfjärilshabitat. Restaureringen 2022 för väddnätfjäril samt 2022 och 2023 för svartfläckig blåvinge är att betrakta som fullt funktionella enligt bolagets förslag på uppföljningskriterier medan de för apollofjäril är delvis funktionella. Syftet med restaureringarna var att kompensera för förlusten av habitat som går förlorade till följd av expansionen.

Bedömning

De skyddsåtgärder som bolaget har planerat för syftar primärt till att undvika och begränsa negativ påverkan på skyddade arter respektive Natura 2000-områden i närheten av verksamhetsområdet. Trots omfattande skyddsåtgärder kommer en negativ påverkan på naturmiljöer med lång kontinuitet att kvarstå. Det finns därmed skäl att besluta om kompensationsåtgärder.

7.6.3 Kompensationsåtgärdernas inriktning och omfattning

Kompensation av höga naturvärden

Bolaget har låtit utreda möjliga områden för kompensationsåtgärder, samtliga på mark som ägs av bolaget. Det övergripande syftet med kompensationsåtgärderna är, enligt bolaget, att säkra goda förutsättningar för biologisk mångfald. Det sker dels genom att skydda områden som redan idag utgörs av värdefull natur, dels genom värdehöjande åtgärder.

Enligt mark- och miljödomstolen bör det övergripande syftet med de åtgärder som vidtas vara att återskapa och/eller bevara sådana naturtyper som kommer att gå förlorade på grund av verksamheten samt gynna de typiska arter som förekommer i det område som kommer att brytas bort. Domstolen ställer sig därför bakom den ambition och inriktning som bolaget har redovisat för de möjliga kompensationsområdena.²⁴⁶

För att det ska vara möjligt att avgöra vad som är en rimlig omfattning av kompensationen ska konsekvenserna av den planerade täktverksamheten beskrivas kvantitativt. När verksamheten som i detta fall medför att natur- och livsmiljöer i stor utsträckning helt försvinner kan skadans omfattning ofta kvantifieras genom att arealen anges för det naturvärde eller den livsmiljö som går förlorad. Bolaget har använt beräkningsverktyget CLIMB både för att beräkna skada och potential

²⁴⁵ Se aktbil. 441, s. 29, och tabell 1A i bilaga B12 till ansökan, s. 57.

²⁴⁶ Se bilaga 12 till ansökan och aktbil. 476.

hos utpekade kompensationsområden samt föreslagit att kompensationsåtgärdernas mål ska utformas utifrån ett beräknat påverkansvärde framtaget genom CLIMB (se villkorsförslag 26).

Naturvårdsverket har angett att CLIMB är ett nytt och relativt oprövat beräkningsverktyg och att det är tveksamt om det fungerar i mosaiklandskap på kalkberggrund. Mot denna bakgrund anser Naturvårdsverket att det är osäkert om CLIMB värderar förlusten av naturvärden på ett tillräckligt korrekt sätt. Vidare råder varken tillsyns- eller prövningsmyndigheten över CLIMB-modellen, varför ändringar i modellen kan ske som medför att poäng värderas och delas ut på ett annat sätt än vid tiden för prövningen. Ytterligare en osäkerhetsfaktor enligt myndigheten är att kompensationsåtgärder i detta fall kan komma att utföras under 100 år, vilket är en mycket lång tid. Under denna tid är det inte otänkbart att CLIMB helt upphör att existera.

Mark- och miljödomstolen instämmer i de invändningar som rests mot att använda CLIMB som beräkningsverktyg när det som i detta fall rör sig om unika naturvärden där kompensationsåtgärder ska pågå under lång tid. Domstolen anser i stället att kompensationens omfattning ska bestämmas i areal. Den ansökta verksamheten medför irreversibla ingrepp i områden där mer än 100 hektar har höga eller högsta naturvärden. Det är många gånger svårt att förutse den långsiktiga ekologiska funktionen av en kompensationsåtgärd. Som Naturvårdsverket har angett (se avsnitt 5.2.5.1 ovan) kan den osäkerheten emellertid hanteras genom att kompensationsområdets storlek (och omfattningen av eventuella skötselåtgärder) görs väl tilltagna. En tillämpning av försiktighetsprincipen motiverar därför, enligt mark- och miljödomstolen, att den areella förlusten kompenseras tre gånger. Det ställningstagandet ligger också i linje med Naturvårdsverket bedömning av kompensationskravet (se avsnitt 5.2.5.2.2 ovan). Verksamheten kommer direkt eller indirekt att påverka områden med naturvärdesklass 1-6 med en sammanlagd area om 207 hektar. Kompensationsområdena ska därför omfatta en sammantagen area om minst 600 hektar.

Kompensation av fjärilshabitat

Bolaget har identifierat sammanlagt 10,5 hektar för apollofjäril, 56 hektar för svartfläckig blåvinge och 4,8 hektar för väddnätfjäril som lämpliga kompensationsområden genom kvalitetshöjande insatser. Habitaterna för apollofjäril och svartfläckig blåvinge överlappar till stora delar då de i viss mån har likartade habitatkrav. Bolaget har även åtagit sig att genomföra restaureringsåtgärderna för fjärilar i områden som ingår i ett större, befintligt nätverk av habitat (se åtagande nr 20). För att säkerställa att kompensationsåtgärder för fjärilar genomförs i enlighet med vad bolaget åtagit sig ska ett särskilt åtgärdsprogram tas fram i samråd med tillsynsmyndigheten (se villkorsförslag 21).

Naturvårdsverket har ifrågasatt om de uppdaterade gränsvärden och kriterier som bolaget har föreslagit avseende täckningsgrad för värdväxter garanterar att kontinuerlig ekologisk funktion upprätthålls. Naturvårdsverket och länsstyrelsen har angett att kriteriet för täckningsgrad av värdväxter ska gälla som ett medelvärde på 3 år. Bolaget har förklarat att de uppdaterade gränsvärdena och kriterierna baseras på ett avsevärt större kunskapsunderlag med bättre kalibrerade inventeringar som

underlag. Att ett spann används för tröskelvärden för täckningsgrad har bolaget motiverat med att det bättre återspeglar arternas behov av varierade habitat.

Enligt mark- och miljödomstolen är de uppdaterade gränsvärden och kriterier som bolaget har föreslagit relevanta och baseras på gedigen kunskap om arternas behov. Detta gäller även vid beaktande av att kriterierna inte innefattar förekomst eller reproduktiv framgång. Det tillägg som myndigheterna har föreslagit – att det är genomsnittet av värdväxternas förekomst under en treårsperiod som ska ligga till grund för bedömningen om restaureringsområdet är att betrakta som funktionellt – riskerar att göra bolaget ansvarigt för naturliga mellanårsvariationer. Domstolen bedömer därför att ett sådant tillägg inte bör föreskrivas.

Länsstyrelsen har även gjort gällande att uppföljningen också ska omfatta väddnät-fjärilens metapopulation på Filehajdar. Enligt domstolen är detta inte nödvändigt. Bolaget har redovisat läget för nyskapade/restaurerade väddnätfjärilshabitat vilket innebär att domstolen har tagit ställning till frågan om nya habitat är placerade så att de förbättrar och förstärker väddnätfjärilens habitatnätverk. Bolaget har vidare åtagit sig att under hela tillståndspanenoden följa upp de ytor som har restaurerats genom inventeringar av individer och uppföljning av värdväxtutveckling och den ekologiska successionen. Enligt domstolens mening är dessa åtgärder tillräckliga som uppföljning av verksamhetens påverkan på väddnätfjäril.

Bolaget har även föreslagit, i linje med Naturvårdsverkets synpunkt, att restaureringsåtgärder för svartfläckig blåvinge, apollofjäril och väddnätfjäril ska godkännas av tillsynsmyndigheten om åtgärder ska vidtas inom ett Natura 2000-område. Det anges inte i ansökan att bolaget avser att vidta restaureringsåtgärder för svartfläckig blåvinge, apollofjäril och väddnätfjäril inom något Natura 2000-område. Villkorsreglering i den delen är därför inte nödvändig. Om bolaget ändå i något senare skede skulle överväga att vidta restaureringsåtgärder inom ett Natura 2000-område, får initialt en förhandsbedömning enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken göras för att klargöra om en Natura 2000-prövning aktualiseras.

7.6.4 Val av områden för ekologisk kompensation

Områden för kompensation av höga naturvärden

Utgångspunkten vid kompensation är att så långt som möjligt välja kompensationsområden i närheten av det område där skadan uppstår och att ersätta lika med lika men åtgärderna bör även resultera i additionalitet, dvs. att kompensationen leder till positiv naturnytta som inte skulle uppstått om kompensationen uteblivit. Bolaget har redogjort för fem möjliga kompensationsområden (Bläse, Fardume, Kyllaj, Strandhagen och Ytings 1:46) av totalt elva potentiella områden. Bolaget har dock inte uttryckligen angett i vilka av dessa områden som kompensation kommer att ske, vilka delar av områdena som berörs eller vilka åtgärder som ska genomföras. Detta avses preciseras i de genomförandeplaner som ska upprättas efter att det ansökta tillståndet har vunnit laga kraft. Enligt mark- och miljödomstolen bör dock frågan om var kompensationen ska utföras inte lämnas öppen.

Naturvårdsverket har föreslagit att kompensationen i första hand genomförs enbart inom Filehajdar genom skydd av ett 300 hektar stort område, varav 217 hektar inom det utpekade riksintresset för mineralutvinning och 83 hektar utanför det riksintresseområdet. I andra hand föreslår myndigheten att kompensationsåtgärder genomförs inom totalt 450 hektar, varav 83 hektar förläggs till Filehajdar utanför det utpekade riksintresset för mineralutvinning och i resterande del inom de föreslagna områdena Bläse och Kyllaj. Även länsstyrelsen har föreslagit att kompensationen i sin helhet vidtas inom Filehajdar och att områdena bevaras för all framtid.

Bolaget har motsatt sig att ett större område inom Filehajdar – utöver de 15 hektar som bolaget föreslagit (se avsnitt 6.7.3 ovan) – avsätts för kompensation.

Sveriges geologiska undersökning har nyligen beslutat att utvidga riksintresseområdet för mineralutvinning. I beslutet har myndigheten betonat mineralfyndighetens betydelse (se avsnitt 7.2.3 ovan). De nuvarande riksintresseområdet har avgränsats till det område som undersökts i detalj genom prospekteringsborrningar och geofysiska undersökningar. Men det kan inte uteslutas att den brytvärda kalkstensfyndigheten på Filehajdar sträcker sig utanför det nu utpekade riksintresseområdet, vilket fortsatta undersökningar får utvisa.

Genomförandeplanen för kompensationen omfattar minst 100 år; kompensationsåtgärderna har alltså en mycket lång tidshorisont. Att ett område pekats ut inom ramen för ett beslut enligt 16 kap. 9 § miljöbalken om kompensationsåtgärder innebär inte att området skyddas mot exploatering eller andra beslut om ändrad markanvändning. I dagsläget finns det inte något reellt exploateringstryck på områden utanför det ansökta verksamhetsområdet. Men situationen kan förändras senast i samband med att tillståndstiden för den nu planerade verksamheten löper ut. Mot bakgrund av kalkstensfyndighetens stora betydelse för samhället och med beaktande av den långa tidshorisonten för den planerade kompensationen bedömer mark- och miljödomstolen att kompensationsåtgärderna inte bör förläggas till det område som pekats ut som riksintresse för mineralutvinning.

Mark- och miljödomstolen bedömer att kompensationens ekologiska värde ökar ju större sammanhängande arealer som avsätts. Kompensationsåtgärderna bör därför koncentreras till så få områden som möjligt. Domstolen bedömer också att kompensationens värde ökar om den utförs i anslutning till befintliga skyddade områden, dvs. genom att åtgärder vidtas och naturvärden undantas från exploatering gynnas värden inom skyddade områden. *Bläse* är beläget i anslutning till Natura 2000-området Bästeträsk och innehåller höga naturvärden och områden med restaureringspotential. Motsvarande gäller för *Kyllaj*, som har höga naturvärden och restaureringspotential samt ligger intill Natura 2000-området Kyllajhajdar.

Mot denna bakgrund och med särskilt beaktande av vad som anförts ovan om att kompensationsåtgärderna bör koncentreras till så få områden som möjligt, bedömer mark- och miljödomstolen att områdena Bläse och Kyllaj är mest lämpliga för ekologisk kompensation.

Bolaget har förvärvat fastigheten Hellvi Sudergårde 1:33 från fastighetens nuvarande ägare Naturvårdsverket. En ansökan om fastighetsreglering och fastighetsbestämning har initierats hos Lantmäteriet men beslut i ärendet har ännu inte meddelats. Det finns enligt mark- och miljödomstolen mycket lite som talar för att överlåtelsen inte fullbordas. Trots det bör, eftersom bolaget ännu inte har rådighet över fastigheten Hellvi Sudergårde 1:33, det anges att områden på fastigheterna Rute Fardume 1:57 (Fardume) och Othem Österby 1:229 (Filehajdar) kan träda i dess ställe. De alternativt utpekade områdena har en sammanlagd area om 136 hektar och är belägna utanför riksintresseområdet för mineralutvinning.

Den närmare utformningen av ett villkor om kompensation av förlust av naturvärden redovisas i nästa avsnitt.

Områden för kompensation av fjärilshabitat

I bilaga B11.2-B11.4 till ansökan²⁴⁷ har bolaget redovisat vilka områden som är aktuella för kompensation av habitat för apollofjäril, svartfläckig blåvinge och väddnätfjäril. Arbetet med att restaurera de områdena har redan påbörjats.

Den närmare utformningen av ett villkor om kompensation för förlust av fjärilshabitat redovisas i nästa avsnitt.

7.6.5 Villkor och åtaganden för ekologisk kompensation

Villkor för ekologisk kompensation

Som angetts ovan bör frågan om val av kompensationsområden inte lämnas öppen. Med referens till det kartmaterial som bolaget redovisat ska villkorsförslag 26 justeras enligt följande.

Bolaget ska utföra åtgärder för att kompensera för den förlust av naturvärden som uppkommer genom verksamheten. Kompensationsåtgärderna ska sammantaget omfatta minst 600 hektar, varav minst

- 144 hektar på fastigheterna Fleringe Lickedarve 1:14 samt Fleringe Medebys 1:12, 1:25 och 1:4 (Bläse)
- 320 hektar på fastigheterna Hellvi Smöjen 1:1, Hellvi Vivlings 1:25, Hellvi Vivlings 1:31, Hellvi Vivlings 1:35, Hellvi Sudergårde 1:84 samt Hellvi Längers 1:14, 1:15 och 1:18 (Kyllaj), samt
- i första hand 136 hektar på fastigheten Hellvi Sudergårde 1:33 (Kyllaj), och i andra hand 118 hektar på fastigheterna Rute Fardume 1:40 och 1:57 (Fardume) och 18 hektar på fastigheten Othem Österby 1:229 (Filehajdar).

Bolaget ska prioritera åtgärder som syftar till att återskapa, förbättra och/eller bevara sådana naturtyper som kommer att gå förlorade med anledning av den tillståndsgivna verksamheten och/eller gynnar de typiska arter som förekommer i det område som kommer att brytas bort.

Genomförandeplanen ska tas fram i samråd med tillsynsmyndigheten senast ett år från det att tillståndet har vunnit laga kraft eller det senare datum som tillsynsmyndigheten bestämmer. Genomförandeplanen ska omfatta minst 100 år från det att kompensationsåtgärderna initieras.

---

²⁴⁷ Bilaga B11.2, Figur 25 på s. 44; Bilaga B11.3, Figur 25 på s. 45; Bilaga B11.4 Figur 25 på s. 45.

Villkor för restaurering av fjärilshabitat

Ett villkor bör, på motsvarande sätt som gäller för kompensation för förlust av naturvärden, ange den areal som minst ska restaureras. Villkorsförslag 21 justeras därför enligt följande.

Bolaget ska i samråd med tillsynsmyndigheten upprätta ett åtgärdsprogram som omfattar att skapa nya funktionella livsmiljöer för svartfläckig blåvinge, apollofjäril och väddnätfjäril.

Dessa ska minst omfatta

- 10,5 hektar för apollofjäril,
- 56 hektar för svartfläckig blåvinge, samt
- 4,8 hektar för väddnätfjäril.

De områden som markeras på kartor i domsbilaga 6 (s. 1-3) ska betraktas som befintliga livsmiljöer. Innan befintliga livsmiljöer tas i anspråk för täktverksamheten ska bolaget avsätta andra områden för fjärilarna samt påbörja åtgärder för att miljöerna inom dessa områden ska utvecklas till funktionella livsmiljöer. De områden som avsätts för fjärilarna ska vara av minst lika stor yta som de livsmiljöer som vid var tid har gått förlorade. Aktiva åtgärder ska vidtas till dess att miljön inom de områden som avsatts för fjärilarna uppnår de kriterier för funktionalitet som framgår av tabellen nedan. Därefter ska bibehållande åtgärder vidtas.

Om åtgärder vidtas för att områden som inte är habitat ska övergå till funktionella habitat tillgodoses 100 procent av den restaurerade ytan. Om åtgärder vidtas för att områden som är suboptimala habitat ska övergå till funktionella habitat tillgodoses 50 procent av den restaurerade ytan.

Om bolaget ska skapa eller restaurera nya livsmiljöer inom Natura 2000-områden ska åtgärderna först godkännas av tillsynsmyndigheten.

Åtgärdsprogrammet ska omfatta minst 33 år från det att tillståndet tas i anspråk.

	Täckningsgrad av träd	Täckningsgrad av buskar	Förekomst av värdväxt	Övrigt
Väddnätfjäril	0–2,5 %	0–15 %	>27,6 bio- massindex	Obetat
Apollofjäril	10–15 %	20–30 %	≥0,4 % täckningsgrad	–
Svartfläckig blåvinge	15–35 %	21–35 %	≥1,6 % täckningsgrad	Förekomst av värdmyra

Åtaganden

Som komplement till de åtaganden som manifesteras i villkorsförslag 21 och 26 har bolaget åtagit sig följande.

- För att reducera kanteffekten och minimera påverkan på naturområden har bolaget åtagit sig att lämna kvar markvegetation, buskar och träd i den del av verksamhetsområdet som inte ska brytas ut, bebyggas eller användas för transporter (se åtagande nr 6).
- För att öka kunskapen om flytt av fridlysta kärlväxter har bolaget även åtagit sig (åtagande nr 7) att innan avbaning ta tillvara vissa frön och plantor av vissa fridlysta kärlväxter som växer inom det tillkommande täktområdet, och som annars hade gått till spillo, och transplantera dessa antingen till direkta närområdet på Filehajdar, befintliga naturmiljöer inom bolagets område för ekologisk kompensation eller områden som restaureras inom ramen för ekologisk kompensation. Syftet med åtgärden är dels att öka kunskapen om arternas ekologi i allmänhet och mer specifikt att öka kunskapen kring vilka metoder som

kan fungera för att transplantera växter. Åtgärden ska läggas upp som ett forskningsförsök då det inte går att garantera att åtgärden lyckas.

- De kompensationsåtgärder i kompensationsområdet Smöjen som framgår av nu gällande tillstånd (se mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätts dom den 13 december 2022 i mål M 2724-22) ska genomföras och bekostas av bolaget (åtagande nr 18).
- Restaureringsåtgärderna för fjärilar ska genomföras i områden som ingår i ett större, befintligt nätverk av habitat (åtagande nr 20).

7.7 Påverkan i övrigt från täktverksamheten m.m.

7.7.1 Buller

Länsstyrelsen har föreslagit en generell skärpning av värdena för kvällar, nätter och helger (aktbil. 502), vilket bolaget har motsatt sig.

Med referens till de skäl som bolaget angett (se avsnitt 3.16.2 och 6.8.6 ovan) är det, enligt mark- och miljödomstolen, inte motiverat att besluta om strängare värden för anläggningsbuller. De villkor som bolaget föreslagit för att begränsa olägenheter till följd av verksamhets- och anläggningsbuller bedöms i övrigt tillräckliga för att säkerställa att verksamheten inte kommer i konflikt med de krav som följer av miljöbalken. Villkorsförslagen 5 och 6 är lämpliga och ska beslutas.

7.7.2 Sprängning; vibrationer och luftstöt vågor

De villkor som bolaget föreslagit för att begränsa olägenheter till följd av sprängning, vibrationer och luftstöt vågor är tillräckliga för att säkerställa att verksamheten inte kommer i konflikt med de krav som följer av miljöbalken. Bolaget har även gjort åtaganden som avser bl.a. tidsmässig begränsning för när sprängning genomförs (åtagande nr 10-12). Villkorsförslagen 7, 8 och 9 är lämpliga och ska beslutas.

7.7.3 Kemiska produkter och farligt avfall

Länsstyrelsen har föreslagit en skärpning av kraven såvitt avser tankning av fordon och cisterner (aktbil. 502).

Enligt mark- och miljödomstolen är gjorda åtaganden (åtagande nr 13) tillsammans med bolagets förslag på villkor för lagring och hantering av drivmedel, kemiska produkter i övrigt samt farligt avfall tillräckliga. Det föreslagna villkoret 10 är även i övrigt lämpligt och ska beslutas.

7.7.4 Transporter; damning

Verksamheten i Västra brottet kommer att ha avvecklats senast vid utgången av år 2034. Krossanläggning m.m. kommer då att ha flyttats till File hajdar-täkten och ett nytt transportband för krossad sten att ha anlagts mellan File hajdar-täkten och Östra brottet. Det planerade transportbandet kommer alltså att på sikt ersätta många av de nuvarande fordonstransporterna på truckvägen och därigenom minska damningen från verksamheten. Innan transportbandet är taget i drift samt om det vid driftstörning tillfälligt tas ur bruk, kan det finnas ett behov av att begränsa

damningen från verksamheten genom vattenbegjutning av transportvägar. Bolaget har föreslagit ett villkor för att begränsa olägenheter till följd av damning. Villkorsförslaget 36 är lämpligt och ska beslutas.

7.7.5 Kulturmiljön

Bolaget har åtagit sig att utforma skyddsområden runt de lämningar som finns utmed sträckan för det planerade transportbanden (åtagande nr 14). I övrigt visar utredningen att varken fornlämningar eller kulturmiljön i övrigt kommer att påverkas av den ansökta verksamheten på ett sätt som förutsätter att skyddsåtgärder behöver vidtas.

7.7.6 Villkorsförslag i övrigt

Påverkan på Anerån

Bolaget har åtagit sig att leda länshållningsvatten till Anerån för att kompensera för den flödesförlust som uppkommer till följd av den planerade verksamheten. (villkorsförslag 18). Bolaget har också åtagit sig att rena länshållningsvattnet genom slam- och oljeavskiljning i en sedimentationsdamm respektive kvävereduktion i en anlagd våtmark. För det vatten som släpps till Anerån ska gälla begränsningsvärden avseende ammoniakkväve, nitratkväve, suspenderat material och uran (villkorsförslag 31).

Frågan om tillförsel av länshållningsvatten till Anerån och vilka kvalitetskrav som bör ställas på länshållningsvattnet har behandlats med avseende på de krav som följer av 5 kap. 4 § miljöbalken (se avsnitt 7.4.3.2 ovan). Det har i övrigt inte framkommit något som motiverar att det ställs strängare krav på det länshållningsvatten som leds till Anerån. Villkorsförslagen 18 och 31 är även i övrigt lämpliga och ska beslutas.

Övriga villkorsförslag

Utöver vad som behandlats ovan har bolaget föreslagit miljö- och hälsoskyddsmässigt relevanta villkor, bl.a. ett allmänt villkor, villkor om gränsmarkeringar för brytområdet samt villkor som kopplar till frågor om brytdjup i täkterna och avsänkningsnivåer i täkterna. Det har varken från remissmyndigheter eller från annat håll rests några invändningar mot de villkoren. Villkorsförslagen 1, 2, 3, 4, 11, 12 och 13 är lämpliga och ska beslutas.

7.8 Tillträde till fastigheten Hejnum Rings 3:1

För att kunna följa upp att den planerade infiltrationen fungerar på avsett vis kommer grundvattennivåerna i berg att övervakas i utvalda övervakningsborrhål och referensborrhål.²⁴⁸ För övervakningen avser Heidelberg Materials att använda ett antal befintliga övervakningsborrhål, men också anlägga två nya, varav ett på fastigheten Hejnum Rings 3:1. Bolaget har därför yrkat att mark- och miljödomstolen med stöd av 28 kap. 3 § miljöbalken ska ge bolaget rätt att tillträda

---

²⁴⁸ Aktbil. 244, avsnitt 4.2.

fastigheten Hejnum Rings 3:1 för att anlägga och bibehålla ett observationsrör för grundvattennivåer i berg (yrkande nr 6, avsnitt 2.1 ovan).

En av ägarna till fastigheten, Karin Mårtensson, har motsatt sig bifall till yrkandet, medan den andra ägaren inte har angett någon inställning.

Bestämmelsen i 28 kap. 3 § miljöbalken pekar ut länsstyrelsen som beslutande myndighet, inte mark- och miljödomstolen. Det bör inte komma i fråga att tillämpa bestämmelsen analogt på en mark- och miljödomstol. Av det skälet och då bolaget inte åberopat någon annan rättsligt giltig grund, ska yrkandet om tillträde avslås.

7.9 Skadereglering

7.9.1 Påverkan på allmän dricksvattenförsörjning

Förutsedd skada på grundvattentäkten Dyhagen

Den ansökta verksamheten kommer att påverka de kommunala brunnarna vid vattentäkten Dyhagen. Påverkan i form av visst produktionsbortfall bedöms uppkomma 2027 för att sedan successivt öka och som mest uppgå till 7 000 m³ årligen (se avsnitt 3.13.3 ovan).

Region Gotland och bolaget har kommit överens om hur bolaget ska kompensera kommunen för produktionsbortfallet och i övrigt reglera den förutsedda skadan.

Bolaget har därutöver gjort åtaganden för att säkra kontinuerlig leverans av vatten till vattenverket i Othem samt att vatten avsett för leverans till kommunen inte utsätts för oönskad påverkan (se åtagande nr 4 och 16). Åtagande om leverans av vatten omfattar ett nettotillskott som på sikt kan uppgå till 300 000 m³ årligen.

Om det under tillståndstiden skulle uppstå akut vattenbrist i de kommunala brunnarna vid Dyhagen har bolaget även åtagit sig att ordna och bekosta transport av vatten till Slite samt ersätta Region Gotland för de merkostnader som uppkommer. Åtagandet att hantera en situation med akut vattenbrist har redovisats i ett villkorsförslag. Villkorsförslaget 35 är lämpligt och ska beslutas.

Ytvattentäkten Tingstäde träsk

Utredningen ger vid handen att den ansökta bortledningen av grundvatten inte kommer att ha någon påverkan av betydelse på Tingstäde träsk, som i huvudsak försörjs med vatten från nederbörd, tillrinning av ytvatten och ytnära grundvatten.²⁴⁹

7.9.2 Påverkan på enskild vattenförsörjning

Förutsedd skada på enskild vattenförsörjning

I 9 kap. 3 § lag med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet anges att en fastighet ska anses berörd när fastigheten eller dess vatten tas i anspråk för verksamheten eller för en anläggning i samband med verksamheten, eller när verksamheten kan medföra skador på mark eller vatten som tillhör fastigheten,

---

²⁴⁹ Se PM Tingstäde träsk – en grund kalksjö på norra Gotland, bilaga B5 till ansökan.

på byggnader eller anläggningar som finns på fastigheten eller på fastighetens användningssätt.

Bolaget har utifrån en hydrogeologisk grundvattenmodell låtit simulera den ansökta verksamhetens påverkansområde, dvs. det område inom vilket grundvattnet kan förväntas sänkas av i sådan omfattning att det kan leda till en icke försumbar påverkan på vatten- och energibrunnars funktion. Gränsen för påverkansområdet har dragits redan vid 0,3 meters förändring (se avsnitt 3.13.2 ovan). Inom det redovisade påverkansområdet har bolaget kartlagt förekomsten av vatten- och energibrunnar. En sakägarförteckning har tagits fram som innefattar innehavare och nyttjare av vatten- och energibrunnar inom påverkansområdet.²⁵⁰

Det har inte framkommit något som motiverar ett ifrågasättande av bolagets avgränsning av påverkansområdet eller den förteckning över vattenrättsliga sakägare som tagits fram.

Som bolaget har angett kan verksamheten medföra en viss avsänkning i brunnar belägna norr och nordost om File hajdar-täkten. Även brunnar i området kring Slite och Laxare kan drabbas av en mindre avsänkning, i vart fall inledningsvis, under tillståndstiden. En bedömning av den hydrogeologiska utredningen ger vid handen att det inte kan uteslutas att verksamheten även ger upphov till en icke försumbar förändring i befintliga vattennivåer och -kvalitet i andra enskilda brunnar.

För att kompensera för den förutsedda skadan har bolaget åtagit sig att under vissa förutsättningar kompensera de vattenrättsliga sakägarna i målet genom att antingen bekosta en ny borrhälsbrunn eller anslutning till det kommunala vattennätet, dock inte löpande kostnader för vattentaxa (se avsnitt 3.13.3 ovan, och åtagande nr 5).

Enligt mark- och miljödomstolen får åtagandet anses vara en *fullgod compensation* för den skada som nu förutses men inte kan identifieras med avseende på enskilda innehavare och nyttjare av brunnar.

Bolagets ansvar vid akut vattenbrist

Region Gotland (Regionen) har argumenterat för att åtagande nr 5 inte utgör ett tillräckligt skydd för innehavare och nyttjare av enskilda vattentäkter (se avsnitt 5.6 ovan) om det uppstår akut vattenbrist i en enskild brunn. Regionen har därför föreslagit att tillstånd till verksamheten kompletteras med ett villkor enligt följande.

Om det under tillståndstiden uppstår akut vattenbrist i enskild bergborrad brunn inom eller utanför det redovisade påverkansområdet, för tillgodoseende av fastighetens behov av vatten för hushåll, djurhållning eller näringsverksamhet – med undantag av vatten för bevattningsändamål – ska Heidelberg Materials efter begäran ordna provisoriskt tillhandahållande av vatten för det aktuella ändamålet till dess permanent vattenförsörjning kan ordnas av bolaget. Skyldigheten gäller inte om det uppenbart saknas samband mellan den tillståndsgivna vattenverksamheten och vattenbristen.

---

²⁵⁰ Sakägarförteckningen har kompletterats under målets handläggning. Tillägg och justeringar finns i finns i aktbil. 84, 109, 218 och 229.

Som skäl för en villkorsreglering har Regionen angett bl.a. att om frågan om enskild vattenförsörjning regleras i villkor kommer den att ingå i kontrollprogrammet och därmed omfattas av tillsynsmyndighetens kontrollarbete. Dessutom innehåller gällande miljötillstånd (på förslag av bolaget) ett liknande villkor.²⁵¹

Bolaget har motsatt sig Regionens förslag. Men för det fall domstolen menar att en villkorsreglering är nödvändig, har bolaget föreslagit att åtagandetexten används som villkorstext.

Mark- och miljödomstolen ställer sig bakom Regionens förslag och motiveringen för det. Därigenom blir det tydligt vilket ansvar bolaget har om det uppstår akut vattenbrist i en enskild brunn, samtidigt som åtagandet syfte primärt utgör en utfästelse att ordna och bekosta en permanent lösning när det är motiverat. Tillståndet ska därför kompletteras med det föreslagna villkoret, dock ska det endast ska omfatta enskilda brunnar inom det redovisade påverkansområdet.

7.9.3 Restaurering av strandvallar; anläggande av observationsrör

Förutsedd skada m.m.

Restaurering av strandvallarna medför skada i form av sämre förutsättningar för skogsbruk på fastigheterna Hejnum Rings 2:1 och Hejnum Rings 3:1. Anläggandet av observationsrör (se avsnitt 3.9.2 och 3.13.3 ovan) medför ett viss skada/intrång på berörda fastigheter, dock i mycket begränsad omfattning.

Fastigheten Hejnum Rings 2:1

Ersättning för intrång och skada på fastigheten Hejnum Rings 2:1 har reglerats mellan parterna.

Fastigheten Hejnum Rings 3:1

Bolaget har åberopat två PM upprättade av Sydsvensk Markvärdering (aktbil. 62 och 69) för bedömning av marknadsvärdeminskning på fastigheten till följd av restaurering av strandvallarna. Värderingen har gjorts utifrån gängse värderingsprinciper och bedömts uppgå till totalt 82 150 kr. Någon värdering har inte gjorts för intrånget till följd av anläggandet av ett observationsrör. I den delen har bolaget i stället erbjudit ett skäligen uppskattat belopp om 15 000 kr (aktbil. 354). Erbjuden ersättning för skada och intrång på fastigheten Hejnum Rings 3:1 utgör engångsbelopp.

Karin Mårtensson (delägare till Hejnum Rings 3:1) har – som det får uppfattas – yrkat att fastighetsägarna ska tillerkännas dels årlig ersättning om 15 000 kr för skada/intrång till följd av anläggandet av ett observationsrör, dels indexuppräknad (KPI) årlig ersättning om 82 150 kr för skada till följd av restaurering av strandvallarna. Kjell Mårtensson (den andra delägaren till fastigheten) har inte angett någon inställning till erbjuden ersättning.

---

²⁵¹ MMD Nacka dom 2022-12-13, mål M 2724-22, s. 21 och 149.

Då bolaget inte ges tillträde till fastigheten Hejnum Rings 3:1 (jfr avsnitt 7.8 ovan) ska inte någon ersättning för sådant intrång betalas.

Enligt mark- och miljödomstolen har det inte framkommit något som ger anledning att ifrågasätta slutsatserna i de värderingspromemorior som bolaget åberopat. Av det skälet kommer domstolen fram till att ägarna till Hejnum Rings 3:1 ska tillerkännas ersättning för den skada som restaurering av strandvallar medför med ett engångsbelopp om totalt 82 150 kr.

Bolaget har inte föreslagit någon dag för när betalning ska ske. Enligt domstolens mening bör de belopp som nu döms ut betalas vid anfordran eller senast inom en månad från det att domen i den här delen vunnit laga kraft.

7.9.4 Oförutsedd skada

Med referens till det underlag som bolaget redovisat i ansökan kan konstateras att man nu inte kan förutse någon skada på byggnader, brunnar eller andra anläggningar till följd av den ansökta verksamheten utöver vad som anges under avsnitt 7.9.1-7.9.3 ovan. Skulle det ändå uppkomma skador ska dessa hanteras genom förfarandet för oförutsedd skada.

Tiden för anmälan av oförutsedd skada ska bestämmas i enlighet med bolagets förslag.

7.10 Kontrollprogram

Heidelberg Materials har gett in kontrollprogrammet för den befintlig täkt- och vattenverksamheten innefattande kontroll av bullernivåer, vibrationer, mängd och kvalitet på länshållningsvatten från File hajdar-täkten samt Västra och Östra brottet, grundvattennivåer och vattenkvalitet i området runt täkterna samt vattenkvalitet i recipienten Anerån, se bilaga B18 till ansökan. Bolaget har tagit fram ett förslag till kontrollprogram avseende vissa delar av den ansökta verksamheten, se aktbil. 46 samt kompletterat redovisningen med en beskrivning av tillvägagångssättet för att beräkna kontrollnivåer i övervakningsborrhål, se aktbil. 475. Bolaget kommer att ta fram ett slutligt och heltäckande kontrollprogram när tillstånd har meddelats och samtliga slutliga villkor och åtaganden är kända, se avsnitt 3.16.7 ovan.

Som framgår av avsnitt 7.3.3 har Heidelberg Materials även åtagit sig att övervaka Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg och Bojsvåtar i enlighet med ett övervakningsprogram. Fokus i övervakningen, som ska pågå under hela tillståndstiden, ligger på att kontrollera verksamhetens hydrologiska påverkan och föreslagna skyddsåtgärder genom övervakning mot relevanta målindikatorer för Natura 2000-områdena.

Villkorsförslagen 29 och 34 är lämpliga och ska beslutas.

7.11 Efterbehandling och ekonomisk säkerhet

7.11.1 Efterbehandling

Inledning

Bolaget har gett in en konceptuell beskrivning av den tekniska och ekologiska efterbehandlingen av *Västra brottet* och *File hajdar-täkten*. En sammanfattande redogörelse för den föreslagna efterbehandlingen av täkterna och bedömda konsekvenser för bl.a. växt- och djurliv, påverkan på grund- och ytvattenförekomster samt påverkan på näraliggande skyddade områden finns i avsnitt 3.12 ovan.

Enligt villkorsförslag 27 ska en slutlig efterbehandlingsplan ges in till tillsynsmyndigheten minst sex månader innan täktverksamheten i *Västra brottet* respektive *File hajdar-täkten* avslutas.

Den pågående verksamheten i *Östra brottet* avses pågå under obegränsad tid och efterbehandlingen bör således utformas vid ett senare tillfälle, i samband med en eventuell avveckling av fabriksverksamheten.

Länsstyrelsen har föreslagit att efterbehandlingsåtgärder bör genomföras så att vattnet från *Västra brottet* kan tillföras Spillingsån, samt har lyft frågor om risk för påverkan på yt- och grundvatten med avseende på spridning av PFAS. SMHI har lyft frågor om påverkan på ytvatten med avseende på kväveföreningar. Naturvårdsverket har argumenterat för att efterbehandling av *Östra brottet* bör regleras i det nu ansökta miljötillståndet. Trafikverket har lyft frågor om bl.a. ansvar för framtida underhåll av pluggningen av tunnlar mellan *Västra brottet* och *Östra brottet*. Region Gotland har föreslagit att stabiliserande åtgärder bör utföras för vissa deponislänter vid *Västra brottet*.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Brytningen i *Östra brottet* avslutades för över ett halvt sekel sedan. *Östra brottet* med omkringliggande område är planlagt för industriändamål.²⁵² Bolaget har tagit området i anspråk som industriområde och verksamheten där regleras i tillståndet för cementfabriken, dock att fortsatt länshållning av *Östra brottet* prövas inom ramen för detta mål. Det upplägg som bolaget har valt möjliggör en samlad prövning av all grundvattenpåverkan. Cementfabrikens miljötillstånd och detta miljötillstånd, såvitt avser länshållning av *Östra brottet*, är obegränsade i tid. Att industriområdet kräver fortsatt länshållning innebär inte i sig att *Östra brottet* ska betraktas som en täkt som ska efterbehandlas; *Östra brottet* har redan efterbehandlats så till vida att markanvändningen inom området har ändrats från täktverksamhet till industriell verksamhet. Det är alltså inte motiverat att reglera efterbehandlingen av *Östra brottet* inom ramen för detta mål. Frågan om efterbehandling bör i stället utformas och beslutas i samband med en eventuell avveckling av fabriksverksamheten.

---

²⁵² Detaljplan för Österby 1:217 m.m. i Othems socken, Slite samhälle, Gotlands kommun, 09-OTH-593, antagen den 1 december 1983.

Heidelberg Materials har gjort ett åtagande som svarar mot Region Gotlands förslag (åtagande nr 19) samt har föreslagit ett villkor. Vad bolaget i övrigt redovisat om planen för efterbehandling av verksamhetsområdet bedöms ha sådan stringens att planen kan ligga till grund för sökandens skyldigheter i detta avseende och att det föreslagna villkoret på ett tillräckligt sätt säkerställer att sökanden efterkommer efterbehandlingsskyldigheten.

Villkorsförslaget 27 är lämpligt och ska beslutas.

7.11.2 Ekonomisk säkerhet

Huvudsyftet med säkerheten är att skydda samhället från risken att behöva svara för kostnader för bl.a. efterbehandlingsåtgärder.

Naturvårdsverket har föreslagit att bolaget ska ställa säkerhet med ett särskilt belopp för fullgörandet av efterbehandling av Östra brottet (se avsnitt 5.2.6.1 ovan).

Då frågan om efterbehandling av Östra brottet inte regleras i detta tillstånd behöver någon säkerhet inte heller ställas för fullgörande av efterbehandlingsskyldigheten avseende den verksamhetsytan. Det har i övrigt inte framkommit något skäl att ifrågasätta det belopp som bolaget föreslagit för säkerhet till fullgörande av efterbehandling av verksamheten enligt detta tillstånd.

Villkorsförslaget 28 är lämpligt och ska beslutas.

7.12 Arbetstid; igångsättningstid

Bolaget har yrkat att arbetstiden för arbeten hänförliga till vattenverksamhet respektive igångsättningstiden för den miljöfarliga verksamheten ska bestämmas till tio år räknat från dagen för verkställbar tillståndsdom.

Mark- och miljödomstolen godtar den föreslagna arbetstiden respektive igångsättningstiden. Bestämmelserna kan utformas enligt bolagets förslag.

7.13 Tillåtlighet; tillstånd med villkor m.m. – sammanfattande bedömning

Tillåtlighet; tillstånd

Genom det material som presenterats i ansökan med kompletteringar har Heidelberg Materials visat att det är möjligt att vidta skyddsåtgärder och iaktta de försiktighetsmått som krävs för att förebygga, hindra eller motverka att den ansökta verksamheten medför skada eller olägenheter för människors hälsa eller miljön.

De allmänna hänsynsreglerna samt övriga tillämpliga tillåtlighetskrav i gällande miljölagstiftning bedöms uppfyllda. Det anförda innebär sammantaget att ansökt vattenverksamhet och miljöfarlig verksamhet är tillåtlig och att ett miljötillstånd, med de villkor och andra bestämmelser som framgår av domslutet, kan ges. Det är inte miljömässigt motiverat att bestämma tillståndstiden för täktverksamheten till kortare tid än 30 år eller tidsbegränsa andra delar av miljötillståndet.

Villkor och bestämmelser för tillståndet

Som framgår av redovisningen i avsnitt 7.3-7.11 ovan har mark- och miljödomstolen godtagit bolagets villkorsförslag 1-16 och 18-38, dock att villkorsförslag 21 och 26 har getts ett justerat innehåll. För några av villkoren har också gjorts smärre språkliga justeringar som inte påverkar det sakliga innehållet. Utöver den lista med villkor som bolaget föreslagit ska för tillståndet även gälla ett villkor för nipsippa, ett villkor för enskild vattenförsörjning och ett villkor om skyldighet att underrätta berörd tillsynsmyndighet när miljötillståndet tas i anspråk. Numreringen av villkorslistan har ändrats jämfört med bolagets förslag, se tabell nedan.

Villkor 1 (villkorsförslag 1)	Villkor 21 (villkorsförslag 19)
Villkor 2 (villkorsförslag 2)	Villkor 22 (villkorsförslag 20)
Villkor 3 (villkorsförslag 3)	Villkor 23 (villkorsförslag 33)
Villkor 4 (villkorsförslag 4)	Villkor 24 (villkorsförslag 24)
Villkor 5 (villkorsförslag 5)	Villkor 25 (villkorsförslag 22)
Villkor 6 (villkorsförslag 6)	Villkor 26 (villkorsförslag 23)
Villkor 7 (villkorsförslag 7)	Villkor 27 (villkorsförslag 21)
Villkor 8 (villkorsförslag 8)	Villkor 28 (nytt)
Villkor 9 (villkorsförslag 9)	Villkor 29 (villkorsförslag 25)
Villkor 10 (villkorsförslag 10)	Villkor 30 (villkorsförslag 26)
Villkor 11 (villkorsförslag 11)	Villkor 31 (villkorsförslag 27)
Villkor 12 (villkorsförslag 12)	Villkor 32 (villkorsförslag 28)
Villkor 13 (villkorsförslag 13)	Villkor 33 (villkorsförslag 29)
Villkor 14 (villkorsförslag 14)	Villkor 34 (villkorsförslag 34)
Villkor 15 (villkorsförslag 32)	Villkor 35 (villkorsförslag 35)
Villkor 16 (villkorsförslag 15)	Villkor 36 (nytt)
Villkor 17 (villkorsförslag 16)	Villkor 37 (villkorsförslag 36)
Villkor 18 (villkorsförslag 30)	Villkor 38 (villkorsförslag 37)
Villkor 19 (villkorsförslag 18)	Villkor 39 (villkorsförslag 38)
Villkor 20 (villkorsförslag 31)	Villkor 40 (nytt)

För miljötillståndet gäller, förutom villkor 1-40, även de övriga bestämmelser som framgår av domslutet.

Domsbilagor

Till miljötillståndet hör sju bilagor som hämtats från bolagets ansökan med kompletteringar: bilaga 1 (bilaga A2 till ansökan), bilaga 2 (aktbil. 43), bilaga 3 (aktbil. 240, s. 30, Figur 1), bilaga 4 (aktbil. 529), bilaga 5 (aktbil. 250), bilaga 6 (bilaga H till ansökan) samt bilaga 7 (aktbil. 526, s. 47, Figur 4).

7.14 Verkställighetsförordnande

Ett verkställighetsförordnande innebär att en lagakraftvunnen dom inte behöver avvaktas och är ur processuell synvinkel att se som ett *undantag*. Det får därför läggas på verksamhetsutövaren att påvisa konkreta skäl för ett verkställighetsförordnande och ange vilka beaktansvärda nackdelar som är förknippade med att tillståndet inte kan tas i anspråk omedelbart och vad som kan bli följden av att verksamheten förskjuts framåt i tiden. Det måste också krävas att verksamhetsutövarens intresse med viss marginal väger tyngre än de intressen som talar för att ett lagakraftvunnet avgörande bör föreligga innan tillståndet får tas i anspråk. Särskild hänsyn ska tas till de skador på miljön som kan uppstå om tillståndet

omedelbart tas i anspråk och de möjligheter som finns att läka sådana skador om tillståndsbeslutet upphävs eller ändras (se NJA 2012 s. 623).

Den ansökta verksamheten kommer att påverka yt- och grundvattenförhållanden samt berör områden med höga naturvärden, stor artrikedom och formella skydd för miljön. Prövningen i målet har aktualiserat tillämpning av regler om undantag från miljökvalitetsnormer för vatten, dispens från förbuden i artskyddsförordningen och Natura 2000-tillstånd. Utgångspunkten måste därför vara att Heidelberg Cement får avvakta att domen får laga kraft innan miljötillståndet kan tas i anspråk om inte bolaget kan visa på tillräckligt starka skäl för ett verkställighetsförordnande.

Den planerade verksamheten kräver omfattande och tidskrävande arbeten, som behöver komma i gång för att bolagets tidsplan ska kunna hållas. Av skäl som redovisats i avsnitt 3.15 ovan får ett uppehåll i täktverksamheten antas ha kännbara verkningar inte bara för bolaget utan också för de branscher som är beroende av den cement som produceras i Slite. Nuvarande täkttillstånd gäller t.o.m. årsskiftet 2026/27. En överprövning av denna dom i en eller två instanser torde inte hinna slutföras förrän det nuvarande tillståndet upphör. Bolaget får alltså anses ha starka skäl för ett verkställighetsförordnande.

Mot detta får ställas främst de irreversibla skador som uppstår på naturmiljön inom nybrytområdet om förberedelser för brytning har påbörjats där och tillståndet slutligen upphävs av högre instans. Övriga delar av det ansökta verksamhetsområdet är i allt väsentlig redan påverkade av befintlig verksamhet.

Det anförda innebär sammantaget att det är möjligt att med tillämpning av 22 kap. 28 § miljöbalken besluta om ett begränsat verkställighetsförordnande. Begränsningen bör utformas så att avverkning och avbaning inom nybrytområdet norr och väster om File hajdar-täkten inte får ske innan denna dom vunnit laga kraft. Undantaget från verkställighetsförordnandet avgränsas mellan koordinatpunkterna 15-56, se domsbilaga 1. En sådan begränsning av verkställighetsförordnandet kan inte antas påverka materialtillförseln till cementfabriken under den tid en eventuell överprövning pågår och påverkar inte heller övriga förberedelser (exempelvis insamling och flytt av fjärilslarver enligt villkor 22 och 23) eller omställningsåtgärder för att realisera fortsatt och utökad täktverksamhet enligt detta miljötillstånd.

Av skäl som bolaget har anført (se avsnitt 3.15 ovan) är det inte nödvändigt att som villkor besluta att bolaget ska ställa säkerhet enligt 22 kap. 28 § miljöbalken.

7.15 Övriga yrkanden

Förhandsavgörande

Urbergsgruppen och Karin Mårtensson har yrkat att domstolen ska hämta in ett förhandsavgörande från EU-domstolen i fråga om tillämpningsområdet för artikel 4(7) i ramdirektivet för vatten²⁵³ (se aktbil. 436).

---

²⁵³ Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG av den 23 oktober 2000 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder på vattenpolitikens område.

Mark- och miljödomstolen bedömer att det inte är motiverat att hämta in ett förhandsavgörande. Yrkandet ska därför avslås.

Bolagets yrkande nr 8

Verksamheten i Västra brottet och File hajdar-täkten bedrivs idag med stöd av ett tillstånd meddelat den 13 december 2022 i mål M 2724-22. Det tillståndet gäller i fyra år från det att bolaget tog det i anspråk.

Det är upp till tillståndshavaren att bestämma om och när ett miljötillstånd tas i anspråk. Om miljötillståndet avser en pågående verksamhet upphör tidigare tillstånd att gälla när det nya tillståndet tas i anspråk.²⁵⁴ Av det skälet är det inte nödvändigt att i detta tillstånd uttryckligen reglera frågan när nuvarande tillstånd upphör att gälla. Däremot bör bolaget åläggas en skyldighet att underrätta berörd tillsynsmyndighet om tidpunkten då miljötillståndet i denna dom tas i anspråk. Den skyldigheten kan lämpligen regleras i ett villkor.

Yrkanden från remissmyndigheter och övriga motparter

Övriga yrkanden eller förslag från myndigheter och övriga motparter som inte tillgodosetts genom uttryckliga åtaganden från bolagets sida eller på annat sätt behandlats i denna dom, ska avslås.

7.16 Prövningsavgiften

Prövningsavgiften ska bestämmas slutligt till 240 000 kr. Avgiften är betald.

7.17 Rättegångskostnader

Utgångspunkter

I ansökningsmål om vattenverksamhet av det slag som nu är aktuellt ska sökanden enligt huvudregeln i 25 kap. 2 § första stycket miljöbalken svara för såväl sina egna som motparternas rättegångskostnader vid mark- och miljödomstolen. Enligt 18 kap. 8 § första stycket rättegångsbalken ska ersättningen motsvara kostnaden för rättegångens förberedande och talans utförande samt arvode till ombud eller biträde, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt.

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen har yrkat ersättning för rättegångskostnader med ett belopp om 1 151 418 kr 75 öre, varav 1 052 700 kr avser eget arbete om 1 210 timmar à 870 kr och 98 718 kr 75 öre avser tekniskt biträde (inklusive mervärdesskatt). En sammanställning över nedlagd tid fördelad på sex tjänstepersoner har getts in i målet. När det gäller beloppets skälighet har länsstyrelsen pekat på att ansökan har bestått av ett mycket omfattande material som har kompletterats, ändrats och justerats vid ett flertal tillfällen. Länsstyrelsen har framhållit att man visserligen är bekant med verksamheten sedan tidigare prövningar men att det är fråga om ett nytt tillstånd som avser en längre tid än vad som tidigare har varit fallet. Myndigheten har även påtalat att det har lagts ned fler timmar på prövningen än vad det yrkas ersättning

---

²⁵⁴ Se MÖD 2004:76 och 2014:44, jfr MÖD dom 2014-06-27, mål M 7429-13.

för samt att Naturvårdsverket och Vattenmyndigheten endast har yttrat sig avseende vissa delar av målet. När det gäller den yrkade konsultkostnaden har länsstyrelsen angett att konsulten har särskild teknisk kompetens i hydrogeologiska och geologiska frågor som myndigheten i övrigt saknar.

Bolaget har medgett ett belopp om 350 000 kr motsvarande ca 400 timmars arbete men inte gått med på att betala någon ersättning för konsultkostnaden. Enligt bolaget överstiger den nedlagda arbetsinsatsen vida vad som skäligen kan anses påkallat för att tillvarata de intressen som länsstyrelsen har att bevaka i förhållande till vattenverksamheten. Bolaget har bland annat pekat på att flera andra myndigheter deltagit i prövningen och därmed bevakat sina respektive intressen, att länsstyrelsen är välbekant med verksamheten och bolagets utredningar efter tidigare prövningar samt att det är svårt att förstå vad den angivna arbetstiden har avsett då detta beskrivits mycket översiktligt. När det gäller den yrkade konsultkostnaden anser bolaget att länsstyrelsen har den kompetens som krävs för att granska bolagets utredning och att det därmed inte har varit nödvändigt att anlita en konsult.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att ansökan med tillhörande utredningar i hydrologiska frågor har varit mycket omfattande, även om vissa delar av materialet varit känt för länsstyrelsen sedan tidigare. Målet har rört flera juridiskt och vetenskapligt komplicerade frågor som faller inom länsstyrelsens verksamhetsuppdrag. Vidare har skriftväxlingen varit omfattande och huvudförhandlingen i målet har pågått under sex dagar. Även med beaktande av dessa omständigheter anser inte domstolen att det har varit skäligen påkallat att lägga ned 1 210 timmars arbete på prövningen enligt 11 kap. miljöbalken. Domstolen noterar i detta sammanhang att den specifikation över nedlagd tid som länsstyrelsen har gett in i målet är mycket översiktlig och inte medger annat än en schablonmässig bedömning av skäligheten i den nedlagda tiden. Sammantaget bedömer domstolen att länsstyrelsen är skäligen ersatt för eget arbete med ett belopp om 600 000 kr.

När det gäller ersättningen för sakkunnig följer det av bland annat rättsfallet MÖD 2006:37 att rätten till ersättning för att anlita en sakkunnig är begränsad. Huvudsakligen är det sökandens uppgift att komplettera materialet och svara på de frågor som motparterna ställer, vilket har skett i det här målet. Rätt till ersättning för en anlitad konsult kan dock finnas om det krävs för att motparterna ska kunna granska den utredning som sökanden har presenterat. Endast om en sådan utredning krävs för att tillvarata motpartens intressen, t.ex. om parten inte har den tekniska kompetens som krävs, har motparterna rätt att i skälighetsomfattning på sökandens bekostnad anlita en teknisk sakkunnig.

Mark- och miljödomstolen, som noterar att det tekniska biträdets uppdrag synes ha varit att bevaka samma frågor som expertmyndigheten SGU har bevakat, bedömer att länsstyrelsen besitter den kompetens inom hydrogeologi som har varit nödvändig för att granska den utredning som bolaget har presenterat. Mot denna bakgrund ska länsstyrelsen inte tillerkännas någon ersättning för kostnaden för tekniskt biträde.

Sammanfattningsvis bedömer domstolen således att bolaget ska ersätta länsstyrelsens rättegångskostnader med ett belopp om 600 000 kr.

Region Gotland

Region Gotland har yrkat ersättning med 474 720 kr, varav 392 700 kr avser ombudsarvode, 71 000 kr tekniskt biträde och 11 020 kr utlägg (samtliga belopp exklusive mervärdesskatt).

Bolaget har medgett yrkandet, som därför ska bifallas.

Karin Mårtensson

Karin Mårtensson har yrkat ersättning med 194 148 kr, varav 145 000 kr avser ombudsarvode (58 timmar), 36 250 kr mervärdesskatt och 12 898 kr utlägg.

Bolaget har medgett ett ersättningsbelopp 162 898 kr inklusive mervärdesskatt motsvarande 48 timmars arbete och angett att det inte har varit påkallat för ombudet att närvara vid huvudförhandlingen den 29 januari 2025 eftersom det den dagen inte avhandlades några ämnen som berör Karin Mårtensson i egenskap av sakägare.

Mark- och miljödomstolen delar bolagets uppfattning att den del av ersättningen som avser kostnad för inställelse vid huvudförhandlingen den 29 januari 2025 inte har varit skäligen påkallad för att ta tillvara Karin Mårtenssons rätt. Under alla förhållanden finns det inte skäl att bestämma ersättningen till ett högre belopp än det som bolaget har medgett. Bolaget ska således ersätta Karin Mårtenssons rättegångskostnader med 162 898 kr, varav 150 000 kr avser ombudsarvode och 12 898 kr avser utlägg (samtliga belopp inklusive mervärdesskatt).

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 8 (MMD-01)
Överklagande senast den 28 maj 2025.

Inge Karlström

Emil Karlsson

Christina Borg

Tony Persson

I domstolens avgörande har deltagit rådmännen Inge Karlström, ordförande och referent, och Emil Karlsson, tekniska råden Christina Borg och Tony Persson samt den särskilda ledamoten Michael Borell.

KOORDINATLISTA

Brytområde File hajdar (koordinater i SWEREF 99 TM)		
Koordinat-punkt	N	E
1	6404611	721269
2	6404360	721332
3	6404320	721335
4	6404195	721370
5	6404028	721463
6	6403916	721424
7	6403912	721439
8	6403858	721472
9	6403861	721513
10	6403862	721606
11	6403869	721718
12	6403435	721659
13	6403287	721446
14	6403338	721198
15	6403392	721143
16	6403369	721126
17	6403357	721118
18	6403442	720932
19	6403452	720935
20	6403509	720917
21	6403527	720882
22	6403584	720881
23	6403656	720823
24	6403657	720823
25	6403663	720792
26	6403681	720733
27	6403679	720686
28	6403666	720662
29	6403808	720475
30	6403821	720493
31	6403889	720550
32	6403913	720553
33	6403937	720563
34	6403974	720572
35	6404028	720562
36	6404053	720565
37	6404080	720561
38	6404183	720534
39	6404326	720518
40	6404408	720492
41	6404442	720419
42	6404407	720244
43	6404467	720107
44	6404634	720226
45	6404690	720267

46	6404733	720297
47	6404786	720331
48	6404832	720361
49	6404940	720429
50	6405199	720600
51	6405277	720951
52	6405287	720993
53	6405021	721099
54	6404714	721229
55	6404682	721245

KOORDINATLISTA

Brytområde Västra brottet (koordinater i SWEREF 99 TM)		
Koordinat-punkt	N	E
56	6404611	721269
57	6403394	724736
58	6403268	725364
59	6403351	725486
60	6403315	725692
61	6403293	725858
62	6403128	725880
63	6402984	725900
64	6402974	725900
65	6402942	725707
66	6402962	725627
67	6403005	725457
68	6402862	725251
69	6402815	725112
70	6402691	725045
71	6402563	725031
72	6402389	724699
73	6402367	724658
74	6402367	724658
75	6402364	724659
76	6402360	724648
77	6402367	724631
78	6402415	724602
79	6402530	724544
80	6402566	724524
81	6402596	724511
82	6402640	724503
83	6402657	724500
84	6402708	724481
85	6402902	724389
86	6402970	724369
87	6403064	724339
88	6403144	724324
89	6403184	724306
90	6403204	724281
91	6403214	724253
92	6403226	724215
93	6403257	724225
94	6403271	724232
95	6403306	724238
96	6403333	724230
97	6403482	724266
98	6403467	724343
99	6403457	724344
100	6403457	724344

101	6403419	724637
102	6403394	724736

KOORDINATLISTA

Verksamhetsområde File hajdar (koordinater i SWEREF 99 TM)		
Koordinat-punkt	N	E
1	6403934	722108
2	6403826	722180
3	6403803	722168
4	6403765	722166
5	6403748	722168
6	6403740	721874
7	6403733	721869
8	6403719	721746
9	6403624	721734
10	6403612	721747
11	6403591	721754
12	6403533	721778
13	6403476	721776
14	6403421	721784
15	6403339	721607
16	6403236	721458
17	6403280	721231
18	6403339	721123
19	6403342	721116
20	6403434	720913
21	6403452	720919
22	6403499	720905
23	6403518	720867
24	6403579	720866
25	6403643	720814
26	6403649	720788
27	6403666	720731
28	6403664	720691
29	6403648	720661
30	6403809	720449
31	6403832	720483
32	6403895	720536
33	6403917	720538
34	6403942	720549
35	6403974	720557
36	6404027	720547
37	6404053	720550
38	6404077	720546
39	6404180	720519
40	6404322	720503
41	6404397	720479
42	6404426	720417
43	6404391	720242
44	6404461	720084
45	6404643	720214

46	6404698	720255
47	6404741	720285
48	6404794	720318
49	6404840	720348
50	6404948	720417
51	6405213	720591
52	6405292	720948
53	6405305	721002
54	6405027	721113
55	6404720	721243
56	6404688	721259
57	6404615	721283
58	6404363	721347
59	6404323	721350
60	6404201	721384
61	6404030	721480
62	6403983	721507
63	6403940	721574
64	6403919	721586
65	6403936	721631
66	6403915	721645
67	6403915	721645
68	6403911	721681
69	6403916	721789
70	6403940	721906

KOORDINATLISTA

Verksamhetsområde truckvägen (koordinater i SWEREF 99 TM)		
Koordinat-punkt	N	E
71	6404076	722176
72	6404091	722250
73	6404130	722401
74	6404146	722468
75	6404164	722572
76	6404163	722585
77	6404162	722605
78	6404160	722622
79	6404158	722640
80	6404155	722664
81	6404147	722705
82	6404140	722744
83	6404134	722774
84	6404126	722815
85	6404116	722867
86	6404093	722984
87	6404078	723061
88	6404042	723245
89	6404005	723436
90	6403983	723546
91	6403964	723614
92	6403941	723676
93	6403906	723746
94	6403877	723792
95	6403840	723843
96	6403793	723900
97	6403740	723963
134	6403535	724028
135	6403530	724028
136	6403579	723850
137	6403608	723750
138	6403619	723722
139	6403630	723701
140	6403640	723686
141	6403651	723673
142	6403667	723656
143	6403681	723642
144	6403690	723633
145	6403698	723627
146	6403886	723474
147	6403902	723459
148	6403914	723443
149	6403925	723425
150	6403937	723402
151	6403945	723385

152	6403949	723368
153	6403951	723345
154	6403930	723348
155	6403941	723322
156	6403941	723322
157	6404059	722782
158	6404103	722526
159	6404078	722417
160	6404028	722286
161	6404027	722272
162	6404013	722245
163	6403996	722214
164	6403969	722169

KOORDINATLISTA

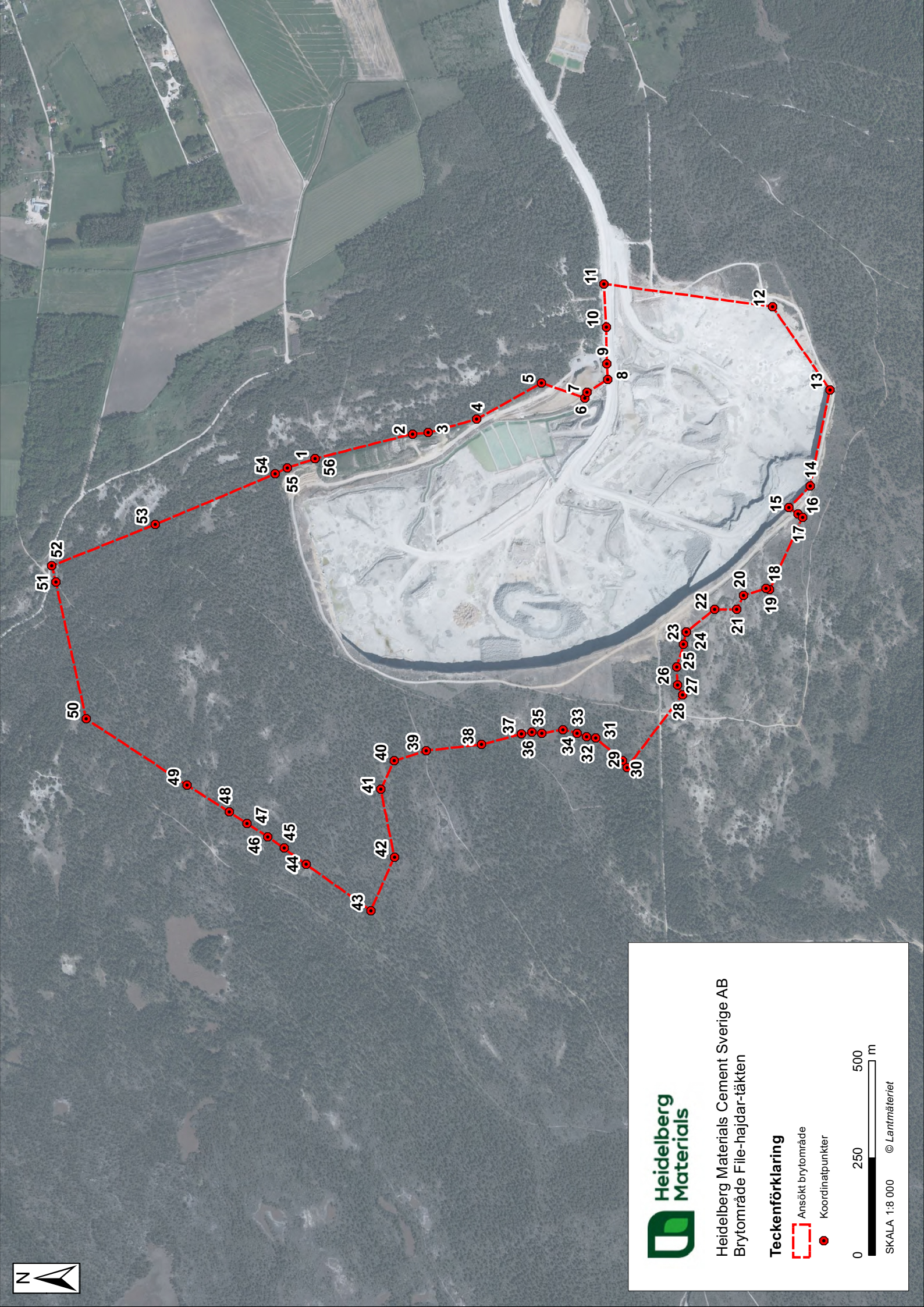
Verksamhetsområde Västra brottet (koordinater i SWEREF 99 TM)		
Koordinat-punkt	N	E
98	6403686	724029
99	6403863	724033
100	6403787	724677
101	6403501	724642
102	6403409	725374
103	6403501	725605
104	6403543	725707
105	6403352	725782
106	6403347	725790
107	6403360	725889
108	6403328	725891
109	6403310	725907
110	6403175	725936
111	6403160	725913
112	6403122	725918
113	6403115	725945
114	6402771	725997
115	6402747	725832
116	6402687	725577
117	6402585	725327
118	6402458	724969
119	6402379	724787
120	6402287	724673
121	6402283	724602
122	6402583	724447
123	6402681	724430
124	6402774	724385
125	6402888	724339
126	6403052	724282
127	6403172	724265
128	6403189	724210
129	6403221	724134
130	6403443	724201
131	6403487	724188
132	6403513	724188
133	6403520	724190

KOORDINATLISTA

Verksamhetsområde Östra brottet (koordinater i SWEREF 99 TM)		
Koordinat-punkt	N	E
165	6403328	726255
166	6403309	726268
167	6403258	726338
168	6403162	726426
169	6403103	726437
170	6403068	726467
171	6403022	726491
172	6402988	726500
173	6402946	726487
174	6402917	726467
175	6402906	726472
176	6402889	726472
177	6402811	726496
178	6402807	726471
179	6402788	726404
180	6402782	726380
181	6402792	726332
182	6402798	726248
183	6402806	726207
184	6402840	726165
185	6402880	726136
186	6402935	726094
187	6402968	726058
188	6402994	726044
189	6403064	726019
190	6403165	726001
191	6403219	725989
192	6403245	725986
193	6403268	726001
194	6403295	726054
195	6403300	726070
196	6403292	726099
197	6403294	726116
198	6403310	726149
199	6403317	726174
200	6403328	726206
201	6403335	726225
202	6403335	726236

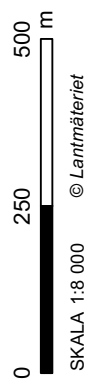

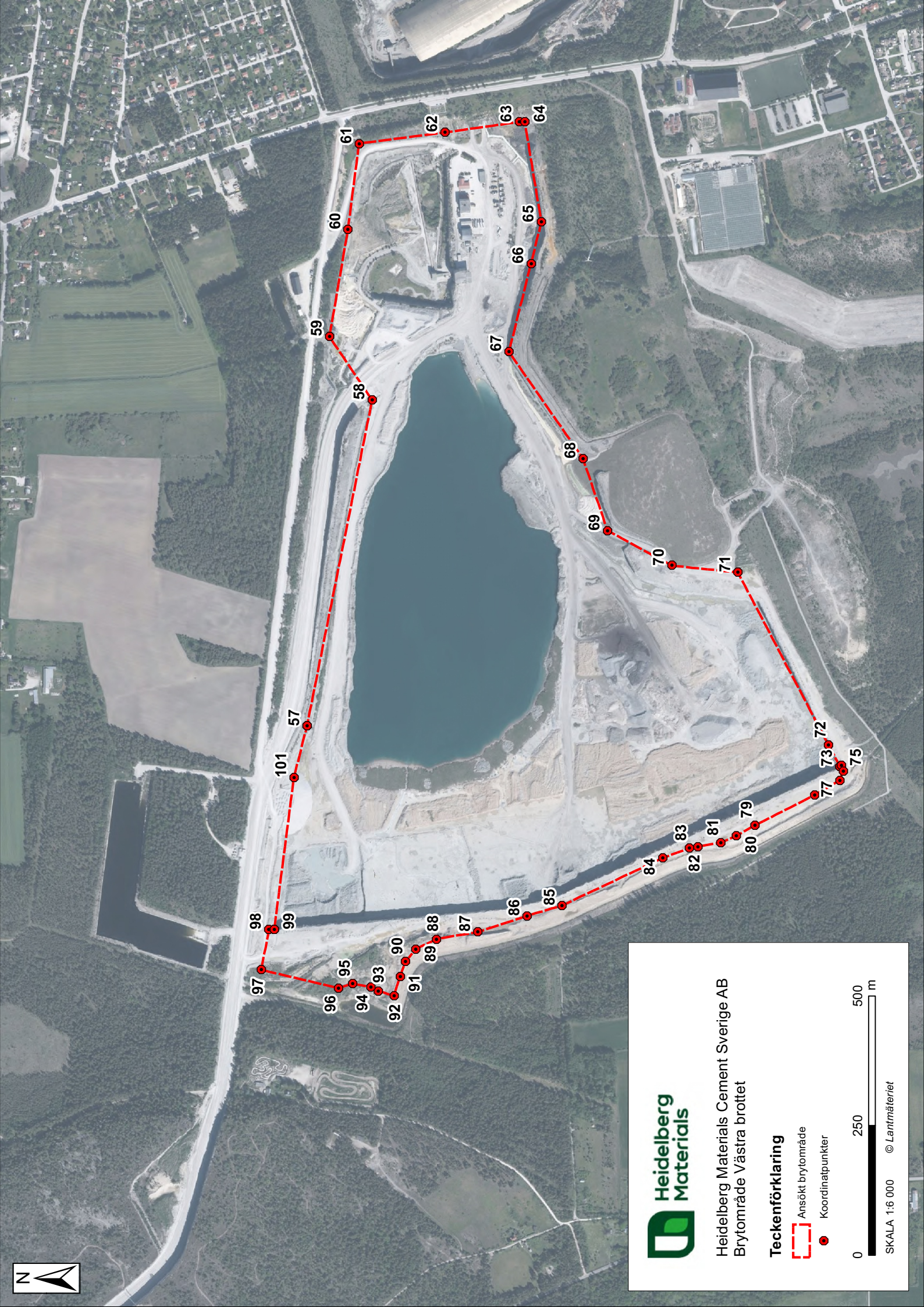
Heidelberg Materials Cement Sverige AB
Brytområde File-hajdar-täkten

Teckenförklaring

- Ansökt brytområde
- Koordinatpunkter

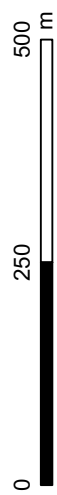

Heidelberg Materials Cement Sverige AB
Brytområde Västra brottet

Teckenförklaring

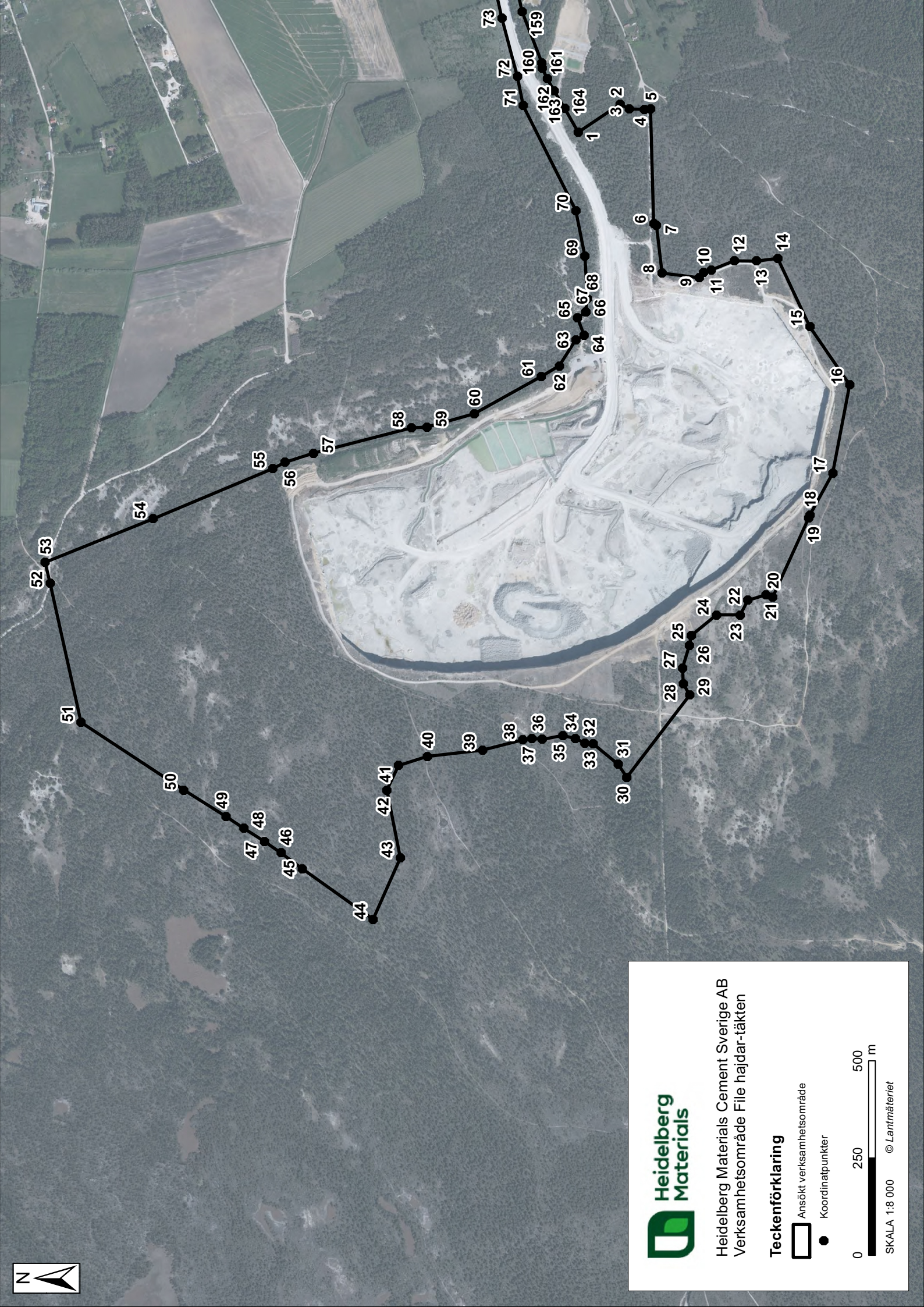
Ansökt brytområde

Koordinatpunkter

SKALA 1:6 000 © Lantmäteriet

Heidelberg Materials Cement Sverige AB
Verksamhetsområde File hajdar-täkten

Teckenförklaring

□ Ansökt verksamhetsområde

● Koordinatpunkter

SKALA 1:8 000 © Lantmäteriet

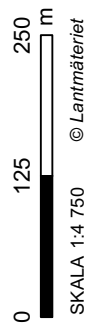

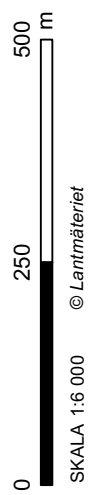
Heidelberg Materials Cement Sverige AB
Truckvägen

Teckenförklaring

- Ansökt verksamhetsområde
- Koordinatpunkter

Heidelberg Materials Cement Sverige AB
Verksamhetsområde Västra brottet

Teckenförklaring

- Ansökt verksamhetsområde
- Koordinatpunkter

SKALA 1:6 000 © Lantmäteriet

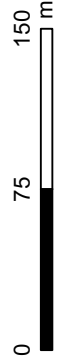

Heidelberg Materials Cement Sverige AB
Verksamhetsområde Östra brottet

Teckenförklaring

Ansökt verksamhetsområde

Koordinatpunkter

SKALA 1:2 500 © Lantmäteriet

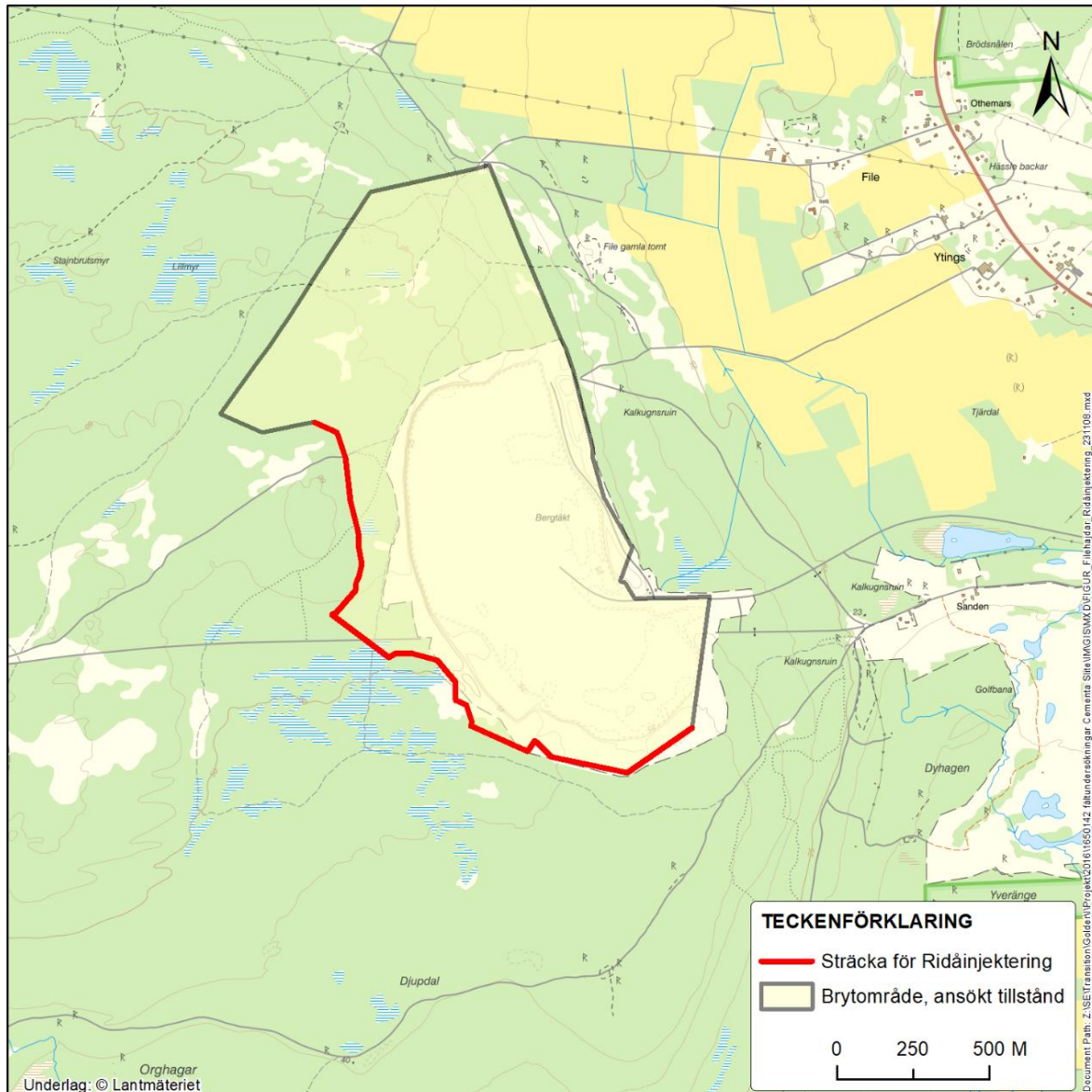

NACKA TINGSRÄTT
Avdelning 4

INKOM: 2024-04-30
MÅLNR: M 9227-23
AKTBIL: 43

Översiktskartor skyddsåtgärder

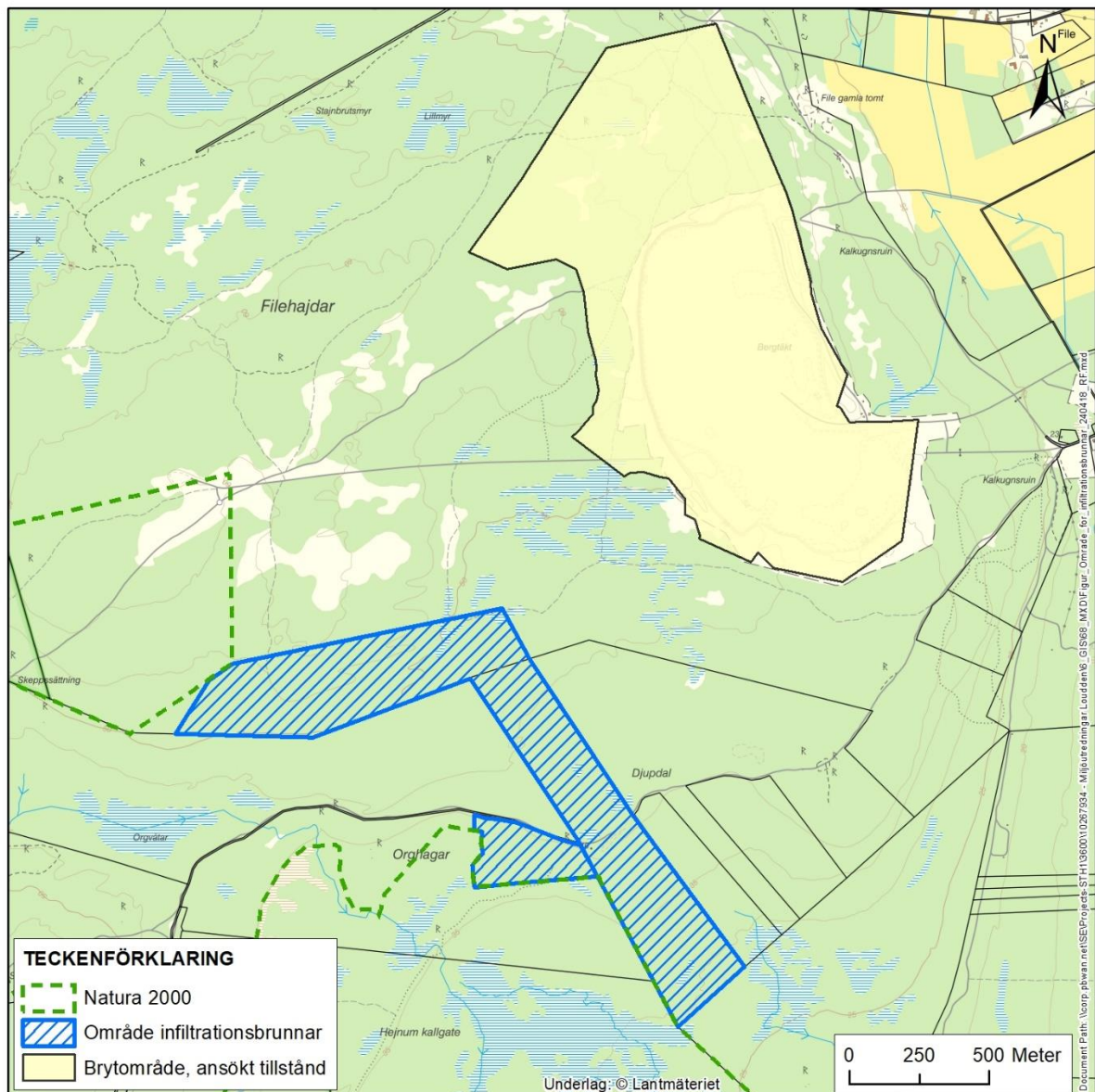
Ridåinjektering i File hajdar-täkten (avsnitt 11.1 i den tekniska beskrivningen)

Figur 1 Planerad sträcka för ridåinjektering. (Källa: Ansökans bilaga B3)

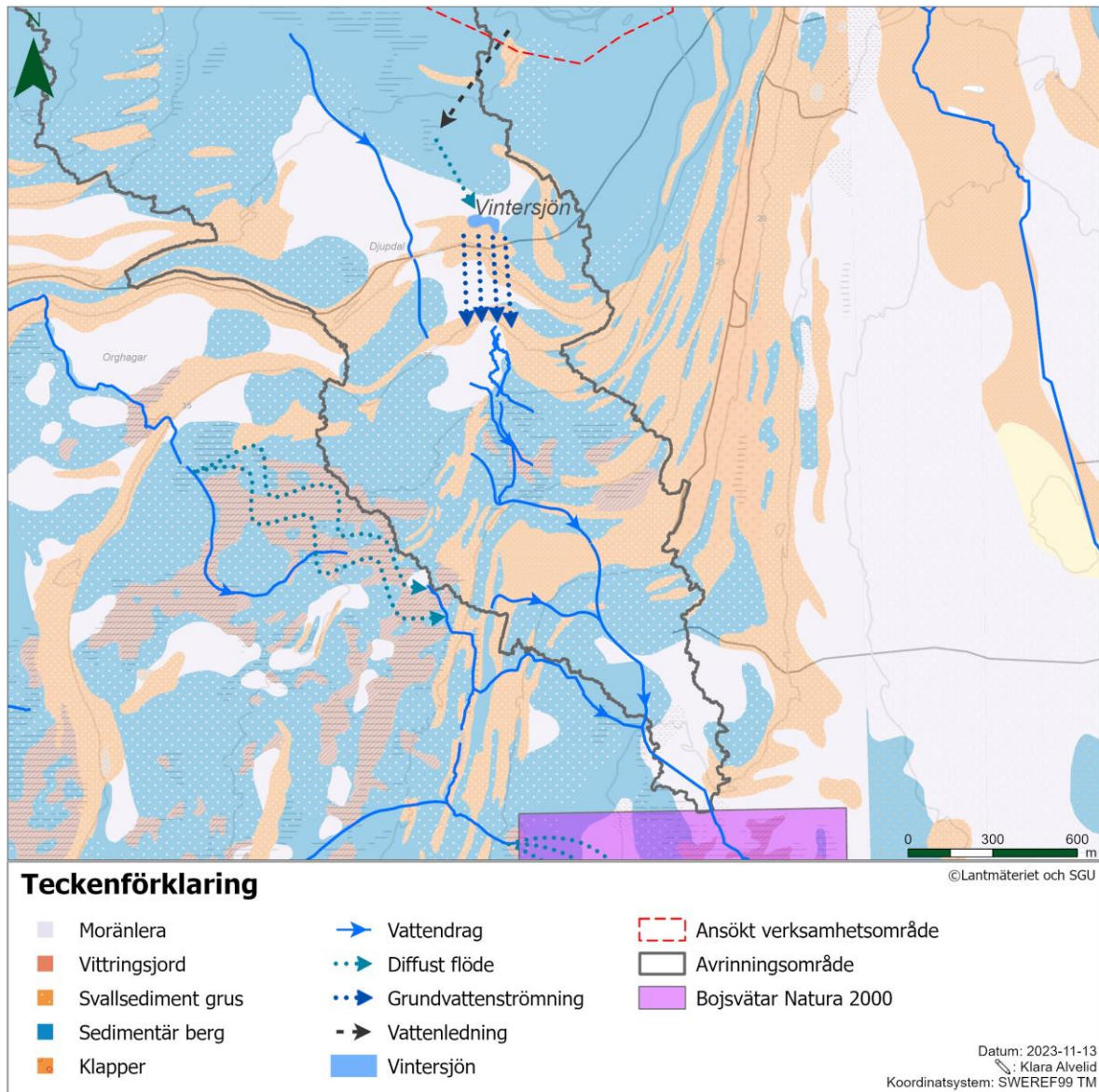

Infiltration i berg (avsnitt 11.2 i den tekniska beskrivningen)

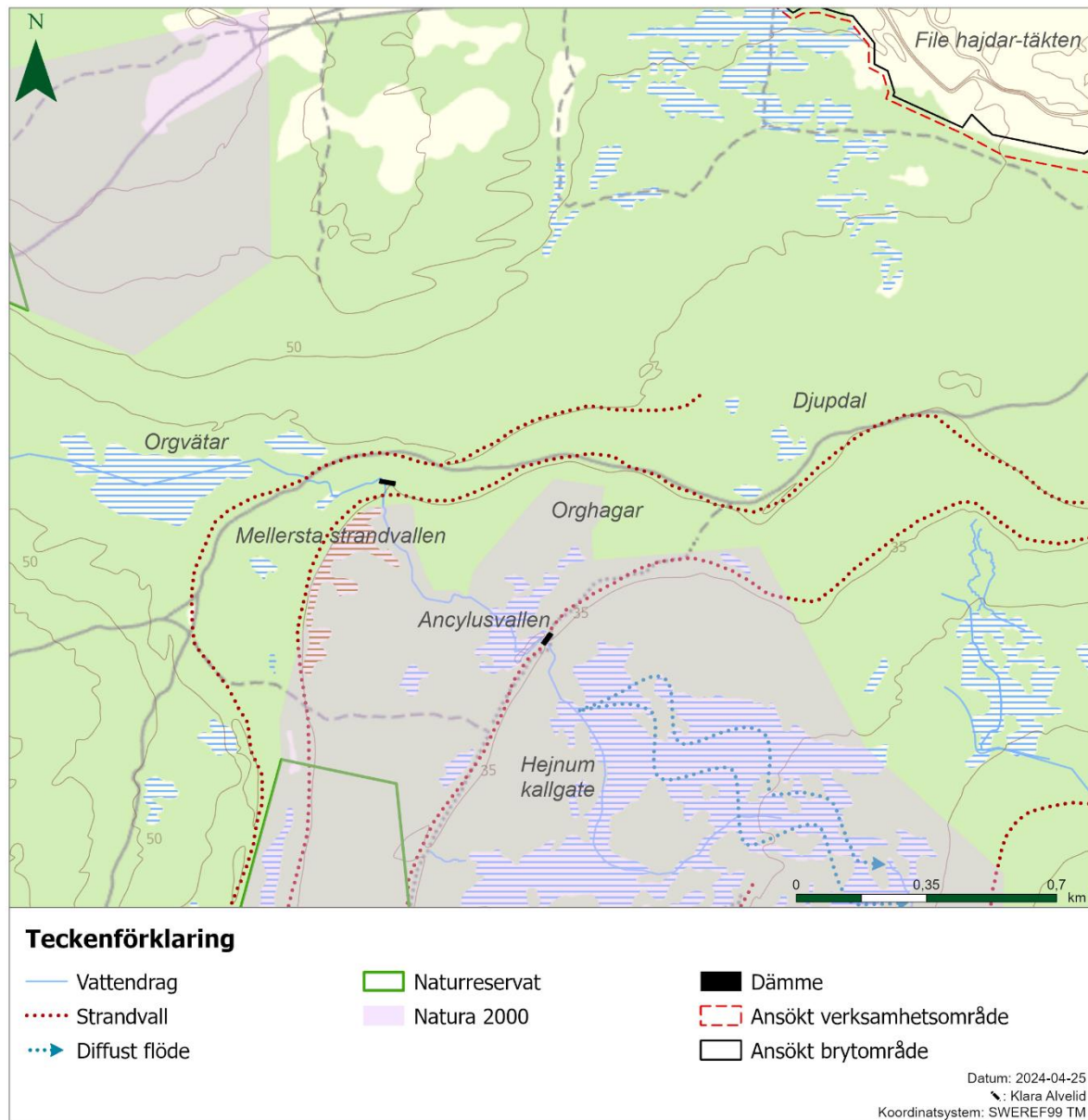
Figur 2 Uppdaterad 2024-04-29. Område för infiltrationsbrunnar. (Källa: WSP)

Tillförsel av ytvatten till Vikeåns avrinningsområde (avsnitt 11.3 i den tekniska beskrivningen)

Figur 3 Område för tillförsel av ytvatten. (Källa: Ansökans bilaga B6)

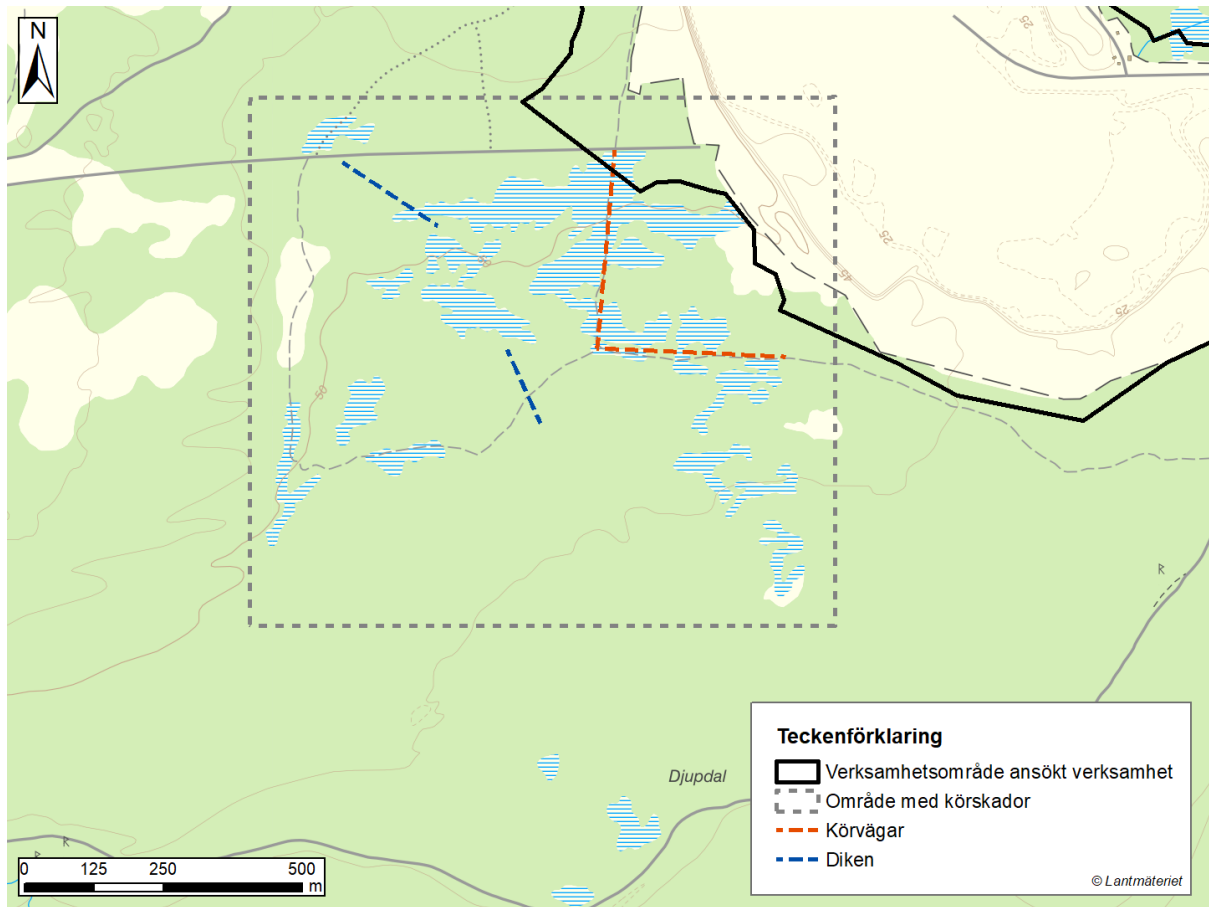
Återställning av strandvall inom Vikeåns avrinningsområde (avsnitt 11.4 i den tekniska beskrivningen)

Figur 4 Uppdaterad 2024-04-29. Läge för återställning av strandvall. (Källa: Bergab)

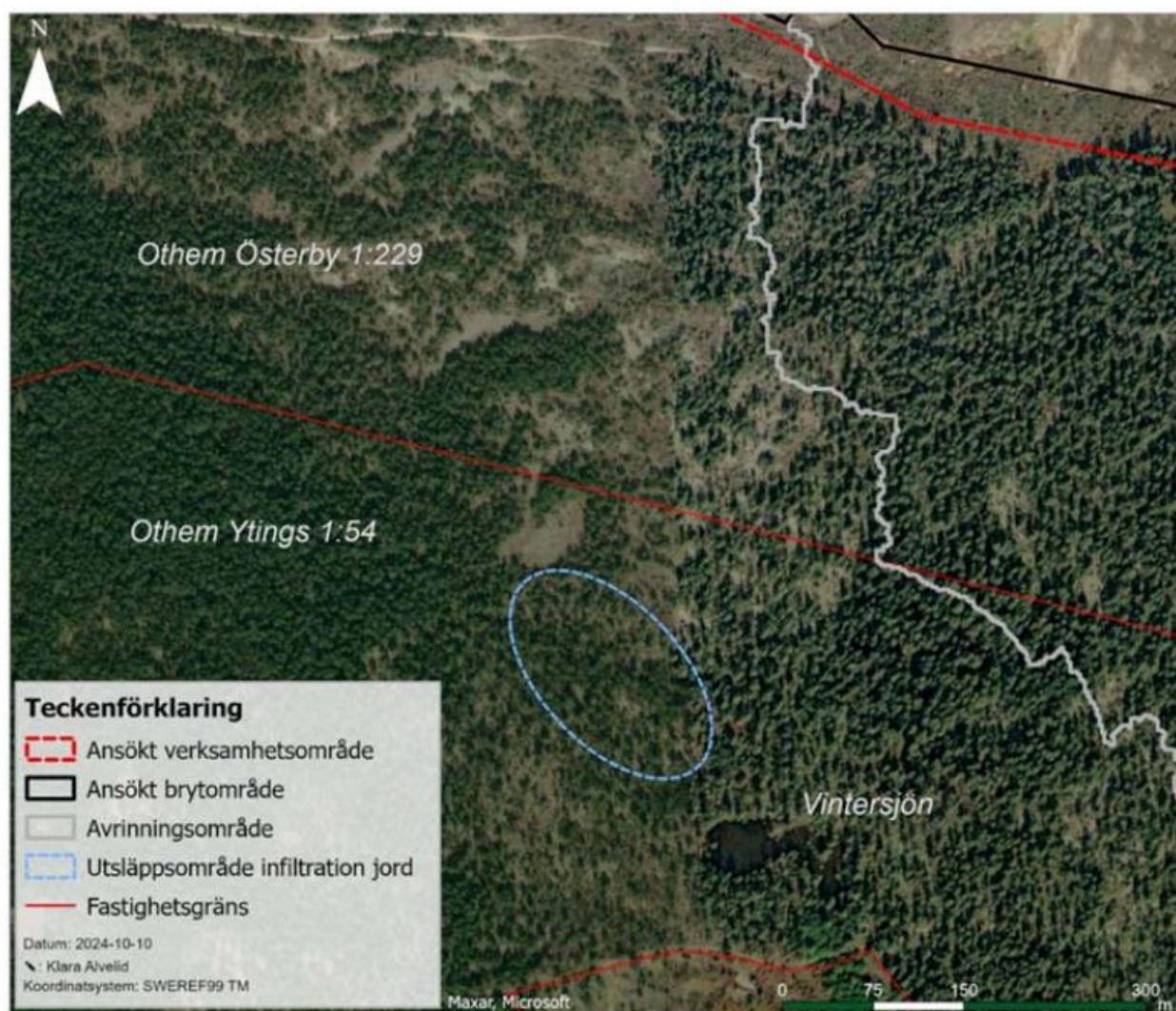

Igenläggning av diken m.m. uppströms Bojsvätar (avsnitt 11.5 i den tekniska beskrivningen)

Figur 5 Diken, körvägar och område med körskador som avses åtgärdas. (Källa: Ansökans bilaga B7)

Utsnitt från aktbil. 240, s. 30

Figur 1. Reviderat utsläppsområde för infiltration i jord.

UPPDRAGSNUMMER
10330449DATUM
2025-03-26UPPDRAGSNAMN
Slite tillståndsansökan
FÖRFATTARE
Patrik Lissel

UNDERLAG TILL KONTROLLPROGRAM

BESTÄMNING AV KONTROLLNIVÅER OCH IDENTIFIERING AV AVVIKELSE

NACKA TINGSRÄTT
Avdelning 4INKOM: 2025-04-04
MÅLNR: M 9227-23
AKTBIL: 529

1. INLEDNING

Heidelberg Materials har ansökt om tillstånd till fortsatt och utökad täkt- och vattenverksamhet i Slite. För att begränsa verksamhetens påverkan på grundvattennivåer i berg har Heidelberg Materials åtagit sig att infiltrera vatten i ett antal bergborrhål.

Heidelberg Materials har tidigare beskrivit den planerade utformningen av infiltrationsregimen, se promemorian "Svar på grundvattenrelaterade frågeställningar", daterad 2024-11-07 (aktbil. 244, avsnitt 4.2.3.2–4.2.3.3). I avsnitt 4.2.3.2 finns en beskrivning av den föreslagna beräkningen av kontrollnivåer i övervakningsborrhål och i avsnitt 4.2.3.3 beskrivs hur en avvikelse (låg grundvattennivå i övervakningsborrhål) ska identifieras.

Vid huvudförhandlingen redovisade bolaget – efter synpunkter från Naturvårdsverket – en alternativ metod för bestämning av kontrollnivåer och identifikation av avvikelse (se s. 24–26 i aktbil. 433, s. 10 i aktbil. 437 och s. 18 i aktbil. 445). Syftet med denna promemoria är att ge en närmare beskrivning av denna metod, vilket är den som bolaget nu föreslår. Beskrivningen i denna promemoria ersätter den tidigare beskrivningen i avsnitt 4.2.3.2–4.2.3.3 i aktbil. 244.

2. BESTÄMNING AV KONTROLLNIVÅER I ÖVERVAKNINGSBORRHÅL

För att kontrollera att infiltrationen av berggrundvatten fungerar som förväntat föreslås flera olika jämförelser. Den primära metoden är jämförelser med historiska vattennivåer i övervakningsborrhålen, medan jämförelser med en beräknad nettonederbörd och jämförelser med vattennivåer i referensborrhål används för orsaksanalys om den första jämförelsen visar på avvikelser.

Jämförelser med historiska vattennivåer görs genom att man definierar kontrollnivåer, som enkelt kan jämföras med uppmätta nivåer. Ett problem med historiska jämförelser av vattennivåerna i övervakningsborrhålen är att de tillgängliga tidsserierna av historiskt uppmätta vattennivåer än så länge är korta (ca 3-4 år), och för vissa övervakningsborrhål mycket korta. För ännu inte borrade övervakningsborrhål saknas av förklarliga skäl data tills att de borrar. När det ansökta tillståndet tas i anspråk har tillgängliga tidsserier redan hunnit bli betydligt längre. Med längre tidsserier erhålls ett bättre statistiskt underlag än det som föreligger för stunden.

Det bedöms att tidsserier för data som speglar av ansökt verksamhet opåverkade nivåer i föreslagna övervakningsborrhål kan insamlas intill dess File hajdar-täkten fördjupas (pall 2) eller infiltrationen i berg påbörjas, beroende på vad som inträffar först. Heidelberg Materials planerar att samla in data för bestämmandet av kontrollnivåerna fram till dess. Den fortlöpande uppföljningen av grundvattennivåer kring File hajdar-täkten kommer också att kunna verifiera när tidpunkten infaller då grundvattennivåer i berg inte längre är opåverkade för respektive övervakningsborrhål. Även annan information, såsom väderförhållanden (utvärdering av nettonederbörd som styr grundvattenbildning) och eventuell annan antropogen påverkan

(exempelvis förändring vid Dyhagens grundvattentäkt) vägs in när kontrollnivåerna bestäms. Den datauppsättning som används för bestämning av kontrollnivåer kommer inte att sträcka sig förbi tidpunkten då Heidelberg Materials påbörjar brytningen av pall 2 i File hajdar-täkten eller infiltrationen i berg, beroende på vad som inträffar först.

Beräkning av kontrollnivåer baseras på följande metod:

Det är lämpligt att kontrollnivåerna avser ovanligt låga vattennivåer. Det är främst vid ovanligt låga vattennivåer som dagbrottets eventuella påverkan blir tydlig. Vid högre vattennivåer är det svårt att skilja på dynamiska effekter av den varierande nettonederbörden, och hur nettonederbörden påverkar grundvattennivåerna i berg, och en eventuell påverkan från dagbrottet. Därför är det rimligt att kontrollnivåerna utgår från ett lågt percentilvärde avseende de naturligt varierande vattennivåerna. Här föreslås 5:e percentilen vara utgångspunkt för bestämning av en låg nivå, vilket inte är en extremt låg nivå, men en nivå som bedöms vara lämplig som indikator på en möjlig avvikelse.

Femtepercentilen ska beräknas för en relevant period, vilken principiellt motsvarar den period då infiltration ska utföras. Med principiellt avses här att den årliga tidsperioden för statistiska beräkningar definieras som perioden 1 april till 31 oktober, vilket i allt väsentligt fångar den årliga infiltrationsperioden, även om infiltrationsperioden i detalj skulle kunna avvika något från detta tidsspann vissa år.

Data för den statistiska beräkningen ska till del utgöras av de, av sökt verksamhet, ostörda historiska nivåer som insamlats intill den tidpunkt då verksamheten kan ses påverka nivåerna ifråga (som senast intill den tidpunkt då Heidelberg Materials påbörjar brytningen av pall 2 i File hajdar-täkten eller infiltrationen i berg, beroende på vad som inträffar först). Vid analys av dessa tidsserier ska hänsyn tas till huruvida eventuella förändringar i produktionen vid Dyhagens vattentäkt samt extrema vädersituationer kan inverka på datapopulationen. Om sådana eventuella händelser inverkar på mätdata exkluderas dessa data från analysen.

Den statistiska beräkningen ska även ta hänsyn till att variationsvidden för en kortare tidsserie underskattar den verkliga variationsvidden. Detta kan göras genom jämförelse mellan nivåvariation för övervakningsborrhål (kort tidsserie) och referensborrhål (lång tidsserie) enligt nedanstående beskrivning. Notera att beskrivningen avser ett exempel på bestämning av kontrollnivåer med de data som fanns tillgängliga hösten 2024 och att längre tidsserier kommer att finnas inför slutlig bestämning av kontrollnivåer.

Om den studerade tidsserien är kort och antalet studerade värden är få, t ex färre än 100 värden, blir det statistiskt osäkert att beräkna de största och de minsta percentilerna. Ju fler värden som ingår i tidsserien ju bättre (sannolikare) blir beräkningarna av percentilerna, särskilt för de största och de minsta percentilerna. Den matematiska metod som har använts i denna studie för att beräkna percentiler använder en linjär interpolation för att uppskatta de små och de stora percentilerna då antalet studerade värden är litet. Metoden garanterar att det uppmätta minivärdet alltid är mindre än den minsta beräknade percentilen, men det går inte att undvika att osäkerheten blir stor om antalet studerade värden är få.

Vid analyser av korta tidsserier är det sannolikt att den naturliga variationen i vattennivåer tydligt underskattas. Vad vi skulle vilja ha är värden på den 5:e percentilen som baseras på tidsserier som är mycket längre än tre-fyra år. Mätvärden för sådana längre tidsserier finns för referensborrhålen. Vi har därför använt de längre tidsserierna i referensborrhålen för att uppskatta hur mycket en kortare tidsserie underskattar variationen i vattennivåer i jämförelse med en längre tidserie.

En sådan analys är i sig inte särskilt komplicerad. Först beräknar man percentiler för en mindre del av den långa tidsserien. Denna tidserie kallar vi för den korta tidsserien. Den korta tidsserien motsvarar mätserierna i övervakningsborrhålen. Sedan beräknar man percentiler för en längre tidsserie, kallad den långa tidsserien. Slutligen beräknar man kvoten mellan percentilerna för den korta och den långa tidsserien. Vi har utfört en

sådan analys för referensborrhålen och resultatet visas i Figur 40 och Figur 45 i aktbil. 244. Av figurerna framgår att variationen (P95-P5) är ungefär 1.5 gånger större för den långa tidsserien. Baserat på denna analys och faktorn 1.5 har vi beräknat korrigerade värden för den 5:e percentilen. Korrigeringen inkluderar en viss utjämning. De korrigerade värdena representerar bättre den naturliga variationen än de värden som produceras av en kort tidsserie på några enskilda år. De korrigerade värdena är utgångspunkten för kontrollnivåerna.

De slutliga kontrollnivåer som ska beräknas och fastställas inom ramen för kommande kontrollprogram föreslås således baseras på *den korrigerade 5:e percentilen*, bestämd med ovan beskriven metod. Dock kommer längre tidsserier vara tillgängliga vid den slutliga bestämningen än i exemplet ovan.

3. IDENTIFIERING AV AVVIKELSE

Det föreslås att identifiering av en avvikelse, det vill säga om nivån i ett övervakningsborrhål kan förmodas vara påverkad av ansökt verksamhet, ska baseras på en studie av *varaktighet* av låga nivåer, snarare än ett tillfälligt underskridande av kontrollnivån i sig.

Detta bedöms vara lämpligt då den tidsmässiga nivåvariationen för grundvattennivåer i berg naturligt är mycket stora och snabba (såväl upp som ner), vilket gör det svårt att identifiera en tillfällig nivåavvikelse som ett mått på att nivån i övervakningsborrhålet skulle vara påverkad av sökt verksamhet. Vidare gäller att en kortvarig låg grundvattennivå i berg i princip helt saknar koppling till tillgängligt ytligt vatten och därmed saknas även koppling till naturvärden och arter och naturtypers ekohydrologiska behov och krav. En mer långvarigt förekommande låg grundvattennivå i berg kan däremot inte uteslutas kunna ha en viss inverkan på ytligt vatten.

Den varaktighet av låga grundvattennivåer i berg som ska indikera en avvikelse föreslås vara 15 dygn under infiltrationsperioden, definierad till en fast årlig tidsperiod från 1 april till 31 oktober. De 15 dygnen av grundvattennivåer som underskrider kontrollnivåerna behöver inte ske i en följd för att en avvikelse ska anses föreligga. Nivåer ska avse dygnsmedelvärde. Valet av indikatorn 15 dygn baseras på en analys av sannolikhet för överskridande vid ostörda förhållanden. För att indikatorn på avvikelse ska vara funktionell bör den inte överskridas ofta vid ostörda förhållanden. Sannolikhet för överskridande av vald indikator vid ostörda förhållanden har bedömts vara acceptabel. En vald indikator med kortare varaktighet hade medfört olämpligt hög sannolikhet för överskridande vid ostörda förhållanden.

Om kontrollnivån underskrids mer än 15 dygn under infiltrationsperioden ska detta betraktas som en avvikelse varvid tillsynsmyndigheten ska underrättas och bolaget ska utreda orsak till avvikelser. Om avvikelserna kan antas vara hänförliga till bolagets verksamhet ska infiltrationen justeras med syfte att eliminera avvikelserna.

Som följd av ovanstående modell för identifiering av en avvikelse kan förstås att framtida kontrollnivåer ska bestämmas för respektive övervakningsborrhål med en tidsupplösning motsvarande dygnsmedelvärde. Vidare förutsätter modellkonstruktionen att nivåövervakning sker med en tidsupplösning som medger bestämning av dygnsmedelvärde. Detta sker redan idag och bedöms även vara relevant och funktionellt för framtida nivåövervakning.

NACKA TINGSRÄTT

Avdelning 4

INKOM: 2024-11-10

MÅLNR: M 9227-23

AKTBIL: 250

Effekter av restaurering av strandvallar

Underlag till Heidelberg Materials täktansökan vid Slite, Gotland

Innehåll

1	Domstolens föreläggande och inkomna yttranden	2
2	Strandvallar att restaurera	2
3	Effekter som ska åstadkommas	3
4	Nyttillkommen kunskap om vattenregim	4
4.1	Målnivåer för varaktighet av svämning	4
4.2	Användningen av målnivåer för dämningssnivå och vattenregim	6
5	Riskeras skada på Natura 2000?	6
	Referenser	8

På uppdrag av:
Heidelberg Materials Cement
Sverige AB
Kontaktperson: Jon Hallgren

Uppdraget:
Projektledare: John Askling Drotz
Författare: John Askling Drotz
Kvalitetssäkring:
Callunas interna projektkod: JAG0096g

Calluna AB:
Linköpings slott
582 28 Linköping
Org.nr: 556575-0675
Växel: +46 13-12 25 75
www.calluna.se

Rapporten citeras enligt följande: Askling Drotz J (2024). Effekter av restaurering av strandvallar. Calluna AB.
Foton: © Calluna AB om inget annat anges.

1 Domstolens föreläggande och inkomna yttranden

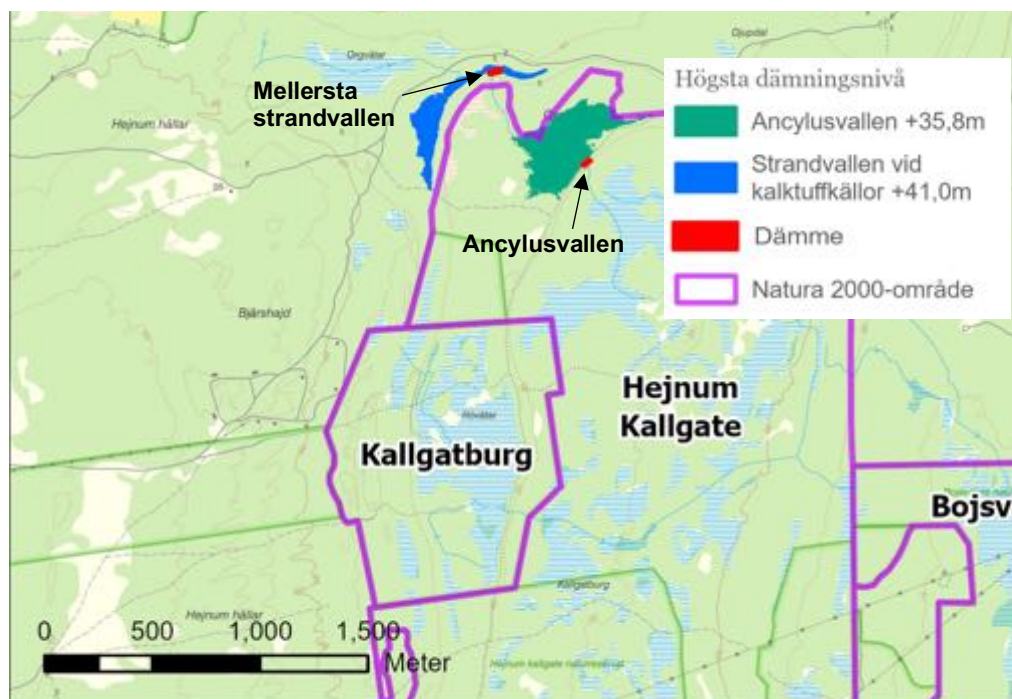
Mark- och miljödomstolen har förelagt Heidelberg Materials Cement Sverige AB (vidare "Heidelberg Materials") att komplettera ansökan med bland annat en fördjupad redovisning av vilka effekter restaureringen strandvallar kan ha inom Natura 2000-området Hejnum Kallgate (punkterna 2 och 3 i aktbilaga 238, Länsstyrelsens huvudyttrande sid 11 och bilaga 1 avsnitt 3.1.1 tillhörande aktbilaga 182 samt Naturvårdsverkets yttrande i avsnitt 2.4.1-2 i aktbilaga 220).

Denna promemoria syftar till att besvara domstolens föreläggande och behandlar följande frågor:

- Vilka effekter kommer restaureringen av strandvallar att få på utpekade naturtyper (generellt men främst uppströms)? Vilka naturtyper riskerar att övergå i annan naturtyp och var är de i så fall lokaliserade?
- Kommer dessa förändringar att leda till skada på Natura 2000-området Hejnum Kallgate?
- Vilka positiva effekter avser restaureringen av strandvallar att åstadkomma?
- Vilka strandvallar avses restaureras?

2 Strandvallar att restaurera

Ancylusvallen, som är den nedre av tre strandvallar där genomgrävningar för Orgbäcken har gjorts, är den som tidigare valts ut för restaurering. Efter inkomna yttranden justerar nu Heidelberg Materials skyddsåtgärden restaurering av strandvallar med att inkludera även den strandvall som tidigare kallats för Mellersta strandvallen, se figur 1.

Figur 1. Läget för föreslagna restaureringar av genomgrävda strandvallar samt område med maximal dämning.

Att även strandvallen vid kalktuffkällorna inkluderas i skyddsåtgärden ger en ännu flexiblere möjlighet att åstadkomma hydrologiska förbättringar för naturtyperna rikkärr och kalktuffkällor. De våtmarksmiljöer som finns i anslutning till strandvallarna hör till de hydrologiskt känsligaste inom Natura 2000-området Hejnum Kallgate samtidigt som de är påverkade av genomgrävningar och därmed är utdikade. Det är den övergripande anledningen till att restaurering av strandvallar föreslagits som en riktad skyddsåtgärd utöver infiltrationen i berg. Som tidigare påpekats ligger skyddsåtgärden också i linje med bevarandeplanens bevarandeåtgärder.

3 Effekter som ska åstadkommas

Hejnum Kallgate tillsammans med Kallgatburg och Bojsvätar utgör Gotlands och södra Sveriges största våtmarksområde med rikkärr. Det accentueras också av att våtmarkerna pekats ut som ett internationellt Ramsarområde¹. Fokus från Heidelberg Materials sida har varit att ta fram adekvata skyddsåtgärder för att undvika påverkan men också genom skyddsåtgärderna *förbättra* den hydrologiska situationen eftersom området idag är påverkat av exempelvis utdikning.

Som redovisats i PM Restaurering av strandvallar (avsnitt 2.2 i aktbilaga 41) innebär den planerade restaureringen av Ancylusvallen att ca 0,4 ha lågkvalitativt rikkärr övergår i agmyr men i gengäld skapas 2 ha rikkärr av god kvalitet. Den naturtyp som får en nettominusning (5-6 ha) till följd av restaureringen är trädklädd betesmark. Förlusten av trädklädd betesmark bedöms vara temporär eftersom det inom och invid Natura 2000-området finns flera ytor som idag inte klassas som Natura 2000-naturtyp men som med tiden kommer att utvecklas till trädklädd betesmark förutsatt att nuvarande skötsel fortsätter. Över tid skulle därmed inte arealen trädklädd betesmark minska.

Calluna menar att bedömningen av om en åtgärd skadar ett Natura 2000-område ska utgå ifrån dess effekt på området som helhet och inte ifrån att all förlust är otillåten. I detta fall kommer den totala arealen av den i området ovanligare och av det skälet mer skyddsvärda naturtypen rikkärr öka och antalet kalktuffkällor kan möjligen bli fler, på bekostnad endast av tillfällig förlust av den vanliga naturtypen trädklädd betesmark.

För det fall den föreslagna restaureringen skulle bedömas medföra en olämplig eller otillåten förändring är det i och för sig möjligt att istället för att utföra restaureringen med målet att öka arealen rikkärr och agmyr på bekostnad av trädklädd betesmark, utföra restaureringen med målet att endast förbättra hydrologin i *befintliga* rikkärr och kalktuffkällor. Dämningshöjden läggs då på en nivå som inte förändrar utbredningen av naturtypen rikkärr. Liksom för tidigare beskriven restaurering används i det fallet ett reglerbart utskov för att avgöra lämplig dämningshöjd och varaktighet av svämning kan anpassas så att vegetationen inte förändras.

Calluna vidhåller emellertid att det är bättre att restaurera Ancylusvallen på det sätt som tidigare föreslagits eftersom det påtagligt hade förbättrat förutsättningarna för rikkärr både uppströms och nedströms strandvallen. Syftet och förväntade effekter av restaureringen av Ancylusvallen har beskrivits i Natura 2000-utredningen (avsnitt 8.4), bilaga B7 till ansökan. Effekten som avses uppnås med restaureringsåtgärderna, som nu alltså inkluderar även restaurering av den mellersta strandvallen, är följande:

---

¹ Ramsar är namnet på den internationella våtmarkskonventionen

Effekten av den restaurering vi föreslår kan uttryckas enligt följande:

- Restaureringar av Ancyclusvallen och strandvallen ska komplettera skyddsåtgärden infiltration i berg genom att säkerställa att det inte sker en minskning av vattentillgången för områdets hydrologiskt mest känsliga naturtyper.
- Restaureringen ska bidra till ökad areal av rikkärr, möjligen även nya kalktuffkällor och åtminstone kraftigt förbättra kvaliteten i befintliga kalktuffkällor vad gäller utströmmande grundvatten.
- Skyddsåtgärden ska förbättra den hydrologiska situationen för naturtypen rikkärr genom att minska perioden då området torkar upp. Därmed finns förutsättningar att gynna typiska och karaktäristiska arter för rikkärr vilket i sig innebär en ökad funktion eller kvalitet inom naturtypen.
- Kalktuffkällor ska få en ökad vattenföring vilket kommer att gynna typiska och karaktäristiska arter för naturtypen.
- Rikkärr nedströms de restaurerade strandvallarna ska få en ökad och säsongsmässigt förlängd vattenföring vilket kommer att minska perioden av torrläggning och därmed gynna typiska och karaktäristiska arter för naturtypen.
- En ökad magasinering av vatten högt upp i avrinningsområdet för Hejnum Kallgate och Bojsvätar ska bidra till en positiv vattenbalans under särskilt vegetationsperioden.

4 Nyttillkommen kunskap om vattenregim

4.1 Målnivåer för varaktighet av svämning

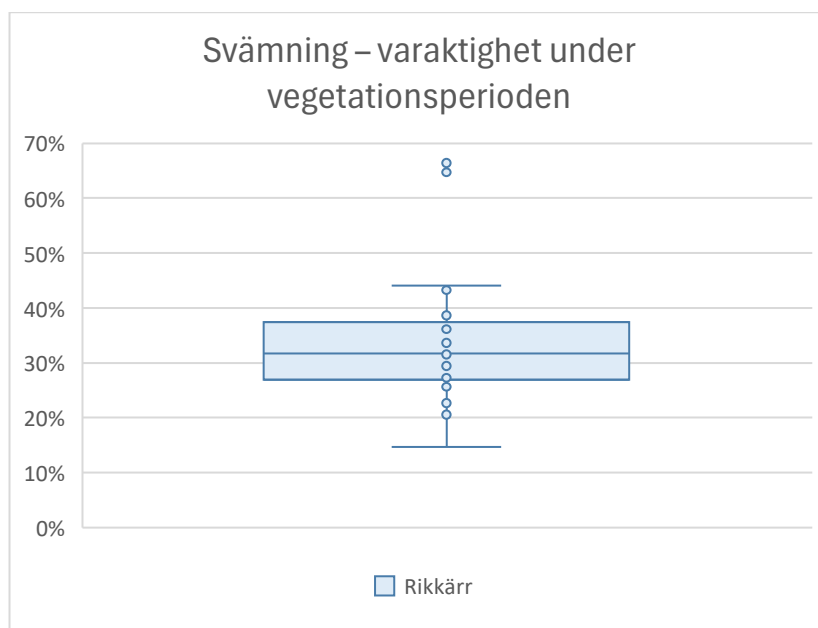
I PM Restaurering av strandvallar (aktbilaga 41) angavs att målnivåer för vattenstånd och varaktighet skulle tas fram, dvs. uppgifter för vilken vattenregim som eftersträvas för att gynna främst rikkärr. Målnivåerna kommer att användas vid utformningen av utskovet i Ancyclusvallen.

Den viktigaste ekohydrologiska parametern för rikkärrsvegetation är varaktigheten av svämning, tidigare även benämnt som dränkningsvaraktighet. Med det menas att vattenmättnad i jord råder och att vegetationen är blötlagd/svämmande med vattennivåer i jämnhöjd med eller över markytan. För den ekohydrologiska relevansen av detta mått hänvisas till ansökningsbilaga B7 avsnitt 6.2 - 6.4. I korthet gäller att när kärlväxters rotsystem blötläggs uppstår syrebrist och rötternas nödvändiga cellandning reduceras eller t.o.m. upphör. Vid längre blötläggning kan rötterna och därmed hela växten dö. Våtmarksväxter har i allmänhet olika anpassningar för att klara perioder av svämning vilket frisk- och torrmarksväxter saknar. Om perioden med svämning förkortas eller helt uteblir kommer våtmarksvegetationen att övergå i annan vegetation. Påverkan av svämning är också olika beroende på tidpunkten på året. Sker det under vintern är kärlväxter i vila och därmed inte särskilt känsliga. Därför mäts varaktigheten av svämning under vegetationsperioden, för närvarande (år 2023) 238 dagar lång från 27 mars och framåt.

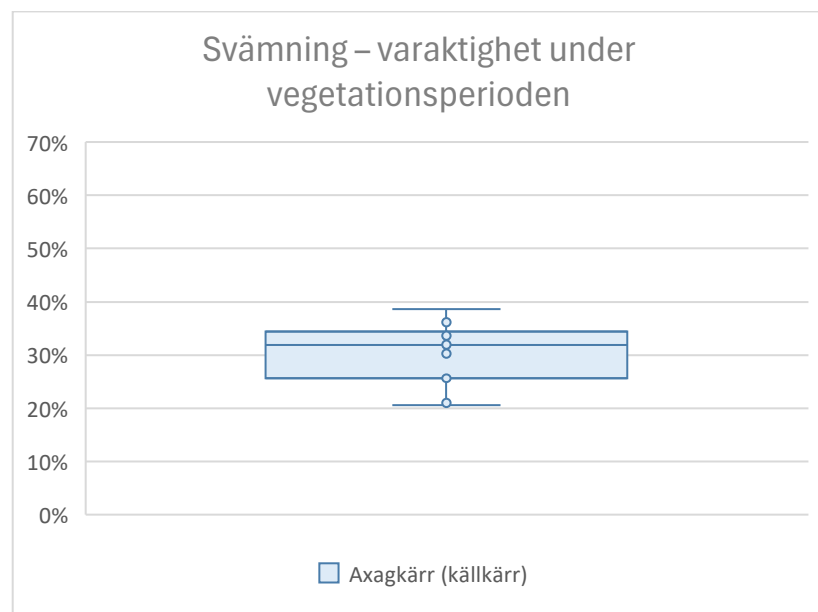
Vid tidpunkten för framtagandet av kompletteringsbilaga 4, PM Restaurering av strandvallar (aktbil. 41), var det fortfarande okänt hur stor svämningsvaraktigheten bör vara i rikkärr. Data från grundvattenrör placerade i rikkärrsvegetation i ett antal rikkärr i området har nu analyserats och preliminära tröskelnivåer för rikkärr har tagits fram. Det är första gången det görs för gotländska rikkärr men fortfarande är tidsserierna korta. De uppgår till mellan ett och fem år och beskriver därmed inte tillräckligt den variation av varaktighet av svämning som normalt förekommer i rikkärren. Därför ska värdena betraktas som fortsatt preliminära.

Två preliminära tröskelvärden har räknats fram. Värdena är för rikkärr i sin helhet (figur 2), dvs för alla i naturtypen ingående vegetationstyper, samt för vegetationstypen axagkärr (källkärr), figur 3. Axagkärr har särskilt valts ut eftersom det är den vegetationstyp som är känsligast för förändringar av tillrinnande och uppträngande grund- och ytvatten.

Boxplotdiagrammen i figur 2 och 3 visar att medianvärdet för både rikkärr och axagkärr är 32 % i svämningsvaraktighet under vegetationsperioden (N = 26 för rikkärr och N = 11 för axagkärr). 25-procentspercentilen är för rikkärr 27 % och axagkärr 26 %. 75-procentspercentilen är 37 % för båda.

Figur 2. Boxplotdiagram över svämningsvaraktighet från nio olika rikkärr kring File hajdar med mätvärden från en till fem säsonger (N = 26). Boxen ligger inom 25-75-procentspercentilerna och strecket i boxen motsvarar medianen. Morrhåren representerar max- och minvärden.

Figur 3. Boxplotdiagram över svämningsvaraktighet från fyra olika axagkärr på och kring File hajdar med mätvärden från en till fyra säsonger (N = 11). Boxen ligger inom 25-75-procentspercentilerna och strecket i boxen motsvarar medianen. Morrhåren representerar max- och minvärden.

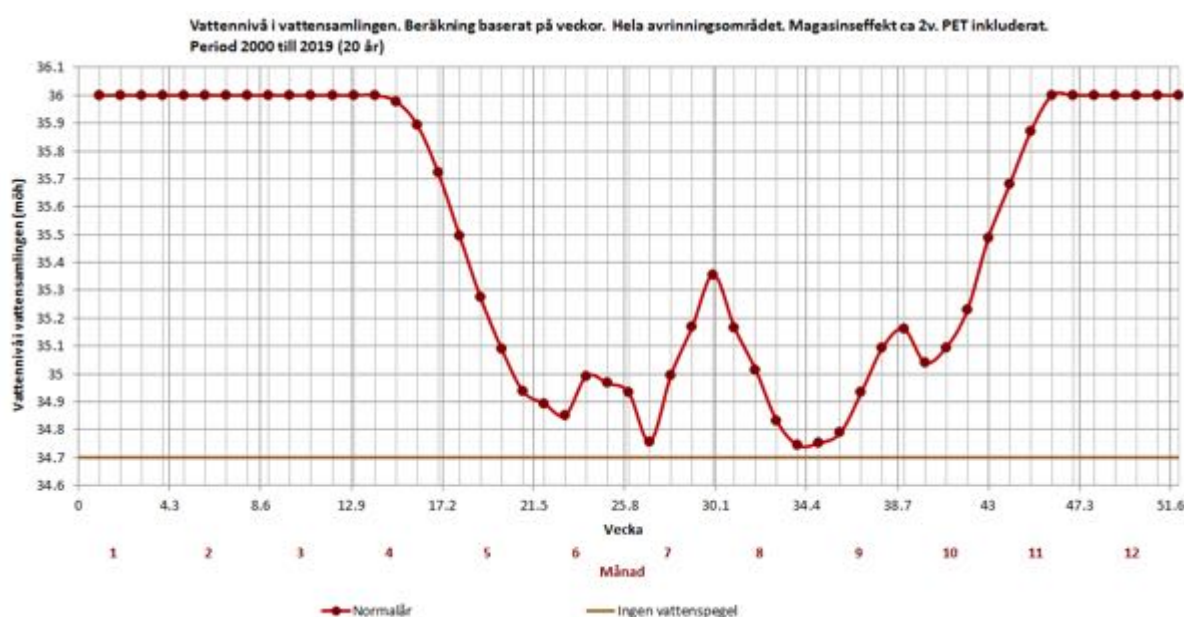
4.2 Användningen av målnivåer för dämningssnivå och vattenregim

Tröskelvärdena för svämningsvaraktighet i rikkärrsvegetation kommer att användas som målnivåer vid utformningen av Ancyclusvallens dämningssnivå. Det innebär att befintlig rikkärrsvegetation inte ska svämmas mer än 45 % av vegetationsperioden och heller inte understiga 20 % svämning. De preliminära tröskelnivåerna kan dock komma att justeras när ny data successivt tillkommer. Det är exempelvis inte helt osannolikt att den övre nivån kan komma att justeras uppåt då vissa extremvärden för knappagkärr ligger på nivåer över 60 % svämningsvaraktighet, se figur 2.

5 Riskeras skada på Natura 2000?

Calluna menar att en helhetsbedömning ska göras av skyddsåtgärdens betydelse för Natura 2000-områdena och att en övergång från rikkärr till agmyr inte är en skada om den kompenseras av att större arealer rikkärr skapas i närheten (inom Natura 2000-området). Restaureringen innebär därför ingen skada på Natura 2000-området. Om man anlägger motsatt synsätt, kan restaureringen ändå utföras och ha positiva biologiska effekter, dock inte lika stora.

Calluna har låtit utföra en fördjupad studie av hur vegetationen kan komma att förändras. Den utgår ifrån ovan redovisade svämningsvaraktighet och dämningssnivå +35,8 m.ö.h. I figur 4 redovisas den vattenregim som i medeltal kommer att råda vid en fullständig dämning av Ancyclusvallen, dvs. det förslag som sedan tidigare föreslagits i målet och som vidhålls.

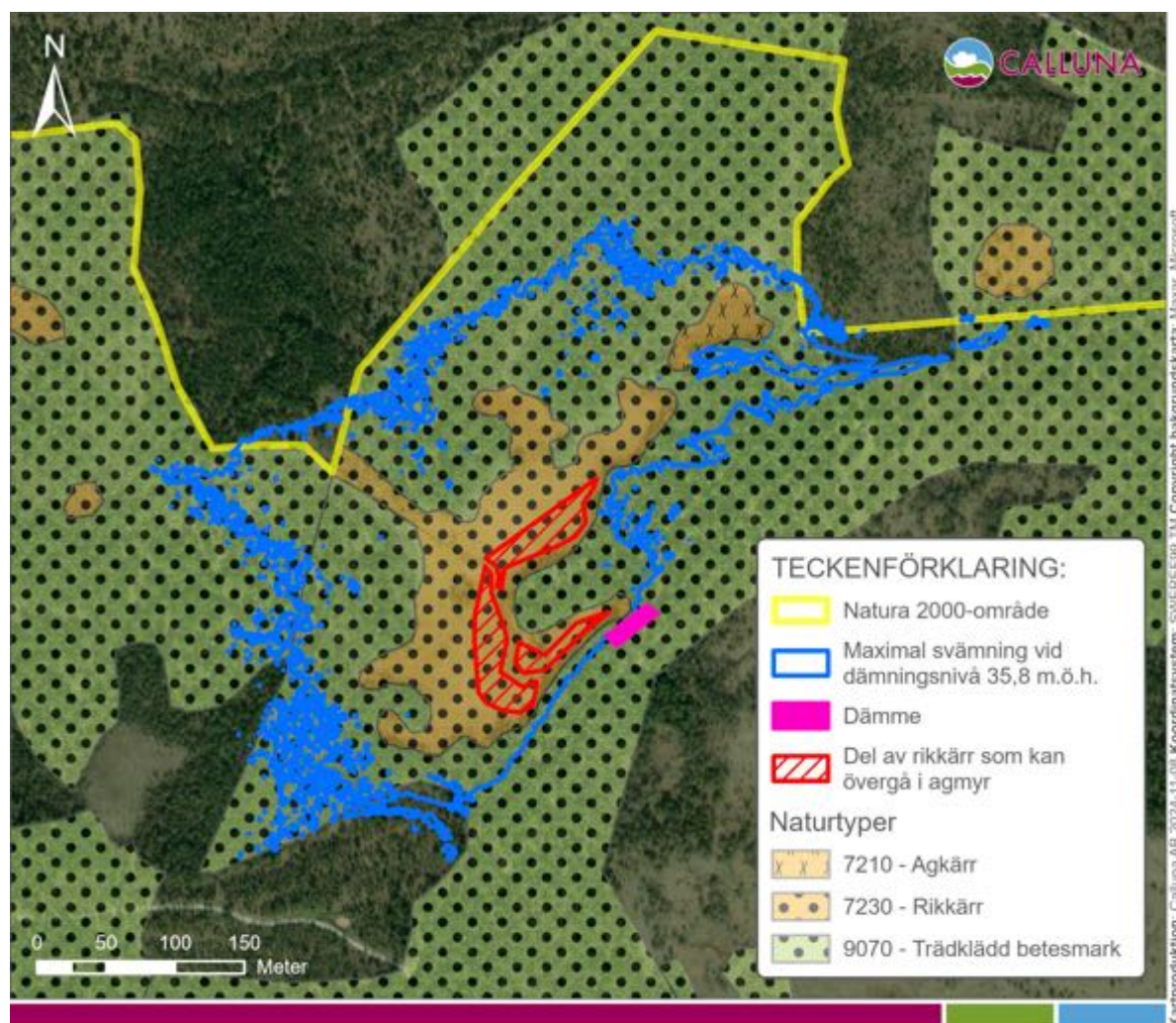
Figur 4. Modellerade medelvattennivåer vid fullständig dämning vid Ancyclusvallen (källa: WSP).

Vattennivåerna har modellerats veckovis och kan därmed användas för att förutsäga svämningsvaraktighet. Vid den maximala dämningssnivån på +35,8 m.ö.h. kommer svämningsvaraktigheten att uppgå till 20 % och vid +35,6 m till 25 %. Eftersom dämnet kommer att utformas med ett utskov är dessa svämningsvaraktigheter att betrakta som maximala värden. Vid dessa värden kommer det att bli kalkfuktäng mellan nivån +35,6 och

+35,8 m och under +35,6 m kommer det att utbildas rikkärr. Vid nivån +35,1 m kommer svämningsvaraktigheten att överstiga 45 % och där finns det en risk för övergång till agmyr.

Nivåer från +35,1 m och lägre antas ersättas med agmyr men ca 0,23 ha upptas redan idag av agmyr och ska därför inte räknas in i arealen nytillkommen agmyr. I bevarandeplanen finns ingen agmyr upptagen i området men Calluna utgår från den verklighet som råder och där är det uppenbart att det förekommer agmyr. Den nytillkomna arealen blir då 0,44 ha agmyr, vilket stämmer väl med den tidigare analysen om ca 0,4 ha tillkommande agmyr. I figur 5 illustreras var denna agmyr tillkommer. I samma figur syns också vilka delar av naturtypen trädklädd betesmark som maximalt kommer att svämmas. Denna areal utgörs av 5,7 ha men ca 3,2 ha av denna kommer att omvandlas till kalkfuktäng och resterande ca 2,5 ha till rikkärr. Detta ger ett nettotillskott på 2,1 ha rikkärr vilket också överensstämmer väl med tidigare analys.

Figur 5. Karta som visar var agmyr förväntas uppkomma och vilka delar av trädklädd betesmark som kan övergå till kalkfuktäng/rikkärr.

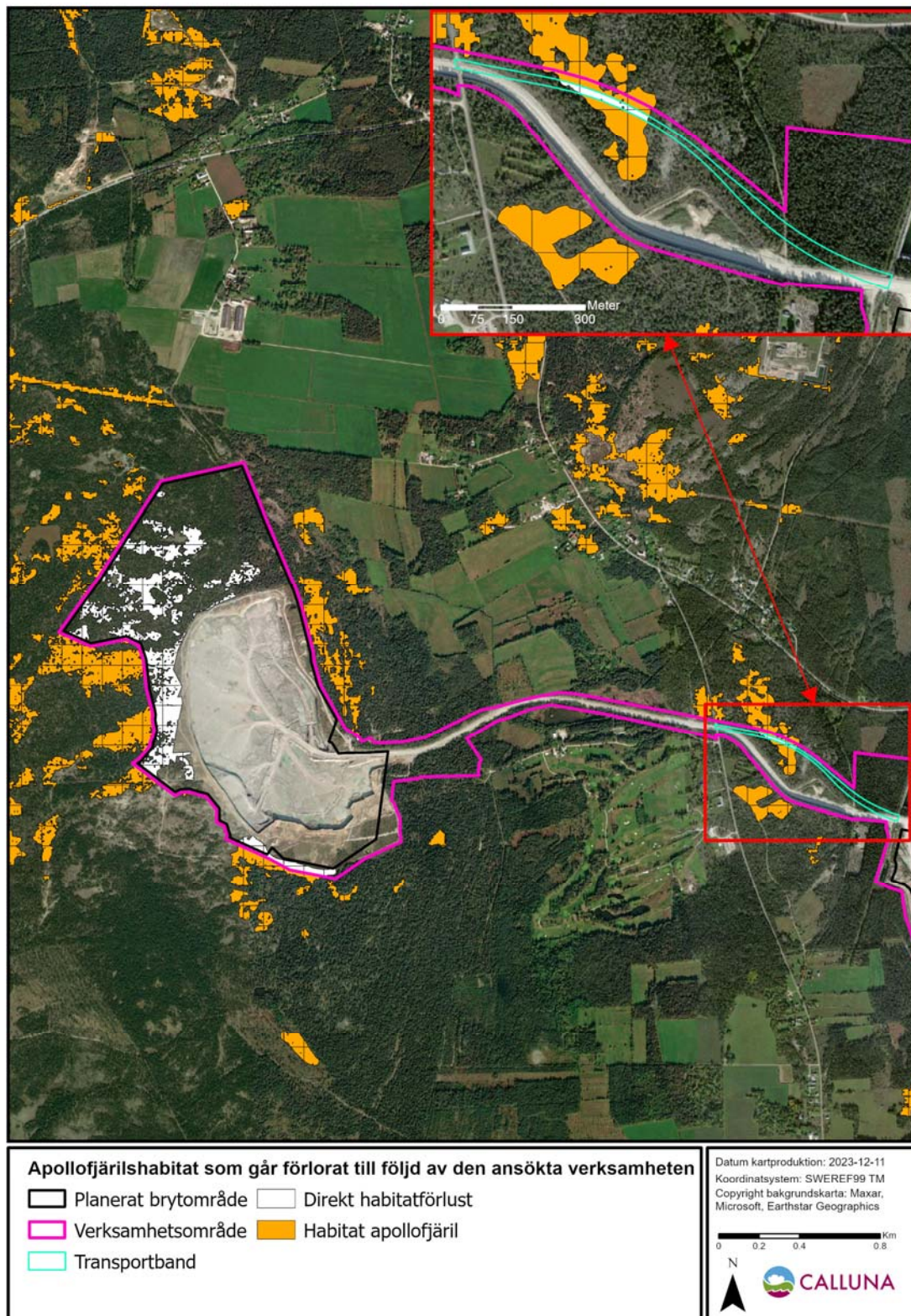
Referenser

Askling Drotz J (2024). PM – Målindikatorer och uppföljning av Natura 2000. Calluna AB.

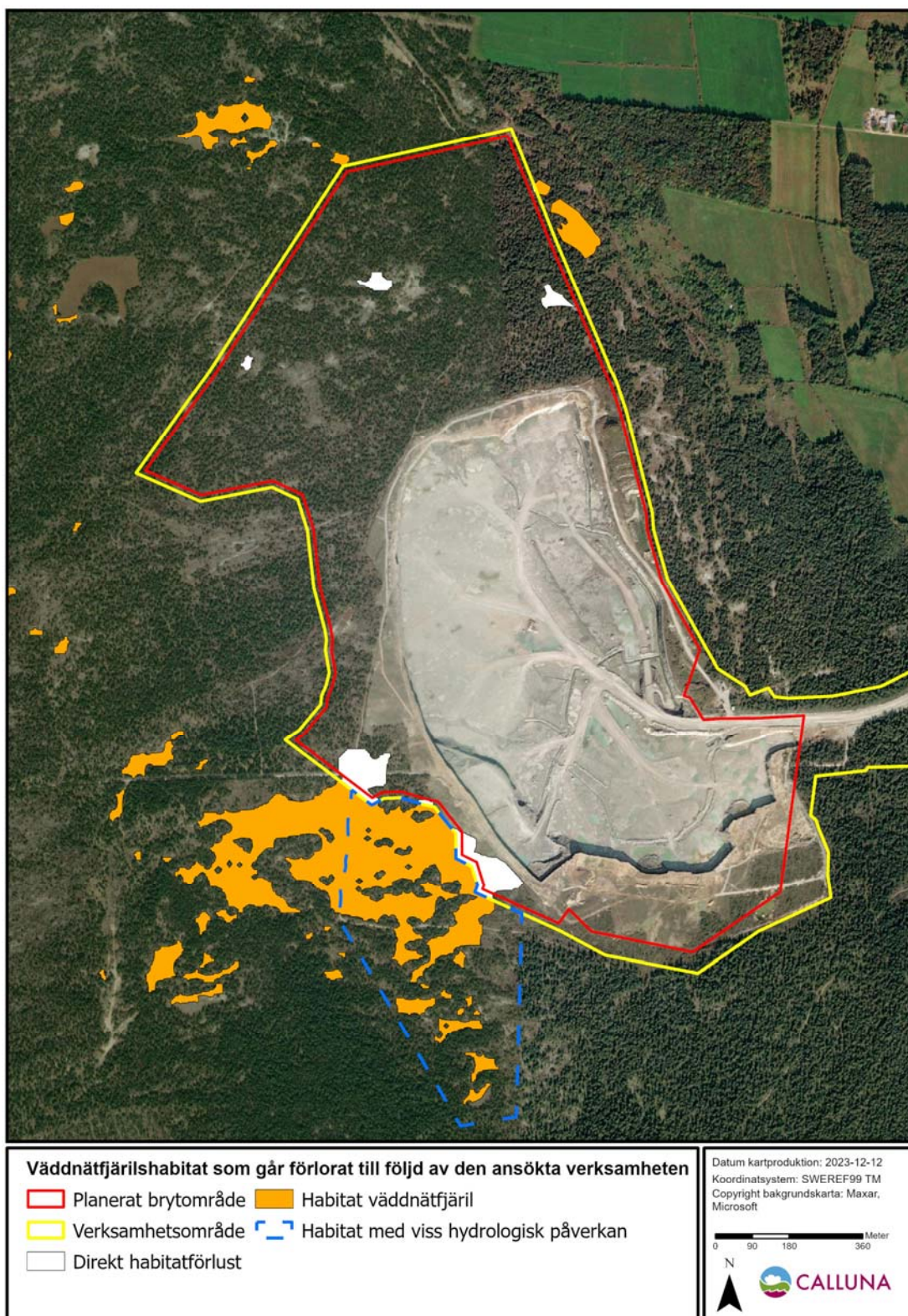
Länsstyrelsen Gotland 2017. Bevarandeplan för Natura 2000-området SE0340147 Hejnum Kallgate.

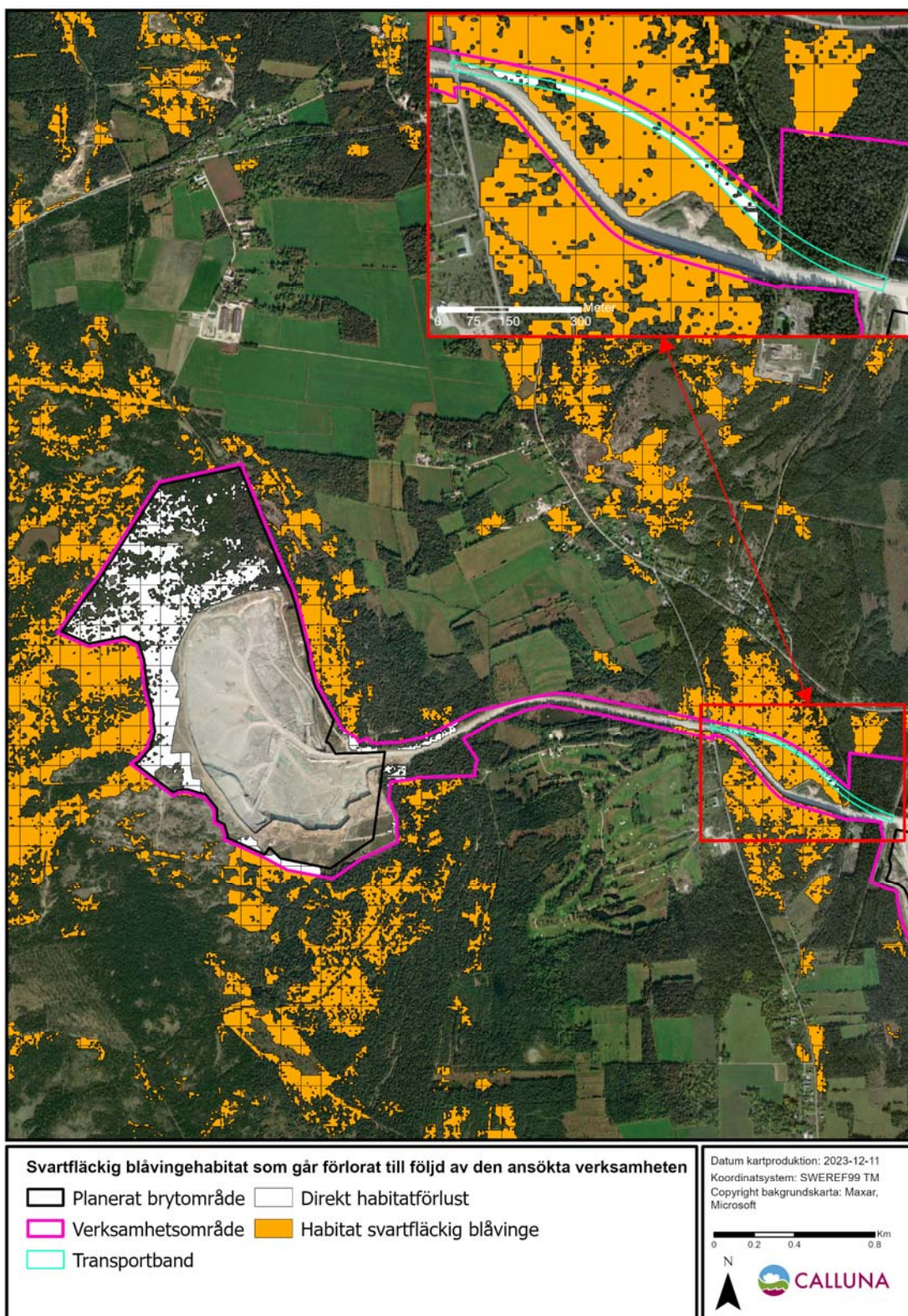
Bilaga H. Kartor skyddsåtgärder för naturvärden

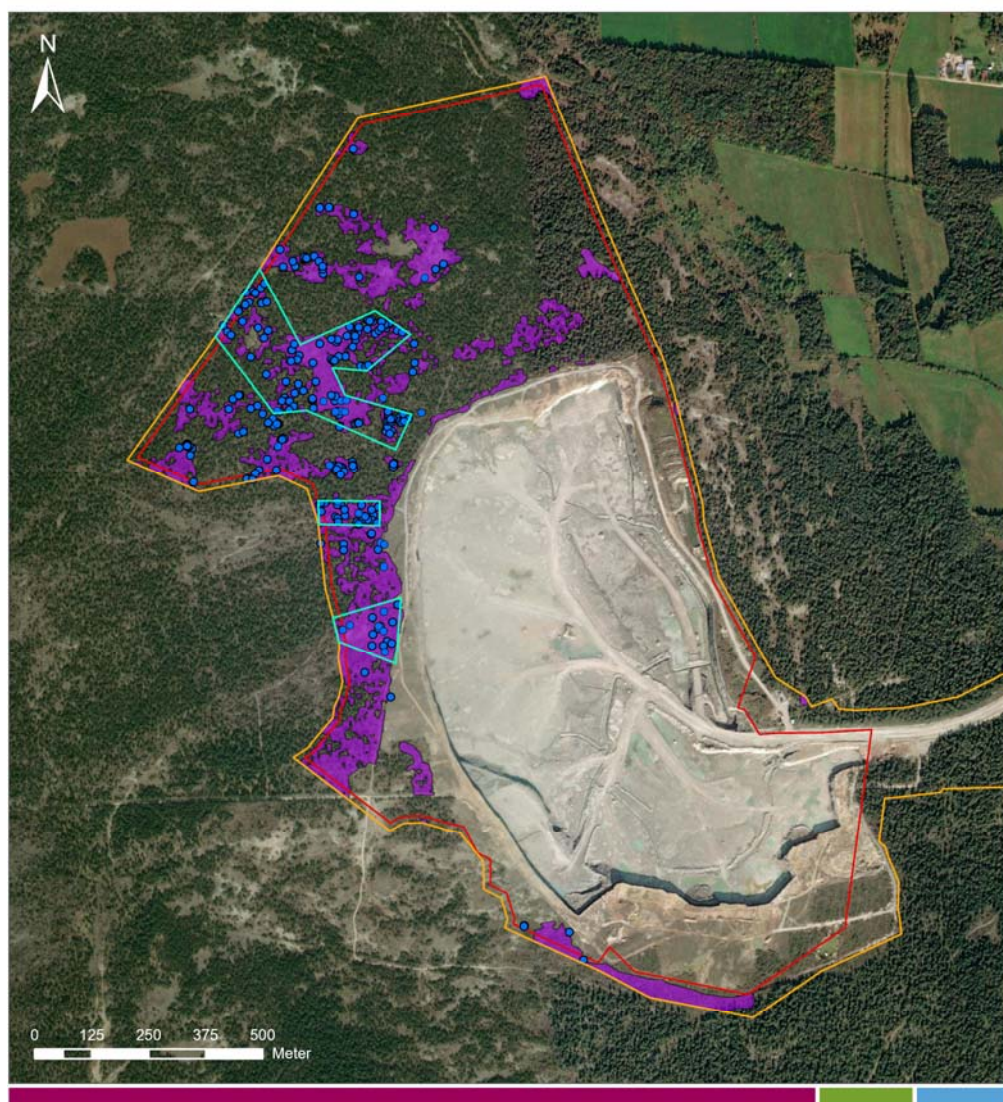

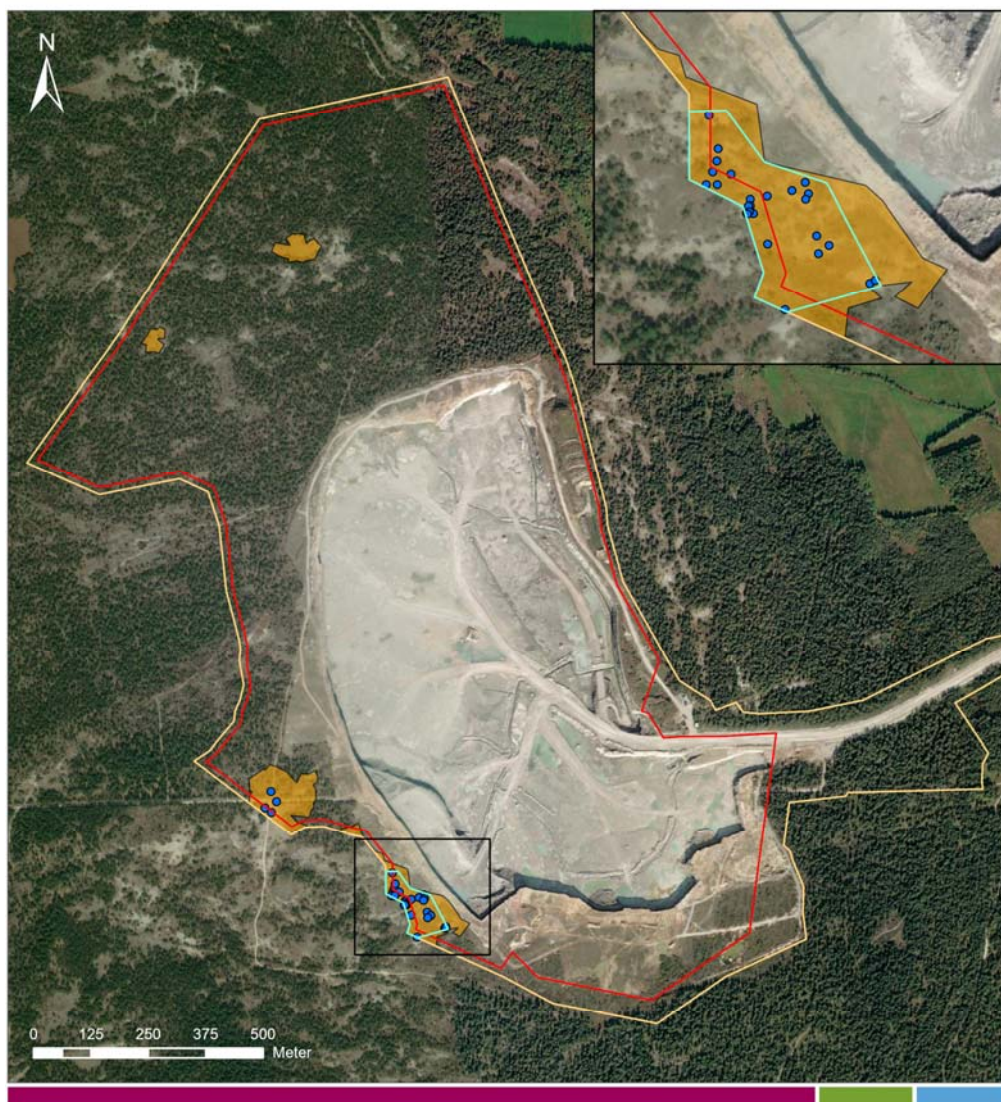
TECKENFÖRKLARING:

- Fynd av apollolarver 2020-2023
- Områden för larvinsamling
- Planerat brytområde
- Habitat apollofjäril
- Verksamhetsområde

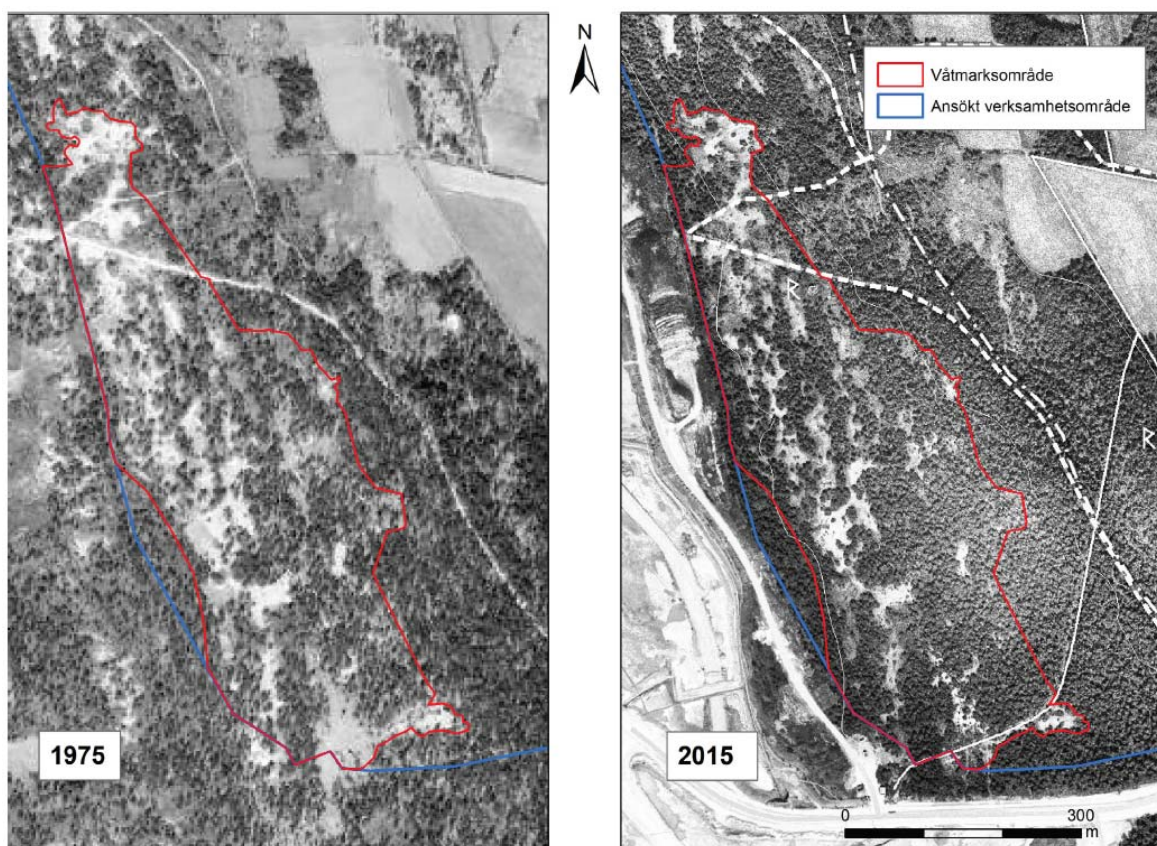

TECKENFÖRKLARING:

- Fynd av vädnnätfjärilslarver 2016-2023
- Område för larvinsamling
- Planerat brytområde
- Habitat vädnnätfjäril
- Verksamhetsområde

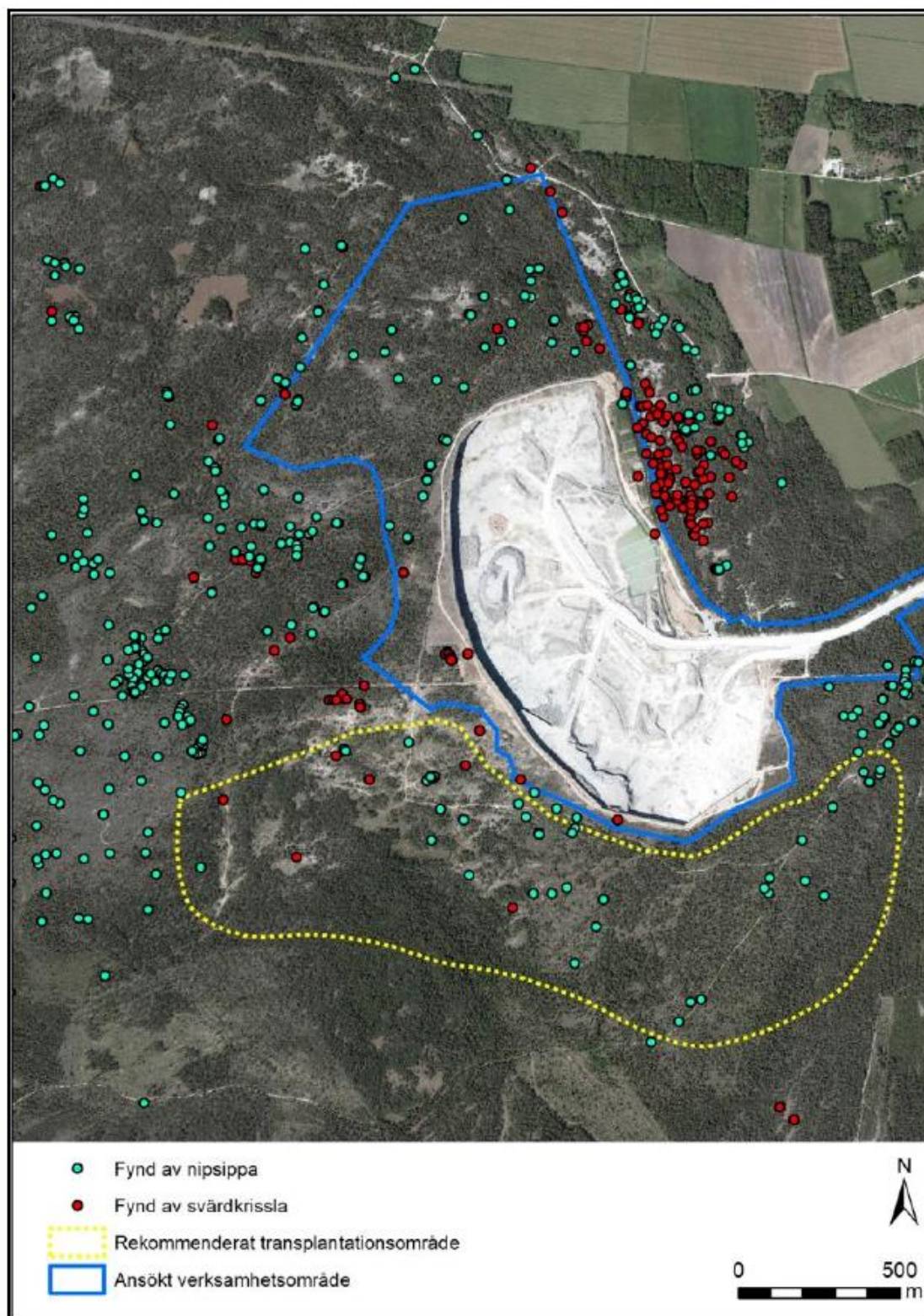

Våtmarks-/alvarområde öster om File hajdar-täkten med pågående igenväxning vilket bolaget ska motverka genom röjningar. Målet med åtgärderna är att säkerställa kontinuerlig ekologisk funktionalitet för svärdkrisla, men även andra fridlysta arter i området.

Utsnitt från aktbil. 526, sid. 47

Figur 4. Planerat område för etablering av svärdkrissla respektive nipsippa.

Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans

MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.

Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.